

e-ISSN: 2822 - 3136



VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER  
ENSTİTÜSÜ  
1982

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi  
Van Yüzüncü Yıl University

# SBED

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi  
*The Journal of Social Sciences Institute*

2022

**Uluslararası  
Hakemli Dergi**  
*International  
Refereed Journal*

Sayı/Issue: 57  
Yıl/Year: 2022

57

# Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

*Van Yüzüncü Yıl University  
The Journal of Social Sciences Institute*

**e-ISSN: 2822 - 3136**

**Yıl/Year: 2022 Sayı/Issue: 57**

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi  
uluslararası hakemli bir dergidir.

Van Yüzüncü Yıl University The Journal of Social Sciences Institute  
is an international refereed journal.

Kapsam / Scope: Sosyal Bilimler / Social Sciences

Periyot / Period: Yılda dört kez ( Mart, Haziran, Eylül, Aralık) yayımlanır.  
The journal publishes four issues in a year ( March, June, September, December)

Yayın Dili / Publication Language: Türkçe, İngilizce, Arapça, Farsça, Almanca,  
Fransızca, ve Rusça / Turkish, English, Arabic, Persian, German, French and Russian

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi  
en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanmaktadır.

Van Yüzüncü Yıl University The Journal of Social Sciences Institute  
Uses a double-sided blind referee system in which at least two referees serve.

ULAKBİM TR Dizin, MLA (Modern Language Association), ICI (Index Copernicus), SIS  
(Scientific Indexing Services), MIAR (Information Matrix for the Analysis of Journals),  
InfoBase İndeks, ROOTINDEXING (Journal Abstracting and Indexing Service),  
JOURNAL FACTOR, BASE (Bielefeld Academic Search Engine), TEİ (Türk Eğitim  
İndeksi), İSAM (İslam Araştırmaları Merkezi), SOBİAD (Sosyal Bilimler Atıf Dizini)

Bu dergideki makaleler iThenticate programıyla taranmıştır.  
The articles in the journal were processed iThenticate through program.



**T.C.**  
**Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi**  
**Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Yayıncı | Publisher**

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü  
Van Yüzüncü Yıl University Institute of Social Sciences

**Sahibi | Owner**

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına |  
On Behalf of Van Yüzüncü Yıl University Institute of Social Sciences  
Prof. Dr./Prof. Bekir KOÇLAR

**Baş Editör | Editor in Chief**

Doç. Dr./Assoc. Halit YABALAK (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

**Editörler | Editors**

Doç. Dr./Assoc. Prof. Ömer OBUZ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

Arş. Gör./Res. Assist. İsa YALÇIN (Bitlis Eren Üniversitesi/University)

Arş. Gör./Res. Assist. Kemal TEM ZER (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

Arş. Gör./Dr. Res. Assist. Yunus ÖZDURAN (Siirt Üniversitesi/University)

**Tercüme ve Dil Editörleri | Translation and Language Editors**

**İngilizce Dil Editörleri | English Language Editors**

Doç. Dr./Assoc. Prof. Aydın GÖRMEZ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Sezen ARSLAN (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

**Fransızca Dil Editörü | French Language Editor**

Doç. Dr./Assoc. Prof. Mustafa SOLMAZ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

**Almanca Dil Editörü | German Language Editor**

Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Süleyman ERATALAY (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

**Rusça Dil Editörü | Russian Language Editor**

Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Nükhet ELTUT KALENDER (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

**Arapça Dil Editörü | Arabic Language Editor**

Doç. Dr./Assoc. Prof. Üyesi Ramazan ÖZMEN (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

**Farsça Dil Editörü | Persian Language Editor**

Doç. Dr./Assoc. Prof. Soner İŞİMTEKİN (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University)

## Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr./Prof. Aleksandar KADIJEVIC	Belgrad Üniversitesi/University of Belgrade Sırbistan/Serbia
Prof. Dr./Prof. Alfina SİBGATULLİNA	Rusya Bilimler Akademisi/Russian Academy of Sciences, Rusya/Russia
Prof. Dr./Prof. Bekir KOÇLAR	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye
Prof. Dr./Prof. Ivan BALTA	Osijek Üniversitesi/University of Osijek, Hırvatistan/Croatia
Prof. Dr./Prof. Mehmet Şirin ÇIKAR	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye
Prof. Dr./Prof. Munjîd Mustafa BAHJAT	Uluslararası İslam Üniversitesi/International Islamic University, Malezya/Malaysia
Prof. Dr./Prof. Serbo RASTODER	Karadağ Üniversitesi/University of Montenegro, Karadağ/Montenegro
Prof. Dr./Prof. Süleyman Turduyevîç KAYIPOV	Sincan Pedagoji Üniversitesi/Xinjiang Pedagogical University, Çin/China
Prof. Dr./Prof. Timur KOCAOĞLU	Michigan Üniversitesi/Michigan State University ABD/USA
Prof. Dr./Prof. Yakup CİVELEK	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/University, Türkiye
Doç. Dr./Assoc. Prof. Halit YABALAK	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye
Doç. Dr./Assoc. Prof. Liliana BOŞCAN	Bükre Üniversitesi/University of Bucharest Romanya/Romania
Doç. Dr./Assoc. Prof. Ömer OBUZ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye
Doç. Dr./Assoc. Prof. Tahir ZORKUL	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye
Doç. Dr./Assoc. Prof. Tamer BALCI	Teksaş Üniversitesi/The University of Texas, ABD/USA
Doç. Dr./Assoc. Prof. Vitaliy POZNAHİREV	Rusya Bilimler Akademisi/Russian Academy of Sciences, Rusya/Russia
Dr. Salih Ahmad ABDULVEHHAB	Ezher Üniversitesi/University, Mısır/Egypt

## Danışma Kurulu | Advisory Board

Prof. Dr./Prof. Abdulmenaf TURAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye
Prof. Dr./Prof. Abdülmecit NUREDİN	Uluslararası Vizyon Üniversitesi/International Vision University Makedonya/Macedonia
Pro. Dr./Prof. Bülent Cercis TANRITANIR	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye
Prof. Dr./Prof. Fuat GÜLLÜPİNAR	Anadolu Üniversitesi/University Türkiye
Prof. Dr./Prof. İbrahim Moh'd Mahmoud KOFAHİ	Ürdün Üniversitesi/Jordan University Ürdün/Jordan
Prof. Dr./Prof. Kemal YAKUT	Anadolu Üniversitesi/University, Türkiye
Prof. Dr./Prof. M. Akif ARVAS	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye
Prof. Dr./Prof. Mehmet AYGÜN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye
Prof. Dr./Prof. Mehmet KARATAŞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye
Prof. Dr./Prof. Orhan KILIÇ	Fırat Üniversitesi/University, Türkiye
Prof. Dr./Prof. Öztürk EMİROĞLU	Varşova Yunus Emre Enstitüsü/Warsaw Yunus Emre Institute, Polonya/Poland
Prof. Dr./Prof. Zeki TAŞTAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye
Doç. Dr./Assoc. Prof. Emina BERBIC KOLAR	Osijek JJ Strossmayer Üniversitesi/JJ Strossmayer University in Osijek Hırvatistan/Croatia
Doç. Dr./Assoc. Prof. Murat ÖZTÜRK	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye
Doç. Dr./Assoc. Prof. Nihada DELIBEGOVIĆ DZANIC	Tuzla Üniversitesi/ University of Tuzla Bosna Hersek/ Bosnia and Herzegovina
Doç. Dr./Assoc. Prof. Oqtay QULİYEV	Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Azerbaycan/ Azerbaijan
Doç. Dr./Assoc. Prof. Ercüment TOPOZ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye
Doç. Dr./Assoc. Prof. Recep DEMİR	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University, Türkiye
Doç. Dr./Assoc. Prof. Ruhi KONAK	Kastamonu Üniversitesi/University, Türkiye
Dr. Gordana Rovcanin Premovic	Karadağ Üniversitesi/University of Montenegro, Karadağ/Montenegro



## Sekreteryaya | Secretary

Ahmet KÖKLÜ

Murat ÇABAZ

## Dizgi ve Tasarım | Design

Doç. Dr. Halit YABALAK

halityabalak@yyu.edu.tr

## İletişim Bilgileri | Contact Details

**e-posta/e-Mail:** sbedergisi@yyu.edu.tr / yyu.sbe@yyu.edu.tr

**e-Ağ/Web:** <http://www.yyusbedergisi.com> / <http://dergipark.org.tr/tr/pub/yyusbed>

**Tel /Phone:** 0432 225 11 17- 0432 225 10 24

**Faks / Fax:** 0432 225 10 52

**Adres / Address:** Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,  
Sosyal Bilimler Enstitüsü, 65080, Zeve Kampüsü, Tuşba/Van

## Yayın Tarihi | Publication Date

30 Eylül / September 2022

Dergide yayımlanan makalelerin tüm sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları ise Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne aittir. Yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz ve çoğaltılamaz. Dergi Yayın Kurulu gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamama konusunda serbesttir. Dergiye gönderilen makaleler iade edilmez. Yayın Kurulu ve editöryal ekip makalelerle ilgili herhangi bir yasal yükümlülük kabul etmez.

All responsibility of the articles published in the journal belongs to the authors and the publication rights belong to the Van Yüzüncü Yıl University Social Sciences Institute. It can not be reproduced or reproduced in any form, in whole or in part, without the permission of the publisher. Editorial board of the journal is free to publish the articles. Articles submitted to the journal are not returned. Editorial board does not accept any legal liability for articles.

## Araştırma Makaleleri / Research Articles

<b>Bahadır İnanç ÖZKAN</b>	Van İlinde Yaşayan Profesyonel Turist Rehberlerinin Meslek Sorunları <i>Kayalıdere Fortress Urartian Pottery: 2018/2019 Excavations</i>	<b>01</b>
<b>Yasemin KARATEKİN ALKOÇ</b>	Çalışanların Sosyal Sermayesinin Sübjektif Kariyer Başarılarına Olan Etkisine Dair Bir Araştırma <i>A Research on the Effect of Employees' Social Capital on Their Subjective Career Success</i>	<b>19</b>
<b>Seçil SOYTOK NALÇACI</b>	W. A. Mozart'ın Re Majör K. 285 Flüt Kuartetinin Teknik Kazanımlar ve Form Açısından İncelenmesi <i>Analysis of the W. A. Mozart's Flute Quartet in D Major K. 285 in terms of Technical Achievements and Form</i>	<b>30</b>
<b>Bora YILMAZ</b>	Masal ve Efsanelerde Yaşlıların Öldürülmesi Motifi <i>The Motif of Killing the Elders in Tales and Legends</i>	<b>44</b>
<b>Ensar MACİT Yunus Emre AYDIN</b>	İlhanlıların İnkırazından Kara Koyunlu Hâkimiyetine Kadar Erzurum ve Çevresinde Yaşanan Hâkimiyet Mücadeleleri <i>The struggles in and around Erzurum from the Fall of Ilkhanids to Qara Qoyunids Dominion</i>	<b>52</b>
<b>Zuhal BAŞBUĞ</b>	Buluş Yoluyla Öğretim Yaklaşımının Temel Sanat Eğitimi Alan Öğrencilerin Tutumlarına Etkisi <i>The Effect of Discovery Learning Approach on the Basic Art Education Students' Attitude</i>	<b>60</b>
<b>Sadullah Serkan ŞEKER Vasfi ÇİLİNGİR</b>	Sınıf Öğretmenlerinin Müzik Eğitimine İlişkin Tutumları ve Müzik Öğretimine İlişkin Öz-Yeterlikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi <i>Examining the Relationship Between Primary School Teachers' Attitudes Towards Music Education and Their Self-Efficacies Regarding Music Education</i>	<b>74</b>
<b>Yasemin ELİK</b>	Can Skopje, An Ottoman Sanjak, Be Evaluated Officially Fixed Price Fines Economically? <i>Bir Osmanlı Sancağı Olan Üsküp, İktisaden Narh Cezalarıyla Değerlendirilebilir mi?</i>	<b>86</b>
<b>İsmail AKTAŞ Can Çavin ÖTKAN</b>	Olimpik Değer Ölçeği Türkçe Formunun Psikometrik Özellikleri ve Toplumun Olimpik Değer Algılarının İncelenmesi <i>Psychometric Properties of Olympic Value Scale Turkish Form and Analysis of Perceptions of Olympic Value of Societ</i>	<b>104</b>
<b>Abdurrahman ÇALIK Deniz ALKAN İsmail ŞAPRAK</b>	Çalışanların İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Analizi: TR2A Bölgesi Muhasebe Meslek Mensupları Örneği <i>Analysis of Employees Job Satisfaction and Organizational Commitment Levels: The Case of TR2A Region Professional Accountants Society</i>	<b>123</b>
<b>Nülüfer ÇELİK</b>	Dîvânu Lugâti't-Türk'te Geçen Temel Duygu Fiillerinin Derleme Sözlüğü'ndeki Durumu Üzerine Bir Değerlendirme <i>An Evaluation of Its Status in the Compilation Dictionary of Basic Emotion Verbs Available in Dîvânu Lugâti't-Türk</i>	<b>143</b>

<b>Enisa TAYFUR</b> <b>Sabahattin ERDOĞAN</b>	Kaylıdere Kalesi Urartu Çanak Çömleği: 2018/2019 Yılı Kazıları <i>Kayalıdere Fortress Urartian Pottery: 2018/2019 Excavations</i>	<b>157</b>
<b>Hacı YILDIZ</b>	Sühreverdî'nin Hadisçiliğine Dair Bir Değerlendirme -Avârifu'l-Meârif Adlı Eseri Bağlamında Evaluation of Suhrawardi's Hadithism in the Context of His Work Awarifu'l-Maarif	<b>173</b>
<b>Recep AYHAN</b>	17169 Numaralı Evkaf Defterine Göre Siirt Vakıfları (1860-1861) <i>Siirt Waqfs According to Waqf Register Numbered 17169 (1860-1861)</i>	<b>182</b>
<b>Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları</b>	<i>Publishing principles and writing rules</i>	<b>200</b>

## DÜZELTME

## NEBÂTÎ'NİN ŞİİRLERİNDE DİN VE TASAVVUF

## RELIGION AND ISLAMIC MYSTICISM IN NEBATI'S POEM

**Ruken KARADUMAN**

Rukenkaraduman79@gmail.com

**Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,**

*The Journal of Social Sciences Institute*

Yıl/Year: 2017 – Sayı/Issue: 35 - Sayfa / Page: 125-144

ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

### **Makale Bilgisi / Article Info**

Gelis/Received: 05.05.2017

Kabul/Accepted: 13.06.2017

Yukarıda künye bilgileri verilen, Dergimizin 2017 tarihli 35. sayısında yayımlanan makaleye yazarların talebi doğrultusunda aşağıdaki ibare dipnot olarak eklenecektir:

“Bu makale, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde tamamlanan, Nebâtî ve Divanı adlı doktora tezinden üretilmiştir.”

# Alan Editörleri

## **Arap Dili ve Edebiyatı Alan Editörü / Area Editor of Arabic Language and Literature**

Doç. Dr./Assoc. Prof. Abdulhadi TİMURTAŞ / Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

## **Arkeoloji Alan Editörü / Area Editor of Archeology**

Öğr. Gör. /Lec. Salih SOSLU – Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/University

## **Coğrafya Alan Editörü / Area Editor of Geography**

Doç. Dr./Assoc. Prof. Murat YILMAZ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

## **Eğitim Bilimleri Alan Editörü / Area Editor of Education Sciences**

Doç. Dr./Assoc. Prof. Metin ARDA - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

## **Felsefe Alan Editörü / Area Editor of Philosophy**

Doç. Dr./Assoc. Prof. Eren RIZVANOĞLU - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

## **Fransız Dili ve Edebiyatı Alan Editörü / Area Editor of French Language and Literature**

Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Gülşen TORUSDAĞ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

## **Güzel Sanatlar Alan Editörü / Area Editor of Fine Arts**

Doç. Dr./Assoc. Prof. Nergiz KARADAŞ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

## **İktisat Alan Editörü / Area Editor of Economics**

Prof. Dr./Prof. Zafer KANBEROĞLU - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

## **İngiliz Dili ve Edebiyatı Alan Editörü / Area Editor of English Language and Literature**

Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Sezen ARSLAN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

## **İşletme Alan Editörü / Area Editor of Management**

Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Ertuğrul ÇAVDAR - Kastamonu Üniversitesi/University

## **Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Alan Editörü /**

## **Area Editor of Public Administration and Political Science**

Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Sait EBİNÇ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

## **Sanat Tarihi Alan Editörü / Area Editor of Art History**

Doç. Dr./Assoc. Prof. Ercan ÇALIŞ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

## **Sosyoloji Alan Editörü / Area Editor of Sociology**

Doç. Dr./Assoc. Prof. Emin Yaşar DEMİRCİ - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

## **Turizm Alan Editörü / Area Editor of Tourism**

Dr. Öğr. Üyesi/Asst. Prof. Sedat ŞAHİN - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

## **Tarih Alan Editörü / Area Editor of History**

Doç. Dr./Assoc. Prof. Ferit YÜCEBA - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University

## **Türk Dili ve Edebiyatı Alan Editörü / Area Editor of Turkish Language and Literature**

Doç. Dr./Assoc. Prof. Ulaş BİNGÖL – Constantine Emir Abdelkader Üniversitesi/University

## Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of The This Issue

Prof. Dr./ Prof. Abdulselam ARVAS	Çankırı Karatekin Üniversitesi/University
Prof. Dr. / Prof. Abdulmenaf TURAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University
Prof. Dr. / Prof. Ali AÇIKEL	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi/University
Prof. Dr. / Prof. Ali KUZUDİŞLİ	Gümüşhane Üniversitesi/University
Prof. Dr. / Prof. Aydın USTA	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/University
Prof. Dr. / Prof. Çağatay AKENGİN	Gazi Üniversitesi/University
Prof. Dr. / Prof. Erdoğan ALTINKAYNAK	Ardahan Üniversitesi/University
Prof. Dr. / Prof. Gökay YILDIZ	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/University
Prof. Dr. / Prof. Kemalettin KÖROĞLU	Marmara Üniversitesi/University
Prof. Dr. / Prof. Mehmet AYGÜN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University
Prof. Dr. / Prof. İshak Emin AKTEPE	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi/University
Doç. Dr. /Assoc.Prof. Attila DÖL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi/University
Doç. /Assoc. Çisem ÖNVER ZAFER	Trakya Üniversitesi/University
Doç. Dr. /Assoc.Prof. Fatih YILDIRIM	Erzurum Teknik Üniversitesi/University
Doç. Dr. /Assoc.Prof. Gönenç HONGUR	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University
Doç. Dr. /Assoc.Prof. Hakan VARGÜN	Karabük Üniversitesi/University
Doç. Dr. /Assoc.Prof. Mehmet CIRANOĞLU	Bursa Uludağ Üniversitesi/University
Doç. Dr. /Assoc.Prof. Muvaffak DURANLI	Ege Üniversitesi/University
Doç. Dr. /Assoc.Prof. Ömer Bilgehan SONSEL	Gazi Üniversitesi/University
Doç. Dr. /Assoc.Prof. Ümit HUNUTLU	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/University
Doç. Dr. /Assoc.Prof. Yalçın ARSLANTÜRK	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Alp AYTAÇ	Bursa Uludağ Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Erkan IŞIKTAŞ	Siirt Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Fulden Nuray KÜÇÜKERGİN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Harun DANIŞMAZ	Munzur Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Süleyman ERATALAY	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Rıfat KUVANÇ	Iğdır Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Tansu Hilmi HANÇER	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Vural ÖNTÜRK	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/University
Dr. Öğr. Üyesi/ Asst. Prof. Yunus Emre YARAYAN	Siirt Üniversitesi/University
Dr. Serdar SOLMAZ	Batman Üniversitesi/University
Dr. Utku BÜYÜKILGAZ	Bağımsız Araştırmacı/Independent Researcher



## Van İlinde Yaşayan Profesyonel Turist Rehberlerinin Meslek Sorunları<sup>1</sup>

### Job-Related Problems of Professional Tourist Guides Living in Van

#### Bahadır İnanç ÖZKAN\*

\*Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Van/ Türkiye

Asst. Prof., Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Tourism, Tourism Guidance Department, Van /Türkiye

bahadirinancozkan@yuu.edu.tr  
ORCID: 0000-0002-7665-6765

#### Öz

Bu çalışmanın amacı, Van ilinde yaşayan profesyonel turist rehberlerinin yaşadıkları meslek sorunlarını tespit etmek ve çözüm önerileri sunmaktır. Türkiye’de Doğu Anadolu bölgesi, Van ve Van Gölü havzası son yıllarda artan bir oranda yerli ve yabancı turistleri çekmektedir. Bölgenin sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel zenginliğin aktarılmasında önemli bir rol oynayan profesyonel turist rehberleri de doğal olarak sorunlarla karşılaşmaktadır. Araştırma, Van ilinde yaşayan profesyonel turist rehberlerinin hangi problemleri yaşadıklarına dair bilgi edinmeyi içermektedir. Araştırmada fenomenoloji ve nitel araştırma yöntemlerinden olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma soruları, ilgili literatürün taranması ile oluşturulmuş ve veriler yarı yapılandırılmış soru formu ile toplanmıştır ve Van ilinde yaşayan profesyonel turist rehberleri ile yüz yüze mülakat yapılmıştır. Mülakatlar sırasında ses kaydı alınmış ve mülakatların tamamlanmasından sonra ses kayıtları deşifre edilmiştir. Deşifre edilmiş metin beş defa okunmuş ve katılımcılardan elde edilen verilere göre tema, kategori ve alt kategori oluşturulmuştur. Bulgular, örgütlenme, ören yerlerinde alt yapı sorunları, konaklama, seyahat ve yiyecek-içecek işletmeleri, ulaşım ve bürokrasi alanında sorunlar yaşandığını göstermektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Van, turist rehberi, meslek problemleri, turizm.

#### Abstract

This study aims to determine the occupational problems of Professional tour guides living in Van and to offer a solution to them. In recent years, in Turkey, The Eastern Region, Van province, and Van Lake basin have been attracting both domestic tourists and foreign tourists increasingly. Professional tourist guides play a key role in conveying historical, natural, and cultural properties matter-of-course encounter problems. This research contains making inquiries about the problems faced by the Professional tourist guides living in Van province. In this article, a qualitative method was used, as well as phenomenology. The research questions were generated by making the literature review, and the data were collected through a semi-structured survey, also face-to-face interviews were conducted with the Professional tour guides in Van province. During the interviews, voice recording was done, and then, the voice recording was turned into text. The decrypted text was read at least 5 times, and the theme, the category, and the sub-category were generated in compliance with the data obtained from the participants. The findings show that there are problems in the organization, infrastructural problems in archaeological sites, accommodation, travel agencies, refreshments facilities, transportation, and bureaucracy.

**Keywords:** Van (province), tourist guide, job problems, tourism.

#### Makale Bilgisi | Article Information

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi/ Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 04/04/2022

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 31/08/2022

**Yayın Tarihi / Date Published:** 30/09/2022

**Atf:** Özkan, B. İ. (2022). Van ilinde yaşayan profesyonel turist rehberlerinin meslek sorunları. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 1- 18

**Citation:** Ozkan, B. I. (2022). Job-related problems of professional tourist guides living in Van. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 57, 1- 18

<sup>1</sup> Bu çalışmaya yönelik etik kurul izni 17/12/2021 tarihinde alınmıştır.

## Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle beraber dünyadaki turizm hareketleri ve paket tur sayısı olumlu bir ivme yakalamıştır. Paket turlarla başlayan kitlesel turizm hareketleri, turizm talebine olumlu olarak yansımış ve toplumların birbirlerini tanımalarına olanak sağlayan bir olgu haline de gelmiştir. Turizmin toplumsal bir olay olduğu göz önüne alındığında profesyonel turist rehberliği mesleğinin önemi daha da anlaşılır bir duruma kavuşacaktır. Ev sahibi toplum ile misafir toplum arasında bir elçi olan profesyonel turist rehberi ister yerli gruplarla çalışsın ister yabancı gruplarla çalışsın, turun kalitesini belirlemesi, turu yönetmesi, firma adına temsilci konumunda bulunması dolayısıyla önemli vazifeleri yerine getirmektedir. Profesyonel turist rehberinin turist ile yakından ilişkiye sahip olması, turist veya turistlere karşıladığı tavırlar, davranışlar turistlerin zihinlerinde rehberin mensubu olduğu topluma, ülkeye karşı belirli imajların oluşması sağlayacaktır. Diğer yandan hem ülkenin tanıtımında hem de turizmin gelişmesinde, turizm temelli kalkınmanın sağlanmasında bu derece önemli olan bir mesleğin öneminin kavranması ve bu meslekle ilgili problemlerin çözümü kavuşturulması gerekmektedir.

Türkiye'de 2012 yılında 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu çıkmış olmasına rağmen, kanunun getirmiş olduğu birtakım olumsuzluklar mevcuttur. Bu olumsuzluklar örgütlenme konusu, fırsat eşitsizliği gibi konular olabilmektedir. Diğer taraftan, bu yasanın katılımcı bir şekilde olumsuz olan yanlarının tekrar düzeltilmesi gerektiği ortadadır. Ayrıca, profesyonel turist rehberlerinin, sürekli turda olmaları nedeniyle şehir veya şehirlerde mevcut olan turizm problemlerini turizm sektöründeki diğer paydaşlardan daha iyi gözlemleme fırsatına da sahiptirler. Anadolu'nun tarihte farklı acılara tanıklık etmesi, bu acıların politika tarafından kullanılması nedeniyle de profesyonel turist rehberleri tur sırasında politik konularla da muhatap olmaktadır. Profesyonel turist rehberlerinin çalışma koşullarını zorlaştıran sebepler Anadolu'nun her bölgesi için aynı nedenler olmayabilir, bölgeden bölgeye farklılık gösterebilir.

Van ili ve Van Gölü havzası sahip olduğu zengin tarihi, kültürel çeşitlilikleri, sanat tarihi bakımından önemli unsurlara ev sahipliği yapması bakımından önemli bir destinasyondur. Türkiye'de turizm anlamında kültür turları artık yerel halk tarafından da benimsenmeye başlanmıştır. Gününbirlik turlar veya paket turlar, belirli destinasyonlara yoğunlaşsa da yılın farklı zamanlarında turizm türleri yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda turizm sektörünün önemli paydaşlarından biri olan Van ilinde profesyonel turist rehberlerinin meslek odalarının örgütlenmesi hakkında görüşleri, turlarda politik konulara nasıl cevap verdikleri, meslek kanunu hakkında görüşleri, Van'da ve Van Gölü havzasındaki turizm problemlerinin neler olduklarını belirlemek önemlidir. Bundan dolayı çalışmanın amacı belirtilen durumdan hareket ederek Van ilinde yalayan profesyonel turist rehberlerinin yaşamış oldukları mesleki sorunları aynı zamanda da turlarda karşılaştıkları sorunları tespit etmek, Van ilinde ve Van Gölü havzasında turizme yönelik olarak hangi problemleri gördüklerini belirlemek ve bu sorunlara çözüm önerisi getirmektir. Çalışmada nitel araştırma yönteminden mülakat tekniği seçilmiş ve yarı yapılandırılmış görüşme formuyla katılımcılarla yüz yüze görüşülerek veriler toplanmıştır. Bu çalışma Van ilinde yaşamayan veya Van iline yeni taşınan profesyonel turist rehberlerini kapsamamaktadır. Bu çalışmada ilk olarak literatür taraması yapılarak konuyla ilgili kuramsal bilgiler verilmiştir. Metodoloji bölümünde ise mülakat tekniğiyle Van ilinde yaşayan profesyonel turist rehberlerinin meslek sorunları tespit edilerek çözüm önerileri geliştirilmiştir.

## Kavramsal Çerçeve

Arkeolojik veriler ışığında bakıldığında insanoğlu hep seyahat etmiştir. Avcı-toplayıcılar daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak, daha verimli araziler keşfetmek için yaşadıkları yerden ayrılmışlardır. Yerleşik düzene geçişle beraber hayvan ve bitki yetiştiriciliği de başlamış, daha sonraki çağlarda çeşitli aletlerin üretilmesi ve takasın da başlaması seyahatin oluşmasına katkı vermiştir. Mezarlarda ortaya çıkan kıymetli eşyalar ve buluntular, yapılan seyahatler hakkında bilgi veren es eski kaynaklardandır. Uygarlığın kaynağı olarak görülen Sümerlilerin kayıkları, bazalt, bakır, değerli madenler gibi önemli hammaddeleri temin etmek amacıyla Basra körfezinden İndus'a kadar gitmekteydi. Mısırlı tacirler, Suriye ve Lübnan'dan kereste getirmekteydi. Akdeniz'e hâkim olan Fenikeliler Afrika'nın güney ucunu ilk defa turluyorlardı. M.Ö. 4000'lerde tekerleğin icadı ile yük hayvanlarının yanına arabalar da eklenmiş ve böylece büyük keşif yolculukları da başlamış oluyordu.



Seyahat olgusu, edebiyata da yansımıştır, Gılgames Destanı'nda kral Gılgames ölümsüzlüğü aramak uğruna pek çok yer dolaşır. Yunanlılar ise Olimpiyat oyunlarına gitmek veya Delfi'deki kahinlere danışmak amacıyla da seyahat ederlerdi. Kutsal tapınaklar da sevilen hac mekanlarıydı, aynı zamanda da hekimlik tanrısı Asklepios'un tapınağı da Yunanlıların sık sık gittiği yerler arasındaydı. Tarihin babası unvanına sahip Heredotos, yazdığı Tarih eseriyle gidip gördüğü yerleri efsane ve kendi görüşleriyle kaynaştırarak dünyanın ilk portresini çizmeye çalışmıştır (Löschburg, 1998, s. 111-13). Diğer taraftan ilk rehberliğin Nil nehri boyunca insanları teknelerle gezdiren Mısırlı rahipler tarafından yapıldığına inanılmaktadır (Düzgün, 2020, s. 22).

Buraya kadar bir değerlendirme yapıldığında, antik çağda seyahat olgusundan anlaşılan büyük olasılıkla ticaret yapmak ve para kazanmak için yapılan bir eylem olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Mezarlarda ortaya çıkan ancak söz konusu coğrafyada bilinmeyen kıymetli eşyaların, ticaret yoluyla geldiği düşünülebilir. Bu seyahat için mutlaka bir güzergâh bilen veya yol gösteren insanlara ihtiyaç duyulmaktaydı fakat rehberlik olarak Mısırlı rahiplerin teknelerle insanları gezdirmesi, Yunanlılarla beraber seyahat olgusunda birtakım değişikliklerin meydana geldiği düşünülmektedir. Olimpiyat oyunlarına katılmak bir seyahat nedeni olmakla beraber, din gayesi ve sağlık da seyahatin esas nedenlerinden olduğu söylenebilir. İnsanoğlu, bilmedikleri bir bölgeye giderken, din, sağlık ve etkinlik amacıyla seyahat ederken yol gösteren bir kimseye ihtiyaç duyması geçmişten gelen bir gerçekliktir.

M.Ö. III. Yüzyılda bir şehir devleti olarak İtalya'da gelişmeye başlayan Roma Devleti'nde ise seyahat olgusu, daha bir organize halde ortaya çıkmıştır. Seyahat eden kişiyi tanımlamak için "peregrinatör" kelimesi kullanılmışsa da anlam bakımından günümüzdeki geziye çıkanları ve kadınları kapsamayacak şekilde kullanılmıştır. Bu dönemde seyahat edenlere yardımcı olması amacıyla hazırlanmış rehber veya gezi kitapları da bulunmaktaydı ve posta bürolarında kişiye özel olarak detaylı bir şekilde yol güzergahlarını gösteren haritalar da hazırlanabiliyordu (Acar, 2020, s. 122).

Ortaçağ insanının en büyük seyahati kutsal topraklara yapılan hac yolculuğudur. Ortaçağ Avrupa'sından binlerce insan hac görevleri için kutsal topraklara gitmişlerdir. Ayrıca bu dönemde kutsal toprakları ve mekanları "münafık" olan insanlardan kurtarmak amacıyla da Haçlı Seferleri düzenlenmiş, hatta 1584 yılında insanları seyahate cesaretlendirmek ve heveslendirmek amacıyla bitkiler, hayvanlar, ticari yaşam ve yabancıların geleneklerini anlatan Reyßbuch deß heyligen Lands adında bir seyahatname de yazılmıştır (Löschburg, 1998: 32). Bu yüzyılın başlarında tur ve organize geziler bakımından Grand Tour veya Büyük Tur'un ortaya çıkmasıyla seyahat olgusu başka bir boyut kazanmıştır. Büyük tur, İngiltere kraliçesinin yurtdışında diplomat olarak görevlendirilecek olan insanların eğitimlerini tamamlamaları için düzenlediği bir eğitim gezisidir. XVII. Yüzyılda ise yurtdışına seyahat etmek, ayrıcalık görme amacı taşıyan ve sosyeteye katılmak isteyen insanların önceliği haline gelmiştir. Sanayi devrimi ile seyahat, varlıklı ve toprak sahibi elitlerin yaptığı bir etkinlik haline gelmiştir. Diğer taraftan, burjuva sınıfının ortaya çıkması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi neticesinde küçük çaplı seyahatler bir turizm hareketine dönüşmüştür. Bu dönüşüm, Thomas Cook tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk gezisini 1851 yılında tur düzenleyerek yapan Thomas Cook, organize tur kavramının ortaya çıkmasını sağlamış ve turizmin babası olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda düzenlediği turları da yönetmesinden dolayı da Thomas Cook çağdaş rehberliğin öncüsü olmuştur (Ahipaşaoğlu, 2006, s. 12-14).

Bu açıklamalardan sonra turist rehberi kavramının tanımlanmasına geçilebilir. Holloway (1981, s. 385-386) turist rehberlerini; bilgi verici, bilgi kaynağı, öğretmen veya eğitmen, turist deneyimlerinin eylemlerini başlatan ve motive eden, ülkelerin misyonerleri veya elçileri, grubu eğlendiren veya grubun eğlenmesini sağlayan, sırdaş, önder, grup lideri disiplin sağlayan ve koruyup kollayan, ilgilenen melek olarak tanımlamıştır. Cohen (1985, s. 7-8) turist rehberinin yol gösteren ve akıl hocalığı olmak üzere iki tane rolünün bulunduğunu belirtir. Yol gösterenler, ayrıntılı veya detaylı açıklama sunmadan, kendilerini rotayı göstermekle ve ilgi çekici yerlere dikkat çekmekle sınırlanmış rehberlerdir. Bunlar, turistlerin oryantasyondan mahrum olduğu bir ortamda veya erişimlerinin olmadığı ancak sosyal olarak tanımlanmış bir bölgede yol gösteren coğrafi rehberlerdir. Bu kategori tam olarak dağlar gibi ulaşılamayan bölgelerde çok çıkar fakat sosyal ve kültürel olarak engelleri olabilen şehirlerde daha az çıkar. Akıl hocalığında rehber, öğretmen, eğitmen ve danışman rolündedir. Akıl hocası ilgilenilen nesnelere işaret eder, nesnelere açıklar, turistlere nereye ve ne zaman bakacaklarını, nasıl davranacaklarını söyler. Akıl hocaları, kendi kişisel tercihlerine veya zevklerine,



meslekî eğitimlerine, işvereninden veya yetkililerden aldıkları talimatlarına, tarafların menfaatlerine göre ilgi alanlarını seçebilirler. Kabul edilen tam ismiyle profesyonel turist rehberi, turistlere eşlik ederek; gidilen destinasyondaki anıtlar, mabetler, tarihi yerler, folklor, doğal güzellikler, eğlence yerleri, tarihi yerler, vb. hakkında bilgiler veren, yerli halk ile teması sağlayan kişi demektir (Çimrin, 1992, s. 9). Başka bir tanımda ise profesyonel turist rehberi, önceden hazırlanmış bir program kapsamında yerli ya da yabancı turistlere tur programında yer alan ziyaret yerleri hakkında ana dilde veya yabancı bir dilde eksiksiz ve doğru bilgiler veren, ülkeyi, bölgeyi ve yerel halkı tanıtan, turistlerin bunlar hakkında hem sosyo-ekonomik hem kültürel açıdan olumlu izlenimler edinmesini sağlayan kişi demektir (Ahipaşaoğlu, 2006, s. 121).

Turist rehberi, bir destinasyona gelen yerli veya yabancı ziyaretçilere, tercih ettikleri dilde, ören yerlerini, müzelerini gezdiren, tur programında yer alan yerleri yorumlayan, doğal ve kültürel çevre hakkında bilgiler veren, ziyaretçilere eşlik eden profesyonel turizm çalışanı demektir. Profesyonel turist rehberliği, insan ilişkilerinin yoğun olarak yaşandığı, meslek getirisi ile iş doyumunun yüksek olduğu bir alandır. Aynı zamanda bu meslek hizmet ağırlıklı bir meslektir. Turist rehberi, turistin olumlu seyahat deneyimi yaşamasında katkıda bulunmakla birlikte tur boyunca ortaya çıkan sorunları, aksaklıkları çalıştığı seyahat acentesi adına çözer (Yarcan, 2007, s. 35).

Turist rehberi, bir bölgeyi ziyaret eden yerli veya yabancı turistlere Türkçe veya diğer yabancı dillerde ülkenin ve destinasyonun tarihini, kültürünü, arkeolojisini anlatan, tur boyunca doğru bilgilerin aktarılmasını sağlayıp yardımcı olabilen kişi demektir (Usta, 2012, s. 167). Diğer bir tanımda ise turist rehberi, hizmet sektörünün bir parçasıdır ve çalıştığı seyahat acentesini temsil etmesi nedeniyle de sorumluluğun büyük bir kısmını üstlenmiş gönüllü turizm elçisidir. Aynı zamanda, turist rehberi, turizm sektöründe önemli bir konumda bulunmaktadır çünkü paket tur kapsamında gidilen destinasyonun veya destinasyonların kültürünü, tarihini, folklorunu, doğal güzelliklerini anlatan, yorumlayan ve turist ile yerel halk arasında etkileşimi sağlayan kişidir (Erkol Bayram, 2017, s. 257).

Turist rehberi ziyaretçilere kendi seçtikleri dilde rehberlik eden ve gerekli otorite tarafından tanınan veya dağıtılan alana özgü lisansa sahip olan ve bir bölgenin doğal ve kültürel mirasını aktaran kişi demektir (WTFGA, 2021, EFTGA/FEG, 2021).

2012 yılında çıkarılan 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu'na göre ise turist rehberi "seyahat acenteciliği faaliyeti niteliğinde olmamak kaydıyla kişi veya grup halinde yerli veya yabancı turistlerin gezi öncesinde seçmiş oldukları dil kullanılarak, ülkenin kültür, turizm, tarih, çevre, doğa, sosyal ve benzeri değerleri ile varlıklarının kültür ve turizm politikaları doğrultusunda tanıtılarak" gezdirilmesini sağlayan kişidir (Turist Rehberliği Meslek Kanunu, 2021). Ayrıca yine söz konusu kanunda turist rehberi iki kategoriye ayrılmıştır. Bunlar (Turist Rehberliği Meslek Kanunu, 2021):

1. Eylemli Turist Rehberi: "Çalışma kartı sahibi olup, fiilen turist rehberliği hizmeti sunma v hak ve yetkisine sahip turist rehberi" demektir.

2. Eylemsiz Turist Rehberi: "Ruhsatname sahibi olup, çalışma kartı sahibi olmayan turist rehberi" demektir.

Literatürde turist rehberi ifadesi yerine tur rehberi ifadesinin de kullanıldığı görülmektedir. Konu açısından bu kavramın tanımlarına da yer verilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Tur rehberi, turu yöneten kişi veya esas görevi bilgilendirmek olan, belirli alanda geniş bilgiye sahip kişi demektir. Turizm sektörünün içinde tur rehberleri için Avrupa'da ve dünyanın birçok yerinde turist rehberi, yerel rehber, şehir rehberi ve muhtemelen rehberlerin en az tercih ettiği kelime olan mihmandar ifadeleri eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Sektör dışında ise tur rehberi kelimesi için çevirmenleri, müze rehberlerini ve tur liderleri dahil olmak üzere herhangi bir şekilde insanlara rehberlik eden çeşitli profesyonelleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Pond, 1993, s. 17).

Başka bir tanımda ise tur rehberi, ev sahibi destinasyon ve destinasyonu ziyaret edenler arasındaki gerekli arayüzdür. Aslında tur rehberi, bir destinasyon tarafından sunulan tur hizmetleriyle ilgili genel izlenim ve memnuniyetten bir hayli sorumlu olan ön cephe çalışanlarıdır (Ap ve Wong, 2001, s. 551). Dahles (2002, s. 786) ise tur rehberini, turistlerin karşılaştıkları kültürü deneyimlemelerini sağlayan, o kültürü görmeye, duymaya, hissetmeye teşvik eden, turistlere nereye

bakacaklarını, ne zaman bakacaklarını, neyi arayacaklarını öğreten, çeşitli eserlere ilgiyle bakmayı teşvik eden ve farklı unsurları yorumlayan kişi olarak tanımlamıştır.

Profesyonel turist rehberi, satılan alınan paket tur veya günlük tur kapsamında yer alan ziyaret yerlerini yabancı dilde veya Türkçe olarak anlatan ve yorumlayan, doğal güzellikler, ülkesel ve bölgesel coğrafi özellikler hakkında bilgi veren, arkeoloji ve tarih ışığında geçmişi anlatan, ziyaretçilere nereye, ne zaman ve nasıl bakmaları gerektiği hususunda tavsiyeler veren, turistlere yerel halka karşı ve ziyaret ettikleri yerlerde nasıl davranmaları gerektiğini açıklayan, onlara birtakım uyarılarda bulunan, turistleri motive eden, onların eğlenmesini sağlayan, yerel kültür hakkında bilgi veren, aynı zamanda da somut olmayan kültürel miras hakkında bilgilendirme yapan ve turizm rehberliği alanında gerekli eğitimi alarak çalışma kartına sahip olan kişi demektir.

## 2. Literatür Taraması

Turist rehberlerinin mesleki sorunlarına yönelik akademik literatürde çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Batman (2003) tarafından yapılan bir çalışmada İstanbul, İzmir, Antalya ve Nevşehir gibi turizm hareketliliğinin yoğun olduğu bölgelerde faal olarak çalışan 240 profesyonel turist rehberine anket uygulanmış aynı zamanda da anket çalışması bire bir görüşmelerle de desteklenmiştir. Sonuç olarak profesyonel turist rehberlerinin karşılaştıkları mesleki sorunlar sekiz ayrı grupta değerlendirilerek çözüm önerileri sunulmuştur. Bu sorunlar; yasal mevzuata dair yeniden düzenlemenin getirilmesi, seyahat acentesiyle ilgili sorunlar, turist gruplarıyla yaşanan sorunlar, oteller ile yaşanan sorunlar, ulaştırma işletmeleriyle yaşanan sorunlar ve profesyonel turist rehberliği mesleğinin doğasından kaynaklanan sorunlardır. Güzel vd. (2014) profesyonel turist rehberlerinin algıladıkları meslek engellerini tespit etmek için soru formu oluşturmuş, profesyonel turist rehberlerinden elde ettikleri veriler doğrultusunda turist rehberlerinin karşılaştıkları mesleki engellerin 6 boyutta olduğunu tespit etmiştir. Bu boyutlar; yasal engeller, gelire ilişkin engeller, mesleğe ilişkin engeller, sektöre ilişkin engeller, rehberlere ilişkin engeller ve turistlere ilişkin engellerdir. Karacaoğlu ve Sert (2018) tarafından yapılan çalışmada Kapadokya bölgesinde faaliyet gösteren profesyonel turist rehberlerine yönelik yapmış olduğu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak 17 tane profesyonel turist rehberine telefon ve e-posta yoluyla ulaşılarak veri toplamış, Kapadokya bölgesinde faaliyet gösteren profesyonel turist rehberlerinin karşılaştıkları sorunları 4 başlık altında toplamıştır. Bunlar; yasal yetersizlikler, Kapadokya bölgesinin coğrafi, fiziksel ve işgücü özelliklerinden kaynaklanan sorunlar olduğu tespit edilmiştir. İlhan ve Soybalı (2018) Türkiye genelinde faaliyet gösteren profesyonel turist rehberlerinin mesleki sorunlarını belirlemeye yönelik çalışmada, 24 profesyonel turist rehberine anket uygulamıştır. Çalışmasının sonucunda Türkiye genelindeki profesyonel turist rehberlerinin mesleki sorunları olarak en çok seyahat acentelerinin rehberleri satış odaklı çalışma zorladıkları ve rehber taban yevmiyesinin altında bir rakam teklif edildiği ve bu duruma razı edilmeye çalışıldıkları tespit edilmiştir. Pelit ve Katırcıoğlu (2018), yapmış oldukları çalışmada profesyonel turist rehberlerinin yaşadıkları sorunları taraflar açısından değerlendirmişlerdir. Profesyonel turist rehberlerinin meslek sorunlarını, bağlı buldukları oda, bağlı buldukları birlik, eğitim kurumları ve turist profillerine göre tespit etme amacı taşıyan makalede ikincil veri analizi ile araştırmacının gözlem deneyimlerinden yararlanarak profesyonel turist rehberlerinin eğitim aşamasında itibaren birçok sorunla yüzleştiklerini ve bunların çoğunun bağlı buldukları oda ve birlik tarafından çözümsüz kaldığını tespit etmişlerdir. Arslan ve Şimşek (2018) Aydın Turist Rehberleri Odasına bağlı kadın turist rehberlerinin yaşadıkları mesleki sorunları tespit etmek amacıyla yapmış oldukları çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat tekniği kullanarak, Aydın Turist Rehberleri Odasına bağlı kadın turist rehberlerinin yaşamış oldukları sorunları 6 başlık altında toplamışlardır. Bu sorunlar şunlardır; toplumsal ve ailevi sorunlar, iş arkadaşları ve meslektaşlar ile yaşanan sorunlar, seyahat acenteleriyle yaşanan sorunlar, sektörün ve rehberlik mesleğinin doğasından kaynaklanan sorunlar, müşterilerle yaşanan problemler ile denetim ve eğitim sorunlarıdır. Büyüktepe vd. (2019) tarafından yapılan Çanakkale Bölgesel Turist Rehberleri Odasına kayıtlı profesyonel turist rehberlerini yaşadıkları mesleki problemlerin tespit edilme amacı taşıyan çalışmada, nitel araştırma tekniklerinden örnek olay deseni kullanılmış ve veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla veri toplanmıştır. Çalışma sonucunda Çanakkale Bölgesel Turist Rehberleri Odası'na kayıtlı rehberlerin karşılaştıkları sorunlar 8 başlık altında tespit edilmiştir. Bunlar; kaçak rehberlik, alan kılavuzluğu, taban ücret, denetimlerin

yetersizliği, lavabo ve tuvalet, otopark, dinlenme tesislerinin imkânlarındaki eksiklikler ve yoğunluğun iyi bir şekilde yönetilememesidir. Köroğlu vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada ülke genelindeki kadın turist rehberlerinin yaşamış oldukları sorunları belirlemek ve çözüm önerileri getirmek amacıyla yapmış oldukları çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden kasti örnekleme yöntemi seçilerek yarı yapılandırılmış bir form ile veri toplamış, ülke genelindeki kadın profesyonel turist rehberlerinin yaşamış oldukları problemleri 6 başlık altında tespit etmiştir. Bunlar; turistler, seyahat acenteleri, turun gerçekleşmesinde görev alan personeller, mesleğin yapısı ile kadınların doğaları gereği yaşadıkları sorunlardır. Eser ve Şahin (2021), turist rehberliği mesleğinin güncel sorunlarını belirleme amacıyla yapmış olduğu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği ile veri toplamış ve sonuç olarak 4 başlık altında çalışmaya katılan profesyonel turist rehberlerinin sorunlarını tespit etmişlerdir. Bunlar; seyahat acentelerinin taban altı yevmiye teklif etmeleri, kaçak rehberlik, meslek etiğinin olmayışı, kamu kuruluşlarının rehbersiz tur düzenlemeleridir.

### 3. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgubilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Olgubilim veya fenomenoloji, araştırmacının farkında olduğu ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığı olgulara dayanmaktadır. Olgular yaşanan çevrede, toplumda ve dünyada olaylar, deneyimler, algılar, durumlar, durumlar gibi farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Olgubilim araştırmalarında, veri kaynakları araştırmanın odaklandığı fenomeni yaşayan ve bu fenomeni yansıtabilecek bireyler veya gruplardır. Fenomenoloji araştırmalarında başlıca veri toplama aracı görüşmedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 69-71).

Görüşme, “araştırmacı ile araştırmanın öznesi konumunda yer alan kişi ile arasında geçen kontrollü ve amaçlı sözel iletişim biçimidir” (Türnüklü, 2000, s. 544). Görüşme yöntemi, bireylerin tecrübelerine, tutumlarına, şikayetlerine ilişkin bilgi toplamada etkili bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 129).

Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla Van’da yaşayan profesyonel turist rehberlerinden mülakat tekniği ile elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda, araştırmayı yürüten kişi sormayı planladığı soruları içeren bir soru formunu önceden hazırlar. Görüşme sırasında bu sorular, görüşme yapılan kişiye yöneltilir. Diğer taraftan araştırmayı yürüten kişi, görüşülen kişiden verdiği yanıtları açmasını veya daha detaylı bir şekilde yanıt vermesini isteyebilir (Yüksel, 2020, s. 549). Araştırma temalarının meydana getirilmesinde katılımcılardan elde edilen cevaplar dikkate alınmıştır. Çalışma kapsamında Van ilinde yaşayan ve çalışan profesyonel turist rehberlerinin yaşadıkları mesleki problemlerin tespit edilmesi ve çözüm önerileri getirilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmada bazı geçerlilik stratejilerine yer verilmiştir. Bu stratejiler şunlardır (Cresswell, 2019, s. 191):

1. Detaylı açıklama: Bu çalışmada, araştırma süreci ile ilgili detaylı bilgiler verilmiştir. Ayrıca, araştırmada elde edilen kodlamaların ayrıntılı olmasına özen gösterilmiş ve sonuçların daha gerçekçi olması amaçlanmıştır.
2. Alanda uzun zaman geçirilmesi: Çalışmayı yürüten araştırmacı, araştırmaya konu olan olguyu gözlemlemiştir. Bundan dolayı, araştırmanın yapmış olduğu gözlemler, araştırmacının çıkış noktasını da oluşturmuştur.

Araştırmanın evreni turizm sektörü paydaşlarından olan ve Van’da yaşayan profesyonel turist rehberlerinden meydana gelmektedir. Araştırmaya dahil olan ve Van’da yaşayan profesyonel turist rehberleri Şanlıurfa Rehberler Odası (ŞURO)’na kayıtlıdır. Çalışma kapsamında soruların hazırlanmasında ilgili literatürden yararlanılmıştır (Güzel, vd., 2014; Zengin, vd., 2017; Karacaoğlu ve Sert, 2018). Çalışma sırasında katılımcının rızası alınarak ses kayıtları alınmış ve bu ses kayıtları deşifre edilerek betimsel analize tabi tutulmuştur. Görüşme sırasında katılımcıların verdikleri cevaplarla konu dışına çıkmadıkları gözlenmiş ve sorulara ekleme yapılmamıştır. Diğer taraftan verilerin analizi süresinde katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar ayıklanmıştır. Bu işlemten sonra, verilen cevaplardan tema ve kategoriler ve kategorilerin altına da alt kategoriler oluşturularak tablo haline getirilmiştir. Analiz süresi boyunca bilgisayar destekli nitel veri analizi programından

yararlanılmamıştır. Araştırmaya ilişkin veriler 23/12/2020-11/01/2021 tarihleri arasında Van ilinde yaşayan ve araştırmaya katılmayı kabul eden profesyonel turist rehberlerinden elde edilmiştir. Çalışmada Van ilinde yaşayan 14 tane profesyonel turist rehberinden 13 tanesine ulaşılmış ve geri kalan 1 profesyonel turist rehberinden veri elde edilememiştir.

Bu görüşmede aşağıdaki sorular hazırlanmıştır:

1. Meslek odalarının örgütlenmesinde problemler veya sorunlar nelerdir?
2. Van'da yaşayan profesyonel turist rehberlerinin çalışma koşullarını zorlaştıran faktörler nelerdir?
3. Paket tur süresi boyunca yöneltilen politik sorulara karşı nasıl cevap vermektесiniz ve nasıl davranmaktasınız?
4. 2012 yılında çıkarılan 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu hakkında ne düşünüyorsunuz?
5. Van ili ve Van havzasına yönelik yapılan turlarda karşılaştığımız sorunlar ve bu sorunlara karşı çözüm önerileriniz nelerdir?

#### 4. Bulgular

##### 4.1. Van İlinde Yaşayan Profesyonel Turist Rehberlerinin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Durumları

Araştırma kapsamında öncelikli olarak çalışmaya katılan Van ilinde ikamet eden profesyonel turist rehberlerinin sosyo demografik durumlarına ilişkin veriler düzenlenmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların %69,23'ü erkek ve %30,76'sı kadındır. Katılımcıların yaş ortalamasına bakıldığında dengeli bir dağılımın olduğu gözlemlenmekte, yaş aralıklarının çok fazla olmadığı tespit edilmiş ve katılımcıların yaş ortalaması 38 olarak bulunmuştur.

Araştırmaya katılan Van ilinde ikamet eden profesyonel turist rehberlerinin eğitim durumuna bakıldığında %46,15'i önlisans, %30,76'sı lisans ve %23,07'si yüksek lisans olduğu tespit edilmiştir. Ruhsatname türünde ise katılımcıların %84,64'lik kesimi ülkesel olarak turist rehberliği ruhsatnamesine, %15,39'luk kesimi ise bölgesel olarak turist rehberliği ruhsatnamesine sahip olduğu tespit edilmiştir. Çalışma durumu bakımından araştırmaya katılan profesyonel turist rehberlerinin tamamının aktif rehber olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların tamamının çalışma dilinin İngilizce olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların çalışma sürelerinin ortalaması ise 12,53 sene olarak hesaplanmıştır.

**Tablo 1.**

Katılımcıların Sosyo Demografik Durumları

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Ruhsatname Türü	Çalışma Durumu	Çalışma Dili	Çalışma Süresi
R1	Erkek	35	Önlisans	Ülkesel	Aktif	İngilizce	10 sene
R2	Erkek	41	Önlisans	Bölgesel	Aktif	İngilizce	5 sene
R3	Erkek	31	Lisans	Bölgesel	Aktif	İngilizce	4 sene
R4	Erkek	36	Önlisans	Ülkesel	Aktif	İngilizce	13 sene
R5	Erkek	42	Önlisans	Ülkesel	Aktif	İngilizce	17 sene
R6	Erkek	37	Lisans	Ülkesel	Aktif	İngilizce	17 sene
R7	Kadın	37	Yüksek Lisans	Ülkesel	Aktif	İngilizce	12 sene
R8	Kadın	32	Yüksek Lisans	Ülkesel	Aktif	İngilizce	12 sene
R9	Erkek	42	Yüksek Lisans	Ülkesel	Aktif	İngilizce	15 sene
R10	Kadın	43	Önlisans	Ülkesel	Aktif	İngilizce	15 sene
R11	Erkek	46	Önlisans	Ülkesel	Aktif	İngilizce	16 sene
R12	Erkek	34	Lisans	Ülkesel	Aktif	İngilizce	11 sene
R13	Kadın	42	Lisans	Ülkesel	Aktif	İngilizce	16 sene

#### 4.2. Van İlinde Yaşayan Profesyonel Turist Rehberlerinin Mesleki Sorunları

Bu çalışmada verilen cevaplardan oluşan ilk tema örgütlenme olmuştur. Bu temaya göre aşağıdaki araştırma sorusuna yanıt aranmıştır:

S1: Meslek Odalarının örgütlenmesinde problemler veya sorunlar nelerdir?

Katılımcıların bu soruya vermiş oldukları yanıtlar iki kategoride ortaya çıkmıştır. Bunlar; olumlu etkiler ve olumsuz etkilerdir.

**Tablo 2.**

Meslek Odalarının örgütlenmesi hakkında katılımcıların görüşleri

Tema	Kategori	Alt-Kategori
Örgütlenme	Olumlu Etkileri	İmkanların artması, mesleğin yasalarla yürütülmesi olanağı, meslekî birliğin tesis edilmesi.
	Olumsuz Etkileri	Mesafe, sayı, siyasi, sosyal ve kültürel nedenler, denetimler, yetersiz hizmet, kaçak turlar, ayrı bir örgütlenme ihtiyacı, örgüt kültürünü benimseyememe, fikir ve görüş ayrılıkları, politik görüş ayrılığı, kişilerin iş ve ilişkiyi birbirine karıştırmaları, ekonomik yönden yetersizlik, temsil irtibat bürosunun olmaması

Olumlu Etki;

R7, 37, Kadın;

Meslek odalarının örgütlenmesi geç olsa da başarı ile sonuçlanan bir süreçtir. Önceki dernekler daha yetersiz ve imkânsız durumdayken şu gelinen nokta rehberlik mesleğinin gelişimi ve sağlıklı bir şekilde yasalarla yürütülmesi için olması gereken durumdur.

R9, Erkek, 42;

Meslek örgütü olmazsa olmaz. Birçok meslekte olduğu gibi barolar, sağlıkçılar olsun. Bu tür meslek odaları o meslekte olan kişilerin, çalışanların, hakların neler olduğunu, hak gaspına uğramamaları gibi. Turist rehberliğinde de olmazsa olmaz, çünkü bizi bekleyen daha büyük sorunlar var.

Olumsuz Etki;

R4, Erkek, 36;

Bizler ŞURO'ya bağlıyız, Şanlıurfa neredeyse bize 900 km mesafede, yeterli desteği aldığımızı ben düşünmüyorum. Doğu Anadolu'da sayı şart olmaması şeklinde bir oda olsaydı, çok daha iyi hizmet alabileceğimize ve daha iyi yapabileceğimize inanıyorum, inşallah sayı şartı kalkar, bölgemizde bir oda kurarız.

R5, Erkek, 42;

...biz şu anda ŞURO'ya bağlıyız ama gerçekten çok uzağız, yeterli hizmeti alamıyoruz, denetimler bu bölgede çok kısıtlı ve bizler bir an önce bu sayı kısıtlamasının kalkmasını, bölgeyi en iyi temsil edecek odalardan birisi olduğumuzu düşünüyorum.

R3, Erkek, 31;

...Van'da bir rehberler odası açamadığımız için ŞURO'ya kayıtlıyız fakat neden ŞURO ve TRO arasında seçim yaptınız diye sorarsanız, yani bunun çok farklı geçmişi var, Trabzon'daki



meslektaşlarımızla ne yazık ki uyuşmayan bir kimyamız var, bununda tabii siyasi, sosyal, kültürel gerekçeleri var...

R9, Erkek, 42;

...Doğu Anadolu'ya özel bir örgütlenme yapılması gerekli olduğunu düşünüyorum çünkü Van ne Urfa ne Erzurum. Van gölü havzası diyoruz ve bunun içinde birçok ili var. Bu anlamda aslında çok elzem çünkü sağlıklı bir oda işlevini yürütemiyoruz. Biz buradayız ama Urfa'da olmanız gerekir ki sorunlar size gelecek, problemleri nasıl halledileceğimize yönelik toplantı yapmamız gerekir ama yapamıyoruz. Bunun için Van'da olmazsa olmazdır, sorunu burada çözersiniz Erzurum'da çözemeyebilirsiniz. Meslek odası olarak Van'da ayrı bir oda açılmalı ve Van gölü havzasının ayrı bir örgütlenmeye ihtiyacı kesinlikle var. Bunun en kesin örneği denetleme konusunda görebiliriz. Urfa'daki bir kişiyi buraya göndermeniz, zaten bir denetmen var, bu denetmen nerede denetmen yapacak, burada mı yoksa Urfa'da mı? Böyle olunca denetleme sağlıklı bir şekilde yapılamıyor. Burada yarı bir örgütlenmeye gidersek en azından denetleme konusunu Van gölü havzası için çözebileceğiz.

R11, Erkek, 46;

... Bunun çözümü; bölgesel oda kurulmasıyla ilgili 50 rakamından vazgeçilmesi ya da odaların temsil irtibat bürolarının açılmasıdır.

Araştırmanın ikinci sorusuna verilen cevaplardan oluşan tema "iş şartları" olmuştur. Buna göre aşağıdaki araştırma sorusuna yanıt aranmıştır:

S2: Van'da yaşayan profesyonel turist rehberlerinin çalışma koşullarını zorlaştıran faktörler nelerdir?

Araştırma sorusuna verilen cevaplardan 6 tane kategori oluşturulmuştur. Bu kategoriler: Kamu sektörü kaynaklı problemler, özel sektör kaynaklı problemler, politika kaynaklı problemler, coğrafya kaynaklı problemler, profesyonel turist rehberinden kaynaklı problemler ve meslek odası problemlerdir.

**Tablo 3.**

Van'da yaşayan profesyonel turist rehberlerinin çalışma koşullarını zorlaştıran faktörlere ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Alt kategori
İş şartları	Kamu Sektörü kaynaklı problemler	Bürokrasi, altyapı yatırımlarının olmaması, iletişim, bilgi eksikliği.
	Özel Sektör kaynaklı problemler	Yerel kültürü gösterebilecek eğlence mekanlarının olmaması, yollarda dinlenme tesislerinin olmaması, paket tur satan acentelerin az olması, seyahat acentelerinin tabanaltı ücret teklifi, yiyecek-içecek işletmelerinin yetersizliği, konaklama işletmelerinin yetersizliği, nitelikli turizm personelinin bulunmaması, bilgi eksikliği, yanlış bilgi sahibi olma, kaçak turlar.
	Politika kaynaklı problemler	Siyasi olaylar, terör olayları
	Coğrafya kaynaklı problemler	İklim, hava koşulları, ulaşım, coğrafi şartlar.
	Profesyonel turist rehberi kaynaklı problemler	Düşük ücreti kabul etme, kendi aralarında ağız birliği yapmamaları.
Meslek odası kaynaklı problemler	Yetersiz denetim, Van'ın bağlı olduğu rehberler odasının Van'a 900 km mesafede olması.	

Kamu Sektöründen kaynaklanan problemler;

R5, Erkek, 42;

...bürokrasi, burada çok büyük sıkıntılar yaşandı. Ben bir tanesini anlatayım size. Akdamar adasına turum vardı, adaya gittiğimde bir baktım bundan önceki eski müze müdürü ve yardımcısı ikisi birer grup almışlar ve anlatım yapıyorlar, diğer rehber arkadaşlarımız da sezon olmasına rağmen boş. Şimdi müzeye bir tane grup gidiyor, müze ise bu gruba arkeologları yasal olmamasına rağmen tahsis ediyor. Biz bunu gittik resmi olarak dernek olarak şikâyet ettik, sonuç olarak savunmalarında şunu ifade etmişlerdi eski müze müdürü ve yardımcısı. “biz oradan geçerken bizden rica ettiler, biz de rehberlik yaptık” sonra işin peşini bırakmadık, müzeye şikâyet ettik, o gün o iki memurun orada olup olmadığı hakkında Valilikten resmi talepte bulunduk ve sonuç olarak, ikisi de Ahlat'ta kazı yapımları gerekirken Akdamar adasında iki gruba kaçak rehberlik yapıyorlardı, yani bir anlamda aslında en büyük sorunlardan biri, halen devam ediyor, valilik, kaymakamlıklar ve belediyeler. Farklı organizasyonlarla rehber almayıp işin ehli olmayan veya mesleği bu olmayan bu kişileri alıp gruplara rehber olarak bunu dayatıyorlar ve rehberler asli görevlerini yapamıyorlar.

R7, Kadın, 37;

Koşullar Doğu'da Batı'ya göre daha zor. Batı'da uzun yıllar çalışan bir rehber olarak kesinlikle aynı imkanlarda altyapı, yol ve işletmelerin olmadığını, restoranların, otellerin aynı imkana sahip olmadığını söyleyebilirim. Ören yerlerindeki kafe, Wc'lerin çok yetersiz, bakımsız ve işlevsiz kaldığını söyleyebilirim.

Özel Sektör kaynaklı problemler;

R6, Erkek, 37;

...turizme hitap eden turizmi böyle yansıtan bir mekân yok, bir eğlence kültürü yok. Bu sıkıntıları rehberler olarak çok yaşıyoruz, burada özellikle Urfa gibi sıra gecesi düzenleyemiyoruz, mesela Elazığ'daki gibi kürsü gevesini düzenleyemiyoruz, Kars'ta gerçekleşen Kafkas gecesi, Aşıklar gösterisi gibi şeyleri biz Van'da yapamıyoruz. Bundan dolayı ciddi anlamda biz turisti akşam karanlıktan sonra maalesef otele götürmek zorundayız. Bu sıkıntılarla karşılaştığımız için bizler gerçekten de insanlara karşı Van'ı tam anlamıyla anlatamıyoruz, Van'ı tam anlamıyla yaşattıramıyoruz.

R1, Erkek, 35;

...Van'da turizm konusunda genel bir bilgi eksiliği var, yani şunu demek istiyorum, dernek yetkilisi olsun, kurumlar olsun, esnaf olsun, Van'da turizmin ne olduğuna dair geniş ve iyi bir bilgiye sahip değil. Yani Van'da sadece tur yapan, tur işi ile uğraşan kaç tane acente var? Acentelerin büyük çoğunluğu sadece bilet satıyor. Yani ben ilk mesleğe başladığımda Van'da acenteleri dolaştım, bana tur rehberinin ne olduğunu veya turun ne olduğunu soranlar oldu. Bunlar üstelik A grubu acenteler... diğer taraftan ise Van, kahvaltısı ile bilinir ama Van'da Van kahvaltısını verebileceğimiz bir mekân yok çünkü o mekânın sahibinin turizmle ilgili veya gastronomi ile ilgili bir bilgisi yok. Bu aslında sorunların genel bir kaynağı diyebiliriz.

Politika kaynaklı problemler;

R6, Erkek, 37;

...işte gerek siyasi olsun gerek kültürel olsun gerek terör olaylarından olsun, bu gibi olaylardan sonra Van durgunluk süreci yaşadı.

Coğrafya kaynaklı problemler;

R10, Kadın, 43;

...Kar memleketi burası, yollar kapandığı zaman ulaşım da sıkıntı oluyor bu da çalışma şartlarımızı etkiliyor.

Profesyonel turist rehberinden kaynaklanan problemler;

R13, Kadın, 42;

...rehberler arasında ağız birliği olmaması, ne demek istiyorum. Şöyle şimdi bir tur geliyor, acente düşük ücret teklif ediyor, haliyle kabul edilmiyor ancak bir bakıyorsunuz tur alınmış. Herkes fiyatta ısrar etse ve taviz vermese, o acente o fiyata rehberi ayarlayamayacak ama ağız birliği olmayınca böyle oluyor.

Meslek odası kaynaklı problemler;

R9, Erkek, 42;

Burada denetim ve kaçak rehberlik, bizleri en çok zorlayan durumlar. Kaçak rehberler ve acenteler de buna yol verince ne yazık ki bu işin okulunu okuyan, bu iş için çabalayan ve kokart almaya hak kazanan arkadaşlar turizme katılmıyor...

R8, Kadın, 32;

Van ili Urfa meslek odasına bağlı bir destinasyon. Dolayısıyla Urfa Van arası km bakımından ve oda üye sayısı göz önünde bulundurulduğunda bütçe sorunu ve mesafe sorunu sebebiyle denetim sorunu yaşanmaktadır.

Araştırmanın üçüncü sorusuna verilen herhangi bir tema oluşturulamamıştır. Buna göre aşağıdaki araştırma sorusuna yanıt aranmıştır:

S3: Paket tur süresi boyunca yöneltilen politik sorulara karşı nasıl cevap vermektесiniz ve nasıl davranmaktасınız?

Araştırma sorusuna verilen cevaplara göre paket turlarda yöneltilen politik sorulara Van ilinde yaşayan profesyonel turist rehberleri objektif görüş ve resmi tarih görüşü olmak üzere iki türde cevap vermektedirler.

R2, Erkek, 41;

.... Mesleğin icabı gereği bizim en mustarip olduğumuz sorun da budur. Öyle ki bazı gruplarda herkesin başına gelmiştir, etnik kökenimizden dolayı özellikle bölgede olmamız, tabiri caizse dolup dolup size gelenler de oluyor. Bunu bir tarafa çekmeye çalışanlar, sizi köşeye sıkıştırmaya çalışanlar oluyor. Biz genelde objektif yaklaşarak cevaplamaya çalışıyoruz ama öbür türlü ...yanlış olanı doğru gibi anlatsan işin vicdani boyutu ortaya çıkıyor.

R1, Erkek, 35;

...Siyasi konularda sorular aldığımız zaman, grup içinde herkesin önünde sorulmuşsa ben o anda cevap vermemeye çalışıyorum. Serbest zamanda veya daha sonra objektif bir şekilde soruyu soran kişiye cevap veriyorum ama önemli nokta almak istediği cevabı değil. Objektif bir şekilde vermeye çalışıyorum. Çalıştığımız bölgeden kaynaklı, gelen gruplar genelde Türkiye'nin batı illerinden gelen gruplar, genelde buraya çalışmaya gelen memur kesimindeki insanları gezdiriyoruz. Bunların çoğunda bölgeyle ilgili genel ön yargılar var, TV'den radyodan duydukları ön yargılar var, gelen bu sorulara karşı cevap verirken bu ön yargıları da kırmaya yönelik cevaplar veriyorum.

R10, Kadın, 43;

...Objektif davranmak zorundayım. Gelen misafir gayri Müslim olabiliyor, Yahudi'si, Hristiyan'ı geliyor ve bunları ağırılıyor. Ben buralı olduğum için kendi inançlarımdan hareket edersem yanlış yapmış olurum. Ben okuduklarımda, araştırdıklarımla insanlara yardımcı oluyorum, çok fazla kendi fikirlerimi işin içine katmam. O dönem neler yaşanmışsa, elimizde olan kanıtlar neyse ona göre hareket ediyorum ama taraf tutarak yapmıyorum. Resmi tarih neyse onu yaklaşıyorum...

Araştırmanın dördüncü sorusuna verilen cevaplardan oluşan tema "turizm hukuku" olmuştur. Buna göre aşağıdaki araştırma sorusuna yanıt aranmıştır:

S4: 2012 yılında çıkarılan 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu hakkında ne düşünüyorsunuz?



**Tablo 4.**

Van'da yaşayan profesyonel turist rehberlerinin 6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu'na yönelik görüşleri

Tema	Kategori	Alt kategori
Turizm Hukuku	Olumlu Etki	Mesleğin gelişiminin sağlanması, mesleğin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, profesyonel turist rehberliği mesleğinin legal ve örgütlü bir zemine oturması.
	Olumsuz Etki	Ceza müeyyidelerinin yetersizliği, meslek kanunu maddelerinin caydırıcı ve ceza verici olmaması, kanun maddelerinin koruyucu ve kapsayıcı nitelikte olmaması, mesleğin devlet nezdinde eksik tanımlanması, profesyonel turist rehberliğinin ikinci bir meslek ve hobi olarak görülmesi, fırsat eşitliğini ortadan kaldırması, ucuz iş gücü meydana getirmesi, seçmeci bir nitelikte olmaması.

Olumlu Etki;

R7, 37, Kadın;

...Önceki dernekler daha yetersiz ve imkansız durumdayken şu gelinen nokta rehberlik mesleğinin gelişimi ve sağlıklı bir şekilde yasalarla yürütülmesi için olması gereken durumdur.

R8, 32, Kadın;

Doğru ve yerinde ancak eksik bir karar olduğunu düşünüyorum. Tur rehberliğinin belirli bir meslek dalında örgütlü ve legal bir zemine oturtulması gerekliydi.

Olumsuz Etki;

R3, Erkek, 31;

...Şu an rehberlik kanununun olmasının gerçek anlamda sahada bir karşılığı var mı? Sanmıyorum, mesela kaçak rehberlik olayı ile bir odanın tek başına mücadele edemeyeceği ve mücadele etse bile sadece işte yani şöyle hani uyguladıkları müeyyideler çok yetersiz kalıyor, caydırıcı değil, ceza verici de değil, o yüzden meslek kanununun yeniden yenilenebilir.

R2, Erkek, 41;

...rehberliği iki meslekten biri olarak icra eden arkadaşlarımız var. Bunun sebebi ise bağlı olduğumuz kanunun bizi kapsayıcı olmaması, tamamen kendi halimize bırakılması, denetimlerin yetersiz olması, denetim konusunu tek başına bir oda yapamaz, bu kanunla da desteklenmesi gerekirken maalesef iyi bir netice alamıyoruz. Şunu demek istiyorum, bağlı olduğunuz oda denetimler yapıyor, o denetimler sırasında tutanak tutuluyor bir acenteye yasal olmayan şekilde hareket ettiği için, o tutulan tutanak veya kesilen ceza hiçbir şekilde caydırıcı olmuyor. Niye? Çünkü o tutanağı umursamıyor ve hiçbir şekilde ceza ödemiyor ve bunun üzerine gidebilen bir yasa da yok.

R1, Erkek, 35;

...Acenteciler bizi sadece götürmek zorunda oldukları için götürüyorlar o yüzden bu yasa saydığım konularda eksiktir. Mesleğin tanımı devlet nezdinde, sektör nezdinde tanımlanması eksiktir, bu konuda mustaribiz.

R6, Erkek, 37;

... Bu sektör bir hobi değil, bu sektör ek bir kazanç kapısı değil. Gerçekten de bu işi yaptığımız zaman hakkıyla yapmanız gerekiyor.

R9, Erkek, 42;

...yasada bazı maddelerin değişmesi lazım, biz 4 yıllık bir süreçten geçtik, çaba sarf ettik ama diğer yandan herhangi bir alanda okul bitirmiş ve dışarıdan gelip 2 sene okuyor, böylece fırsat eşitliği ortadan kalkıyor. Bunun ileride çok kötü sonuçlar doğuracağına inanıyorum çünkü bu insanlar sadece kart almış olacaklar çünkü turizmin süzgecinden turizmi okuyan kişi geçmiştir. Turizme tek bir yerden bakmıyorsunuz, insan psikolojisini öğreniyorsunuz neticede insan topluluğuyla geziye başlıyorsunuz, her insanın farklı davranışı ve psikolojisi var. Tezsiz yüksek lisans demek al sana kokart demenin bir yoludur aslında... Bu durum kötü rehber doğurur, işten anlamayan, kriz yönetemeyen insanlar doğuracak... Yasayı daha sağlam hale getirmek lazım, çünkü ucuz iş gücü meydana gelecek. Ucuz iş gücünden bir şey beklenemez. Yasanın geliştirilmesi ve eklemeler yapılması gerekir yoksa gelecekte bu meslekten bahsetmek mümkün olmayacaktır.

R10, Kadın, 43:

...şimdi, bu işi yapacak kişi, bu işin eğitimini gerçekten alması gerektiği taraftarıyım. Biz de eğitim aldık ama sahaya çıkmadan insan pişemez. Hangi dersin nerede işe yarayacağını sahada edindiğiniz tecrübeyle veya pişmeyle öğrendik. Yasada biraz daha seçmeci nitelikte olmalı.

R12, Erkek, 34:

2012 yılındaki çıkarılan kanun aslında Rehberliği yan dal, ek iş, hobi gibi gören bir yola sürükleyen bir baltalama amacıyla yapılmıştır. Çünkü turizm başlı başına bir sektör ve bu sektörde faaliyet yürütmek bir profesyonellik ve uzmanlık gerektirir.

Araştırmanın beşinci sorusuna verilen cevaplardan oluşan tema “Van ve Doğu Anadolu bölgesinde paket turlarda karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşler” olmuştur. Buna göre aşağıdaki araştırma sorusuna yanıt aranmıştır:

S5: Van ili ve Van Gölü havzasında ayrıca Doğu Anadolu bölgesine yönelik yapılan turlarda karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

Araştırma sorusuna verilen cevaplardan 8 kategori oluşturulmuştur. Bu kategoriler; ören yeri, taşımacılık, konaklama işletmeleri, yiyecek-içecek işletmeleri, seyahat işletmeleri, ulaşım işletmeleri, iş gücü ve tur grubudur.

**Tablo 5.**

Van’da yaşayan profesyonel turist rehberlerinin Van ili ve Van Gölü Havzası’nda ayrıca Doğu Anadolu Bölgesinde karşılaştıkları sorunlara dair görüşleri

Tema	Kategori	Alt kategori
Van ve Doğu Anadolu bölgesinde paket turlarda karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşler	Ören Yeri	Yönlendirme tabelaları, lavabo/tuvalet yetersizliği, hijyen olmaması, personel eksikliği, çevre temizliği
	Taşımacılık	Otobüs şoförleri
	Konaklama İşletmeleri	Temizlik, odaları kontrol etmeme
	Yiyecek – İçecek İşletmeleri	Hijyen / temizlik, kapasite yetersizliği, fabrikasyon ürün kullanılması, eksik beyanatta bulunma, çevre temizliği
	Seyahat İşletmeleri	Yoğun programlı tur programı hazırlama, düşük fiyatlı satış politikaları
	Ulaşım	Havalimanında ve Tren Garı çevresinde park sorunu, dinlenme tesisinin ve altyapının olmaması, uçak biletlerinin pahalı olması.
	İşgücü	Çalışanların turizmin bilincinde olmamaları
	Tur Grubu	Yemek tercihlerine bağlı olarak

		yemek beğenmeme, fiyatları çok yüksek bulma
--	--	---

Ören Yeri:

R5, Erkek, 42;

...Van özelinde veya diğer bölgelerde tabelaların gösterdiği yerden gidiyorsunuz, karşınıza duvar çıkıyor, gerçek anlamda yolları bilmezseniz, işiniz zor.... Çavuştepe'ye ziyaretçi götürüyoruz diyelim. İster Van kalesinden çıkın nereden çıkarsanız Çavuştepe'ye kadar bir tuvalet yok, Çavuştepe'de yok, Çavuştepe'den çıkışta da yok, ancak öğle yemeği alacağınız yerde buluyorsunuz.

Taşımacılık;

R2, Erkek, 41;

...tanıdığımız kaptan ile çalışırsak sorun yok, birbirimizi tanıyoruz neticede ama tanımadığımız kaptan ile sorunlar başlıyor. Bir taraftan yetiştirmeniz gereken program var diğer taraftan tanımadığınız bir adamın nazı var, pohpohlamak zorunda kalıyorsunuz. Ters düştüğünüz zaman yavaş gidiyor, yanlış yollara sapabiliyor. Bu tür sorunlar yaşanmasın diye elimizde tutmak için sorun çıkamaması adına pohpohluyoruz.

Konaklama İşletmeleri;

R4, Erkek, 36;

...Otelciler odaları kontrol etmiyorlar, çarşafklar kötü ve pis. Tabi misafir her zaman rehberi tanır, diğer hiç kimseyi tanımaz ve bilmez. Rehber hesap sorar, her şeyi rehberden bilir. Bu yüzden bütün alanlardaki sıkıntıları göğüslüyoruz

Yiyecek-İçecek İşletmeleri;

R7, Kadın, 37;

...yerel restoranların kapasitelerinin yetersiz olması, çok kapasiteli restoranların da yerel gıda dışında fabrikasyon ürün kullanması işletmecilerin kendi oturdukları dalı kesmesinden başka bir tutum değildir. Uzun vadede çok şey kaybettiklerinin bilincine varmaları gerekiyor bu işletmelerin ve yerele değer katmak gerektiğini düşünüyorum. Çevrenin temizliğine dair çok eksik var.

Seyahat İşletmeleri;

R1, Erkek, 35;

Acenteler bazen iki günde yapılacak programı bir güne sığdırmaya çalışıyor. Misafir konusunda cüzzi bir karşılığında çok yüksek bir hizmet bekliyorlar...

Ulaşım:

R10, Kadın, 43;

Otobüs havalimanına giremiyor ve bu durumda problem oluşturuyor. Park edemiyoruz ve yolcuların hemen alınması gerekir yoksa ortada kalırsınız. Turisti karşıladığımız yer, havalimanıdır, tren garıdır. Burada tur otobüslerinin park edebileceği, bizim misafirleri rahat karşılayabileceğimiz alanlar olmalı. Turun başlamasından sonuna kadar bütün bir şekilde alanların rahat olması gerekir...yolcu alacağımız yer çok kötü, kar yağdığı zaman o yer buzla kaplanıyor ve ben yolcu alamıyorum.

İşgücü:

R7, Kadın, 37;

...Turizm sektörü çalışanlarının turizm bilincinin olmaması da ayrı bir sorun, turiste nasıl davranılması gerektiğine dair birçok konuda eğitim almaları gerekiyor.

Tur Grubu;

R4, Erkek, 36;

...misafirlerin yemek tercihlerinde de sıkıntı yaşıyoruz. Van'dan bir grup aldığımızda, Van'ın insanının beslenme tarzı bellidir. Örneğin Antep'e götürüyoruz, serbest zamanda yiyecek yer bulamadıklarını ve aç kaldıklarını söylüyorlar, güzel bir yere götürüyoruz burası çok pahalı diyorlar, daha uygun bir yere gidiyoruz yemekler çok kötüydü diyorlar.

### Sonuç

Çalışmada Van ili çalışma alanı olarak seçilmiş ve burada yaşayan profesyonel turist rehberlerinin mesleki sorunlarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda Van ilinde yaşayan profesyonel turist rehberlerinin bölgede bürokrasi, altyapı yetersizliği, denetimlerin olmayışı, örgütlenme, tur kaptanları, meslek yasası, politik konular, konaklama işletmeleri, yiyecek işletmeleri alanlarında sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, bölgede yaşayan profesyonel turist rehberlerinin örgütlenme konusunda mağduriyet yaşadıkları ve Van Gölü havzasında ayrı bir örgütlenmeye gidilmesi konusunda ortak bir düşüncede olmaları son derece dikkat çekici bir konu olduğu düşünülmektedir. Meslek yasasının, rehberliği ikinci bir iş veya hobi olarak görülmesine neden olduğu, fırsat eşitsizliği yarattığına dair görüşleri de dikkat çeken başka bir konudur.

Örgütlenme konusunda yapılanların yetersiz olduğu ve Doğu Anadolu bölgesi için özellikle de Van ve Van Gölü havzası için ayrı bir örgütlenmeye gidilmesi gerektiği yapılan analizlerden anlaşılmaktadır. Van'da yaşayan profesyonel turist rehberlerinin ŞURO'ya bağlı olmaları ve Şanlıurfa ile Van arasındaki uzak mesafeden dolayı kaçak rehberlik, kaçak tur gibi faaliyetlerin önüne geçilmesinde en büyük engel olarak görülmektedir. Ayrıca, araştırmaya katılan Van ilindeki profesyonel turist rehberlerinin bölgesel bir oda kurulması için minimum 50 kişi olma şartının kaldırılması gerektiği konusunda hemfikirdirler. Diğer taraftan ise siyasi, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı başka bir odaya da kayıt yaptırılmaması da önem arz etmektedir. Bu durum, meslek odalarının yönetiminde profesyonelliğin tam olarak sağlanamadığının göstergelerinden birisi olduğu düşünülmektedir.

Van'daki profesyonel turist rehberlerinin çalışma koşullarını zorlaştıran etmenler arasında bürokrasinin olması ilgi çekicidir. Bürokrasinin profesyonel turist rehberliği mesleğinin farkında olmaması veya profesyonel turist rehberleri ile bürokrasi arasında bir iletişimsizlik olduğu bu durum için düşünülebilir. Ayrıca, bölgedeki altyapı eksikliği de çalışma şartlarını zorlaştıran etmenler arasındadır. Önemli turizm potansiyeline sahip olan Van ilinin kendi kültürünü yansıtacak bir eğlence mekanının olmaması da söz konusu ilin tanıtılmasında dezavantaj meydana getirmektedir. Siyasi ve terör olaylarının söz konusu ile ve bölgeye yönelik iç turizm talebini olumsuz etkilemesi de profesyonel turist rehberlerinin çalışma koşullarını olumsuz etkileyen durumlardan birisidir.

Diğer yandan ise, paket turlarda politik sorular Van'da yaşayan profesyonel turist rehberlerinin işlerini zorlaştıran önemli unsurlardan birisidir. Profesyonel turist rehberlerinin bu tip konularda resmi tarih anlayışı içinde cevap vermeleri veya objektiflik ilkesine göre hareket etmeleri olumlu bir durumdur ancak etnik kökenden dolayı tur gruplarında yerli turistlerin Van'da yaşayan profesyonel turist rehberlerine önyargılı bir şekilde yaklaştığı, araştırmacıların vermiş oldukları cevaplardan anlaşılmaktadır.

6326 sayılı meslek kanunu, profesyonel turist rehberliği mesleğinin saha sağlıklı ve yasal bir zeminde yapılmasını sağladığı tespit edilmiştir ancak bu kanunun barındırdığı bazı maddelerden dolayı fırsat eşitsizliğinin meydana getirildiği, ucuz iş gücü yaratıldığı, ceza verici veya caydırıcı bir niteliğe sahip olmadığı ve profesyonel turist rehberliğinin ikinci bir meslek olarak görülmesine neden olduğu katılımcıların vermiş olduğu yanıtlardan anlaşılmaktadır.

Van, Van Gölü havzası ve Doğu Anadolu bölgesinde gerçekleşen paket tur programlarında ören yerleri için yönlendirme tabelalarının yanlış yerlere götürmesi, lavabo ve tuvalet eksikliği göze çarpan unsurlardandır. Ayrıca, tur kaptanlarının profesyonel turist rehberleriyle yaşadıkları anlaşmazlıklar nedeniyle turu zorlaştırdıkları da tespit edilmiştir. Bölgedeki yemek kültürünün gelen yerli turistlere hitap etmemesi, yemeklerin ve fiyatların beğenilmemesi göze çarpmaktadır. Diğer taraftan ulaşım konusunda hem tren yolunu hem de havayolunu kullanan yerli turistlerin karşılanmasında sorunlar yaşandığı anlaşılmaktadır. Yiyecek-içecek işletmelerinin kapasite yetersizliği grupta memnuniyetsizliğe yol açmaktadır. Söz konusu işletmelerin öğle veya akşam yemekleri için

eksik beyanatta bulunmaları da karşılaşılan sorunlardan birisi olduğu görülmüştür. Seyahat işletmelerinin yoğun tur programı hazırlamaları da bölgede çalışan yerli turist rehberlerinin en önemli sorunlarından birisidir. İş gücü piyasasında çalışan turizm emekçilerinin, turizme yönelik farkındalığının olmadığı da tespit edilmiştir.

Örgütlenme konusunda, ülke çapındaki üst birlik olan TUREB (Turist Rehberleri Birliği) ile görüşülerek Doğu Anadolu için ayrı bir örgütlenmeye gidilmesi yani ayrı bir odanın kurulması bölgede yaşanan sorunların çözümü için bir alternatif olabilir. Diğer alternatif ise, bölgedeki denetimsizliği gidermek için odalar arası iş birliğinin sağlanması ayrıca mesafe bakımından uzakta olan iller için temsil bürolarının açılması sorunların çözümünde aktif bir rol oynayabilir.

Bürokrasi ise, Van'da yaşayan profesyonel turist rehberleri ile iletişim kurarak yaşanan sorunlara çözüm üretebilir veya Van'da yaşayan profesyonel turist rehberleri kamu sektörü ile iletişime geçerek kamu kaynaklı sorunları iletebilir. Bu anlamda, Valilik, Belediyeler, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve bölgesel çapta oluşturulacak profesyonel turist rehberleri odası ortak iletişim merkezi kurarak, sorunların çözümünde daha olumlu bir yaklaşım sergilenebilir. Altyapı ve dinlenme tesisleri konusunda ise Kamu Sektörü ile Turizm sektörü ortak iş birliği çerçevesinde sorunları çözebilir. Sadece kamu kesiminin sorunları çözmesi beklenmemelidir.

Meslek yasasının değişmesi gereken maddeleri bulunmaktadır. Bu maddeler, yıldan yıla profesyonel turist rehberi sayısını artırmakta ve iş gücü piyasasında dalgalanmalara yol açmaktadır. Özellikle, yasanın maddelerinin turizm alanında profesyonelleşmeyi sağlayıcı niteliğe kavuşması önemlidir. Profesyonel turist rehberliğinin ilişkisi olduğu alanlar dışında kalan alanların bu mesleğe ikinci bir iş olarak yaklaşmasının önlenmesi gerekmektedir.

Paket turlarda karşılaşılan politik sorular için profesyonel turist rehberlerinin meselenin tüm boyutlarını bilmesi turun iyi bir şekilde tamamlanması bakımından önemlidir. Bu bağlamda subjektif görüşün beyan edilmemesi gerekir.

Ören yerini gösteren tabelaların mutlaka kontrol edilmesi gerekir. Profesyonel turist rehberleri güzergâh bilmek zorundadır ancak tur sırasında hem anlatım yapıp hem de yol tarif etmek rehberin işini daha da zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda tabelaların rehberin işini kolaylaştırması gerekmektedir. Ayrıca ören yerlerinde altyapı ve lavabo/tuvalet sorununun Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından çözülmesi gerekmektedir. Bu tip sorunlar devam ettiği müddetçe bölge zamanla çekiciliğini kaybedebilir ve bu durum da hem bölge hem ülke turizmi açısından olumsuz bir durum yaratabilir. Paket tur öncesi, seyahat acentelerinin tur kaptanlarını seçmesi, tur yapma kültürüne sahip olup olmadığını denetleyebilir. Bu bağlamda tur yapma deneyimine sahip olan şoförlerin tercih edilmesi, rehber-tur kaptanı arasındaki gerilimi de azaltmış olacaktır.

Konaklama işletmelerinde çalışan birim amirlerinin mutlaka denetim yapmaları gereklidir. Turizm, bölgenin dışı açılan kapısı olduğu düşüncesinden hareketle hem turizm personeline hem de işletme sahiplerine eğitim kurumları aracılığıyla eğitim verilebilir. Seyahat acenteleri tur programı hazırlarken, öncelikli olarak bölgeyi bilen profesyonellerin düşüncesini alabilir. Bu konuda bölgede yaşayan ve bölgede aktif bir şekilde çalışan profesyonel turist rehberlerinden destek istemesi, turun tamamlanması açısından önemli olabilir. Yiyecek ve içecek işletmeleri, bölgeye gelen yerli veya yabancı turistlerin yöresel lezzetleri tatmak istediklerinin bilincinde olmaları gereklidir. Böylece kullandığı malzemeye de dikkat edecek ve turistlerin memnun bir şekilde ayrılmasını sağlayabileceklerdir.

Bu yapılan araştırma, sadece Van ilinde yaşayan profesyonel turist rehberlerine yönelik olarak yapılmıştır. Van ve Van Gölü havzası dışında, Doğu Anadolu'da profesyonel turist rehberlerinin yaşamış oldukları sorunların tespiti için örneklem sayısının artırılarak farklı bakış açılarıyla sorunların tespiti ve çözümü sağlanabilir.

### **Kaynakça**

Acar, D. (2020). Turizmin tarihî kökenleri-III: Antik çağ'da Yunan ve Roma uygarlıkları. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 32(1), 119-125.

Ahipaşaoğlu, S. (2006). *Turizmde rehberlik*. Gazi Kitabevi.

- Ap, J. & Wong, K. K. (2001). Case study on tour guiding: Professionalism, issues and problems. *Tourism Management*, 22(5), 551-563.
- Arslan, A. ve Şimşek, G. (2018). Kadın turist rehberlerinin yaşadıkları mesleki sorunlar: Aydın turist rehberleri örneği. *Journal of Travel and Tourism Research*, 13, 23-49.
- Batman, O. (2003). Türkiye'deki profesyonel turist rehberlerinin mesleki sorunlarına yönelik bir araştırma. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 117-134.
- Büyüktepe, H. S., Gökdemir, S. ve Korkmaz, H. (2019). Turist rehberlerinin sorunları üzerine nitel bir araştırma: Çanakkale örneği. *Journal of Travel and Tourism Research*, 14, 94-117.
- Cohen, E. (1985). The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role. *Annals of Tourism Research*, 12, 5-29.
- Creswell, J. W. (2019). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. (3rd Edition). SAGE Publications Inc.
- Çimrin, H. (1995). *Turizm ve turist rehberliğinin abc'si*. Akdeniz Kitabevi.
- World Federation of Tourist Guide Associations, (2021, 20 Aralık). Whats is a tourist guide <https://wftga.org/about-us/what-is-a-tourist-guide/>
- Dahles, H. (2002). The politics of tour guiding: Image management in Indonesia. *Annals of Tourism Research*, 23(3), 780-800.
- Düzgün, E. (2020). Turist rehberliği mesleğine genel bakış. E. Düzgün (Ed). *Örnek olaylarla turist rehberliği* (s. 19-33) içinde. Detay Yayıncılık.
- Erkol Bayram, G. (2017). Motivasyonun demografik ve mesleki özelliklere göre farklılaşması: Turist rehberlerine yönelik bir araştırma. *Journal of Yasar University*, 12(48), 257-271.
- Eser, S. ve Şahin, S. (2021). Turist rehberliği mesleğinde yaşanan güncel sorunlar üzerine bir inceleme. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1344-1355.
- European Federation of Tourist Guide Associations, (2021, 20 Aralık). Cen definitions, [https://www.feg-touristguides.com/cen\\_definitions.php](https://www.feg-touristguides.com/cen_definitions.php)
- Güzel, F. Ö., Türker, A. ve Şahin, İ. (2014). Profesyonel turist rehberlerinin algıladıkları mesleki engelleri belirlemeye yönelik bir araştırma. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 2, 173-190.
- Holloway, J. (1981). The guided tour: A sociological approach. *Annals of Tourism Research*, 8, 337-402.
- İlhan, Y. ve Soybalı, H. H. (2018). Turist rehberlerinin mesleki sorunları üzerine bir araştırma. *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 1(1), 13-23.
- Karacaoğlu, S. ve Sert, A. N. (2018). Turist rehberlerinin mesleki sorunları üzerine bir araştırma: Kapadokya örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(3), 81-99.
- Koroğlu, Ö., Ulusoy-Yıldırım, H. ve Kılıç, A. (2020). Kadın turist rehberlerinin mesleki sorunlarının belirlenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 26-40.
- Löschburg, W. (1998). *Seyahatin kültür tarihi*. (J. Traub, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları. (Orijinal Çalışma Basım Tarihi 1997).
- Pelit, E. ve Katırcıoğlu, E. (2018). Turist rehberliği mesleğinde taraflar açısından yaşanan sorunlar üzerine bir değerlendirme. *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 1(2), 74-94.
- Pond, K. L. (1993). *The professional guide dynamics of tour guiding*. Van Nostrand Reinhold.
- Turist Rehberliği Meslek Kanunu (2021, 20 Aralık). Turist rehberliği meslek kanunu, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120622-2.htm>
- Usta, Ö. (2012). *Turizm genel ve yapısal yaklaşım*. Detay Yayıncılık.



- Yarcan, Ş. (2007). Profesyonel turist rehberliğinde mesleki etik üzerine kavramsal bir değerlendirme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 33-44.
- Yüksel, A. N. (2020). Nitel bir araştırma tekniği olarak görüşme. *International Social Sciences Studies Journal*, 4(56), 547-552.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Genişletilmiş 10. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559.
- Látková, P., Jordan, E., Vogt, C., Everette, M. & Aquino, C. (2017). Tour guides' roles and their perceptions of tourism development in Cuba, *Tourism Planning & Development*, 15(3), 1-17.
- Ndivo, R. M., Waudo, J. & Wasuva, F. (2013). From national to regional tourism development focus in Kenya: Examining the challenges and opportunities. *Tourism Planning and Development*, 10(1), 99-109.
- Tunçsiper, B., Temeloğlu, E. ve Altunöz, Ö. (2011). Bölgesel kalkınmada turizmin rolünün yerel halkın görüşleri çerçevesinde belirlenmesi: Ayvacık (Assos) örneği. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 93-112.

#### **Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

#### **Yazarların Makaleye Katkı Oranları**

Makale tek yazarlı olarak hazırlamıştır.

#### **Çıkar Beyanı**

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.



## Çalışanların Sosyal Sermayesinin Sübjektif Kariyer Başarılarına Olan Etkisine Dair Bir Araştırma A Research on the Effect of Employees' Social Capital on Their Subjective Career Success

Yasemin KARATEKİN ALKOÇ\*

\* Araş. Gör. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, Van/Türkiye.

PhD. Res. Assist., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Management, Van /Turkey.

yaseminkaratekinalkoc@yyu.edu.tr  
ORCID: 0000-0002-9160-199X



### Makale Bilgisi | Article Information

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi/ Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 04/04/2022

**Kabul Tarihi / Date Accepted:**

12/09/2022

**Yayın Tarihi / Date Published:**

30/09/2022

**Atıf:** Karatekin Alkoç, Y. (2022). Çalışanların sosyal sermayesinin sübjektif kariyer başarılarına olan etkisine dair bir araştırma. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 19 - 29

**Citation:** Karatekin Alkoç, Y. (2022). A research on the effect of employees' social capital on their subjective career success. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 57, 19 -29

### Öz

Bu araştırmanın amacı, bireyin sahip olduğu sosyal sermayesinin onun sübjektif kariyer başarısına olan etkisinin belirlenmesidir. Bu bağlamda, ilk olarak sosyal sermaye ve sübjektif kariyer başarıları kavramları izah edilmiş, devamında konuyla ilgili literatürde yer alan çalışmaların, ilgili değişkenlerin ilişkine dair elde ettikleri bulgulara yer verilmiştir. Son olarak değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek adına, Türkiye’de faaliyette bulunan finans kurumlarında çalışan kişilerden toplam 200 anket elde edilmiş ve ilgili anketler üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 22 programı aracılığıyla analiz edilmiş ve araştırma hipotezi test edilmiştir. Yapılan analizler neticesinde elde edilen bulgular, çalışanların sosyal sermayelerinin onların sübjektif kariyer başarıları üzerinde anlamlı ve pozitif yönde etkisinin olduğunu göstermektedir. Bireyin sahip olduğu sosyal sermayesinin kendisine iş konusunda fazlaca avantaj ve katkı sağladığı gözlenmiştir. Sosyal ağlar ve ilişkiler üzerine kurulu bir yapı olan sosyal sermayenin, bireye, kaynakların değişimini kolaylaştırma ve ilişkileri güçlendirme gibi yönleriyle katkılar sunarak bireyin kariyer başarısına da bir köprü oluşturduğu açıktır. Çalışmanın, konuyla ilgili yapılan birçok çalışmanın aksine, gerek bireylerin sübjektif kariyer başarılarına odaklanarak değerlendirme yapması gerekse sosyal sermaye ölçeği olarak farklı bir ölçeğin kullanılması sebebiyle fark yaratacağı ve bu noktada ilgili literatüre hem kuramsal hem de metodolojik katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Sosyal sermaye, sübjektif kariyer başarısı, literatür taraması, sosyal sermaye ölçeği, SPSS 22.

### Abstract

This research aims to determine the effect of the social capital of the individual on his subjective career success. In this context, the concepts of social capital and subjective career success were explained first, and then the findings of the studies in the literature on the subject and the relationship of the related variables were given. Finally, to examine the relationship between the variables, a total of 200 surveys were obtained from people working in financial institutions operating in Turkey, and analyses were carried out through the relevant surveys. The data obtained were analyzed through the SPSS 22 program and the research hypothesis was tested. The findings obtained as a result of the analyses show that the social capital of the employees has a meaningful and positive effect on their subjective career achievements. It has been observed that the social capital of the individual gives him/her a lot of advantages and contributions in business. It is clear that social capital, a structure based on social networks and relationships, also provides contributions to the individual in aspects such as facilitating the exchange of resources and strengthening relationships, creating a bridge to the career success of the individual. It is thought that the study, unlike many studies conducted on the subject, will make a difference both by focusing on the subjective career achievements of individuals and by using a different scale as a social capital scale, and at this point, it will make both theoretical and methodological contributions to the relevant literature.

**Keywords:** Social capital, subjective career success, literature review, social capital scale, SPSS 22.



## Giriş

Rekabetin ve rakiplerin arttığı küresel iş dünyasında, artık örgütlerden ve bireylerden geçmişten daha farklı bakış açıları, yetenekler, ilişkiler ve yenilikler beklenmektedir. Alışılmış iktisat doktrininin de tanımlanan sermaye kavramı, günümüzde ekonomilerin ve örgütlerin gelişimlerini açıklamakta yetersiz kalmaktadırlar. Önemli olarak görülen sermaye, nispeten yerini sosyal, beşerî, entelektüel, psikolojik sermaye gibi kavramlara bırakmaya başlamıştır. Zira bir toplumun gelişmişliği, yalnızca onun fiziki sermaye miktarıyla değil, fiziki olmayan sermaye miktarlarıyla da açıklanır hale gelmiştir.

Disiplinler arası bir kavram olan sosyal sermaye, işletme, iktisat, siyaset bilimi, sosyoloji gibi pek çok disiplinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Kavramın birçok farklı tanımı mevcut olmasıyla beraber genel olarak sosyal sermaye, “Karşılıklı tanışıklığa bağlı olarak az ya da çok kurumsallaşmış, uzun süreli iletişim ağına sahip olması nedeniyle, bir bireyin veya grubun payına düşen kaynakların toplamı” (Field, 2008, s. 20) şeklinde tanımlanabilmektedir.

Öte yandan, örgüt yapılarının ve çalışanların kendi kariyer başarıları algılayışlarının süratli ve esaslı değişimleri nedeniyle, kariyer başarısı kavramı da farklılaşmaya başlamıştır. Önceleri ücret, terfi ve statü gibi objektif göstergelerle açıklanan kariyer başarısı olgusu günümüzde eksik bir tanım olarak kalmış, bireylerin kariyerlerini yalnızca objektif göstergelerle değerlendirmedikleri, aksine kariyerlerinin daha çok subjektif boyutuyla ilgilendikleri ve bu yönlere vurgu yaptıkları görülmektedir. Zira, subjektif kariyer başarısı, kişinin kendi kariyer başarısına dair algısı ve kıymetlendirmesi (Arthur vd., 2005) olarak tanımlanmaktadır.

Bu bilgiler ışığında bu araştırmanın amacı, bireyin sahip olduğu sosyal sermayesinin onun subjektif kariyer başarısına olan etkisinin belirlenmesidir. Bu bağlamda, ilk olarak sosyal sermayenin ve subjektif kariyer başarısının kavramsal çerçevesine yer verilmiş, daha sonra söz konusu değişkenler arasındaki ilişki ilgili literatür bağlamında değerlendirilerek araştırma hipotezi oluşturulmuştur. Son olarak, araştırma hipotezini test etmek amacıyla gerekli analizler yapılmış ve elde edilen bulgular, ilgili literatürle birlikte ele alınarak, geleceğe dair öngörülerle çalışma nihayetlendirilmiştir.

## 1. Kavramsal Çerçeve

### 1.1. Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye kavramının geçmişi bir hayli köklü olmakla beraber, kavramın tarihine ve kuramsal gelişim sürecine bakıldığında, Bourdieu (1986), Coleman (1988), Fukuyama (1995, 2000), Portes (1998), Putnam (1993, 2000) ve Woolcock (2000) gibi araştırmacıların sosyal sermaye kavramına büyük katkılarının olduğu görülmektedir. Konuya dair ilgili literatür incelendiğinde, kavrama dair pek çok farklı bakış açıları ve tanımlamaların olduğu görülmektedir. Şüphe yok ki, bu farklılıklar kavramın doğasından kaynaklanmakta ve sosyoloji, iktisat, işletme gibi birçok alanda yaygın kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Zira, kavram hangi disiplin için kullanılıyor ise, o disiplinin düşünürleri tarafından ilgili anlamlarla açıklanmaya çalışılmaktadır.

Sosyal sermaye, bireylerin ilerlemelerine fayda sağlayacak muhtelif sosyal bağları kapsamaktadır (Sözen ve Varoğlu, 2012). Sosyal sermaye, bireyler arası oluşan bağlantı birikimlerinden, grup ve/veya toplumları birbirlerine bağlayabilen, bu sayede iş birliğine olanak sağlayan, karşılıklı güven, müsamaha ve ortak normlardan oluşmaktadır (Cohen ve Prusak, 2001).

Kavramın gelişimine önemli katkıları olan Putnam (1993) ise, sosyal sermayeyi “Sosyal kurumun eş güdümlü eylemlerini kolaylaştırarak toplumun etkinliğini arttıran güven, normlar ve iletişim ağları gibi özellikleri” olarak tanımlamaktadır (s. 169). Putnam’a göre komşuluk ilişkileri, siyasetin içinde yer alma, gruplara üyelikler gibi kavramlar sosyal sermayenin temel yapısını oluşturmaktadır (Allik ve Realo, 2004).

Birtakım parametreler sabit iken, sosyal sermaye birikiminin fazla olduğu toplulukların, sosyal sermaye birikimleri az olan topluluklara oranla, ahlaki yönden daha variyetli oldukları, karşılıklı güven

ortamının daha fazla olduğu, yönetim uygulamalarının daha iyi olduğu ve genel olarak mutlu topluluklar oldukları ifade edilmektedir. Buna bağlı olarak da, bu topluluklarda olan bireylerin daha iyi işler bulabilmeleri, uzun süreli istihdam edilebilmeleri, eldeki kaynakları daha verimli kullanabilmeleri ve karşılıklı anlayış çerçevesinde birbirlerinin gereksinimlerine daha duyarlı olabilmeleri muhtemeldir (Woolcock, 2000).

Sosyal sermayeye dair var olan bilgiler ışığında, kavrama dair pek çok tanımın olduğunu ve bu tanımların mikro ve makro boyutta ele alınabildiği görülmektedir. Bu da kavramın hem bireysel bir kaynak hem de kolektif bir kaynak olarak (Adler ve Kwon, 2000) değerlendirilebilmesinden kaynaklanmaktadır. Sosyal sermaye unsurları aile, sivil toplum örgütleri, firmalar, kamu sektörü, etnik ve diğer sosyal gruplar olarak belirtilmektedir. Dolayısıyla sosyal sermaye, toplumun en küçük yapı taşı olan aileden en büyük hali olan topluma kadar değerlendirilebilmektedir (Karagül ve Masca, 2005).

### **1.2. Sübjektif Kariyer Başarısı**

Başarı, “Kişinin yetenek ve yetismeye bağlı olarak gösterdiği ansal ya da eylemsel etkinliklerinin olumlu ürünü” olarak, kariyer ise “Bir meslekte zaman ve çalışmayla elde edilen aşama, başarı ve uzmanlık” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2022) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamaların yanında günümüzde başarı ve kariyer kavramları çok daha geniş yelpazede bir anlam bulmaktadır. Zira bireyin kariyeri, yalnızca kendisinin sahip olduğu işleri değil, çalıştığı kurumda kendisine verilen iş rolüne ilişkin beklenti, hedef, hisler ve isteklerini hayata geçirebilmesi için oryantasyonu ve bu sayede sahip olduğu bilgi, maharet, kabiliyet ve çalışma isteği ile gelişmesini ve ilerlemesini ifade eder (Bayraktaroğlu, 2003).

Kariyer başarısı, bireyin iş deneyimleri neticesinde işle ilgili elde ettiği ve/veya psikolojik nitelikteki olumlu çıktılardır (Ng vd., 2005). Kariyer başarısı, hem birey hem de örgüt nezdinde önem arz eden bir konudur. Çoğu çalışanın esas amacının kariyerlerinde başarılar kazanmak olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kariyerde başarılı olmanın hayattan duyulan memnuniyeti de arttıracığı düşünülmektedir (Çakmak Otluoğlu, 2014). Kariyer başarısının genellikle ücret, terfi, statü gibi objektif göstergelerle izah edildiği gözlenirse de, artık bireylerin kendi kariyer başarılarından bahsederken, sübjektif göstergelerle de değerlendirme yaptıkları görülmektedir (Sturges, 1999).

Sübjektif kariyer, bireyin kendisi tarafından doğrudan tecrübe edilebilen kariyerdir, yani burada bireyin kendi algısı ve değerlendirmeleri esastır (Heslin, 2005). Dolayısıyla sübjektif kariyer başarısı, tamamen bireyin kendi kariyerini nasıl anlamlandırdığıyla ilgilidir (Hughes, 1937). Çünkü günümüz çalışanları artık kendi kariyerlerinden bahsederken yalnızca aldıkları ücret ve terfilerden söz etmeyip, bunun yanında güçlü ilişkiler ağına sahip olma, başkalarının kabul ve onay görme, iş ve kariyer doyumu gibi sübjektif yönler de vurgu yaptıkları görülmektedir (Heslin, 2005). Evrilen devirle birlikte, iş anlayışları da değişmiş ve artık birey için kariyerin dışarıdan başkaları için nasıl görüldüğü veya kıymetlendirdiği değil, tam tersine bireyin kendi kariyer gelişimini nasıl idrak edip değerlendirdiği hususu önem arz eder hale gelmiştir.

### **1.3. Sosyal Sermaye ve Kariyer Başarısı Arasındaki İlişki**

Çalışan bireyin, zamanla kazandığı iş deneyimlerinden elde ettiği yetenek, uzmanlık ve sosyal ağlarının içinde barındırdığı bilgi kapasitesi (Bird, 1994) olarak açıklanan kariyer kavramı, literatürde birçok sermaye türüyle ilişkilendirilip açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sermaye türlerinin en önemlilerinden biri hiç şüphesiz sosyal sermayedir. Literatürde sosyal sermaye ile kariyer başarısı arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma mevcuttur.

Bu çalışmalardan biri Podolny ve Baron’a (1997) aittir. Çalışmada, bireyin sahip olduğu sosyal ağların yapısının kurum içi hareketliliği, dolayısıyla kariyer ilerlemesini etkilediği bulgulanmıştır.

Diğer bir çalışma olan Uzzi (1997) araştırması, örgütlerin barındırdığı sosyal ilişki ağlarının, gerek bireylerin gerekse örgütlerin performanslarını olumlu yönde etkilediğine dair tespitlere yer verilmiştir.

Sosyal ağlara ve iyi bağlantılara sahip olmanın, çalışanlara avantaj sağladığı ve terfilerini kolaylaştırıp hızlandığı, ayrıca yönetim kademelerinde de yer bulabilme ihtimalini arttırdığı da yine yapılan çalışmalarla (Lin ve Huang, 2005; Seibert vd., 2001; Shipilov vd., 2014) desteklenen sonuçlar arasındadır.

Adler ve Kwon (2002) çalışması, sosyal sermayenin bireye iş bulma avantajı sağladığını, ilişkilerini güçlendirerek kaynak değişim sürecini kolaylaştırdığı ve bu sayede, kariyerine olumlu yönde katkılar sağladığını göstermiştir. Bu çalışmayla benzer sonuçlar Krebs'in (2008) çalışmasında da tespit edilmiştir.

Sosyal sermaye ile kariyer başarısı arasındaki olumlu yönlü ilişkiyi destekleyen diğer bir çalışma da, Ng ve Feldman'a (2014) aittir. Söz konusu çalışma ile çalışanların sosyal sermayeleri vasıtasıyla zorlu koşulların üstesinden daha kolay gelebildikleri, karmaşık durumları daha kolay çözebildikleri ve dolayısıyla kariyer başarılarını iyi şekilde yönettikleri görülmüştür.

İlgili literatürde görüldüğü üzere, sosyal sermaye kariyer başarısı için elzem bir etken olarak yer bulmaktadır. Sosyal sermaye sayesinde çalışanlar, iş yerlerinde çalışma arkadaşları ve yöneticileri ile sağlam ilişkiler kurarak, kendi performanslarını arttırabilmekte ve bu yolla kariyerlerinde önemli gelişimler sağlayabilmektedirler. Bu bilgiler ışığında, ilgili literatüre dayanarak oluşturulan araştırma hipotezi aşağıdaki gibidir.

**Hipotez:** Çalışanların sosyal sermayeleri onların subjektif kariyer başarılarını anlamlı ve pozitif yönde etkiler.

## 2. Malzeme ve Yöntem

### 2.1. Veri Toplama Yöntemi

Çalışanların sahip oldukları sosyal sermayelerinin, onların subjektif kariyer başarılarındaki etkilerini ölçmeyi amaçlayan bu çalışmada, veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. İlgili anket formu üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan giriş kısmında, anket katılımcılarından kesinlikle kişisel bir veri istenmediğine, istenen verilerin yalnızca akademik amaçlar için kullanılacağına dair ön bir bilgilendirmeye yer verilmiş olup, bu sayede anketlerin gönüllülük esasıyla doldurulması sağlanmıştır. Bu sayede, katılımcıların sosyal beğenilirlik etkisinin azaltılması ve sorulara samimi bir şekilde cevap vermelerinin sağlanması hedeflenmiştir. Anket formunun ikinci bölümünde, sosyal sermaye ölçeğine yer verilmiş ve son bölümünde ise, subjektif kariyer başarısı ölçeğine yer verilerek anket sonlandırılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçekler 5'li Likert tipi ölçeklerdir. Ölçekteki maddelere katılım dereceleri için beş seçenek mevcuttur. Bu seçenekler: “(1) Kesinlikle katılmıyorum”; “(2) Katılmıyorum”; “(3) Kararsızım”; “(4) Katılıyorum”; “(5) Kesinlikle katılıyorum” şeklindedir.

### 2.2. Ölçüm Araçları

Araştırma için kullanılan ölçekler, hem uluslararası hem de ulusal literatürde geçerliliği ve güvenilirliği kabul edilmiş ölçeklerdir.

Çalışmada çalışanların sosyal sermayelerini ölçmek için Carmeli ve arkadaşlarının (2009) çalışmalarında kullandıkları ölçekten faydalanılmıştır. Söz konusu çalışmada araştırmacılar, Onyx ve Bullen (2000) ile Adler ve Kwon (2002) çalışmalarının kavramlaştırmalarına dayanarak dört maddeli bir ölçek ortaya koymuşlardır. Bu ölçekte; işyerinde kendilerini iş arkadaşlarına yakın hissedip hissetmedikleri, iş arkadaşlarına güvenip güvenmedikleri, iş arkadaşlarından yardım alıp almadıkları ve işyerinde birbirlerini önemseyip önemsemediklerine dair sorular yer almaktadır.

Çalışmada sübjektif kariyer başarısını ölçmek için ise, Shockley ve arkadaşlarının (2015) çalışmalarında kullandıkları ölçekten yararlanılmıştır. Bahse konu ölçek, toplam 8 boyut ve 24 sorudan oluşmaktadır. Araştırmada, sübjektif kariyer başarısı ölçeğinin, Budak ve Gürbüz'ün (2017) çalışmalarında, ölçeğin Türkçe uyarlamasını yaptıkları şekli ile kullanılması uygun bulunmuştur.

### 2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın amacına uygun olarak araştırma evrenini, Türkiye'de faaliyette bulunan finans kuruluşlarında çalışan bireyler oluşturmaktadır. Araştırmada, iki örneklem tekniğinden faydalanılmıştır. Bunlardan ilki, araştırma evreni içerisindeki ögelerin her birine örneklem seçilebilmesi için eşit şansın tanındığı bir yöntem olan basit tesadüfi örnekleme yöntemidir. Tekniklerden ikincisi ise, ulaşılması güç kişileri örnekleme dahil etmek için, bireylerin sosyal ağ bağlantılarını kullanarak yeni bireylere erişim sağlanmaya çalışılan kartopu örnekleme tekniğidir. Neticede, toplamda 200 finans çalışanının oluşturduğu grup bu araştırmanın örneklemini oluşturulmuştur. Kline'in (1994) da belirttiği üzere, çok değişkenli istatistiksel analizlerde, ölçeklerdeki toplam soru sayısının 5 katı kadar örneklem sayısının kafi olacağı bilgisinden hareketle, toplam 28 soruluk bir anket için 200 kişilik bir örneklem büyüklüğü kafi görülmektedir.

## 3. Bulgular

### 3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmaya katılan çalışanlarının tanımlayıcı istatistikleri incelendiğinde; katılımcıların %44'ünün (88 kişi) kadın, %56'sının (112 kişi) ise erkek olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaş aralıklarına bakıldığında, çoğunluğun (94 kişi) 31 ile 40 yaş aralığında olduğu, bunu (60 kişi) 41 ile 50 yaş aralığının takip ettiği görülmektedir. Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde, %70,5'inin (141 kişi) evli, geriye kalan %29,5'inin (59 kişi) ise bekar çalışanlar olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun eğitim seviyesinin, %70,5 ile lisans derecesinde (141 kişi) olduğu tespit edilmiştir. Yine katılımcıların eğitim seviyeleri sırasıyla, yüksek lisans (32 kişi), önlisans ve lise (10-12 kişi), son olarak doktora (5 kişi) dereceleri olarak belirlenmiştir. Katılımcıların %64 (128 kişi) oranında hiçbir yabancı dil bilmediği, onu takiben %35 (70 kişi) oranında ingilizce bildiği yine elde edilen tespitler arasındadır. Katılımcıların finans sektöründe toplam çalışma süreleri incelendiğinde; %16,5'inin (33 kişi) 1 ile 5 yıl, %29,5'inin (59 kişi) 6-10 yıl, %20,5'inin (41 kişi) 11-15 yıl ve %33,5'inin (67 kişi) 16 yıldan fazladır finans sektöründe çalıştığı gözlenmektedir.

### 3.2. Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizleri

Araştırmada, ölçeklerin yapısal geçerliliklerini test etmek amacıyla, keşfedici faktör analizi (KFA) uygulaması yapılmıştır. Verilerin faktör analizi için uygun olup olmadığını belirlemek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett küresellik testi değerlerine bakılmıştır.

Bu kapsamda, sosyal sermaye ölçeğinin KMO örneklem yeterlilik değerinin .833 olduğu ve dolayısıyla örneklemin büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Bartlett küresellik testinin anlamlı olması [ $X^2(6) = 455.626, p < .001$ ] maddeler arasındaki korelasyon ilişkilerinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Dört maddelik sosyal sermaye ölçeği tek faktör altında toplanmış ve *sosyal sermaye* olarak adlandırılmıştır. Bu faktörün toplam varyansın %75,574'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, sosyal sermaye ölçeğinin geçerliliğine işaret etmektedir. Sosyal sermaye ölçeğini oluşturan alt boyutun, Cronbach alfa değerinden güvenilirlik katsayısının .892 olduğu ve ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğu görülmüştür.

#### Tablo 1.

Sosyal Sermaye Ölçeğinin Faktör Analizi ve Güvenilirlik Testleri Sonuçları

Faktör İsimleri	Soru Maddeleri	Faktör Yükleri	Güvenilirlik
Sosyal Sermaye	SS1	,735	0.892
	SS2	,729	
	SS3	,746	
	SS4	,812	

<b>Toplam Açıklayıcılık</b>	<b>75,574</b>
<b>Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği</b>	<b>0.833</b>
<b>Bartlett Küresellik Testi Ki kare</b>	<b>455,626</b>
<b>sd</b>	<b>6</b>
<b>p değeri</b>	<b>0.000</b>

Daha sonra, aynı faktör analizi kriterleri sübjektif kariyer başarısı ölçeğine uygulanarak Tablo 2’de gösterilen faktör ve güvenilirlik değerlerine ulaşılmıştır. Üç soru maddesinin, atandığı faktördeki diğer ifadelerle anlam bütünlüğü oluşturmamasından dolayı, toplam 3 soru maddesi analiz dışı bırakılarak kalan sorularla analiz tekrar yapılmıştır. Yenilenen analiz neticesinde, toplam yedi faktörlü bir sonuç elde edilmiştir. Elde edilen bu netice ile, Shockley ve arkadaşlarının (2015) sübjektif kariyer başarısı ölçeğinde yer alan *Etki* boyutunun soru maddeleri ölçekten çıkarılmıştır. Zira, Budak ve Gürbüz (2017) tarafından ölçeğin Türk popülasyonuna uyarlanması çalışmasında da *Etki* boyutunun güvenilirlik değerinin, olması gerekenin altında kaldığı gözlenmiştir. Dolayısıyla bu çalışmadaki sonuçlar, ilgili çalışma sonuçlarıyla paralellik gösterir niteliktedir. İlgili literatüre paralel ve faktör altında yüklenen maddelerle bağlantılı olarak elde edilen yedi boyut; tanınma, işin anlamlılığı, işin niteliği, otantik, kişisel yaşam, büyüme ve gelişme ve tatmin olarak adlandırılmıştır.

Tablo 2’de görüldüğü üzere, ölçeğin KMO değeri ,868 ile kabul edilebilir düzeydedir. Yine Bartlett küresellik testinin anlamlı olması [ $X^2(210) = 3376,647$ ,  $p < .001$ ] maddeler arasındaki korelasyon ilişkilerinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Faktörlerin, toplam varyansın %82,342’sini açıkladığı ve maddelerin faktör yüklerinin .500’ün üzerinde olduğu görülmüştür. Birinci faktörün %12,766, ikinci faktörün %12,511, üçüncü faktörün %12,326, dördüncü faktörün %12,318, beşinci faktörün %11,118, altıncı faktörün %10,991 ve yedinci faktörün %10,311 oranında varyansı açıkladıkları görülmüştür. Açıklanan tüm bu sonuçlar, ölçeğin 21 maddeden oluşan yedi faktörlü yapısının geçerliliğine işaret etmektedir.

Daha sonra, ölçekteki her bir boyutun güvenilirliği hesaplanmıştır. Kariyer başarısı ölçeğini oluşturan alt boyutların Cronbach alfa değerinden güvenilirlik katsayılarının .700’ün üzerinde olduğu Tablo 2’de görülmektedir. Tanınma boyutu  $\alpha = ,888$ , işin anlamlılığı boyutu  $\alpha = ,897$ , işin niteliği boyutu  $\alpha = ,896$ , otantik boyutu  $\alpha = ,776$ , kişisel yaşam boyutu  $\alpha = ,824$ , büyüme ve gelişme boyutu  $\alpha = ,907$  ve tatmin boyutu  $\alpha = ,915$  faktör güvenilirliğine sahiptir. Faktörlerin alfa değerleri, ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir.

**Tablo 2.**

Sübjektif Kariyer Başarısı Ölçeğinin Faktör Analizi ve Güvenilirlik Testleri Sonuçları

<b>Faktör İsimleri</b>	<b>Soru Maddeleri</b>	<b>Faktör Yükleri</b>	<b>Faktörün Açıklayıcılığı (%)</b>	<b>Güvenilirlik</b>
<b>Tanınma</b>	KB1	,843		0.888
	KB2	,817	12,766	
	KB3	,799		
<b>İşin Anlamlılığı</b>	KB6	,838		0.897
	KB4	,823	12,511	
	KB5	,776		
<b>İşin Niteliği</b>	KB11	,851		0.896
	KB12	,724	12,326	
	KB10	,676		
<b>Otantik</b>	KB14	,779		0.776
	KB15	,709	12,318	
	KB13	,649		

<b>Kişisel Yaşam</b>	KB17	,808		
	KB16	,736	11,118	0.824
	KB18	,732		
<b>Büyüme ve Gelişme</b>	KB21	,829		
	KB20	,783	10,991	0.907
	KB19	,776		
<b>Tatmin</b>	KB24	,893		
	KB23	,883	10,311	0.915
	KB22	,756		
<b>Toplam Açıklayıcılık</b>				<b>82,342</b>
<b>Kaiser-Meyer-Olkin Ölçek Geçerliliği</b>				<b>0.868</b>
<b>Bartlett Küresellik Testi</b>				<b>Ki kare 3376,647</b>
				<b>sd 210</b>
				<b>p değeri 0.000</b>

Akabinde, analizde yer alan değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediklerini anlamak için çarpıklık ve basıklık katsayılarının değerlerine bakılmıştır. Neticede çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında yer aldığı ve verilerin normal dağılıma sahip oldukları görülmüştür.

### 3.3. Korelasyon ve Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri tespit etmek amacıyla basit korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi, değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve derecesi hakkında bilgi vermektedir. Korelasyon katsayısı, değişkenler arasında var olan ilişkinin kuvvetini göstermek amacıyla uygulamada en fazla kullanılan ve oldukça güvenilir sonuçlar veren bir göstergedir ve -1 ile +1 arasında değişen değerler alır (Gürbüz ve Şahin, 2018).

Çalışanların sosyal sermayeleri ile sübjektif kariyer başarıları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı, basit korelasyon analizi ile test edilmiştir. Analiz neticesi, sosyal sermaye ile sübjektif kariyer başarıları arasında anlamlı ve pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişkinin olduğunu göstermiştir ( $r(200) = ,991$   $p < .01$ ). Dolayısıyla, bireyin sosyal sermaye düzeyi arttıkça, sübjektif kariyer başarıları düzeyinin de arttığı söylenebilir. Bu sonuca göre *araştırma hipotezinin desteklendiği* görülmektedir.

**Tablo 3.** Basit Korelasyon Analizi Sonuçları

		Sosyal Sermaye	Kariyer Başarısı
Sosyal Sermaye	Pearson Korelasyon	1	,991**
	Sig. (2-yönlü)		,000
N		200	200
Kariyer Başarısı	Pearson Korelasyonu	,991**	1
	Sig. (2-yönlü)	,000	
N		200	200

Korelasyon analizinden sonra, bağımlı değişken üzerinde bağımsız değişkenin etkisini araştırmak üzere basit regresyon analizi yapılmıştır. Çalışanların sosyal sermayelerinin, onların sübjektif kariyer başarıları üzerinde ne kadar etkili olduğunu incelemek üzere yapılan regresyon analizi neticesinde, elde edilen sonuçların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir [F (1,198)



= 11170,636,  $p < .001$ ]. Analiz neticesinde, düzeltilmiş  $R^2$  değeri 0,98'dir. Bu değere göre, sübjektif kariyer başarısındaki %98'lik varyansın sosyal sermayeye bağlı olduğu görülmektedir.

**Tablo 4.**

Basit Regresyon Analizi Sonuçları

- Regresyon Modeli Özeti

Model	R	$R^2$	Düzeltilmiş $R^2$	Tahminin Standart Hatası
Kariyer Başarısı	,991	,983	,982	,07728

- Basit Regresyon Modelinin Anlamlılık Sonuçları

Model	Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Sig.
Regresyon	66,720	1	66,720	11170,636	,000
Artık	1,183	198	,006		
Toplam	67,902	199			

	Beta	t	Sig.
Sosyal Sermaye	1,010	105,691	,000

- Basit Regresyon Modeline Ait Katsayılar

**Tartışma ve Sonuç**

İlgili literatürde sosyal sermaye, çalışanların kariyer başarılarında oldukça etkili bir değişken olarak yer bulmaktadır. Çalışanın, çalıştığı kurumda sahip olduğu sosyal sermayesi önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmakta ve bu kaynağın bireye kaynak değişimi, bilgi yönetimi, erken terfi, sosyal ağları güçlendirme, kendini değerli hissetme ve olaylara pozitif bakabilme gibi pek çok avantajlar sağladığı görülmektedir. İlgili literatürden hareketle, sosyal sermayenin sübjektif kariyer başarısına olan etkisinin olup olmadığının araştırılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Finans kuruluşlarında çalışan kişilerden oluşan örneklemeden, anket yöntemiyle edinilen veriler ile ilgili analizler gerçekleştirilmiştir. Analizler neticesinde, çalışmada kullanılan ölçüm araçlarının geçerli ve güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Yine korelasyon ve regresyon analizleri neticesinde, sosyal sermayenin sübjektif kariyer başarısı ile anlamlı bir ilişkisinin olduğu ve sübjektif kariyer başarısının direkt olarak sosyal sermayeden etkilendiği bulgulanmıştır. Bu sonuçlar, araştırmanın "Çalışanların sosyal sermayeleri onların sübjektif kariyer başarılarını anlamlı ve pozitif yönde etkiler" şeklindeki hipotezini doğruladığını göstermektedir. Araştırma neticesinde elde edilen bulguların, konuyla ilgili literatür bulgularıyla da örtüştüğü (Adler ve Kwon, 2002; Krebs, 2008; Lin, 2008) görülmektedir.

Elde edilen bulgular sosyal sermaye bağlamında değerlendirildiğinde sosyal sermayenin, bireylerin karşılıklı sağladıkları güvenden kaynaklı birlikte hareket etme arzusu duydukları (Bowles ve Gintis, 2002), bireyler için olumlu bir dışa dönüklük yarattığı (Durlauf ve Fafchamps, 2004), dolayısıyla bireyler ve topluluklar arasında irtibat sağlayıp gerek sosyal gerekse kariyer ilerlemesi için fırsatlar yarattığı (Grootaert vd., 2002) açıktır. Zira iyi sosyal ağlara sahip olmanın beraberinde başarıyı da getirecek olması kaçınılmaz görülmektedir. Sosyal sermayesi yüksek olan bireylerin daha kolay iş bulabildikleri, daha güçlü ve geniş ilişkiler ağına sahip olabildikleri, erken terfi olasılıklarının arttığı ve bu sayede kariyerlerinde daha başarılı olabildikleri görülmektedir.

Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmanın da bazı sınırlılıkları mevcuttur. Öncelikle, araştırma belirli bir sektör bazında kısıtlı bir örneklem üzerinden yürütülmüştür. Dolayısıyla araştırma bulguları, finans sektöründe çalışan 200 kişi ile sınırlıdır. Bu noktada, araştırma tespitleri, uygulama yapılan sektöre göre değişkenlik gösterebileceğinden, ileride konuyla ilgili yapılabilecek çalışmalarda farklı sektörler üzerinden de bir değerlendirme yapılması sektörel karşılaştırma sağlanması bakımından önemlidir. Yine ileriki çalışmalarda, kariyer başarısının yalnızca sübjektif yönüyle değil, aynı zamanda objektif yönüyle de beraber değerlendirilmesi verilebilecek öneriler arasındadır.

### Kaynaklar

- Adler, P. S., & Kwon, S. W. (2002). Social capital: Prospect for a new concept. *Academy of Management Review*, 1(27), 17-40.
- Allik, J. & Realo, A. (2004). Individualism-collectivism and social capital. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35(1), 29-49.
- Arthur, M. B., Khapova, S. N. & Wilderom Celeste, P. M. (2005). Career success in a boundaryless career world. *Journal of Organizational Behavior*, 2(26), 177-202.
- Bayraktaroğlu, S. (2003). *İnsan kaynakları yönetimi*. Sakarya Kitabevi.
- Bird, A. (1994). Careers as repositories of knowledge: A new perspective on boundaryless careers. *Journal of Organizational Behavior*, 15, 325-326.
- Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital*. In: cultural theory an anthology. Singapore Press.
- Bowles, S. & Gintis H. (2002). Social capital and community governance, *The Economic Journal*, 112(483), 419-436.
- Budak, G. ve Gürbüz, S. (2017). Öznel kariyer başarısı: Bir ölçek uyarlama çalışması. *İş ve İnsan Dergisi*, 4(2), 87-99.
- Carmeli, A., Ben-Hador, B., Waldman, D. A. & Rupp, D. E. (2009). How leaders cultivate social capital and nurture employee vigor: Implications for job performance. *Journal of Applied Psychology*, 94(6), 1553-1561.
- Cohen, D. & Prusak, L. (2001). *Kavrayamadığımız zenginlik: Kuruluşların sosyal sermayesi*. (A. Kardam, Çev.). BZD Yayıncılık.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociologist*, 94, 95-120.
- Çakmak Otluoğlu, Ö. (2014). Kariyer bağlılığının kariyer başarısı üzerindeki etkisinin incelenmesi üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 23, 350-363.
- Durlauf Steven, N., & Fafchamps, M. (2004). Social capital, the centre for the study of african economies. *Working Paper Series*, No: 214.
- Field, J. (2008). *Sosyal sermaye* (2. Baskı). (B. Bilgen ve B. Şen, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2003).
- Fukuyama, F. (1995). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. Free Press Paperbacks.
- Fukuyama, F. (2000). Social capital and civil society. *International Monetary Fund: IMF Working Papers*, No: 74, 1-18.
- Grootaert, C. & Van Bastelaer, T. (2002). Social capital: From definition to measurement. In Grootaert, C, van Bastelaer, T (Eds.). *Understanding and measuring social capital: A multidisciplinary tool for practitioners* (pp. 41-84). World Bank Publications.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (5. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Heslin, P. A. (2005). Conceptualizing and evaluating career success. *Journal of Organizational Behavior*, 26(2), 113-136.



- Hughes Everett, C. (1937). Institutional office and the person. *American Journal of Sociology*, 43(3), 404-413.
- Karagül, M. & Masca, M. (2005). Sosyal sermaye üzerine bir inceleme. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 37-52.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. Ny: Routledge.
- Krebs, E. (2008). Social capital: The key to success for the 21st century organization. *IHIRM Journal*, 12(5), 38-42.
- Lin, Shu-C. & Huang, Yin-M. (2005). The role of social capital in the relationship between human capital and career mobility: Moderator or mediator?. *Journal of Intellectual Capital*, 6(2), 191-205.
- Lin, N. (2008). Building a network theory of social capital. In N. Lin, K. Cook, R. S. Burt (Eds.), *Social Capital Theory and Research* (pp. 3-30).
- Ng, T. W., Eby, L., Sorensen, K. L. & Feldman, D. C. (2005). Predictors of objective and subjective career success: A meta-analysis. *Personnel Psychology*, 58(2), 367-408.
- Ng, T. W. & Feldman, D. C. (2014). Subjective career success: A meta-analytic review. *Journal of Vocational Behavior*, 85(2), 169-179.
- Onyx, J. & Bullen, P. (2000). Measuring social capital in five communities. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 36(1), 23-42.
- Podolny, J. M. & Baron, J. N. (1997). Resources and relationships: Social networks and mobility in the workplace. *American Sociological Review*, 62(5), 673-693.
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster Paperback.
- Seibert, S. E., Kraimer, M. L. & Liden, R. C. (2001). A social capital theory of career success. *The Academy of Management Journal*, 44(2), 219-237.
- Shipilov, A., Labianca, A., Kalnysh, V. & Kalnysh, Y. (2014). Network-building behavioral tendencies, range, and promotion speed. *Social Networks*, 39, 71-83.
- Shockley, M., Ureksoy, H., Rodopman, O. B., Poteat, L. F. & Dullaghan, T. R. (2015). Development of a new scale to measure subjective career success: A mixed-methods study. *Journal of Organization Behavior*, 37(1), 128-153.
- Sözen, C. & Varoğlu, D. (2012). *Türkiye’de işsizlik ve sosyal sermaye: Örgütlerin istihdam kararları ve stratejileri üzerine bir araştırma*. Siyasal Kitabevi.
- Sturges, J. (1999). What is means to succeed: personal conceptions of career success held by male and female managers at different ages. *British Journal of Management*, 10, 239-252.
- Türk Dil Kurumu (TDK). <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 28.03.2022).
- Uzzi, B. (1997). Social structure and competition in interfirm networks: The paradox of embeddedness. *Administrative Science Quarterly*, 42(1), 35-67.
- Woolcock, M. (2000). Social capital and its meanings. *Canberra Bulletin of Public Administration*, 98, 1-19.

**Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

**Yazarların Makaleye Katkı Oranları**

Makale tek yazarlı olarak hazırlamıştır.

**Çıkar Beyanı**

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.



## W. A. Mozart'ın Re Majör K. 285 Flüt Kuartetinin Teknik Kazanımlar ve Form Açısından İncelenmesi

*Analysis of the W. A. Mozart's Flute Quartet in D Major K. 285 in terms of Technical Achievements and Form*

Seçil SOYTOK NALÇACI\*

\* Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Müzik Eğitimi Bölümü, Manisa/Türkiye.

Asst. Prof., Manisa Celal Bayar University, Faculty of Education, Department of Education of Music, Manisa /Turkey.

secil.nalcaci@cbu.edu.tr  
ORCID: 0000-0002-1407-3759

### Öz

Uluslararası flüt literatüründe Klasik dönemin karakterini hem teknik hem de müzikal açıdan kusursuz yansıtan W. A. Mozart'ın eserleri, dönemin yapı taşları olarak kabul edilmektedir. Mozart'ın, flüt için bestelediği birçok eserin yanı sıra oda müziği örnekleri arasında yer alan dört adet flüt kuarteti bulunmaktadır. Flüt eğitiminde klasik dönem eserleri arasında Mozart'ın flüt konçertoları dışında flüt kuartetleri de önemli bir yere sahiptir. Her ne kadar flüt konçertolarına nazaran flüt kuartetleri daha geri planda kalmış olsa da bu eserler, flüt eğitiminde kazandırılmak istenen davranışları geliştirici unsurlara sahiptir. Dolayısıyla bu eserleri tanıtmak ve seslendirilmesini sağlamak flüt öğretmenleri ve flüt öğrencileri için önem arz etmektedir. Bu çalışmada, flüt eğitiminde kullanılacak nitelikte olan Mozart'ın flüt kuartetleri hakkında bilgi verilmiş ve dört kuartetten biri olan re majör K. 285, flüt eğitiminde hedeflenen teknik kazanımlar ve form açısından değerlendirilmiştir. Çalışma, re majör K.285 kuartetin flüt eğitiminde kullanılması ve tanıtılmasını sağlamak bakımından önemlidir.

**Anahtar Kelimeler:** Flüt eğitimi, flüt kuartet, W.A. Mozart, oda müziği.

### Abstract

In international flute literature, the works of W. A. Mozart, which perfectly reflect the character of the Classical period both technically and musically, are accepted as the building blocks of the period. Mozart has four flute quartets, which are among the chamber music samples, in addition to many works he composed for the flute. In flute education, apart from Mozart's flute concertos, flute quartets have an important place among the works of the classical period. Although flute quartets have remained in the background compared to flute concertos, these works have elements that improve the behaviors desired to be gained in flute education. Therefore, it is important for flute teachers and flute students to introduce and perform these works. In this study, information was given about Mozart's flute quartets, which will be used in flute education, and K.285 in D Major, one of the four quartets, was evaluated in terms of technical gains and form aimed in flute education. The study is important in terms of ensuring that D major quartet, K. 285 is used and promoted in flute education.

**Keywords:** Flute education, flute quartet, W. A. Mozart, chamber music.

### Makale Bilgisi | Article Information

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma

Makalesi/ Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 05/04/2022

**Kabul Tarihi / Date Accepted:**

09/08/2022

**Yayın Tarihi / Date Published:**

30/09/2022

**Atf:** Soytok-Nalçacı, S. (2022). W. A. Mozart'ın Re Majör K. 285 flüt kuartetinin teknik kazanımlar ve form açısından incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 30-43

**Citation:** Soytok-Nalçacı, S. (2022). Analysis of the W. A. Mozart's flute quartet in D Major K. 285 in terms of technical achievements and form. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 57, 30 – 43

## Giriş

Çalgı eğitimi öğretmen ve öğrenci arasında birebir gerçekleştirilen bir süreçtir. Çalgı çalma, bireyin kendisini müzikal açıdan ifade edebilmesinin en kolay yoludur. Müzikal ifadenin çalgı aracılığıyla etkili ve doğru biçimde aktarılabilmesi için çalınan çalgıya hakimiyetin, çalgıyla ilgili teknik bilginin, ifade gücünü artıracak olan teknik ve müzikal becerilerin üst düzeyde kazanılması gerekmektedir. Bireysel çalgı dersi sürecinde tüm teknik ve müzikal kazanımların en üst düzeyde gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Çalgı eğitiminin bir kolu olan flüt eğitimi Konservatuvarlar, Eğitim Fakültelerine bağlı Müzik Eğitimi bölümleri ve Güzel Sanatlar Fakültelerinde “bireysel çalgı” dersi adı altında yürütülmektedir. Flüt, müzikal anlatım ve çalgı tekniği olarak potansiyeli yüksek bir enstrümandır. Diğer nefesli çalgılara nazaran flüt, daha kıvrak ve çevik bir yapıdadır. Flütün bu olanakları sayesinde eser ya da etüt içerisinde yer alan diziler, arpejler, geniş aralıklar, dil teknikleri, staccato ve legato pasajlar, süslemeler kolayca seslendirilebilir.

Çalgı eğitiminin bir boyutu olan flüt eğitimi, çalgıyı etkin bir şekilde hedefler doğrultusunda bireyin flüt çalmayı geliştirebilmesi için yürütülen eğitim sürecidir. Flüt çalmayı amaçlayan bireye verilen eğitimin sağlıklı olabilmesi için flüt eğitiminin ileri bir düzeye taşınabilmesi amaçlanmalıdır. Bireyin öğrenme davranışını etkileyecek bir öğretim programı belirlenerek öğrencilerin öğrenme sürecinde performanslarını yükseltmek bakımından çalgı öğretim sürecinin müzik eğitimcileri tarafından etkili, verimli ve net bir biçimde sürdürülmesi gerekir (Üstün, 2012, s. 107).

Flüt eğitimi çerçevesinde çalgının potansiyelinin doğru biçimde kullanılabilmesi için flüt çalan bireyin bilgi, beceri ve tekniğinin belirli bir seviyeye getirilmesi amaçlanarak, öğrencinin müzikal ifadesinin ve yorumlama becerisinin geliştirilmesi sağlanır. Bütün bunların yanı sıra temel davranışlar olan doğru tutuş ve duruş, nefesi doğru kullanabilme, doğru ve temiz ses çıkarabilme, dil-el koordinasyonu, sol anahtar okuma, deşifre becerisi ve belli bir ton kalitesini yakaladıktan sonra vibrato yapabilme de flüt çalacak bireye kazandırılması gereken davranışlardır. Bu hedefler doğrultusunda flüt eğitiminin başlangıcından itibaren teknik çalışmalar ve seviyeye uygun etütler kullanılır.

Belli bir teknik ve müzikal birikim sağlandıktan sonra flüt repertuarı tanıtılmaya başlanır. Kazandırılan bilgi ve beceriler eser üzerinde uygulamaya geçirilmiş olur. Eserlerin seslendirilmesinde amaç, çalgının teknik olanakları çerçevesinde müzikal ifadenin doğru şekilde, doğru teknik ve dinamiklerle anlatılmasıdır. Eserlerin tanınması ve seslendirilmeye başlanmasıyla birlikte beceriler pekiştirilir, yorumlama becerisinin geliştirilmesi ve flüt çalma eyleminin seviye olarak üst düzeye taşınması amaçlanır. Bu süreç teknik çalışmaların yanında öğrencinin seviyesine uygun etüt eserlerin tanınması ve öğrenilmesiyle devam eder. Barok, Klasik, Romantik dönemlere ait eserlerin çaldırılmasının yanı sıra Modern Dönem ve flüt için Çağdaş Türk eserlerinin öğrenciye tanıtılması ve seviyesine uygun örnekleri seslendirmesi önemlidir.

Müzik tarihinde J. S. Bach'ın ölüm tarihi olan 1750'den L. v. Beethoven'ın ölüm tarihi olan 1827'ye kadar geçen dönem “Klasik Dönem” olarak kabul edilmektedir. İlyasoğlu (2001) Klasik dönemin müziğini şöyle özetlemektedir (s. 51):

18. yüzyıl ortasında ve sonundaki ideal müzik, uluslararası bir dil sergilemeli ve eğlendirdiği kadar soylu olmalıdır. Derin duyguları zarifçe dışa vurmalıdır. Teknik karmaşayı yenmiş ve doğal konuma ulaşmış olmalıdır. Sıradan duyarlı bir kulağa hemen seslenebilecek kadar yalın olmalıdır. 1770-1830 arasında yazılan bu müzik, Klasik dönemin müziğidir.

Barok dönem müziğinin süslü, kontrpuan özellikli yapısına nazaran Klasik dönem müziğinde daha sade, açık ve parlak ifadeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönem, bestecilerin bir müzik eserinin nasıl inşa edileceği ve nasıl bir çerçeve oluşturulması gerektiğiyle ilgili araştırma yaptıkları ve kafa yordukları bir dönemdir. Böylelikle yüzyıllar boyu değerini koruyan, güncelliğini yitirmeyen eserler ortaya çıkmıştır. Bu dönem müziğinin Klasik dönem ya da Klasik stil olarak adlandırılmasının sebebi budur.

Klasik dönem dendiğinde akla gelen en önemli şüphesiz W. A. Mozart'tır. Besteci otuz beş yıllık kısa yaşamına altı yüzden fazla eser sığdırmıştır. Klasik dönem müziğinin özelliklerini kusursuz bir şekilde eserlerinde yansıtmış, aynı zamandan kendine özgü bir müzik anlayışı ortaya koymayı başarmıştır. Melodi çeşitliliği çok fazla olan bestecinin melodileri işleyişteki ustalığı eserlerinde açıkça görülmektedir. "Mozart'ın kuvvetli bir tekniği vardı. Melodilerini bir dantel örücüsünün dikkatiyle ince ince işlerdi. Eserlerinde çocuk ruhunun o pürüzsüz neşeli oynak havasını bulmak her zaman mümkündür" (Jaçe, 2019, s. 14).

Mozart kısacık yaşamına sığdırdığı 600'den fazla yapıtla insanlığa kocaman bir hazine sunmuştur. Nüktesi, çocuksu coşkusu, yalınlığı, hemen dinleyiciyi kavrayıveren tılsımı ve tüm çocuksuluğunun ardındaki derin düşüncesi, onu nice besteciden ayrıcalıklı kılar. Gerek özel yaşamında gerekse içinde yaşadığı tarih diliminde karanlık günler geçirir ve bunların hiçbirini müziğine yansıtmaz. Bu nedenle nice besteci müziğini bir otobiyografi gibi kullanırken, Mozart'ın müziği katıksız, saf müziktir (İlyasoğlu, 2001, s. 61).

Her ne kadar Mozart'ın flütü çok sevmediği söylene de son yıllardaki çalışmalarında (özellikle senfonileri ve piyano konçertolarında) flütü belirgin şekilde kullandığı görülmektedir. Mozart, babasına yazdığı bir mektupta sipariş aldığı flüt kuartetleri için şu ifadeleri kullanmış ve flütle ilgili olumsuz düşüncelerinden bahsetmiştir: "Eserleri henüz bitirememiş olmam sürpriz değil. Katlanamadığım bir enstrüman için eser yazmak zorunda kaldığımda kendimi oldukça beceriksiz hissediyorum" (Theodore, 1964, s. 11). Bazı flütçülerin bakış açılarına göre Mozart'ın flütü sevmemesi çok olası değildir. Kaldı ki Mozart'ın flüt eserleri, flüt literatürünün en önemli yapıtları arasında yerini almış durumdadır. Mozart'ın flütle ilgili hoşnutsuzluğunun enstrümanın kendisinden ziyade, onu icra eden müzisyenlerin kötü entonasyonundan kaynaklandığı söylenmektedir. Çünkü o zamanki eserler Böehm sisteminden önceki flütlerle seslendirilmekte ve bu flütlerin entonasyon sorunlarına açık olduğu bilinmektedir.

Mozart'ın flüt eserlerini yazarken aklında olan flütün bugünün Theobald Böehm yapımı flütüyle pek bir benzerliği yoktur. Mozart'ın aşına olduğu flütler, o zamanın en saygın tahta üflemeli enstrüman yapımcılarından Grenser ailesinin flütleriydi. Tek perdeli Grenser flütünde, modern flütün dengeli, parlak ve büyük tonunu elde etmek olanaklı değildir. Bu flütlerde yumuşak ve koyu bir ton, sesler arasında eşitsizlik ve 18. yüzyılın tüm tahta üflemeli enstrümanlarında hâkim olan entonasyon problemleri görülür (Strebel, 2006'dan aktaran Uçar, 2015, s. 6).

18. yüzyıl flütün altın çağı olarak adlandırılmaktadır. Öyle ki flüt daha öncesinde evrensel anlamda daha popüler konumda olmamıştır. Flütün bu popülerliği sayesinde flüt için beste yapmak, bu yüzyılda besteciler için çok kazançlı olmaya başlamıştır.

Mozart, flütü senfoni ve operalarında kullanmasının yanı sıra flüt için solo eserler de bestelemiştir. Bunların başında flüt konçertoları gelmektedir. Flüt konçertoları, Klasik dönem flüt literatüründe yapı taşı olarak kabul edilmektedir. Flüt için bestelenmiş oda müziği örnekleri arasında ise dört adet flüt kuarteti bulunmaktadır.

Flüt kuartetlerinde melodik yükü genelde flüt ve keman üstlenir; diğer yaylılar ise armonik alt yapıyı destekler niteliktedir. Yaylı dörtlü, flütle bir araya geldiğinde farklı bir tınıya bürünür. Flüt kuartetlerde flüt, diğer çalgıları domine etmekle beraber karakteristik tınısıyla yaylılara karşı hem zıtlık hem de üstünlük oluşturur. Mozart'ın flüt kuartetleri de flüt, keman, viyola ve viyolonsel için yazılmıştır. Flüt konçertolarına nazaran daha az bilinen eserlerdir. Hem konser salonlarında hem de flüt eğitiminde daha nadir seslendirilir. Bunun sebebi, flüt konçertolarının Klasik dönem karakterini kusursuz yansıtıyor nitelikte olduğu ve neredeyse flütteki tüm çalma ve yorumlama tekniklerini içerdiği düşüncesidir. Bu sebeple flüt repertuarında klasik dönemi temsilen genelde Mozart'ın flüt konçertoları göz önünde olmuştur. Öyle ki tüm bu özellikleriyle flüt konçertoları -bilhassa sol majör K. 313 ve re majör K. 314- tüm uluslararası yarışmalarda çalınması zorunlu eserler olarak flütçülerin karşısına çıkmaktadır.

Birçok flüt sanatçısının ortak deneyimi, Mozart'ın bestelerinin başarılı bir şekilde çalınmasının zor olduğu yönündedir. Bu durum, flüt çalışmaları için de geçerlidir. İyi

bir performansın başlıca gereksinimleri, tüm perdede berrak ve güzel bir tını, iyi gelişmiş bir teknik ile sayısız modülasyon değişimini takip edebilecek esnekliktir (Gencan, 2010, s. 14).

18. yüzyılın sonlarına doğru, bir üflemeli ile yaylı trio ya da kuartet yapıları özellikle amatör müzisyenlerin camiasında oldukça popüler hale gelmiştir. Mozart da bu popüleriteye ayak uydurarak amatör Alman bir flütçü olan Ferdinand De Jean'ın siparişi üzerine flüt kuartetlerini bestelemiştir. Mozart annesiyle gittiği Fransa ve Almanya turu sırasında aslında bir cerrah olan De Jean ile tanışmış, De Jean kendisi için Mozart'tan basit ve kısa olmak üzere üç adet konçerto, birkaç tane de kuartet bestelemesini istemiştir. Bu sırada yirmi iki yaşında olan Mozart, Aralık 1777'de babasına yazdığı bir mektupta aldığı bu sipariştten yani flüt kuartetlerinden ilk kez bahsetmiştir. Ne var ki Mozart, sipariş verilen üç konçertodan ikisini tamamlayabilmiş (sol majör K. 313 ve re majör K. 314), üç adet de kuartet bestelemiştir. Bestelediği kuartetlerin ilki re majör K. 285'tir. Bu eseri, siparişi aldıktan iki hafta sonra tamamlamış ve müsvedde notanın üzerine "Mannheim, Aralık 25 1777" notunu düşmüştür. Fakat bestelenen ilk kuartet ve tamamlanan diğer iki konçerto De Jean'ın istediği gibi basit düzeyde olmamıştır. Bu sebeple daha sonra bestelenecek olan iki ve üç numaralı kuartetler (sol majör K. 285a ve do majör K. 285b) De Jean'ın istediği üzere re majör kuartete nazaran pasajların seslendirilmesi bakımından daha kolaydır. Mozart'ın iki numaralı sol majör kuarteti 1777-1778 yılları, üç numaralı do majör kuarteti ise birkaç yıl sonra 1781-1782 yılları arasında tamamladığı bilinmektedir. Dört numaralı la majör K. 298 kuartet ise çok sonra (1786) sipariş üzerine değil, tamamen Mozart'ın kendi isteğiyle Viyana'da bestelenmiştir.

De Jean için bestelenen ilk kuartet olan re majör K. 285, diğer kuartetler arasında en gösterişli, etkileyici olanıdır. Diğer kuartetlerin aksine üç bölümden oluşmaktadır. Süre olarak ise diğer kuartetlerle hemen hemen eş değerdir. Re majör K. 285, bestecinin diğer kuartetlerinde bulunmayan konçerto yapısının özelliklerini barındırmaktadır. Bu kuartet, özellikle pasajları ve dinamiği bakımından bestecinin sol majör ve re majör konçertolarıyla benzerlik göstermektedir. Benzerlikler en çok her üç eserde de bulunan hızlı tempodaki çıkıcı ve inici gamlar ve arpejlerde görülmektedir. Re Majör kuartetin bir ve üçüncü bölümlerindeki çeviklik ve nüktedan hava, ikinci bölümün ise yüreğe işleyen güzellikteki melodisi dinleyenleri büyüler niteliktedir. Re Majör kuartetin ardından bestelediği 2 numaralı sol majör ve 3 numaralı do majör kuartetler iki bölümden oluşmaktadır.

Re Majör flüt kuartetin aksine Mozart bu kuartetleri De Jean'ın istediği gibi kısa ve basit şekilde bestelemiştir. Re Majör kuartet ve diğer kuartetler arasındaki düzey farkının çok olmasının sebepleri arasında De Jean'ın re majör kuarteti teslim aldıktan sonra, bestelenecek diğer kuartetlerin daha basit düzeyde yazılmasını istemesi olduğu yönünde düşünceler vardır. Bunun yanı sıra Mozart'ın flütten çok haz etmemesi ve zaman unsurunun da bu durumun nedenleri arasında olduğu söylenmektedir (Theodore, 1964, s. 17).

Sol majör kuartet "Andante" ve "Tempo di Menuetto" başlıklı iki bölümden, do majör kuartet ise "Allegro" ve "Andantino" (tema ve varvasyonlardan oluşan) başlıklı iki bölümden oluşmaktadır. Üç kuartetten çok sonra bestelenen la majör kuartette "Andante" (tema ve varyasyonlardan oluşan), "Menuetto" ve "Rondeau" bölümleri yer almaktadır. La Majör kuartet süre ve kolaylık bakımından önceki iki kuartetle benzerlik göstermektedir.

Bu araştırmada amaç, Mozart'ın flüt konçertolarının dışında flüt kuartetlerinin de flüt eğitiminde daha yaygın kullanılmasını sağlamak için flüt öğretmenlerine ve flüt öğrencilerine bu eserleri yakından tanıtmaktır. Bu amaçla, Mozart'ın flüt kuartetleri hakkında bilgi verilmiş ve re majör K.285 kuartet, flüt eğitimindeki kazanımlar ve form açısından incelenmiştir. İnceleme sonucunda eserin daha iyi anlaşılacağı ve böylece icra sırasında çalan kişi için kolaylık sağlayacağı; çalışmanın ayrıca, ülkemizde az sayıda olan Mozart'ın flüt kuartetleriyle ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

## 1. Yöntem

Bu araştırma nitel bir çalışma olup verilerin toplanmasında doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren



yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 187).

Veri toplama aşamasında konuyla ilgili yerli ve yabancı makaleler, kitaplar ve tezlerden yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra form, analiz ve hedef kazanımların incelenmesi aşamasında Mozart'ın flüt kuartetlerinin CD kayıtları ve re majör K. 285 kuartetin notaları kullanılmıştır. Kullanılan notaya ait edisyon “Edition Peters No. 17a” dır.

## 2. Bulgular

Bu bölümde re majör K. 285 kuartetin form analizi yapılmış ve flüt eğitiminde öğrenciye kazandırılmak istenen teknik becerileri ne düzeyde içerdiği incelenmiştir.

### 2.1. Re Majör K. 285'in Yapısal Analizi

Re majör kuartet üç bölümden oluşmaktadır:

Allegro

Adagio

Rondo

#### 1.2.1. Allegro Bölümü

İlk bölüm olan Allegro re majör tonunda, dört dörtlük ölçüde yazılmıştır. Klasik dönemin önde gelen formlarından olan Sonat Allegrosu formunda bestelenmiştir. Sonat Allegrosu'nun üç ana bölümü vardır. Bu bölümler Serim (Sergi), Gelişme ve Yeniden Serim (Yeniden Sergi) başlıklarından oluşmaktadır. Yapısal şeması ise A, B ve A' olarak gösterilmektedir. Eseri oluşturan en önemli tematik materyaller serim bölümünde verilmektedir. Sonraki iki bölümde ise bu materyaller geliştirilir ve yeniden ifade edilir.

Sonat Allegrosu klasik dönemdeki çalgısal klasik müziğin en önemli geniş ölçekli biçimsel türüdür. Konçertolar hariç, çok bölümlü eserlerin en az bir bölümü bu formdan oluşur (...) Sonat Allegrosu geniş ölçekli fonksiyonlardan oluşur. Bunlar “Exposition”, “Development” ve “Recapitulation” dur. Bazen iki ek fonksiyon bulunur; giriş bölümünden önce yavaş tempoda yapılan “Introduction” ve “Recapitulation” kısmının sonuna eklenen ‘Coda’ yapısıdır (Vural, 2019, s. 93).

Allegro bölümünü Serim, Gelişme ve Yeniden Serim başlıkları altında incelediğimiz zaman ölçü bazında gösterimi şu şekildedir:

Serim (Exposition) 1. – 66. Ölçü

Gelişme (Development) 66. – 100. Ölçü

Yeniden Serim (Recapitulation) 100. – 147. Ölçü

Koda 147. – 154. Ölçü

Serim (Exposition) bölümünün ilk teması re majör tonda, direkt olarak flütle birlikte yaylılar eşliğinde, oldukça enerjik ve atik bir ifadeyle kendini gösterir. Halen re majörle devam eden 13. ölçüde, keman ve viyola ikinci temaya giriş yapar. Dört ölçü sonra flüt, aynı motifin ters biçimiyle kendini duyurur ve ikinci tema 25. ölçüye kadar devam ederek la majör tonalitesinde son bulur. 26. ölçüde çıkıcı üçleme figürüyle başlayan üçüncü tema, ilerleyen ölçülerde flütle sergilenen çıkıcı ve inici on altılık pasajlarla devam eder ve yine bir üçleme figürüyle 43. ölçüde son bulur. Bu ölçüde keman ve viyola ile dördüncü temaya giriş yapılır. Bu temadaki motifi iki ölçü sonra flüt taklit eder. Birbirini taklit eden bu figürler kapanış kısmına kadar devam eder ve kapanış kısmı üç farklı temayla birlikte kendini gösterir. Bunlardan ilki 51. ölçüde flüt ile duyurulur ve sonraki iki ölçüde bu figür çeşitlenmiş biçimiyle tekrar eder. Kapanış temasının ikincisi 55. ölçüde gelir. Sonuncusu ise 58.

ölçüde flütteki uzun seslerle birlikte devam eder ve 65. ölçünün sonunda serim bölümü, la majör (dominant) tondaki kalışla sona erer.

Gelişme (Development) kısmı serimdeki ilk tematik materyalin kullanımıyla la minör tonda 66. ölçüyle başlar. 73. ölçüde, serimin kapanış temasındaki çıkıcı figüre benzeyen (ölçü 73, 74, 75 ve 76) bir kısım yer almaktadır. Sonrasında gelen 79. ölçü, serim bölümünün ikinci temasındaki materyalin kullanılmasıyla (ölçü 13) fa majör tonda başlar. Gelişme bölümünün kapanış kısmı 95. ve 99. ölçüler arasında kendini gösterir. Sonrasında, yeniden serim (recapitulation) bölümüne geçilirken köprü görevi üstlenen çıkıcı bir dizi, öncesinde yaylılardan ardından flütten duyulur. Böylelikle 100. ölçüde yeniden serim kısmı başlamış olur.

Yeniden serimin (Recapitulation) ilk teması, serim bölümündeki ilk temaya göre iki ölçü kısaltılmıştır. Bu tema, serimdeki ilk tema gibi tam kadansla sonlanmaz; onun yerine serimin ikinci temasındaki başlangıç motifinin ters çevrilmiş biçimi 110. ölçüde ustalıklı kullanılmıştır. 114. ölçüde on altılık notalarla karakterize edilmiş uzun bir geçiş bölümü başlar ve 124. ölçüde re majör kalışla sona erer. Üçüncü tema yeniden serim bölümünde kendini göstermezken, dördüncü tema 124. ölçüde serimdeki dördüncü temasındaki figürle belirir fakat aynı şekilde sonlanmaz. 147. ölçüde serim kısmının ikinci temasındaki materyal, aynı tonda gelerek beklenmedik bir şekilde “coda” bölümü olarak karşımıza çıkar. Coda bölümüyle birlikte 148. ölçüdeki puandorgun iki ölçü sonrasında re majör tonda flütte gelen iki ölçülük kısa gamlarla, parlak ve gösterişli bir şekilde allegro bölümü son bulur.

Bu bölümde, sadece flüt partisinde yirmi bir adet trill yer almaktadır. Triller, bölümün karakterini ve dinamiğini yansıtmaya bakımından önemli bir yere sahiptir.

### 1.2.2. Adagio Bölümü

Üç dörtlük ölçüde yazılan Adagio bölümü, Mozart’ın eserlerinde çok nadir kullanmayı tercih ettiği si minör tonundadır. Bu bölümde yaylıların tümü pizzicato eşlik ile sahneyi tamamen flüte bırakmıştır. Flüt ise kalbe işleyen, çok dokunaklı ve etkileyici, harika bir melodi duyurur. Yalnızca otuz beş ölçü uzunluğunda olan Adagio bölümünde sekiz ölçüye yayılmış bu harika melodi, bölüm boyunca toplamda üç kez tekrar eder. Melodinin ikinci ve üçüncü tekrarları arasında, 16. ölçünün son vuruşunda başlayıp 24. ölçüde biten sekiz ölçülük başka bir melodi yerleştirilmiştir. Bu melodi hem tonal hem de karakter olarak daha iyimser olan yapısıyla ana melodiye karşıtlık oluşturan özelliktedir. Ana melodinin üçüncü tekrarı 25. ölçüde görülmektedir. Fakat bu kez sekiz ölçü yerine on ölçü olarak genişletilmiş halde karşımıza çıkar. Bölümde son kez duyulan bu cümlelerin sonu, bir sonraki Rondo bölümünün de tonu olan re majörün yedinci derecesinde son bulur. Bölümün son ölçüsü olan 35. ölçüde yer alan “Attaca” ifadesi, beklemeden hemen üçüncü bölüme giriş yapılması gerektiği anlamına gelmektedir. Adagio bölümü, birinci ve üçüncü bölümlerin uçarı ve canlı havasına karşın melodinin geniş ölçülere yayıldığı durağan, dingin ve ağırbaşlı karakterdedir.

Adagio bölümünün yapısal şeması şu şekilde gösterilebilir:

I A A'	II B	III A (Coda)
-----------	---------	-----------------

Şekil 1. Adagio Bölümünün Yapısal Şeması

**Kaynak:** (Scott, 2009, s. 40).

### 1.2.3. Rondo Bölümü

Bu bölüm, birinci bölümün de tonu olan re majörde ve iki dörtlük ölçüde yazılmıştır. “Rondo” bölümü Mozart’ın bestelemiş olduğu eserler arasında en neşeli ve eğlenceli olanlardan bir tanesidir” (Theobald, 1964, s. 22).

Büyük rondo formunda yazılan bu bölümün yapısal şeması şu şöyledir:

<b>A B A</b>	<b>C</b>	<b>A B A</b>	<b>Codetta</b>
I.Bölme	II.Bölme	III.Bölme	

“Büyük rondo formunun en büyük özelliği, formun üç büyük bölmeden oluşması ve birinci bölmenin sonda üçüncü bölme olarak ana tonda yeniden duyulmasıdır” (Cangal, 2018, s. 132).

A bölmesinin (ana tema) girişi, her biri dört ölçü uzunluğunda olan üç kısa tematik kısımdan oluşmaktadır. İlk iki kısım önce flütten duyulur. İkinci dört ölçülük kısım ilk dört ölçünün cevabı niteliğindedir. Sekiz ölçülük bu soru-cevap teması bir kez daha tekrar edilir. Üçüncü tematik kısım 17. ve 21. ölçüler arasında bu kez kemandan duyulur ve ardından flütle birlikte cevap niteliğindeki ikinci tematik kısımla tamamlanır. Sekiz ölçülük bu tema bir kez daha tekrar eder. 33. ölçüyle birlikte A'nın (ana temanın) sekiz ölçülük kapanış kısmı flütten duyulur. Re majör tondan devam eden bu temanın son ölçüsünün son vuruşunda viyolonsel partisinde gelen on altılıklar ile aniden 41. ölçüde la majöre bir geçiş olur. Sonrasında kemandan duyulan la majördeki temaya dört ölçü sonra flütten yanıt gelir. Karşılıklı soru-cevap kısmı 57. ölçüye kadar devam eder. 56. ölçüde B temasına öncülük eden çıkıcı bir dizi, la majör tonda flütle kendini gösterir. Bu dizi, ara tema olarak da adlandırabileceğimiz B temasına varış köprüsü olarak da adlandırılır. Böylelikle 57. ölçüde B teması (ara tema) başlamış olur. Bu ölçüde başlayıp dört ölçü devam eden flütteki inici figür, sonraki dört ölçüde yaylılar tarafından tekrar edilir. 65. ölçüde öncelikle kemandan, iki ölçü sonra da flütten duyulan ve genişletilen B temasının kapanış kısmı, son birkaç ölçüdeki kısa la majör dizilerle sona erer. Öncesinde re majöre geçişi hazırlayan dört ölçülük sekizlikler ise ana tema olan A'ya geçişi hazırlaması bakımından dönüş köprüsü olarak değerlendirilir. Böylelikle 82. ölçüde A teması tekrar edilir. Ana temanın son üç ölçüsünde ikinci ara tema olan C temasına geçişi hazırlayan figürlerin duyurulmasıyla birlikte 109. ölçüde ikinci ara tema sol majör tonunda gelir. Röprizle tekrar eden bu temanın ilk kısmı iki motif içermektedir. İlk önce flütten duyulan dört ölçülük ilk motifin ardından diğer motif, soru-cevap ilişkisi özelliğinde viyoladan gelir. C temasının yine röprizle tekrar eden ikinci kısmında, flüt ve viyolanın birbirini taklit ettiği pasajlar yer alır. 113. ölçüde gelen C temasının son kısmında ise ilk ana temadaki (A) 17. ve 21. ölçüler arasında kullanılan materyal tekrardan önce keman, ardından flütten duyulur. 150. ölçüde flüt ve kemandan aynı anda duyulan, peş peşe on altılıklarla gelen bir pasaj ve ardından ana temaya geçişi hazırlayana iki ölçülük bir dönüş köprüsünün ardından 168. ölçüde ana tema (A) duyulur. Orijinal haliyle başlayan ana tema, bu kez dört ölçü öncesinde ilk ara tema olan B temasına geçiş yapar. İlk seferde la majör tonunda duyulan B, bu kez re majör tonda ve iki ölçü daha genişletilmiş halde gelir. 231. ölçüde son kez duyulan ana tema (A), tekrarlanmış haliyle yalnızca sekiz ölçülük ilk kısmı içermektedir. Ardından 246. ölçüde başlayan son altı ölçülük bölüme on altılıklardan oluşan bir “codetta” kısmı eklenmiştir. Bu sayede flüt, final bölümünde son bölümün nükteli, eğlenceli ve esprili karakterini codetta ile özetleme fırsatı bulmuştur.

## 2.2. Re Majör KV. 285 Flüt Kuartetinin Flüt Eğitiminde Hedeflenen Kazanımlar Açısından İncelenmesi

### 2.2.1. Staccato Çalma Tekniği

Staccato tekniği sesleri birbirinden ayrı şekilde, kısa ve kesintili biçimde seslendirmek anlamına gelmektedir. Staccato çalınması gereken notaların üzerine konulan nokta işaretiyle gösterilir. Flütte staccato, etüt ve eserler içerisinde çok sık kullanılan ve bu sebeple üzerinde önemle durulması ve öğrencilere mutlaka kazandırılması gereken bir tekniktir. Bu kuartette de staccato tekniği hızlı ve canlı karakterleri dolayısıyla birinci ve üçüncü bölümlerde sıkça kullanılmıştır.



Şekil 2. Allegro bölümü, ölçü 33, 34.



Şekil 3. Allegro bölümü, ölçü 153.



Şekil 4. Rondo bölümü, ölçü 5, 6, 7, 8.



Şekil 5. Rondo bölümü, ölçü 80, 81.

### 2.2.2. Legato Çalma Tekniği

Legato tekniği seslerin birbirine bağlanarak çalınması ya da söylenmesi anlamına gelmektedir. Flütte legato, birbirine bağlanmış notalar arasında dil vurmuyarak, nefes bütünlüğünün sürdürülmesiyle gerçekleştirilir. Flüt çalarken sıklıkla kullanılan legato tekniği üç bölümde de yer alırken ikinci bölümün ağır tempolu, uzun cümlelerden oluşan geniş anlatımlı ifadesi sebebiyle bu bölümde legato tekniği daha çok kullanılmıştır.



Şekil 6. Allegro bölümü, ölçü 37, 38, 39.



Şekil 7. Adagio bölümü, ölçü 19, 20, 21, 22, 23



Şekil 8. Rondo bölümü, ölçü 151, 152, 153.

### 2.2.3. Çift Dil Tekniği

Flütte çift dil tekniği özellikle hızlı çalınması gereken pasajlarda, tek dilin yetersiz olduğu durumlarda kullanılan bir tekniktir. Tek dilde dil hamlesi parçanın karakterine göre tu, tü veya du, dü şeklinde uygulanırken çift dilde ise iki dil hamlesi olarak, pasajın hızı ve yapısına göre tu-ku, tü-kü, du-gu veya dü-gü şeklinde uygulanır. Üzerinde uzun bir çalışma gerektiren bu teknik, eser ya da etüt içinde gelen hızlı pasajların seslendirilmesini kolaylaştırır. Çift dilde her ne kadar iki dil hamlesi olsa da dinlerken tek dille çalınıyormuş etkisi uyandırmalıdır. Birinci ve üçüncü bölümün hızlı temposu dolayısıyla özellikle on altılık pasajlarda çift dil tekniğinin kullanımı görülmektedir.



Şekil 9. Allegro bölümü, ölçü 115 – 123 arası.



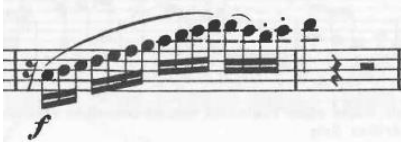
Şekil 10. Rondo bölümü, ölçü 246 – 250

#### 2.2.4. Dizi (Gam) İçeren Pasajlar

Flüt eğitiminin başlangıçtan ileri seviyeye kadar her aşamasında, dizi (gam) çalışmaları yer almaktadır. Flütte dil-el koordinasyonunun sağlanması ve geliştirilmesi, tüm artikülasyonların doğru şekilde uygulanması, tonalite kavramının pekiştirilmesi gibi becerilerin kazandırılmasında dizilerin (gamların) seslendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Eser ve etütlerin içerisinde dizilerden oluşan pasajlarla sıklıkla karşılaşmaktadır. Diziler üzerinde teknik çalışmalar doğru bir şekilde ne kadar fazla yapılırsa eser ya da etüt içerisinde gelen dizi içeren pasajların çalımı da bir o kadar kolaylaşır. Özellikle Mozart'ın flüt için yazılmış eserlerinin neredeyse tamamında dizi pasajları sıkça bulunmaktadır. Bu kuartette de birinci ve üçüncü bölümlerde dizi pasajları yer almaktadır.



Şekil 11. Allegro bölümü, ölçü 121, 122.



Şekil 12. Allegro bölümü, ölçü 151, 152.



Şekil 13. Rondo bölümü, ölçü 217, 218.



Şekil 14. Rondo bölümü, ölçü 155, 156, 157.

#### 2.2.5. Süsleme (Tril) İçeren Pasajlar

“En yaygın süsleme biçimlerinden biri olan tril, öngörülen süre boyunca ana ses ile komşu ses arasında çok hızlı gidip gelerek uygulanan seslendirilmedir” (Say, 2005, s. 498). Trilin yapılacağı notanın üzerinde *tr* ifadesi yer alır. Flütün çevik ve atik yapısı gereği ve seslendirme imkanlarının fazlalığı sebebiyle flütte süslemeler kolaylıkla seslendirilebilir. O yüzden flüt için yazılmış eserlerde bir süsleme biçimi olan trilleri sıkça görebiliriz. Trilleri ustaca seslendirebilmek için de bu süsleme türüne yönelik etütler üzerinde çalışmalar yapmak gereklidir. Kuartetin birinci ve üçüncü bölümlerindeki canlı tempo ve neşeli yapı, ikinci bölümde ise geniş anlatımlı ve bol süslemeli karakter trillerle desteklenmiştir.



Şekil 15. Allegro bölümü, ölçü 66,68.



Şekil 16. Adagio bölümü, ölçü 15, 18.





Şekil 17. Rondo bölümü, ölçü 210, 211, 214.

Rondo bölümü, ölçü 219, 220.

### 2.2.6. Süsleme (Çarpma) İçeren Pasajlar

“İki notadan oluşan bir süsleme biçimi. Bu küçük süslemede birinci ses çarpıp kaçar, böylece asıl ses vurgulanmış olur” (Say, 2005, s. 375). Çarpmanın bir işareti olmayıp asıl sese çarpan notanın daha küçük yazılmış haliyle gösterilir. Abantıyla benzer şekilde gösterilen çarpmanın farkı, daha küçük boyutta yazılan çarpan notanın üzerine konulan bir çizgiyle ifade edilmesidir. Kuartetin birinci ve üçüncü bölümlerinde çarpma örnekleri görülmektedir.



Şekil 18. Allegro bölümü, ölçü 137, 138.



Şekil 19. Rondo bölümü, ölçü 140-148.

### 2.2.7. Süsleme (Abantı/Appoggiature) İçeren Pasajlar

Bir süsleme biçimi olan abantı “komşu notanın hemen ardından esas notayı seslendirme: Bu iki nota, ölçünün aynı zamanı içinde bir çırpıda duyurulur” (Say, 2005, s. 8). Abantı aynı zamanda İtalyanca bir terim olan appoggiature terimiyle de anılmaktadır. Herhangi bir işaretle gösterilmez. İfade edilirken abantı yapılan nota, daha küçük biçimde yazılarak bir bağ ile esas notaya bağlanır. Kuartetin tüm bölümlerinde abantı örnekleri yer almaktadır:



Şekil 20. Allegro bölümü, ölçü 27 ve 29.



Şekil 21. Adagio bölümü, Ölçü 5, 6, 7, 8.



Şekil 22. Rondo bölümü, ölçü 118.



Şekil 23. Rondo bölümü, ölçü 122.



### 2.2.8. Süsleme (Grupetto) İçeren Pasajlar

“Vokal ve entrümantal müzikte kullanılan bir süsleme çeşididir. Grup notaları esas notanın etrafında dolanan yaklaşık dört ya da beş notadan oluşan bir figür içerir. Sembol çoğunlukla bir notanın üzerinde gösterildiği gibi bazen iki nota arasında da bulunabilir” (Özçelik, 2002’den aktaran Yiğit ve Nayir, 2019, s. 1598). Süslemenin yapılacağı notanın hem üst hem de alt komşu sesine gidip gelerek yapılan grupetto, süsleme yapılacak notanın üzerine konulan bir işaret ile ya da asıl sestem sonra süsleme kümesinin küçük notalarla açık şekilde yazılmasıyla gösterilir. Grupetto, eserin karakterine ve temposuna uygun şekilde vuruş içerisinde sığdırılarak seslendirilir. Grupetto örneği kuartetin sadece ikinci bölümünde görülmektedir.



Şekil 24. Adagio bölümü, ölçü 32 ve 34.

### 2.2.9. Arpej İçeren Pasajlar

Arpej “Akor seslerini birlikte çalmaktansa açarak art arda çalmak veya söylemek” (İlyasoğlu, 2001, s. 299). Flütte arpej çalışmaları, aynı dizi (gam) çalışmaları gibi teknik çalışmalardır. Dizi ve arpej çalışmaları teknik çalışma kapsamında genelde birlikte yürütülür. Arpej çalışmalarıyla, dil-parmak koordinasyonu, dil teknikleri, legato ve staccato çalma teknikleri gibi becerilerin kazanılması ve geliştirilmesi amaçlanır. Flüt eğitiminin tüm seviyelerinde arpej çalışmaları yürütülmekte ve flüt eserlerinin çoğunda arpej içeren pasajlar yer almaktadır. Re majör kuartette arpej örnekleri birinci ve üçüncü bölümlerde görülmektedir.



Şekil 25. Allegro bölümü, ölçü 55, 56.



Şekil 26. Allegro bölümü, ölçü 83, 84, 85.



Şekil 27. Rondo bölümü, ölçü 246, 247, 248, 249.

### 2.2.10. Triole (Üçleme) İçeren Pasajlar

Triole adıyla da bilinen üçleme, eşit olarak üç bölünmeyen bir vuruşta üç sesin çalınması ya da söylenmesidir. Flüt eğitiminde herhangi bir tondaki dizi ve arpej çalışmaları, teknik çalışmalar içerisinde triole (üçleme) şeklinde de seslendirilir. Tek dil tekniğiyle çalınan üçleme figürleri, temponun tek dille çalınamayacak kadar hızlı olduğu zamanlarda üç dil tekniğiyle seslendirilir. Üç dil tekniğinde dil hamleleri tu-ku-tu, tü-kü-tü, du-gu-du veya dü-gü-dü şeklindedir. Kuartette yer alan üçleme pasajları tek dille çalınmaktadır. Re majör kuartetin birinci bölümünde üçleme örneği yer almaktadır.



Şekil 28. Allegro bölümü, ölçü 26, 28.



Şekil 29. Allegro bölümü, ölçü, 42.

### 2.2.11. Vibrato

“Vibrato, sesin, bir ton içerisinde, o tonun perdelerinde (pitch) oluşturulan, sesin gürlüğündeki veya perdesinde ortaya çıkan, salınım ya da dalgalanmaları ifade eden bir müzik terimidir”(Wilcocks, 2006’dan aktaran Onuk, 2018, s. 164). Flütte vibrato yapmak için belli bir ton kalitesine ulaşmak gerekir. Ayrıca vibrato, eserlerin dönem ve stil özelliklerine göre farklılık göstermektedir.

Klasik Dönem’e ait bir eser söz konusu olduğunda dönemin aydınlanma, kusursuz biçim, sağlam ve açık formlar gibi özellikleri düşünülürse; vibratonun da bu gibi eserlerde, ritmik yapıyı belirginleştirmek üzere güçlü vuruşlara denk gelen uzun notalarda, ya da legato pasajlardan oluşan cümlelerdeki önemli sesleri aydınlatmak amacı ile uygulanması yerinde olur. Sürekli vibrato kullanımına ise yine temkinli yaklaşılmalıdır (Dağ, 2011, s. 116).

Bu ifadeden yola çıkarak re majör K.285 kuartetin Allegro ve Adagio bölümlerinde vibrato yapılabilecek pasaj örneklerinin yer aldığı görülmektedir. Şekil 29’da ve Şekil 31’de legato pasajda yapılabilecek vibrato örneği, Şekil 30’da ise hem güçlü vuruşta gelen nota hem de uzun notada yapılabilecek vibrato örneği yer almaktadır.



Şekil 29. Allegro bölümü, ölçü 58-65.



Şekil 30. Allegro bölümü, ölçü 108-112.



Şekil 31. Adagio bölümü, ölçü 1-8.

### Sonuç ve Tartışma

Re Majör K. 285 kuartet “Allegro”, “Adagio” ve “Rondo” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Eserin ilk bölümü Sonat Allegrosu formunda yazılmış olup, Serim (Exposition), Gelişme (Development), Yeniden serim (Recapitulation) başlıkları altında analiz edilmiştir. Si minör tonunda yazılan Adagio bölümü, üç bölmeli şarkı formundadır. Son bölüm olan Rondo bölümü ise büyük rondo formunda bestelenmiştir.

Re Majör K. 285 kuartetin flüt eğitiminde hedeflenen kazanımlar açısından incelenmesinin ardından elde edilen bulgulara göre, flüt eğitiminde temel kazanımlar olan dizi (gam), arpej, üçleme

(triole) çalma uygulamalarını, staccato çalma, legato çalma, tek dil ve çift dil çalma uygulamalarını, vibrato yapabilme becerisine ait uygulamaları, müzikal ifadeyi güçlendiren süslemelerden tril, abantı (appogiature), ve grupetto çalabilme becerisine ait uygulamaları büyük ölçüde içerdiği; kromatik dizi çalma, dil tekniklerinden “üç dil” çalma, süslemelerden biri olan “mordan”a ait örnek pasajları ise içermediği görülmüştür. Bu bulgular ışığında re majör K. 285 kuartetin flüt eğitiminde hedeflenen kazanımların büyük çoğunluğuna yer verdiği sonucuna ulaşılabilir.

Eğitimcinin öğrenciyi iyi motive ederek çalgıyı sevdirmesi ve seviyesine uygun olarak vereceği etüt ve eserlerle çalgıyı ileri bir düzeye taşımasını sağlaması amaçlanmalı; (...) Flütte legato, staccato, vibrato, tek dil, çift dil, üç dilde üçleme vb. teknik konulara önem verilmeli, on iki ton, makamsal dizi ve kromatik dizi çalışmaları uygulanarak öğrencinin flüt yaşantısı ileri bir seviyeye getirilmelidir (Üstün, 2012, s. 119).

Bu çalışmaya benzer olarak Önver (2019), W. A. Mozart'ın K. 315 flüt ve piyano için yazdığı Andante ve K.184 Rondo isimli eserlerinin doğru algılanmasını ve icra açısından flüt öğrencilerine ve eğitimcilerine faydalı olmasını amaçladığı bir araştırmasında, söz konusu eserlerde, flüt eğitiminde başlıca kazanımlar olan tek dil ve çift dil çalabilme, vibrato yapabilme, tril seslendirme, dizi çalışmaları, staccato ve legato çalabilme becerilerine ilişkin örneklerin yer aldığı sonucuna ulaşmıştır.

Gencan (2010) tarafından yapılan bir çalışmada W. A. Mozart'ın K. 313 sol majör flüt konçertosu yapısal özelliği, tempo ve temaları, ölçüsel ve armonik analizi bakımından incelenmiştir. İncelemeler sonunda Mozart'ın bu eserde çok çeşitli bir melodi ağı kullanarak flütün tüm kıvraklığından yararlandığı, çalan kişinin tüm güçlü ve zayıf yönlerini açığa çıkarıyor olması ve flüt çalmanın tüm tekniklerini barındırması bakımından oldukça zor ve virtüözite gerektiren bir eser olduğu sonucuna varılmıştır. W. A. Mozart'ın K. 314 re majör flüt konçertosunun form, analiz ve icra yönünden incelendiği bir çalışmada (İşbilen, 2007), eserin tril, arpej, dizi, staccato gibi teknik zorlukları içermesi yönünden, bu konçertonun flüt öğrencileri için son derece eğitici olduğu ve flüt öğrencilerinin olgunlaşmasına büyük katkı sağlayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Theodore'e (1964) göre “Re Majör K. 285 kuartette diğer flüt kuartetlerinde olmayan bir konçerto işleyişi bulunmaktadır. Re majör kuartet birçok pasaj bakımından sol majör ve re majör flüt konçertolarıyla benzerlik göstermektedir” (s. 17). Bu tespiti göre Klasik dönemi temsilen flüt eğitimi repertuarında çok önemli yeri olan sol majör ve re majör konçertolara yapısal ve teknik anlamda benzerlik gösteren re majör K. 285 kuartetin de flüt eğitimi dağarına dahil edilmesi, flüt öğretmenleri ve flüt öğrencileri tarafından tanınması ve seslendirilmesi flüt eğitimine bir katkı olarak değerlendirilebilir. Eserin orijinal hali olan yaylı eşliğinin yanı sıra piyano eşlik düzenlemesi de bulunmaktadır. Bu bakımdan Konservatuvarlar ya da Müzik Eğitimi bölümlerinde yaylı kuartetin oluşturulamaması durumunda piyano eşlik ile de seslendirilebilmesi bir kolaylık olacaktır.

Uçar (2015) yaptığı bir çalışmada, W. A. Mozart'ın önde gelen eserleri arasından sayılabilecek dörtlü, beşli ya da sonatları yerine, bir üflemeli çalgı ile üç veya dört yaylı çalgı için olan oda müziği eserlerini yakından inceleyerek bestecinin oda müziği anlayışına daha da yakından bakmayı hedeflemiştir. Bu amaçla KV. 370 Obua'lı Dörtlü'nün analizini yapmıştır. Uçar'ın (2015) ifadesine göre, “Edebiyatta olduğu gibi müzikte de dehanın izlerine her zaman başyapıtlarda değil, kıyıda köşede kalmış eserlerde, hatta belki de bazen o tamamlanmamış eskizlerde, bitirilememiş fragmanlarda rastlanır” (s. 12). Bu ifadeden yola çıkılarak W. A. Mozart'ın flüt için bestelediği konçertolar, sonatlar ve diğer formlarda bestelediği eserlerinin yanı sıra flüt kuartetlerinin de diğer yapıtları kadar değerli ve önemli olduğu söylenebilir.

### Kaynakça

Cangal, N. (2018). *Müzik formları*. Arkadaş Yayınevi.

Dağ, Ö. D. (2011). Keman vibratosu ile ilgili 18. yüzyıldan günümüze değişen yaklaşımlar. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (2), 105-118. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trakyasobed/issue/30220/326257>

- Gencan, S. (2010). *Wolfgang Amadeus Mozart'ın KV313 sol majör flüt konçertosu'nun yapısal analizi* (Tez No. 293246) [Yüksek lisans tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- İlyasoğlu, E. (2001). *Zaman içinde müzik*. Yapı Kredi Yayınları.
- İşbilen, Ö. C. (2007). *Wolfgang Amadeus Mozart re majör flüt konçertosunun form, analiz ve icra yönünden incelenmesi* (Tez No. 240952) [Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Jaçe, E. (2019). *Barok dönem ve klasik dönem flüt konçertolarının dil tekniği açısından karşılaştırılmalı olarak incelenmesi* (Tez No. 545437) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Onuk, Ö. (2018). Flütte vibrato: Tarihsel bir bakış açısı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (71), 163-170. Doi: 10.16992/ASOS.13771
- Önver, T. (2019). W. A. Mozart'ın K. 315 flüt ve piyano için yazdığı Andante ve K. 184 Rondo isimli eserinin icra açısından incelenmesi. *Balkan Müzik ve Sanat Dergisi*, 1 (1), 31-45. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bmsd/issue/46351/583423>
- Say, A. (2005). *Müzik ansiklopedisi*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Scott, W. D. (2009). *An applied logico-deductive analysis of Mozart's flute quartet in D, K.285*. [Yüksek lisans tezi, University of South Africa, Musicology].
- Theodore, L.J.B.W. (1964). *The flute quartets of Mozart: An historical and analytical study*, [Yüksek lisans tezi, The Ohio State University].
- Uçar, S. (2015). Wolfgang Amadeus Mozart'ın bir üflemeli çalgı ile yaylı üçlüsü/dörtlüsü için oda müziği eserleri ve KV 370 (368b) fa majör obualı dörtlü'nün ayrıntılı analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 1-13. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/amader/issue/1725/21142>
- Üstün, E. (2012). Flüt eğitiminde temel beceriler ve dil teknikleri. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 1(1), 103-122.
- Vural, H. (2019). Sonat'ın evrimi. *Ahenk Müzikoloji Dergisi*, 4(4), 81-103. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahenk/issue/46590/548212>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, E. E. ve Nayir, A. E. (2019). Rönesans ve barok dönem müzikal süslemelerinin tarihsel gelişimlerine, uygulanış şekillerine bir bakış. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 8(63), 1591-1602.

### **Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

### **Yazarların Makaleye Katkı Oranları**

Makale tek yazarlı olarak hazırlamıştır.

### **Çıkar Beyanı**

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.



## Masal ve Efsanelerde Yaşlıların Öldürülmesi Motifi

### *The Motif of Killing the Elders in Tales and Legends*

**Bora YILMAZ\***

\* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van/Türkiye.

Asst. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature, Van /Turkey.

boraylmz.775@gmail.com  
ORCID: 0000-0002-0359-0005

#### Öz

Yaşlıların öldürülmesi, uzun zamandır bilim çevrelerinin tartıştığı, bilim insanlarının bir kısmının da kabul ettiği bir olgudur. Söz konusu olgu, günümüzde “ötanazi”nin bir çeşidi olarak değerlendirilmektedir. Dünyanın çeşitli yerlerinden derlenen sözlü kültür ürünlerinde yaşlıların öldürülmesi motifiyle, bu motifin pek çok varyantıyla karşılaşılmaktadır. Söz konusu motif Avrupa’dan Asya’ya, Afrika’nın bir bölümüne kadar yayılmış durumdadır. Motifin Türk anlatılarında az da olsa kullanıldığı görülmektedir. Yaşlıların öldürülmesi, halk anlatılarında çok farklı şekillerde yer alabilmektedir. Yaşlıların öldürülmesi motifinin bulunduğu efsane ve masalarda, geleneklerin sürdürülmesi ve son bulması ekseninde anlatımın kurulduğu görülmektedir. Makalede; bireyin gelenek ve kendisi arasında kalması durumu, halk anlatılarında yaşlıların öldürülmesi motifi üzerinden ele alınmaktadır. Bu motifin dünya anlatılarında çeşitli varyantları olduğu belirtilmekte, bunların mukayesesi yapılmaktadır. Varyantların ortaya çıkış sebepleri, yaşlıların toplum içindeki rolü, yaşlanan insanların neden ölmesinin istendiği halk anlatılarındaki şekilleriyle ifade edilmektedir. Anlatılarda yaşlıların geleneklere bağlı olarak öldürülmesi, bir süre sonra bir kişinin bu geleneğe açık ya da gizli şekilde karşı gelerek sürekliliği etkilemesi, yaşlıların öldürülmesi geleneğinin ortadan kalkmasındaki rolü ele alınmaktadır. Bireyin öldürmeye dair eğilimleri, halkın bu eğilimlerdeki rolü, yaşlı bireylerin geleneklere bağlı kalmak adına ölümü kabul etmesi makalede sosyal ve psikolojik açıdan analiz edilmeye çalışılmaktadır. Makale, dünya halklarının ve özelinde insanın düşüncesinin, anlatılardaki yansımalarına küçük de olsa bir ışık tutmayı amaçlamaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Halkbilimi, masal, efsane, kıtlık, ölüm, ötanazi.

#### Abstract

The killing of the elderly (senicide) is a phenomenon that has been discussed by scientific societies for a long time and has even been accepted by some scientists. The phenomenon in question is considered a type of “euthanasia” nowadays. In oral lores collected from various parts of the world, the motif of killing the elderly in many variants is evident. The motif in question has spread from Europe to Asia and even parts of Africa. It has been seen that this motif is used slightly in Turkish narratives as well. The killing of the elderly can take place in many different ways in folk narratives. In the legends and tales with the motif of killing the elderly, it is seen that the narrative is established on the axis of the continuation and termination of the traditions. In this article, the situation of the individual being stuck between tradition and himself through the motif of killing the elderly in folk narratives is addressed. The different variants of this motif in the word are stated, and these variants are compared with one another. The reasons for the emergence of these variants, the role of the elderly in society, and why elderly people are wanted dead are expressed in folk narratives. The killing of the elderly in accordance with the traditions, the effect of people on its continuity by opposing this tradition openly or secretly after a while, and their role in the disappearance of the tradition of killing the elderly, are addressed. The tendency of an individual to kill, the role of other people in these tendencies, and the acceptance of death by the elderly themselves to adhere to the traditions are analyzed in the article from a social and psychological point of view. This article aims to shed even a dim light on the effects of narratives on the people around the world and in particular their thoughts.

**Keywords:** Folklore, tale, legend, famine, death, euthanasia.

#### Makale Bilgisi | Article Information

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 10/08/2022

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 12/09/2022

**Yayın Tarihi / Date Published:** 30/09/2022

**Atf:** Yılmaz, B. (2022). Masal ve efsanelerde yaşlıların öldürülmesi motifi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 44 - 51

**Citation:** Yılmaz, B.. (2022). The motif of killing the elders in tales and legends. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 57, 44 - 51



## Giriş

Yaşlılık, insanların görünümde fiziksel değişiklik yaşaması, vücudunun hareket kabiliyetinin azalması, duyarındaki keskinliğin zamanla azalması, diş etlerinin çekilmesi, konuşma hızında azalmanın yaşanması ve duraksamalarda artışın olması, fiziksel yavaşlamalara rağmen zihinsel anlamda çok büyük gerilemelerin olmaması durumudur (Zastrow vd. 2015, s. 276-280). Ülkemizde yaşlılık sınırı 65 yaş olup, bu yaş ve üzerindeki bireyler yaşlılık araştırmalarına konu olmaktadır. Türkiye yaşlı nüfusun ve ortalama ömür uzunluğunun arttığı bir ülkedir. Aynı şekilde dünya ülkelerinde de yaşlı nüfusunda ve ortalama yaşam uzunluğunda artış gözlemlenmektedir (Hürriyet, 2018). Ülkemiz yaşlılarının mutluluk sebebinin büyük çoğunlukla “aile ile yaşama” olduğu tespit edilmiştir (TÜİK, 2018). Toplumumuzda genel itibarıyla saygı gören yaşlılar, özellikle geniş ailelerin “reisi” konumundadırlar.

Yaşlıların öldürülmesi olgusu, günümüz insanı, özellikle de yurdumuz insanı için “vahşi”, belki de inanılması imkânsız bir olay olarak görülse de tarihte vuku bulmuş olaylar, söz konusu olgunun yok sayılamayacağını göstermektedir. Bu konuyla ilgili masal motiflerini ele aldığı bir çalışmada Hasan Özdemir, Herodot ve Strabo’dan beri yaşlıların öldürülmesi iddiasının sürekli yinelenildiğini, bunun farklı kültürlerde varlığının söz konusu olduğunu, savaş, hastalık ve açlık gibi durumlarda aktivitesini yitiren yaşlıların öldürüldüğünü ya da ölüme terk edildiğini bilim adamlarının da kabul ettiğini belirtir (1992, s. 289). Jean Poul-Roux, Altay Türklerini konu aldığı bir kitabında Altay bölgesinde yaşayan eski dönem halklarının yaşlıları çeşitli gerekçelerle ve çeşitli şekillerde öldürdüğünü belirtir. Roux, öncelikle göçebe olan bu insanların düşmana yenilme, esir olma vb. durumlarda ölümü yeğlediklerini belirtip, “yaşlılık” denilen insanı fiziksel olarak zor duruma düşüren bu “hastalık” için de aynı durumun geçerli olabileceğini anlatır. Roux, Altay Türklerinin yaşlıları öldürdüğüne dair kesin bir bilgisi olmadığını bildirmekle beraber, çeşitli araştırmacılardan aktardığı bilgilere göre Buryatlar’da yaşlıların büyük bir yağ parçası yutturulmak ve nefessiz kalmak suretiyle, Yakutlar’da diri diri gömülmek ya da ormanda, ıssız yerlerde bırakılmak suretiyle ölüme terk edildiğini belirtir (1999, s. 71-73). Muvaffak Duranlı bir makalesinde; Saha Türklerinde bu uygulamanın varlığının bilinmemekle birlikte, Saha efsanelerinde söz konusu olgunun var olduğunu belirtir (2015, s. 45-46). Griffis, 1894’te yayımlanan bir eserinde Kore’de geçmiş yüzyıllarla dini ya da başka vesilelerle insanların öldürüldüğünü, *ko-rai-chang* adında detaylı bilgiye sahip olmadığı bir geleneğe göre, yaşlı erkeklerin gömülerek öldürüldüğünü belirtir (1894, s. 83’ten akt. Işık, 2016, s. 135). Japon geleneksel hayatında da yaşlı ve hasta kişilerin vahşi doğaya bırakılarak ölüme terk edildiği (Ömeroğlu, 1993, s. 191) bilgisi mevcuttur. Günümüzde, Hindistan’ın Tamil Nadu eyaletinde *thalaikoothal* adıyla sürdürülen bir gelenek, yaşlıların öldürülmesi olgusunun halen gündemde olduğunu gösterir. Bu geleneğe göre günlük aktivitelerini yerine getiremeyecek durumda ya da ağır hasta olan yaşlılar, yakınlarının teklifi ya da kendi istekleriyle öldürülmeyi kabul eder. *Thalaikoothal*, kişinin başına yağ sürülüp, Hindistan cevizi suyu ve brendi (alkollü içki) karışımı gibi vücuda zarar verecek bir içkinin içirilmesi sonucu vücudun felç olması, birkaç saat sonra da ölmesi şeklinde gerçekleşir<sup>1</sup>. Bu öldürme işlemine tıp dilinde *ötanazi* denir. Fakat tıbbi açıdan ötanazi uygulanacak kişinin tedavi edilemez durumda bir hastalığının bulunması, yoğun acılar çekiyor olması şarttır. Bu kişinin kendi isteği ya da yakınlarının isteği üzerine doktor gözetiminde, yasal süreçlere uygun bir şekilde öldürme gerçekleşir (Özen vd., 2010, s. 17). Burada önemli olan, öldürme işleminin mümkün olduğunca acısız bir şekilde (ilaç vb. yollarla) gerçekleştirilmesidir.<sup>2</sup>

Günümüz Türk toplumunun değerler yargısının çok büyük bir bölümünün İslam inancından kaynaklandığı düşünüldüğünde, yaşlıların öldürülmesi ya da terk edilmesi uygulamalarının kabul

<sup>1</sup>Bu geleneğin uygulanmasına tanık olmuş iki kadının anlatımı için bk: <https://www.youtube.com/watch?v=sPFaAOrIMFc> (Erişim Tarihi: 20.07.2022).

<sup>2</sup> Makaleye konu olan öldürme işlemi, tıp bilimine başvurulmadan, sosyal ve psikolojik şartlar gereği, kişinin yakınları tarafından gerçekleştirilen bir olgudur.



edilemez olduğu görülmektedir. İslam kültüründe yaşlılar, aileler ve toplumun tamamı için bir yük değil aksine saygı duyulması gereken, yaşlılığında hayat tecrübelerinden dolayı hürmet gösterilen, rahmete ve berekete vesile olacakları düşünülen insanlardır. Özellikle anne ve babalara yaşlılıklarında sahip çıkmak, sevgi göstermek hatta onlara “of” bile dememek İslam kültüründe yer alan ve sıkça dile getirilen prensiplerdendir.<sup>3</sup>

### 1. “Yaşlıların Öldürülmesi” Motifini İçeren Çeşitli Halk Anlatıları

Yaşlıların öldürülmesi motifi, masalarda bazen de efsanelerde yüzyıllardır kullanılmaya devam etmiştir. Hasan Özdemir, yaşlıların öldürülmesiyle ilgili bir makalesinde Antti Aarne-Stith Thompson’ın *The Types of the Folk-Tale. A Classification and Bibliography* adlı çalışmalarında yer alan 981 numaralı masal tipinden söz eder (1992, s. 287). Söz konusu masal tipi, gizlenen ve sonra bilgeliğiyle ülkesini kurtaran yaşlı adamdır. Yaşlı adamın hikâyesi kısaca şöyledir: Kıtık dönemi yaşayan bir krallıkta bütün yaşlı erkeklerin öldürülmesi emredilir. Bu emre uymayan bir adam, yaşlı babasını saklar. Genç yöneticilerin elindeki ülke kötü bir hâldedir, yaşlı adam ortaya çıkar görevlerini yerine getirir ve bilgeliğiyle ülkesini kurtarır (Aarne vd., 1961, s. 345). Özdemir bu masal tipinden hareketle, yaşlıların öldürülmesinin nasıl son bulduğunu anlatan halk anlatılarının hangi ülke ve bölgelerde bulunduğunu detaylı olarak verir. Söz konusu ülkeler Avrupa’nın kuzey ve batı bölgelerini, bazı Akdeniz ülkelerini, Avrupa’nın doğusunu, Asya’nın kuzeyini ve iç bölgelerini, Uzakdoğu’yu, Amerika’nın güneyini, Afrika’nın birkaç ülkesini kapsamaktadır (1992, s. 288).

Wolfram Eberhard, *Çin Simgeler Sözlüğü*’nde “altmış” maddesini açıklarken, bu rakamın Çin kültüründe, insan hayatı için yeni bir döngü ifade ettiğine, hayatın 60 yıldan oluşması ile ilgili bir inanca, 60 yaşına gelen insanların bir mağaraya, diri diri gömüldüğüne dair bir efsanenin modern Çin’de anlatıldığına değinir. Bu efsaneye göre, ne imparatorun ne de bakanının cevaplayabildiği bir soruya genç bir adam cevap verir. Sorunun yanıtlanması insanları hayrete düşürür, bunu nasıl yaptığı gence sorulur. Genç de babasını, kanuna uygun şekilde diri olarak mağaraya gömdüğünü, fakat onu besleyebilmek için duvarda bir aralık bıraktığını, sorunun cevabını babasının bilip kendisine söylediğini anlatır. Bunun üzerine imparator, yaşlıların canlı gömülmesi âdetini sona erdirir (Eberhard, 2000, s. 32-33).

Japon halk anlatılarında benzer bir motifin kullanıldığı, söz konusunun motifin Japon yazar Shichiro Fukazawa tarafından *Narayamabushi-ko* (The Ballad of Narayama/Narayama Türküsü) adıyla 1957’de roman şeklinde yayımlandığı bilinir. Söz konusu roman iki defa sinemaya uyarlanır. Bunlardan birincisi 1958’de gösterime girer, yönetmeni Keisuke Kinoshita’dır (Kinoshita, 1958). İkinci uyarlama ise 1983’te gösterime girer. Romanla aynı adı taşıyan, Shohei Imamura tarafından yönetilen bu ikinci film, Cannes Film Festivalinde Altın Palmiye ödülü kazanır. Söz konusu roman ve filmlerde, yaşlıların zamanı gelince oğulları tarafından bir dağa götürülüp terk edilmek suretiyle ölüme mahkûm edilmesi anlatılır. Burada daha önce anlatılan masalda, efsane motifinden farklı olarak yaşlı anne gönüllü olarak ölümü ister, oğlu bu durumu istemese de annesine itiraz edemez ve romanın/filmlerin sonunda yaşlı kadın ölür.

Yaşlıların öldürülmesi motifi Kafkasya’nın Türk dili konuşan halklarından Karaçayların anlatılarında da kullanılır. Rimma Ortabayeva’nın *Karaçay-Malkar Folklor* ve Tanzila Hacıyeva’nın *Qaraçay-Malqar Folklor Hrestomatiya* adlı kitaplarında bu konuyla ilgili bir efsane metni yer alır. “Orayda” adlı bu efsane yaşlıların öldürülmesinden nasıl vazgeçildiğini anlatır (Işık, 2016, s. 135-136). Yukarıda bahsettiğimiz dünya anlatılarıyla benzerliği olan bu efsanede birkaç farklı nokta bulunur. Efsane kısaca şöyledir: Eski zamanlarda Karaçaylar arasında bir grup yönetici bulunur. Bu

<sup>3</sup> Kur’an-ı Kerim’de bu konu hakkında şu ayetler yer almaktadır: “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. “Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster” diyerek dua et (İsrâ Sûresi, 27/23-24).” <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C4%B0sr%C3%A2-suresi/2052/23-24-ayet-tefsiri> ( Erişim Tarihi: 08.09.2022)

yöneticilerin kararıyla ailesinde yaşlı olan bir kişiye, ebeveynini alıp götürmesi, kayalık ve uçurumlarla dolu bir bölgede, aşağı atmak suretiyle ebeveynini öldürmesi söylenir. Bunun yapılma sebebi, yaşlıların varlığının o bölgeye felaket getireceği kaygısıdır. Bir adama yaşlı babasını bu şekilde öldürmesi söylenir. Adam bunu istemez, babasıyla anlaşır, onu bir mağaraya bırakır, diğerlerine de babasını kayadan attığını söyler. Babasının yanına gidip ona yiyecek götürülen adam, onun verdiği akıl sayesinde hayvan sürüsünü büyütür, geliştirir, ekinini artırır. Çevresindekiler kıtlık dönemi yaşadığı için zor durumda olup, adamın nasıl böyle bereketli bir yaşamı olduğunu merak eder, bunun nedenini sorarlar. Adam, babasını öldürmeyip onun bilgisinden yararlandığını anlatır. Böylece yaşlıların bilgili olduğu, bundan yararlanmak gerektiği anlaşılır ve yaşlıların öldürülmesi âdetinden vazgeçilir. Köyün gençleri yaşlı adamın bulunduğu mağaraya gider. Yaşlı adamın adı “Oyra”dır. Gençler adamı köye getirirken “Oyra, orayda...” diye şarkılar söylerler. Bir zaman sonra bu şarkının sözleri gelişir, düğünlerde söylenmeye başlanır (Ortabayeva, 1987, s. 67-68’den akt. Işık, 2016, s. 135). Burada dünyadaki kullanımından farklı olarak yaşlı adamın adının bir de şarkıya kaynaklık ettiği, düğünlerde söylenen bir şarkının hikâyesini oluşturduğu görülür (Işık, 2016, s. 135).

Karaçayların “Orayda” efsanesiyle oldukça benzer olan, birkaç noktasiyla ondan ayrılan bir de Kuzey Kafkas anlatımı vardır. Kafkas destan kahramanlarından olan Nart Badinokhue<sup>4</sup>, yaşlanan babasını geleneklere uygun olarak, sepete koyup sürükleyerek “Jığeyıbg” (Yaşlılar Kayası)’a doğru götürür. Yolda giderken ayağı bir taşa takılıp düşer. Bunu gören babası oğlunun hâline güler. Badinokhue, babasına neden güldüğünü sorunca yaşlı adam, kendisinin de yıllar önce babasını Jığeyıbg’a götürürken böyle taşa takılıp düştüğünü söyler. Badinokhue bunu duyunca babasını öldürmekten vazgeçer, onu bir mağaraya gizler, kıtlık döneminde babasının verdiği öğütleri dinler, hayvanı iyi, ekini bereketli olur. Halk ona bunu nasıl başardığını sorunca, babasıyla yaşadıklarını anlatır. Yaşlıların bilgili olduğu anlaşılınca onların öldürülmesi âdetinden vazgeçilir (Huvaj, 2003, s. 5-7). Burada bir önceki anlatıdan ve diğerlerinden farklı olarak iki nokta bulunur. Birincisi Jığeyıbg adlı bölgenin varlığıdır. Burada bir bölgenin adının nereden geldiğine, coğrafi bir bölgenin varlığına dair ipuçları bulunur. İkincisi taşa takılma, yaşlı babanın bu durumu kendisinin de yaşadığını söylemesi ve bundan dolayı Badinokhue’nun babasını öldürmekten vazgeçmesi bölümüdür.

Yaşlıların öldürülmesine dair bir makalesinde Hasan Özdemir, dünya anlatılarının yanında Anadolu’nun çeşitli şehirlerinden derlenen anlatıları da aktarır. Bunlardan birisi Antalya-Akseki’nin bir köyü olan Güzelsu’da “Gocalarçukuru” adlı yer için söylenen bir varyanttır. Buna göre, eski zamanlarda yaşlanan, elden ayaktan düşen köylüler Gocalarçukuru’na götürülüp koyulur, ölüme terk edilir. Bir gün bir adam, yaşlı babasını bu çukura götürürken yorulur, dinlenmek için bir yere oturur. Babası, kendisinin de bir zaman babasını çukura götürürken aynı yerde dinlendiğini söyler. Oğlu, ihtiyarlayınca çocuklarının da kendisini böyle çukura, ölüme götüreceğini düşünüp babasını öldürmekten vazgeçer, babasını köye geri getirir. Bunun ardından köylü, yaşlıları Gocalarçukuru’na götürmekten, onları ölüme terk etmekten vazgeçer (Özdemir, 1992, s. 294-295).

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi yaşlıların öldürülmesi motifi dünyanın çeşitli yerlerinde, çeşitli anlatı türlerinde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Merkezinde yaşlıların öldürülmesi geleneği ve bu geleneğin terk edilmesi bulunur. Anlatıların tamamında yaşlıların doğrudan öldürülmesi yahut ölüme terk edilmesi durumu görülmektedir. Bu durum anlatıların ortak noktası iken detaylarda çeşitli farklılıklar dikkat çekmektedir. Çin anlatısında diri diri gömülme motifi varken, Japon anlatısında yaşlı kişinin gönüllü olarak ölümü tercih ettiği görülmektedir. Karaçay anlatısında yaşlıların öldürülmesi âdetinin son bulduğu ve bu durumun bir halk şarkısının ortaya çıkmasına da zemin hazırladığı söz konusu olur. Kuzey Kafkasya ve Anadolu anlatılarında, yaşlının öldürüldüğü yer, coğrafi bölgeye adını verir.

<sup>4</sup> Nart Badinokhue, doğruluğu, temiz kalpliliği ile tanınan, Nart destanlarının önemli kahramanlarından (Mizhaev vd., 2012, s. 101).

## 2. Sosyal Psikoloji Açısından Yaşlıların Öldürülmesi Motifi

Yaşlıların öldürülmesine dair halk anlatıları masal, mit, efsane gibi farklı türlerde bulunmaktadır. Bu üç anlatım türü arasında çeşitli bağlar bulunmakta, bazen birinden diğerine geçiş söz konusu olabilmektedir. Özellikle efsane şeklindeki anlatılarda, yaşlıların öldürülmesinin geleneksel bir boyut taşıması, onun gerçeğe yakın olduğunu, halk tarafından “yaşandığına inanılan” bir özellik taşıdığını gösterir. Aynı şekilde efsanelerde, yaşlıların ölüme terk edildiği yerlerin adlarıyla anılması da bu gerçeklik algısını ve geleneğin varlığına dair düşünceleri kuvvetlendirir. Bu açıdan, söz konusu efsaneler halkın geleneklere bakışını, bunları kabulünü, gelenekler hakkındaki bireysel fikirlerini de içerir.

Yaşlıların öldürüldüğünü anlatan, önceki sayfalarda yer verdiğimiz, halk anlatılarının başlangıcında bu fiilin bir gelenek sebebiyle işlendiği belirtilir. Öldürme işinin geleneğin gereği olarak vurgulanması, bir insanın yaşama hakkını elinden almanın “haklı” görülmesine sebep olabilir. Çünkü kişi, yaşadığı toplumun geleneklerine uymak durumundadır. Özellikle ilkel toplumlarda geleneklere uyma, öncekilerin yaptıklarını sürdürme alışkanlığı vardır. Alışkanlığın gücü, geleneksel emirlere duyulan saygı, topluluğun görüşünü yerine getirme isteği ve geleneğe olan duygusal bağlılık, ona uymayı beraberinde getirir (Malinowski, 1998, s. 39). Erich Fromm, bu durumun kişinin dış dünyadaki otoriter sisteme boyun eğme zorunluluğu olmasına bağlar. Fromm’a göre, kişinin dış dünyada maruz kaldığı zorlamalar, onun iç dünyasında da etkisini gösterir (1994, s. 145). Geleneklere uyan insan toplum tarafından kabul edilir, bir ortak gibi düşünülür. Fakat geleneklerin dışına çıkan, onlara karşı gelen insan kınanmaya, dışlanmaya mahkûm olur. Dış dünyanın bu zorlamaları, kişinin kendi içinde muhakeme yapmasını, geleneklere uyup uymamasının kendisi açısından ne gibi sonuçlar doğuracağını hesaplamasını sağlar ve kişi buna göre tutumunu belirler. İnsanın sosyal bir varlık olması, en azından bir toplulukla iç içe yaşama gerekliliği bu düşüncelerin temelini oluşturur. Makalede ele aldığımız anlatılarda, yaşlıların öldürülmesi geleneğinin de varlığı ve devam etmesi, geleneğin bu yaptırım gücünden kaynaklanır, insanların geleneksel olanı sürdürme eğilimiyle açıklanabilir.

Yaşlıların öldürülmesi ile ilgili anlatıların bazılarında, bu fiilin geleneğin bir parçası olmasının yanı sıra, yaşlıların varlığının “felaket” getireceği inancı da bulunur. Bu inanç, yaşlıların “tehlikeli” varlıklar olarak görüldüğünü, onların günlük hayatın “normal” bireyleri olmadığını anlatır. Freud, ilkelde bir kuralın ya da âdetin biricik sebebinin “boş inanç” olmasının mümkün olmadığını, bunun altında gizli öğeler olduğunu savunur (Freud, 2017, s. 145). Yaşlıların felaket getireceği inancının da boş bir inançtan çıkmadığını düşünmek mümkündür. Burada öldürme düşüncesinin kuvvetli bir sebebe bağlanması için “felaket” vurgusu yapıyor olması ihtimal dâhilindedir. Öldürme fikri ise insanın içindeki bastırılmış şiddet duygusuyla (Enriquez, 2004, s. 179) açıklanabilir. Yaşanan çevre, düzen insanın şiddet ihtiyacını karşılamasına engel olabilir. Yaşlının öldürülmesi eylemi, birebir şiddet içermese de insanın öldürme isteğini karşılayarak, bunu meşru olarak yapmasına olanak tanıyabilir.

Yukarıdaki anlatılarda kıtlık dönemine, maddi yokluğa vurgu yapıldığı görülür. Bu vurgu iki yerde yapılır. Birincisi yaşlıların öldürülmesinin gerektiği, kıtlık olduğu için zor durumda bulunduğu ile ilgili bölümdedir. Burada yaşlının aileye ve topluma bir “yük” olarak görüldüğü açıktır. Hindistan’ın Tamil Nadu eyaletinde daha önce de sözünü ettiğimiz *thalaikoothal* geleneğinin yakın geçmişe kadar sürmesinin önemli sebeplerinden biri yoksulluktur. Eyaletteki yaşlıların bakım masrafları, devletin verdiği yardımın ve hizmetlerin yetersiz kalması gibi maddi sebepler yaşlıların “yük” olarak görülmesine neden olur (Chatterjee, 2014, s. 2007). Halk anlatılarında kıtlığa vurgu yapılması, ölümün maddi yetersizliklere bir çözüm yolu olarak sunulduğunu gösterir. Anlatılarda yaşlıların öldürülmesinin, günümüzde de kabul gören bazı yanlış görüşlerle ilgisinin olması da mümkündür. Bu yanlış görüşler, yaşlıların “bağımlı, hasta, yalnız, değişime karşı, unutkan” gibi önyargularla yaftalanması, “bunak, kocamış, moruk, eski kafa” gibi rencide edici sıfatlarla kategorize edilmesi şeklindedir (Akçay, 2015, s. 81).

Anlatıların bazılarında kıtlığa ikinci defa vurgu yapıldığı görülür. Bu vurgu da yaşlı adamın verdiği öğütler vesilesi ile oğlunu verimsiz hasattan kurtarması ve bir kıtlık döneminin içerisinde

yaşanmasına rağmen buğdayının bol olması kısmıdır. Bu ikinci vurgu, yaşlı babasını öldürmeyen oğlun ekinlerinin, hayvanlarının çok olmasının dikkat çekmesiyle ortaya çıkar. Zor günler geçiren halk, ekini bereketli olan adama bunun sebebini sorar. Sebebin yaşlı adamın öldürülmeyip, öğütlerinin dinlenmesi olduğu anlaşılır. Bu durumda da halk, kendi çıkarlarını korumak, kıtlık dönemini atlatmak için yaşlıların bilgeliğinden yararlanmayı tercih eder, onları öldürme geleneğini ortadan kaldırır. Kıtlığın yaşlının öldürülmesi ve sonra da yaşatılması için bir sebep olarak gösterildiği açıktır. Fakat bunun arka planında kişinin ve toplumun çıkarlarının, onları nasıl tezat oluşturabilecek şekilde davranmaya ittiği görülür. Birinci fiil ile ikinci fiil birbiriyle çelişir gibi görünse de zemininde insanın “kendi yararını gözetme ilgisi” şeklinde tanımlanan “öz-çıkır” kaygısı yatar (Fromm, 1994, s. 135). Anlatılarda yaşlıların bilgi kişiliklerinden, bunun gençlere faydalı olabileceğinin düşünülmesinden dolayı yaşlıların öldürülmesi geleneğinden vazgeçildiği anlatılır. Bu da yaşanan olaylardan ders çıkarıldığı sonucuna, gençlerin yaşlılara artık saygı duyacağı fikrine ulaşmamızı sağlar. Bu duruma geleneksel yaşam ve fikir dünyasının gelişimi açısından da bakılabilir. Geleneksel yaşamda fikirler, duruma, olaylara göre değişir, işlevini yitiren, artık yarar sağlamayan fikirler yerini yararlı olanlara bırakır (Goody, 2011, s. 68). Adamın yaptığı fiilin kendilerine yarar sağlayacağını gören halk, öldürme geleneğini artık işlevsiz görüp onu terk etmeyi seçer, bu yeni geleneklerin doğuşuna zemin hazırlar. Yeni gelenek ise yaşlılara saygı duyulması, onların “bilge” kabul edilmesi şeklindedir.

Makalede yer alan anlatılarda yaşlıların isteyerek ya da istemeyerek öldürülme kararı kabul ettiği görülür. Bu konuda kültürel farklılıklardan dolayı yaşlının ölmeye gönüllü olması ya da olmaması durumu söz konusudur. Yaşlının gönüllü olarak ölüme gidişi, yukarıda Japon halk anlatısı ve bundan uyarlanan roman, film örneğinde görülür. Yaşlı kadın, oğlunun onu ölüme terk etmesini gönüllü olarak ister. Burada diğer bireylere yük olmamak, onların varlığına dolaylı da olsa zarar vermemek fikri olabileceği gibi, “yaşamı doruk noktasında bırakmayı bilmek” (Geçtan, 2016, s. 190) fikri olması da mümkündür. Yaşlıların, dini kabuller gibi sebeplerle ölüme bakış açısı, ölümü hayatın sonu olarak algılamaması, gençlerin ölüme bakışına göre farklılık gösterebilir. Yaşlıların ölümü kabullenmesi, onların gelecekte olacak olan ölüm gerçeğini kabullenmesidir, bu durum onların duygusal olgunluğunun da bir göstergesidir (Onur, 2014, s. 391).

Yaşlıların öldürülmesi ile ilgili anlatıların bir başka dikkat çekici noktası, anlatı kahramanı adamın yaşlı ebeveynini öldürmek istememesidir. Yaşanılan yerin halkı bu öldürme olayını uzun yıllardır gerçekleştirirse de adam, babasını/annesini yaşatmayı tercih eder. Anlatılarda adamın yaşlı babasıyla bir anlaşma yaptığı, onu beslediği, onu öldürmediğine dair hiç kimseye bilgi vermediği görülür. Bu durum, adamın geleneklere başkaldırması, isyan etmesi anlamına gelir. Başkaldırı, emreden yönetimin/topluluk kurallarının sorgulanması, kişinin kendisine dayatılan kurallarla, geleneklerle ilgili “iyi ve kötü” ayrımını yapmasıdır (Fromm, 1994, s. 22-23). Burada başkaldıran adam, kendisinin dışlanacağını, toplulukta barındırılmayacağını bilerek, topluluktan babasını öldürmediği gerçeğini gizleyerek, üstü örtülü bir isyan içindedir. Ekininin verimli olması, hayvanlarının çoğalması onun gerçeği söylemesi için zorlayıcı bir unsur olsa da adam, korkmadan bu itirafı yapabirmiştir. Bu da onun yenilik isteyen, geleneklerin yanlış olabileceğini düşünen yapısından gelir. Adam, babasının boyun eğdiği, kabul ettiği geleneğe karşı çıkarak yeni bir dönem başlatır. Enriquez, en ilkel toplumlar dâhil, gençlerin tüm toplumlarda yeniliğin ve başkaldırının gücünü temsil ettiğini savunur (2004, s. 258). Anlatılardaki durum da Enriquez’in düşüncesiyle uyumludur.

## Sonuç

Halk anlatıları yüzeysel olarak incelenmektense derin analizlere tabi tutulursa, halkın hayata bakış açısı, inançları, psikolojisi vb. konularda önemli fikirler elde edilir. Kültürel değerlerin, geleneklerin insanlar üzerinde nasıl bir otorite sağladığı, kişinin bireysel olarak buna ne kadar karşı çıkabileceği, bunun psikolojik boyutu hakkında fikir sahibi olunur. Makalede, yaşlıların öldürülmesi hakkında anlatılan halk ürünleri, yaşlıların bilgeliğinin keşfedilmesini, “yanlış” bir gelenekten nasıl dönüldüğünü anlatırken, derininde daha detaylı bilgiler barındırdığı görülmüştür. Anlatılar, bu “yanlış”tan önce ve sonra insanların hayatlarında yaşanan gelişmeleri yansıtır. Makalede yaşlıların öldürülmesinin, insanın bireysel bencillikleri kaynaklı bir eylem olabileceği gibi toplumun baskısı

sonucu gerçekleştirilen bir eylem olabileceği de görülmüştür. Yaşlıların öldürülmesi geleneğinin doğrudan ve dolaylı yoldan sebepleri incelenmiş, geleneğin kişinin ve toplumun yararı güdülerken nasıl terk edildiği, bu açıdan da geleneklerin değişkenliği, terk edilebilirliği anlatılar üzerinden gösterilmiştir. Yaşlıların öldürülmesi motifi, Anadolu ve dünyanın çeşitli yerlerinde farklı varyantlarla anlatılmaya devam edilmekte, her varyantta farklı noktalar, ayrıntılar içermekte, bu ayrıntılar da toplumun düşünce yapısından parçalar taşımaktadır. Önemli olan sadece olaylardaki değişim değil, onların anlatmaya çalıştığı simgelerin tahlil edilmesidir. Halk anlatıları, halkın düşünce dünyasını simgelerle dolu bir şekilde yansıtmaya devam etmektedir.

Halk anlatıları ait oldukları toplumların dünya ve öte dünya algısını da yansıtan ve ortaya çıkaran metinlerdir. Bu tür anlatılar vesilesi ile toplumların hayat felsefeleri ve toplumsal değerleri de gün yüzüne çıkmaktadır. Farklı coğrafyalarda farklı toplumlar içerisinde ortaya çıkmış olmalarına rağmen bu anlatılar vesilesi ile yaşlılara karşı ortak bir bakış açısının ve benzer bir tutumun olduğu görülmektedir. Kısmen günümüz şartlarında yanlış ve eksik bir tutum olarak algılansa bile her anlatı üretildiği ve ortaya çıktığı dönemin sosyo kültürel yapısı içerisinde değerlendirilmelidir. Tabii ki bu tarihî ve sosyolojik gerçeklik yaşlı dahi olsa bu insanlara uygulanan ölüme terk etme uygulamalarının her ne açıdan olursa olsun yaşam haklarının ihlal edildiği gerçeğini kabul edilebilir olduğunu göstermez.

Tarihin çeşitli devirlerinde insanların çoğu için gıda temin etmenin zor olması, barınma imkânlarının yetersiz olması, göç, savaş, kıtlık vb. gibi sorunlardan dolayı bu tür uygulamaların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu tür sosyolojik gerçeklerden dolayı insanların hayattaki belki de en kıymetli varlıkları olan anne ve babalarını ya da diğer aile büyüklerini ıssız yerlere terk ederek, diri diri gömerek ya da çeşitli tekniklerle boğarak öldürdüğü görülmektedir. Anlaması, anlamlandırması ve anlaşılması zor görülmekle beraber bu tür uygulamalar gerçek hayat içerisinde var olduğu için halk anlatılarının içerisinde de yer bulmuşlardır.

Modern çağın insanı için vahşice görülen bu uygulamalar aslında günümüzde de şekil değiştirmiş ve hafifletilmiş olarak varlığını hâlihazırda da sürdürmektedir. Geçmişte ailelere yük olduğu için ölüme terk edilen yaşlılar, günümüzde huzur evlerine ya da hasta bakım evlerine yerleştirilmekte, daha farklı bir ifade ile terk edilmektedirler. Geçmişten terk farkı öldürülmemiş olmaları olsa da yaşlılar aslında yine bir ıssızlığın, yalnızlığın ve hiçliğin içine bırakılmaktadırlar. Bu şekilde yaşlıların gözden uzak bir şekilde ölümü beklemeleri istenmektedir.

Buradan anlaşılacağı üzere yaşlı insanlar tarihin her devrinde bir yük olarak görülmüşlerdir. Bundan dolayı da yaşanan çağın imkânları ve şartları çerçevesinde aileden bir şekilde uzaklaştırılmaktadırlar. Modern çağla diğer çağlar arasında uygulamalar arasında ciddi farklar olmakla beraber yaşlılara bakış açısının bir bakıma benzer olduğu görülmektedir.

### Kaynakça

- Aarne, A. & Thompson, S. (1961). *The types of the folktale*. Suomalainen Tiedekatemia.
- Akçay, C. (2015). *Yaşlılık ve Emeklilik*. Pegem Akademi.
- Chatterjee, P. (2014). Thalaikoothal: the practice of euthanasia in the name of custom. *European Researcher*, (87), 2005-2012.
- Duranlı, M. (2015). Deli Dumrul anlatmasında ötenazi kalıntısı. *Türk İncelemeleri Dergisi*, 15(2), 43-48.
- Eberhard, W. (2000). *Çin simgeleri sözlüğü*. (S. Gürses-Z. Güler, Çev.). Kocabı Yayinevi.
- Enriquez, E. (2004). *Sürüden devlete*. (N. Tural, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Freud, S. (2017). *Totem ve tabu*. Kocabı Yayinevi.
- Fromm, E. (1994). *Kendini savunan insan*. (N. Arat, Çev.). Say Yayınları.



- Geçtan, E. (2016). *Varoluş ve psikiyatri*. Metis Yayınevi.
- Goody, J. (2011). *Yaban aklın evcilleştirilmesi*. Pinhan Yayıncılık.
- Griffis, W. E. (1894). *Corea the hermit nation*. Charles Scribner's Sons.
- Hacıyeva T. (1996). *Karaçay-Malkar folklor hrestomatiya*. El-Fa.
- Huvaj, F. (2003). *İslam dini ve Adıge gelenekleri çerçevesinde cenaze hizmetleri*. Adıge Yayınları.
- Imamure, S. (Yönetmen). (1983). *Narayama bushikô* (the ballad of Narayama) [Film]. The Criterion Collection.
- Işık, N. (2016). *Karaçay-Malkar folklor kitabının latin harflerine aktarımı ve değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Kinoshita, K. (Yönetmen). (1958). *Narayamabushi-ko* (the ballad of Narayama) [Film]. Shochiku Co., Ltd.
- Malinowski, B. (1998). *İlkel toplum*. (H. Portakal, Çev.). Öteki Yayınevi.
- Mizhaev, M. I. & Pashtova M. (2012). *Çerkes mitolojisi ansiklopedisi*.
- Onur, B. (2014). *Gelişim psikolojisi*. İmge Kitabevi.
- Ortabayeva, R.A.-K. (1987). *Karaçay-Malkar folklor*. Çerkessk: Stavropol Kitab Basmanı.
- Ömeroğlu, Ö. (1993). Ötanazi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (2), 187-205.
- Özdemir, H. (1992). Yaşlıların Öldürülmesiyle İlgili Türkçe Halk Anlatıları. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri II. Cilt*, (s. 287-295). Devran Matbaası.
- Özen, M. ve Ekici Şahin, M. (2010). Ötanazi. *Ankara Barosu Dergisi*, (4), 15-36.
- Zastrow, C. & Karen K. (2015). *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre II*. (S. E. Türközü-B. Alparslan, Çev.). Nika Yayınevi.

### İnternet Kaynakları

- Hürriyet (2018, 19 Mart). Dünyada yaşlı nüfusu artışta. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/dunyada-yasli-nufusu-artista-40777064> (Erişim: 20.07.2022).
- Kur'an-ı Kerim. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C4%B0sr%C3%A2-suresi/2052/23-24-ayet-tefsiri> (Erişim: 08.09.2022).
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2018, 15 Mart). *Haber Bülteni*. (Yayın no. 27595). [www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=27595](http://www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=27595) (Erişim: 20.07.2022)

### Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

### Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak hazırlamıştır.

### Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.



## İlhanlıların İnkırazından Kara Koyunlu Hâkimiyetine Kadar Erzurum ve Çevresinde Yaşanan Hâkimiyet Mücadeleleri<sup>1</sup> *The struggles in and around Erzurum from the Fall of Ilkhanids to Qara Qoyunids Dominion*

Ensar MACİT\*  
Yunus Emre AYDIN\*\*

\* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzurum/Türkiye.  
Asst. Prof., Ataturk University, Faculty of Letters, Department of History, Erzurum /Turkey.

ensar.macit@atauni.edu.tr  
ORCID: 0000-0003-2123-9558

\*\*Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzurum/Türkiye.  
Res. Assist., Ataturk University, Faculty of Letters, Department of History, Erzurum /Turkey.

yunusemre.aydin@atauni.edu.tr  
ORCID: 0000-0003-2111-4018



### Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 19/07/2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 31/08/2022

Yayın Tarihi / Date Published: 30/09/2022

**Atf:** Macit, E. ve Aydın, Y. E. (2022). İlhanlıların inkırazından Kara Koyunlu hâkimiyetine kadar Erzurum ve çevresinde yaşanan hâkimiyet mücadeleleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 52 - 59

**Citation:** Macit, E. and Aydın, Y. E. (2022). The struggles in and around Erzurum from the fall of Ilkhanids to Qara Qoyunids dominion. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 57, 52 - 59

### Öz

Bu çalışma, İlhanlı Devleti'nin parçalanma sürecine girmesi sonucunda belirli coğrafyalarda bağımsızlıklarını kazanan devlet veya daha küçük siyasi teşekküllerin Erzurum ve çevresindeki siyasi ve askerî faaliyetlerine odaklanmıştır. İlhanlı Devleti'nin yıkılışından Kara Koyunlu Türkmenlerinin hâkimiyetine dek Erzurum ve çevresine Sutaylılar, Celâyirliiler, Çobanoğulları ve Eretnalıların hâkim olduğu bilinmektedir. Bölgeye ilk hâkim olan Sutaylılar, İlhanlı mirasını ele geçirmek isteyen Celâyirliiler ve Çobanoğulları arasındaki mücadelelerde Celâyirliiler ile ortak hareket etmişlerdir. Ancak Sutaylı hanedanı içerisinde yaşanan anlaşmazlık sonucunda Sutaylı toprakları iki ayrı yönetim tarafından idare edilmiştir. Bu durum da Sutaylıların zayıflamasına sebep olmuştur. Çobanoğullarının Erzurum ve çevresindeki tahrip ve yağmaları, bahsi geçen yerlerin siyasi, toplumsal ve ekonomik hayatına büyük darbe vurmuş, demografik yapısında da köklü değişimlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Sutaylı hâkimiyetinden sonra Erzurum, kısa bir süreliğine Celâyirliiler idaresinde kalmıştır. Şehrin 1358 yılına kadar Çobanoğullarının, 1360 yılından itibaren de Eretnalıların hâkimiyetinde bulunduğu ortaya konulmuştur. Günümüzde Sutaylılara ve Çobanoğullarına ait Erzurum ve havalisinde mimari yapılar mevcuttur. Celâyirli sultanlar adına sikke kesilen darphaneler içerisinde Erzurum şehri de yer almaktadır. Ayrıca Erzurum'da Eretna hükümdarları adına sikkelerin kesildiği bilinmektedir. Tüm bu maddî unsurlar, bahsi geçen siyasi teşekküllerin Erzurum ve çevresindeki hâkimiyetlerini doğrular mahiyetteki kalıntılardır. Çalışmada, ana kaynakların yanı sıra konuyla ilgili araştırma eserlerden de istifade edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Erzurum, Sutaylılar, Celâyirliiler, Çobanoğulları, Eretnalıları.

### Abstract

This study focuses on the political and military activities of the state or smaller political organizations that gained their independence in certain geographies as a result of the disintegration of the Ilkhanate State in Erzurum and its environs. It is known that Sutays, Jalayirids, Chobanids, and Eretnids were dominant in Erzurum and its surroundings from the collapse of the Ilkhanid State to the domination of the Qara Qoyunid Turkmans. The Sutays, who were the first rulers of the region, acted together with the Celayirs in the struggles between the Celayirs and the Chobanids who wanted to seize the Ilkhanid heritage. However, as a result of the conflict within the Sutays dynasty, the Sutays lands were administered by two separate administrations. This situation caused the weakening of the Sutays. The destruction and plunder of the Chobanids in Erzurum and its environs had a major blow to the political, social, and economic life of the mentioned places, and caused radical changes in the demographic structure. After the Sutays domination, Erzurum remained under the rule of Jalayirids for a short time. It has been revealed that the city was under the rule of the Chobanids until 1358 and the Eretnids from 1360. Today, architectural structures are belonging to Sutays and Chobanids in Erzurum and its vicinity. The city of Erzurum is among the mints where coins were minted in the name of the sultans of Jalayirs. It is also known that coins were minted in Erzurum on behalf of the Eretnids rulers. All these material elements are the remnants that confirm the dominance of the aforementioned political organizations in Erzurum and its environs. In the study, besides the main sources, research works related to the subject were also used.

**Keywords:** Erzurum, Sutays, Jalayirids, Chobanids, Eretnids.

<sup>1</sup> Bu makale 29-30 Haziran 2021 tarihinde düzenlenen "Türk Hâkimiyetinde Erzurum ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu"nda sunulan özet bildirinin genişletilmiş halidir.

## Giriş

İlhanlı Devleti'nin son kudretli hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın 736 (1335-1336) yılında ölümüyle devlet parçalanma sürecine girdi. İlhanlık makamı, ehliyetsiz ve feodal emirlerin kuklası haline gelen Moğol şehzadeleri ve birbirleriyle sürekli mücadele halinde olan kabile reisleri ile devlet ricalinin iktidar ve hesaplaşma aracı haline geldi. Bunun neticesinde İlhanlı Devleti parçalandı ve İlhanlı siyasetinde güçlü konumlarda yer alan emirler, buldukları bölgelerde siyasî nüfuzlarını artırdılar. Böylece onlar Horasan, Anadolu, Azerbaycan, Irak ve Suriye'ye kadar olan geniş coğrafyalarda irili ufaklı bağımsız devlet veya yerel hanedanlıklar kurdular (Konukçu, 1992, s. 85; Yılmaz, 2002, s. 89). Bu siyasî oluşumların bazıları uzun, bazıları da kısa ömürlü olarak varlıklarını sürdürdüler. Tavâif-i mülûk olarak değerlendirilebilecek bu siyasî teşekküllerin en çok bilinenleri Celâyirîler (1340-1431)<sup>1</sup>, Çobanoğulları (Sulduzlar)<sup>2</sup>, Muzafferîler (1318-1393)<sup>3</sup>, Kertler (1245-1389)<sup>4</sup>, Toga Timurlular<sup>5</sup>, İncülular (1303-1357)<sup>6</sup> ve Serbedârîler<sup>7</sup>(1337-1386)<sup>7</sup>dir (Togan, 1981, s. 231-232; Aka, 2000, s. 10; Yılmaz, 2002, s. 89-90). Bunların haricinde İlhanlı Devleti'nin parçalanmasından sonra Anadolu'da da siyasî teşekküller zuhur etti. Erzurum ve çevresine hâkim olan Sutaylılar ve yine bir dönem Erzurum'da hâkimiyet tesis etmiş olan Eretnalıları da tavâif-i mülûktan saymak mümkündür.

Daha İlhanlıların kudretli hükümdarı Hülâgu Han zamanında (1256-1265) Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi, Diyarbakır ve Van olarak iki askerî eyalete ayrılmıştı. Diyarbakır eyaleti Musul merkezli olup Mardin ve Diyarbakır'ı kapsıyordu (Sümer, 1992, s. 33). Van eyaleti ise merkezi Ahlat olmak üzere Erzurum'dan Selmas'a, Arran'dan Ahlat'a kadar geniş bir coğrafyayı içine alıyordu (Kazvîni, 1919, s. 100; Keleş, 2021, s. 76). Diyarbakır eyaletinde İlhanlı Devleti adına valilik görevinde bulunanlardan biri de Moğolların Sünit boyuna mensup Emîr Sutay idi (Togan, 1981, s. 243; Sümer, 1992, s. 33). Onun Anadolu'daki faaliyetlerinin, İlhanlı Devleti'nin parçalanmasından sonra Erzurum ve çevresinde yeni bir siyasî oluşumun önünü açtığını söylemek mümkündür. Ancak onun oğulları tarafından kurulacak olan yerel hanedanlık kısa ömürlü olacak, Kara Koyunlu Türkmenlerinin bölgeyi ele geçirdiği 779 (1377-1378) yılına dek Erzurum ve çevresi belirli sürelerle Celâyirîler, Çobanoğulları ve Eretnalıların idaresinde kalacaktı.

### 1. Tavâif-i Mülûk Devlet/Hanedanlıkların Erzurum ve Çevresindeki Faaliyetleri

İlhanlı Devleti'nin parçalanmasından sonra Erzurum ve çevresinde bağımsızlık kazanan Sutaylı Hanedanlığının temellerini atan Emîr Sutay, Gazan Han'ın (1295-1304) emîrlerindendi ve Gazan-Baydu ikilisi arasında yaşanan taht mücadelelerinde Gazan Han'ın yanında yer aldı (Keleş, 2021, s. 77). Anadolu'da bulunan Moğol komutanı Sülemiş'in isyanı sırasında Gazan Han tarafından Anadolu'ya gönderildi ve bundan sonra o, geri dönmedi (Reşîdüddin, 2013, s. 274-276; Aksarayî, 2000, s. 197-199; Sümer, 1992, s. 33). Olcaytu Han zamanında (1304-1316), 1312 yılında Diyarbakır eyaletine vali tayin edilen Emîr Sutay, bir ara Ebu Said Bahadır Han tarafından Ahlat valiliğine getirildi. Ancak devlet yönetiminde büyük bir nüfuz kazanmış olan Emir Çoban tarafından, yeniden Diyarbakır valiliğine gönderildi. Emîr Sutay, ölüm tarihi olan 732 (1332) yılına dek Diyarbakır valiliğinde bulundu (Yınanç, 2001a, s. 620). Onun ölümünden sonra Diyarbakır valiliği bir süreliğine Uyrat kabilesinden olan, Ebu Said'in dayısı Ali Padişah'a geçti. O, Ebu Said Han'ın halefi Arpa

<sup>1</sup> Celâyirîler hakkında daha geniş bilgi için bkz. (Gaffârî, 1343, s. 215-217; Beyânî, 1381; Yılmaz, 2002; Wing, 2016).

<sup>2</sup> Çobanoğulları hakkında daha geniş bilgi için bkz. (Gaffârî, 1343, s. 217-218; Tuysuz, 2004; Abdullatîf, 1363, s. 251-256).

<sup>3</sup> Muzafferîler hakkında geniş bilgi için bkz. (Gaffârî, 1343, s. 222-224; Kutbî, 1364; Howorth, 1880, s. 693-716; Üstündağ, 2018).

<sup>4</sup> Kertler hakkında bilgi için bkz. Abdullatîf, 1363, s. 280-292; Coşkun, 2021).

<sup>5</sup> Toga Timurlular hakkında geniş bilgi için bkz. (Gaffârî, 1343, s. 218-219; Howorth, 1880, s. 717-726).

<sup>6</sup> İncülular hakkında bilgi için bkz. (Gaffârî, 1343, s. 221-222; Howorth, 1880, s. 687-692; Kurtuluş, 2000, s. 280-281).

<sup>7</sup> Serbedârîler hakkında geniş bilgi için bkz. Hândmîr, 1362, s. 356-367; Gaffârî, 1343, s. 219-221; Petrushevsky, 1351; Şahin, 2017).

Han'ın hükümdarlığını tanımadı ve Hülâgu Han soyundan Baydu'nun torunu Musa'yı han ilan ederek Arpa Han'ı mağlup edip iktidarı ele geçirdi (Şebânkâreî, 2021, s. 256-258; Eherî, 1954, s. 159; Mîrhând, 1339, s. 537-539; Hândmîr, 1362, s. 223-224; Howorth, 1880, s. 635-636; Spuler, 2011, s. 146).

Emîr Sutay'ın Barımbay, Hacı Togay ve Fulad adında üç oğlu vardı (Yınanç, 2001a, s. 620). Bunlar içerisinde Hacı Togay kolu Şeyh Hasan, Pir Hasan ve Pir Muhammed tarafından temsil edilecekti (Konukçu, 1992, s. 85). Babalarının ölümünden sonra Emîr Sutay'ın oğulları, Ali Padişah'ın ölüm tarihi olan 736 (1336) yılına kadar onun hâkimiyeti altında, despot bir idare altında faaliyetlerini yürüttüler. Ancak 1336 yılına gelindiğinde Ali Padişah'ı ortadan kaldırmak ve bağımsız bir idare kurmak için harekete geçtiler. Bu maksatla Anadolu valisi olup İlhanlı mirasını sahiplenmek isteyen Celâyirli Şeyh Hasan (Şeyh Hasan-ı Bozorg) ile ittifak kurarak Musa Han ve onun beglerbegi olan Ali Padişah'ı, Aladağ'daki Karadere mevkiinde yendiler. Bu zaferle Ali Padişah'ı ortadan kaldırdıkları gibi Musa Han'ı da devirdiler (Eherî, 1954, s. 161-162; Sümer, 1992, s. 33-34; Gül, 2010, s. 152-153). Şeyh Hasan-ı Bozorg'un Azerbaycan, Arran ve Irak-ı Acem'e hâkim olduğu dönemlerde Barımbay ve Hacı Togay da Ali Padişah'ın kendi yerine nâib olarak bıraktığı kardeşi Seyfüddîn Hâfız'ı bertaraf edip Diyarbakır, Van-Erzurum bölgelerini alarak müstakil bir hanedanlık tesis ettiler (Sümer, 1992, s. 34). Nitekim bu tarihlere ait "*es-sultanu'l-a'zam Barımbay*" ibareli sikkenin varlığı, Hacı Togay ve Barımbay'ın Erzurum ve adı geçen diğer bölgelerdeki hâkimiyetlerini gösteren önemli bir delildir (Yınanç, 2001a, s. 620).

Sutaylıların Erzurum ve çevresindeki müstakilliklerinin önünü açan siyasî gelişmelerde, özellikle de Ali Padişah'ın ortadan kaldırılması konusunda Celâyirlilerin desteği etkili olmuştu. Öte yandan Celâyirli dışı Çobanoğulları da İlhanlı mirasına sahip olmak istiyordu. Çobanlı Şeyh Hasan'ın (Şeyh Hasan-ı Kûçek) önderliğindeki Çobanoğullarının bu siyaseti, şüphesiz Celâyirli dışı Sutaylıların da varlığını tehdit eden bir siyaset idi. Bu maksatla Şeyh Hasan-ı Kûçek, Sutaylıların en büyük destekçisi olan Celâyirliyi ortadan kaldırmak için harekete geçti. O, Azerbaycan'a yürüyerek Celâyirliyi 738 yılı Zilhicce ayının 27'sinde (16 Temmuz 1338) Aladağ'daki Şehr-i Nov mevkiinde yenip onların Bağdad'a çekilmelerini sağladı. Bu zaferden sonra da Hacı Togay'ın üzerine giderek onu itaat altına aldı ve taraflar arasında bir de antlaşma yapıldı (Eherî, 1954, s. 165; Hândmîr, 1362, s. 227; Spuler, 2011, s. 147-148; Yılmaz, 2002, s. 99-100; Wing, 2016, s. 86).

Çobanoğulları tehdidinin yanı sıra Sutaylıların hâkimiyetini zayıflatan bir diğer âmil ise Sutaylı ailesi içerisinde yaşanan siyasî çekişmeler oldu. Nitekim Barımbay'ın oğlu İbrahimşah, amcası Hacı Togay'a muhalefette bulunarak Çobanoğulları tarafına geçti ve bu dönem itibarıyla Hacı Togay Musul, Ahlat ve Erzurum taraflarını, İbrahimşah ise asıl Diyarbakır eyaletini idare ediyordu (Sümer, 1969, s. 99; Keleş, 2021, s. 84). Öte yandan kısa bir süre sonra Hacı Togay ile Şeyh Hasan-ı Bozorg'un aralarının açılması da Sutaylıların bu iki ulus arasındaki mücadelelerde siyasî problemler yaşamasına ve kendi hâkimiyetini korumak amacıyla da devrin gerektirdiği siyasî hamleleri yapmasına sebebiyet verecekti. 740 yılının son ayında (Haziran 1340) Şeyh Hasan-ı Kûçek'e yine yenilen Şeyh Hasan-ı Bozorg ise Çobanoğulları ile olan mücadelelerinde Sutaylıları yanına çekme fırsatını gözetliyordu (Eherî, 1954, s. 168; Sümer, 1969, s. 99). Nitekim Şeyh Hasan-ı Bozorg, Çobanoğullarına karşı Memlûk sultanı el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalâvûn'dan (ö. 741/1341) elçi vasıtasıyla yardım talebinde bulundu. Makrîzî'ye göre Şeyh Hasan-ı Bozorg, gönderdiği elçilerle kendisine bağlı topraklarda Memlûk sultanı adına hutbe okutacağını ve şayet ordu gönderilirse kendisine ait toprakları ona bırakacağını bildirdi. Onun bu teklifini kabul eden Muhammed b. Kalâvûn, huzurundaki elçilere, Celâyirli için askerî yardımda bulunacağı sözünü verdi. Öte yandan Şeyh Hasan-ı Bozorg'un bu elçilik heyeti vasıtasıyla Memlûk sultanından başka bir isteği daha oldu. Bu istek, aralarının bozuk olduğu Hacı Togay ile sulhun tanzîmi konusunda Muhammed b. Kalâvûn'un arabulucu olması meselesiydi. Memlûk sultanı, kendisine yakın olan isimlerden Emîr Ahmed adlı kişiyi sulhun tanzîmi için Sutaylı topraklarına gönderdi. Kısa süre sonra Emîr Ahmed, Hacı Togay ile Şeyh Hasan-ı Bozorg'un arasındaki sulhu akdedip Mısır sarayına döndü. Böylece Muhammed b. Kalâvûn'un arabuluculuğu sayesinde iki eski müttefik, yeniden barıştırılmış oldu (Makrîzî, 1997, s. 277-279; Azzâvî, 1936, s. 30-31; Sümer, 1969, s. 99-100; Beyânî, 1093, s. 27; Yılmaz, 2002, s. 109; Wing, 2016, s. 89).

Celâyirli ile yapılan sulh, şüphesiz Sutaylıların, Erzurum ve çevresinde tutunabilmeleri için yeterli bir siyaset değildi. Bu nedenle Sutaylılar, Çobanoğulları tehdidine karşı başka bir önlem daha aldılar. Hacı Togay'ın oğlu Şeyh Hasan Avnik, Zivin ve Micingert kalelerinin hâkimiydi. 1336-1339 tarihleri arasında bahsi geçen kalelerde hâkimiyet süren Şeyh Hasan, Erzurum ve çevresinin güvenliğini sağlamak ve dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı bölgenin müdafaasını kuvvetlendirmek amacıyla Avnik, Zivin ve Micingert gibi korunaklı kalelere yakın, yeni bir kale inşasını gerekli gördü. Bu maksatla 1340 yılından önce Pasin Ovası'nda bulunan “*Kastrum/Kapetrum*” denilen eski kaleyi tamir ve tahkim ettirdi. Kale, sıcak yer altı sularının yakınında olup bilhassa Erzurum, Horasan ve Avnik'i kolayca kontrol edebilen bir dağın ovada son bulduğu tepede yer almaktadır. Kayalık bir zemin üzerine inşa edilen kale, kurucusuna izafeten “*Hasankale*” olarak adlandırılmış ve günümüze dek bu isim kullanılmaktadır. Ayrıca kalenin yanına kurulan kasabaya da yine kurucusundan ötürü “*Hasankale*” adı verilmiş, kalenin kuzeyinde yer alan dağ da “*Hasan Baba*” adıyla anılmıştır. Şeyh Hasan, kale ve kasabaya ek olarak Müslüman halk için bir de mescit inşa ettirmiştir. Bir müddet sonra kendi adıyla anılan kasabada ölen Şeyh Hasan, kalede kendi yaptırdığı türbeye gömülmüştür (Konukçu, 1992, 85; Eğilmez, 2012, s. 151; Subaşı, 2010, s. 123; Taşçı, 2008, s. 110).

Öte yandan Hacı Togay'ın yeniden Celâyirli ile barış yaptığını duyan Şeyh Hasan-ı Kûçek, 741 (1340-1341) yılının yazında ilk olarak Sutaylıları cezalandırmak üzere ordusuyla harekete geçerek onların yaylağı olan Muş sahrasına gelip büyük bir yağma ve tahrip siyaseti izledi. Mardin'e kadar olan Sutaylı topraklarını talan etti. Sutaylıların idaresini Barımbay'ın oğlu İbrahimşah'a verdikten sonra bir orduyu Bağdad'da bulunan Şeyh Hasan-ı Bozorg ve ona sığınan Hacı Togay'ın üzerine gönderdi (Ebrû, 1317, s. 164-165; Mîrhând, 1339, s. 552; Hândmîr, 1362, s. 230-231; Tuysuz, 2004, s. 167-168). Makrîzî'ye göre Çobanoğulları ile baş edemeyen Şeyh Hasan-ı Bozorg ve yanındaki Hacı Togay, yeniden Memlûk Devleti'ne müracaat etmeyi tasarladılar. İlk olarak Muhammed b. Kalâvûn'un desteğini alabilmek adına Bağdad, Musul ve Diyarbakır'da onun adına hutbe okuttular. Ardından Hacı Togay'ın oğlu Pir Hasan ve Şeyh Hasan-ı Bozorg'un yeğeni İbrahimşah 200 süvari ile birlikte elçi olarak Mısır'a gittiler. Yanlarında Bağdad, Musul ve Diyarbakır kadıları da bulunuyordu. Elçiler Muhammed b. Kalâvûn'a, Hacı Togay ve Şeyh Hasan-ı Bozorg'un mektuplarını iletip kendi ülkelerinde Memlûk sultanı adına hutbe okuttuklarını bildirdiler. Mektuplarında iki hükümdar da kendilerine yapılacak askerî yardım mukabilinde Memlûk sultanını metbu olarak tanıyacıklarını garanti ediyorlardı. Bunun üzerine Muhammed b. Kalâvûn, onlara yardım sözü verdi ve acele ile ordusunu hazırlattı. Ancak daha öncesinden hasta olan sultanın ishal hastalığı ağırlaştı ve vefat etti (Makrîzî, 1997, s. 298-301; Yılmaz, 2002, s. 109; Wing, 2016, s. 89-90). Böylece onun bu girişimi sonuçsuz kaldı. İlâveten Makrîzî, sultanın son günlerinde Şeyh Hasan-ı Bozorg ile Hacı Togay'ın Timurtaş'ın oğulları ile barıştığı haberini aldırıp bu haber çok üzüldüğünü belirtmektedir (Makrîzî, 1997, s. 300). Ancak diğer kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Memlûk sultanının vefat etmesiyle Şeyh Hasan-ı Bozorg ve Hacı Togay desteksiz kaldılar. Öte yandan onların Memlûk sultanı adına hutbe okutup kendisine karşı ittifak kurmak istediklerini öğrenen Şeyh Hasan-ı Kûçek, bu duruma oldukça öfkelenerek ordusuyla Sutaylı topraklarına girdi. Erzurum'a gelerek şehrin varlıklı kişilerinden çok ağır haraçlar toplattı. Bu durum, halkın iktisadî açıdan büyük bir buhran yaşamasına sebebiyet verdi. Şeyh Hasan'ı Kûçek daha sonra Hasankale önlerine gelerek yeni inşa edilen kale ve kasabayı yağmalayıp tahriplerde bulundu. Halkın evlerini, tarlalarını, bağ ve bahçelerini yaktırdı. Kale ve kasabada Sutaylılara ait tüm yapıları ordusuna yıktırdı. Öyle ki, bu yıkımlardan mescit ve minberler de nasibini alacaktı. Şeyh Hasan-ı Kûçek, sebebi bilinmeyen büyük bir öfkeyle Şeyh Hasan'a ait türbeyi yıktırıp onun cesedini çıkartarak başını gövdesinden ayırdığı gibi kemiklerini de yaktırdı. Çobanlı ordusunun yaptığı zulüm ve kıyımlar, bölge halkının büyük bir korku yaşamasına neden oldu. Çobanlı ordusuna mukavemet edebilecek kudrete malik olmayan bölgedeki Sutaylıların bir kısmı ise Hasankale yakınlarında bulunan ve korunaklı yapısı ile bilinen Avnik Kalesi'ne sığınmışlardı. Erzurum ve Hasankale'de bu yıkımları yaşatan Çobanlı ordusu buradan hareketle Aras Nehri'ni geçip Avnik Kalesi'ne yürüdü. Şeyh Hasan-ı Kûçek burayı kuşatsa da, kalenin oldukça müstahkem bir yapıya sahip olmasından ötürü ele geçiremeyeceğine karar verip 741 yılı Cemâziyelevvel ayında (Ekim-Kasım 1340) Tebriz'e döndü (Ebrû, 1317, s. 165-166; Mîrhând, 1339, s. 552-553; Hândmîr, 1362, s. 231; Beyânî, 1092, s. 27-28; Tuysuz, 2004, s. 168-169). Çobanoğullarının istila mahiyetindeki bu seferi, şüphesiz Erzurum ve çevresinin tarihsel süreçte uğradığı en büyük yıkımlardan biri olmuştur.



Erzurum'dan Musul'a kadar geniş coğrafyaya hâkim olan Hacı Togay, Azerbaycan-İran-Bağdad ile Anadolu'nun bağına kesmekteydi. Bundan hareketle Şeyh Hasan-ı Kûçek, Sutaylı topraklarına baskı ve yağma faaliyetlerini devam ettirdi (Gül, 2010, s. 165). O, 742 (1341) yılı yazında Sutaylılara ait Van Gölü'nün kuzeyindeki Aladağ'a giderek bölgeyi ordusuna yağmalattı. Bu sıralarda Hacı Togay ve İbrahimşah'ın barıştıkları görülmektedir ki, kanaatimizce bu barışın sebebini Çobanoğullarının bölgedeki yıkım ve tahriplerine yormak doğru olacaktır. Bu barış haberi üzerine Şeyh Hasan-ı Kûçek, Sutaylıların güçlenmesini istemediğinden bu defa 742 yılının son ayında (Haziran 1342) yeniden ordusuyla Sutaylı topraklarına girdi. Çobanlı ordusu tıpkı Erzurum ve Hasankale'deki gibi Bulanık'ta da büyük tahrip ve yağma faaliyetlerinde bulundu (Ebrû, 1317, s. 166; Sümer, 1969, s. 101). Böylece Hacı Togay'ın bölgedeki hâkimiyeti sarsıldı.

Bu sıralarda Barımbay'ın oğlu İbrahimşah'ın amcası yaptığı ittifakı bozarak yeniden Çobanoğullarının yanında yer alması, Sutaylılardaki bölünmeyi iyice tetikledi. İbrahimşah, amcası Hacı Togay'ı ortadan kaldırmak ve Sutaylı topraklarına tamamen hâkim olmak istedi. Böylece o, 744 yılı Muharrem ayının 10'unda (4 Haziran 1343) amcası Hacı Togay'ın başını keserek öldürdü (Eherî, 1954, s. 171; Sümer, 1969, s. 104-105). Öte yandan amca-yeğen mücadeleleri esnasında Sutaylı topraklarında yavaş yavaş etkinliklerini artıran iki Türkmen topluluğundan Kara Koyunlular Hacı Togay'ın, Akkoyunlar ise İbrahimşah'ın tarafında yer almışlardı. Nitekim bir zaman sonra Kara Koyunlu Türkmenler, Hacı Togay'ın idaresindeki Musul, Van Gölü havzası ve Erzurum taraflarında, Akkoyunlular ise İbrahimşah'ın idaresindeki Diyarbakır taraflarında görülecekti (Sümer, 1992, s. 34; Geyikoğlu, 2008, s. 209). Hacı Togay'ın öldürülmesi, Erzurum ve çevresinde Kara Koyunluların siyasî manada güçlenmesinin önünü açtı. Bilhassa Sutaylı bakiyelerinin çoğunun bölgede siyasî istikrarın yok olmaya yüz tutması üzerine Azerbaycan ve Irak'a yönelmeleri, Bayram Hoca idaresindeki Kara Koyunlu Türkmenlerinin büyük bir güç haline gelmesine sebebiyet verecekti. Çobanoğullarına bağlı olarak hâkimiyet süren İbrahimşah'ın da kısa süre sonra felç olup iki yıl bu hastalığı çektikten sonra 751 (1350) yılında ölmesiyle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki Sutaylıların gücü oldukça zayıfladı (Sümer, 1969, s. 108).

Tüm bu gelişmelere rağmen Erzurum'un kuzeyinde yer alan İspir, Oltu ve Tortum'da belirli bir süre daha Sutaylı beylerin hâkimiyet sürdüğünü söylemek mümkündür. Bu bölgelerdeki Sutaylılar kuzeyden gelen yeni bir tehditle, Gürcüler ile mücadelede zayıf düşseler de hâkimiyetlerini devam ettirmeyi başardılar. Öyle ki, Timurlu kaynaklarına göre Emîr Timur, Anadolu'ya yönelip Gürcülerin müdafaa ettiği Tortum'a ordu sevk ettiği sıralarda kale hâkimi Togay olup o, buradan ayrılırken yerine nâibi olan Gürc Beg'i bırakmıştı. Tortum, Timurlu ordusu tarafından ele geçirilince Togay, Emîr Timur'un huzuruna çıkıp af dilemiş ve buranın idaresi Emîr Timur tarafından yeniden Togaylı ailesine bırakılmıştır (Şâmî, 1987, s. 299; Yezdi, 1336, s. 286-287; Konukçu, 1992, s. 85-86).

Barımbay'ın oğlu İbrahimşah'ın ölmesiyle Sutaylı toprakları Şeyh Hasan-ı Bozorg'un oğlu İlkan tarafından ele geçirildi ve kısa bir süre de olsa Celâyirli idaresine girdi. Nitekim Celâyirli sultanlar adına sikke kesilen darphaneler içerisinde Erzurum şehrinin de yer alması, bu durumu ispatlayan önemli bir hadisedir (Yılmaz, 2002, s. 117, 332).

Erzurum ve çevresinin 1358 yılına kadar Çobanoğullarının idaresinde kaldığı bilinmektedir (Yınanç, 2001b, s. 350). Çobanoğullarının Erzurum ve çevresindeki hâkimiyetini gösteren en önemli tarihî tanık olarak Çoban Köprüsü'nü göstermek mümkündür. Erzurum'a bağlı bugünkü Köprüköy yakınlarında, Aras Nehri üzerinde inşa ettirilen köprü, çağının en önemli mimarî örneklerinden biri olarak gösterilmektedir (Konukçu, 1992, s. 86). Bu köprü Tihârânî'nin eserinde "*Pol-i Çoban*" (پل چوبان) olarak kaydedilmiştir (Tihârânî, 1993, s. 112; Konukçu, 1992, s. 86). Esterâbadî'nin eserinde ise "*Cisr-i Çoban*" olarak geçmektedir (Esterâbadî, 1990, s. 425; Konukçu, 1992, s. 86). Köprü, bulunduğu yere 6 km uzaklıkta bulunan bir köydeki taş ocaklarından taşınan kesme taşlarla yapılmıştır. Kemerleri siyah, kırmızı ve boz taşlarla örülmüştür. Köprü'nün zamanla batmaması için ayaklarının altına ağaçlar döşenmiştir. Ayrıca ağırlığını hafifletmek adına köprü ayaklarının içi boş bırakılmıştır. Sekiz payeli, yedi kemer gözlü köprüde, payandalar yarım silindir şekilli kaideler üzerine oturtulmuştur. Batı tarafında, ayaklara gemi burnunu andıran şekiller verilmiştir. Köprü ayakları üzerinde ise geometrik süslemeler dikkat çekmektedir (Konyalı, 2010, s. 523-525; Konukçu, 1992, s.

86). Çoban Köprü, “*şahrah-ı garbi*”<sup>8</sup> üzerinde bulunmasından ötürü önemli bir geçiş noktasıdır. Nitekim Tebriz, Kars, Tiflis ve batıya giden her türlü kervanların bu köprüyü kullanmaları, yapının ehemmiyeti ortaya koymaktadır (Konukçu, 1992, s. 86).

Çobanoğullarından sonra Erzurum ve çevresinin Eretnalılar tarafından tehdit edildiği ve bir süreliğine onların idaresine girdiği anlaşılmaktadır. 761 (1360) yılında Erzurum’da Gıyâseddin b. Eretna (1352-1365) adına kesilmiş olan sikke, şehrin bu tarihten itibaren Eretnalıların idaresinde olduğunu göstermektedir (Yınanç, 2001b, s. 350; Kırzioğlu, 1953, s. 460; Göde, 2000, s. 164). Yine Alâaddîn Ali devrine ait (1365-1380) 1365 ve 1367 yıllarında kesilmiş olan sikkeler mevcuttur (Konukçu, 1992, s. 87). Ancak Eretnalıların Erzurum ve çevresindeki hâkimiyeti uzun soluklu olmadı ve kısa süre sonra Erzurum, Kara Koyunluların hâkimiyetine girdi. Nitekim Hâfız-i Ebrû, eserinde Kara Koyunlu Türkmenlerinin lideri Bayram Hoca’nın 1377 yılında artık Erzurum ve havalisinin hâkimi olduğunu kaydetmiştir (Ebrû, 1317, s. 203; Yınanç, 2001b, s. 350; Kırzioğlu, 1953, s. 460).

### Sonuç

İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han’ın ölümünden sonra bu güçlü devlet yıkılma sürecine girdi. Bunun neticesinde İlhanlı siyasetinde nüfuz sahibi olan güçlü emîrler, buldukları bölgelerde bağımsız hareket etmeye başladılar. Böylece İlhanlı Devleti’nin enkazından irili ufaklı devlet ve hanedanlıklar zuhur etti. İlhanlı Devleti’nin kudretli zamanlarında Diyarbakır valiliği görevinde bulunan Emîr Sutay, 1332 yılında öldüğünde Erzurum’un da dâhil olduğu yeni bir siyasî teşekkülün temellerini atmıştı. Onun ölümünden sonra oğulları Hacı Togay ve Barımbay Diyarbakır, Van-Erzurum bölgelerinde müstakil hale geldiler. Ancak Sutaylılar bundan sonra Celâyirli-Çobanlı mücadelelerinin arasında kaldılar. Bu mücadelelerde Hacı Togay, Celâyirliilerin yanında yer aldı. Gerek Çobanoğulları tehdidi gerekse Barımbay’ın oğlu İbrahimşah’ın muhalif davranışları, Sutaylıların bölgedeki gücünü zayıflattı. Sutaylı toprakları iki ayrı idare tarafından yönetilirken 1340 yılında Şeyh Hasan-ı Kûçek, ordusuyla Sutaylı topraklarına girip yağma faaliyetlerinde bulundu. Ardından Erzurum ve Hacı Togay’ın oğlu Şeyh Hasan’ın inşa ettirdiği Hasankale’de büyük yıkımlar gerçekleştirdi. Sutaylı topraklarında Çobanoğullarının bu yıkımları 1341 ve 1342 yıllarında da devam ettirildi.

Sutaylı-Çobanlı mücadelelerinde Çobanoğulları tarafında bulunan Barımbay’ın oğlu İbrahimşah’ın 1343 yılında amcası Hacı Togay’ı öldürmesi ve bölgedeki Sutaylı bakiyelerinin çoğunun Azerbaycan ve Irak’a yönelmeleri, Erzurum ve çevresinde Kara Koyunlu Türkmenlerinin siyasî olarak güçlenmelerine sebep oldu. İbrahimşah’ın da 1350 yılında ölümüyle Sutaylıların Doğu ve Güneydoğu Anadolu topraklarındaki gücü daha da zayıfladı. Ancak Erzurum’un kuzeyinde yer alan Oltu, Tortum ve İspir, belirli bir süre daha Sutaylılar tarafından idare edildiği anlaşılmaktadır. Kısa bir süre Celâyirliiler idaresine giren Erzurum, bundan sonra 1358 yılına dek Çobanoğullarının idaresinde kaldı. Şehirdeki Çobanoğullarının hâkimiyetini ebedileştiren yapı, Çoban Köprüsü olmuştur. Bir süreliğine Eretna idaresine giren Erzurum şehri, 1377 yılına gelindiğinde Kara Koyunlu Türkmenlerinin idaresine girdi. Sutaylılar, Çobanoğulları ve Celâyirliiler gibi İlhanlılar sonrası kurulan siyasî teşekküllerin Erzurum ve çevresindeki siyasî ve askerî mücadeleleri, şehir ve etrafında büyük yıkımların yaşanmasına sebebiyet verdi. Şehir ve çevresinde siyasî istikrarın sağlanamaması, yağma ve tahriplerin yaşanması gibi nedenler, buradaki nüfusun Azerbaycan ve Irak coğrafyalarına kaymasına neden olurken bu hususlar, Erzurum ve çevresinde Kara Koyunlu Türkmenlerinin güçlenmesi sonucunu doğurmuştur.

### Kaynakça

Abbâs el-Azzâvî. (1936). *Târîhu’l-İrâk Beynel İhtilâleyn*. C. II.

Abû Bakr-i Tihriânî. (1993). *Kitâb-ı Diyârbakriyya (Ak-Koyunlular tarihi)*. (N. Lugal-F. Sümer, Yay.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Aka, İ. (2000). *Timur ve devleti*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

<sup>8</sup> Bu yol güzergâhı ve ehemmiyeti hakkında daha geniş için ayrıca bkz. (Konukçu, 1999, s. 649-654).



- Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî. (1990). *Bezm u rezm*. (M. Öztürk, Çev.). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Beyânî, Ş. (1381). *Târîh-i Âl-i Celâyir*. İntişârât-ı Dânişgâh-ı Tahrân.
- Coşkun, D. (2021). *Herât'tan yükselen ışık Kert hanedanlığı*. Kitabevi Yayınları.
- Ebûbekr el-Kutbî el-Eherî. (1954). *Târîh-i Şeyh Üveys (History of Shaikh Uwais)*. (J. B. Van Loon, Nşr.).
- Eğilmez, S. (2012). *Erzurum (kuruluşundan Osmanlı fethine kadar)*. Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Geyikoğlu, H. (2008). Kara-Koyunlular'ın Van-Gölü çevresindeki faaliyetleri ve günümüze ulaşabilen kültürel mirasları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 38, 207-226.
- Gıyâseddîn b. Humâmeddîn el-Hüseynî Hândmîr. (1362). *Târîh-i habîbü's-siyer fî ahbâr-ı efrâd-ı beşer*. (Cilt III). (M. D. Siyâkî, Nşr.). Kitâbfurûş-ı Hayyâm.
- Göde, K. (2000). *Eratnalılar (1327-1381)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gül, M. (2010). *Orta çağlarda doğu ve güneydoğu anadolu*. Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Hamdullâh Müstevfî Kazvîni. (1919). *Nûzhetü'-kulûb*. (G. L. Strange, Çev.).
- Howorth, H. H. (1880). *History of the Mongols (from the 9th to the 19th century)*. (Cilt. III).
- Kâdî Ahmed Gaffârî Kazvîni. (1343). *Târîh-i cihân-ârâ*. (M. Minovî, Nşr.). Kitâbfurûşî Hâfiz.
- Keleş, E. (2021). Vilâyet-i Ermen vâlisi Emir Sutay Noyan ve Sutaylılar. *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 73-90.
- Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî. (2000). *Müsâmeretü'l-ahbâr*. (M. Öztürk, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kırzioğlu, M. F. (1953). *Kars tarihi*. Işıl Matbaası.
- Konukçu, E. (1992). *Selçuklulardan cumhuriyete Erzurum*. Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Yardım, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Konukçu, E. (1999). Şâhrâh-ı garbi. *XII. Türk Tarih Kongresi'nden Ayrı Basım* (s. 649-654).
- Konyalı, İ. H. (2010). *Abideleri ve kitabeleri ile Erzurum tarihi*.
- Kurtuluş, R. (2000). İncülular. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt. 22, s. 280-281). TDV Yayınları.
- Mahmûd Kutbî. (1364). *Târîh-i Âl-i Muzaffer*. (A. Nevâî, Nşr.). Müessesesi-i İntişârât-ı Emîr Kebîr.
- Muhammed b. Ali b. Muhammed-i Şebânkâreî. (2021). *Mecma'u'l-ensâb (hânedanlar târihi)*. (F. Unan, Trc.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Muhammed Seyyid Burhâneddîn Hândşâh Belhî Mîrhând. (1339). *Târîh-i ravzatu's-safâ*. (Cilt. V). (A. Pervîz, Nşr.). Müessesesi-i Hayyâm ve İntişârât-ı Pîrûz.
- Nizamüddin Şâmî. (1987). *Zafernâme*. (N. Lugal, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Petroushevsky, I. P. (1351). *Nûzhet-i serbedârân-ı Horasan*. (K. Keşâverz, Çev.). İntişârât-ı Peyâm.
- Reşîdüddin Fazlullah. (2013). *Câmiu't-tevârih (İlhanlılar kısmı)*. (İ. Aka, M. Ersan ve A. H. Khelejani, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Spuler, B. (2011). *İran Moğolları*. (C. Köprülü, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Subaşı, Ö. (2010). *Pasinler (V-XVI. yüzyıllar)* (Tez No. 253950) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Sümer, F. (1970). Anadolu'da Moğollar. *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 1, 1-144.

- Sümer, F. (1992). *Kara Koyunlular (başlangıçtan Cihan-Şah'a kadar)*. (Cilt. I). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şahin, M. (2017). *Serbedâriler (darağacının gölgesinde kurulan bir devlet)*. İdeal Kültür Yayıncılık.
- Şerefüddîn Alî Yezdî. (1336). *Zafernâme*. (Cilt. II). (M.Abbâsî, Nşr.). Müessesesi-i İntişârât-ı Emîr Kebîr.
- Şihâbuddîn Abdullah b. Lütfullah b. Abdü'r-Reşîd el-Hâfî Hâfız-i Ebrû. (1317). *Zeyl-i câmiü't-tevârih-i reşîdî*. (H. Beyânî, Nşr.).
- Takiyyüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Abdulkâdir el-Ubeydî el-Makrîzî. (1997). *Es-sülûk li-ma'rîfeti düveli'l-mülûk*. (Cilt. III). (M. A. Atâ, Nşr.). Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Taşçı, K. (2008). *İspir ve çevresinin ortaçağ tarihi* (Tez No. 254922) [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk tarihine giriş*. Enderun Yayınevi.
- Tuysuz, Ş. C. (2004). *İlhanlılar tarihinde Çobanoğulları (Sulduslar)* (Tez No. 144597) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Üstündağ, M. (2018). *İran'ın bilinmeyen hanedanlığı Muzafferiler*. İraniyat Yayınları.
- Wing, P. (2016). *The Jalayirids (dynastic state formation in the Mongol middle east)*. Edinburg University Press.
- Yahyâ b. Abdullatîf Kazvînî. (1363). *Lübbü't-tevârih*. İntişârât-ı Bünyâd u Gûyâ.
- Yılmaz, B. (2002). *Celayirliler (kabile-devlet)* (Tez No. 110269) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yınanç, M. H. (2001). Diyarbakir. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt. III, s. 601-626). TDV Yayınları.
- Yınanç, M. H. (2001). Erzurum. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt. IV, s. 345-353). TDV Yayınları.

### Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacılar verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kuralla özen gösterdiklerini beyan eder.

### Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar, makaleye eşit oranda katkı sağlamıştır.

### Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.



## Buluş Yoluyla Öğretim Yaklaşımının Temel Sanat Eğitimi Alan Öğrencilerin Tutumlarına Etkisi<sup>1</sup> *The Effect of the Discovery Learning Approach on the Basic Art Education Students' Attitude*

Zuhal BAŞBUĞ\*

\* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Antalya/Türkiye.

Assoc. Prof., Akdeniz University, Faculty of Fine Arts, Department of Basic Education, Antalya/Turkey.

zuhalbasbug@akdeniz.edu.tr  
ORCID: 0000-0001-6856-0432



### Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 17/06/2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 02/09/2022

Yayın Tarihi / Date Published: 30/09/2022

**Atf:** Başbuğ, Z. (2022). Buluş yoluyla öğretim yaklaşımının temel sanat eğitimi alan öğrencilerin tutumlarına etkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 60 - 73

**Citation:** Başbuğ, Z. (2022). The effect of discovery learning approach on the basic art education students' attitude, *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 57, 60 - 73

### Öz

Araştırma, buluş yoluyla öğretim yaklaşımı ilkelerinin çıkış noktası kabul edilerek temel sanat eğitimi dersine uyarlanması, uygulanması ve yapılan uygulama neticesinde ulaşılan bulguların dersin öğretim aşamasında sağlayacağı yararları ve alınabilecek önlemleri ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Araştırmanın çalışma gurubu, 2018-2019 öğretim yılı bahar dönemi içerisinde, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Moda ve Tekstil Tasarım Bölümü 1. Sınıf Öğrencileri oluşturmuştur. Bu öğrencilerden deney ve kontrol olmak üzere iki farklı şube oluşturulmuş, kura ile 17'si deney, 17'si kontrol olmak üzere toplam 34 öğrenciden oluşan çalışma grubu belirlenmiştir. Araştırmanın modeli ön test son test kontrol gruplu deneysel desen olarak belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan tutum ölçeği araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Ölçek geliştirilirken belirlenen maddelerin davranışsal, duyuşsal ve bilişsel unsurları kapsamına olumsuz ve olumlu maddelerin ölçekte eşit biçimde yer almasına dikkat edilmiştir. Araştırmanın ilk aşamasında deney ve kontrol gruplarına tutum ölçeği ön test olarak uygulanmış, 8 haftalık çalışma sonrasında ise son test olarak ölçeğin uygulaması yapılmıştır. Kontrol ve deney gruplarında tutum ölçeğinden toplanan veriler üzerinde dağılımın normallik varsayımını gerçekleştirdiği gerekçesiyle, parametrik testlerden bağımlı ve bağımsız gruplar için "t" testi yöntemlerinden faydalanılmıştır. Araştırmanın sonuç kısmında, geleneksel yöntemin benimsendiği kontrol grubu ile buluş yoluyla öğretim yaklaşımının benimsendiği deney grubu arasında tutumlar göz önüne alındığında gruplar arasında anlamlı bir ayrım bulunmamıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Temel sanat eğitimi, buluş, buluş yoluyla öğrenme, tutum.

### Abstract

This research is important because the principles of discovery learning technique are accepted as the starting point and they are applied to basic art education lessons. As a result, the data that were obtained will be useful in teaching the lesson. The study group of the research consists of freshmen of Akdeniz University Faculty of Fine Arts Fashion and Textile Design Department. One control group and one experiment group were made. There were 17 students in each group and 34 students in total. The research method was set up as an experimental design with a pretest-posttest control group. The attitude scale used in the research was developed by the researcher. It was important that scale items included behavioral, affective, and cognitive elements and that positive and negative items were placed equally on the scale. In the first phase of the research, the attitude scale was applied to experiment and control groups as a pretest and after an eight-week study, the scale was applied as a posttest. In control and experiment groups, the distribution of the data obtained from the attitude scale realized the normality hypothesis so the "t" test method was used for the groups dependent or independent of the parametric tests. In the result part of the study, the attitudes between the control group, which was applied traditional method, and the experiment group, which was applied the discovery learning technique, were compared and a meaningful difference wasn't found.

**Keywords:** Basic art education, discovery learning approach, attitude.

<sup>1</sup> Bu makale yazarın "Buluş Yoluyla Öğretim Yaklaşımının Temel Sanat Eğitimi Alan Öğrencilerin Akademik Başarıları ve Tutumlarına Etkisi" adlı Doktora Tezinden üretilmiştir.

Bu araştırmada kullanılan ölçekler ve veriler, Gazi Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından etik kurallara ve ilkelere uygun bulunmuştur. (Evrak Tarih ve Sayısı: 08/01/2019- 77082166-302.08.21)

## Giriş

Tutum, insanların belli bir olay veya karşılaşılan duruma karşı yöneliminin belirteci olan ve onu olumlu ya da olumsuz bir davranış göstermeye yönelten bir oluşum olarak açıklanabilir. Diğer bir ifadeyle tutum, hissedilebilen bir olgu değil, davranışa hazırlayıcı bir yönelim, bir his olduğu söylenebilir (Kardaş, 2013).

Tanımlanabilen tutumların ölçülebilirliği söz konusudur. Tutumların ölçümünde en çok benimsenen yaklaşım, tutumların belirlenmesini sağlamak için bir ölçek hazırlanması ve hazırlanan ölçeğin belirlenen hedef kitleye uygulanmasıdır. Tutum ölçekleri, denek grubunun yönelimlerini belirlenmek maksadıyla bir ya da birden çok boyutta tutumunun yönünü ve derecesini ortaya çıkarmak için dijital ortamda veya kağıt kalemle uygulanan bireylerin seçimlerini belirleme araçlarıdır. Bir tutum ölçeği, belirlenmek istenen tutum konusu ile ilgili bir dizi katılım ifadesini kapsar (Topkaya ve Yalın, 2005). Hazırlanan ölçeklerin belli sayıda katılımcı grubuna uygulanmasıyla ortak tutumlar belirlenebilmektedir. Belirlenen tutumların çeşitli tekniklerle analiz edilmesiyle de tutumlar ölçülebilmektedir. Eğitim-öğretimde sıklıkla kullanılan tutum ölçekleri eğitim ortamının düzenlenmesinden öğretim elemanının benimsediği yöntemleri yapılandırmasına kadar pek çok şekilde eğitime hizmet sağlamaktadır. Bu anlamda öğrencinin başarısını ölçmenin yanında tutumlarının da belirlenmesi önemli bir durum olarak kabul edilebilir.

Eğitimin temel hedeflerinden olan istenik davranış değişikliği meydana getirilmesi, ders ortamında öğrenci için verimli ders atmosferi sağlanmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu ortamın oluşturulmasıyla da öğrencide olumlu tutumların oluşması beklenebilir. Çetin ve Çetin (2019)'e göre, öğrencilerin öğrenmesine ve öğrenmeye yönelik olumlu veya olumsuz tutum oluşturmasına sebebiyet veren pek çok etmen bulunmaktadır. Öğrenme niteliğinin artırılması ve olumlu tutumların devam etmesinde etkili olabilecek faktörleri göz önünde bulundurulması, program oluşturma ve içerik belirleme planlamalarında önemli etkiye sahiptir. Öğrenme niteliğini olumlu etkileyecek faktörlerin düzenlenerek oluşturulduğu bir eğitim ortamı, değeri ve beraberinde eğitim ortamında öğrenmekten keyif alan, öğrenmenin içerisinde yer almak için çaba sarf eden bireyleri, öğrenme ortamına taşıyacaktır.

Buluş yoluyla öğretimde, öğrenme ortamı içinde değerlendirilen bireylerin, pasif durumdan aktif duruma geçerek, öğrenmeyi sağlayan bileşenlerden biri durumuna gelme olgusudur. Bu felsefenin fikir dinamiği Bruner'dir.

Buluş yoluyla öğretim yaklaşımı, öğrencilerin problemlerle ve tartışmalarla mücadele ederek, deneyler yaparak, nesnelere araştırarak ve işleme tabi tutarak, çevreyle etkileşime girdikleri bir yöntemdir. Bu kuramın altında yatan temel düşünce, öğrencilerin keşfederek öğrendikleri kavramaları daha kolay hatırlamalarının beklenmesidir. Öğretmenler bu kuramı, öğrencilerin ön bilgilere ve bazı deneyimlere sahip olmaları halinde daha başarılı bulmuşlardır (Conway'dan aktaran Ünlü, 2007).

Bu sebeple, buluş yoluyla öğrenmede bireylerin başlangıç aşaması öğrenimlerini incelemeye birlikte yöntemle ilgili tecrübelerini artırmak da etkili olabilir (Özcan ve Türnüklü, 2013, s. 39). Eğitimde belirlenen yöntemlerin deneyimlenmesi ve tekrarlanması ile tecrübe oluşturularak ortamın pozitif ve negatif yönleri üzerinde çalışma imkanını arttırabilir.

Yakışan (2017)'in "ortaokullarda dil bilgisi öğretiminde buluş yoluyla öğretim stratejisinin öğrenci başarısına ve kalıcılığa etkisinin incelenmesi" isimli araştırmasında; "dil bilgisi öğretim sürecinde öğrencilerin bilgileri keşfederek öğrenmesini sağlayan buluş yoluyla öğretim stratejisinin diğer geleneksel yöntemlere göre öğrenci başarısında ve bilgilerin kalıcılığında daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçtan yola çıkılarak da öğrenciyi öğretim sürecinde aktifleştiren buluş yoluyla öğretim stratejisinden dil bilgisi öğretiminde yararlanılabileceği belirtilmiştir".

Bruner (2009), buluş yoluyla öğretimi şu şekilde ele almaktadır; "öğrenmede en önemli husus öğrenmenin amacının gelecekte bize hizmet etmesidir". Öğrenme insanlığı sadece bir yere götürmemeli; ilerleyen zamanlarda daha ileri kolayca gidilmesi için olanak sağlamalıdır. Geleceğe hizmet ise iki şekilde olmaktadır. Birincisi, birbirine benzer işlerde kendine özgü bir uygulama şekli

geliştirmeye olmaktadır. Bu durum psikologlar tarafından, bireyin kendine özgü bir eğitim transferi olarak adlandırılır. Okulda ya da hayatta ilk olarak öğrenilen bilgiyi yeni öğrenilen bilgiler için kullanmak olarak bir nevi kendiliğinden geliştirilir. Becerilerin transferi noktasında diğer öğrenmelere katkı sağlayacağı söylenebilir. İkinci olarak gelecekteki öğrenmelere hizmet edecek yöntemin, tutumların ve ilkelerin transferi yoluyla daha etkili olacağı düşünülmektedir. Bu kavram özellikle bir becerinin değil, ileride karşılaşılabilecek sorunları ayırt etmek için temel olarak kullanılacak genel bir fikrin öğrenilmesinden ibarettir.

Buluş yoluyla öğrenme yaklaşımında, öğrenme ile düşünme arasında sıkı bir ilişkinin önemi vurgulanmıştır. Özsel öğrenme bireyi düşünmeye alıştıran düşünmeyi sağlayan öğrenme olarak görülmekle birlikte düşünmeyi de beraberinde getirdiği için bir kimsenin daha sonraları öğreneceği konuları zorlanmadan, iki durum arasındaki ilişkiyi kendiliğinden görüp genellemeler yaparak öğrenmesi sağlanmış olur (Kazancı, 1989). Bu durum, buluş yoluyla öğrenme yaklaşımının temel sanat eğitimine uyarlanarak uygulanabilirliğini düşündürmektedir. Sanatsal üretimde buluş yoluyla öğrenmenin prensipleriyle düşünmeye yönlendiren bu süreç özgün üretimi de beraberinde getirmektedir. Sanatsal üretimde iki durum arasındaki ilişkiler sonraki sanatsal üretimdeki yaratıcı üretime zemin hazırlar nitelikte olması beklenebilir. Temel sanat eğitiminde yaratıcılığın geliştirilmesini hedef alan uygulamaları ile buluş yoluyla öğretim yaklaşımının buluşu hedef alan uygulama dinamikleri benzerlik taşımaktadır. Bu anlamda temel sanat eğitimi alan bireylerin buluş yoluyla öğretim yaklaşımı ile ezberden uzak yaratıcı sanatsal üretimler meydana getirmeleri beklenebilir. Tutumların öğrenmedeki etkileri açısından bakıldığında, buluş yoluyla öğretim yaklaşımı sanatın özgürlükçü doğasına uyumlu olması önemli bir durumdur. Buluş yoluyla öğretim yaklaşımı ile verilen temel sanat eğitimi dersleri ile “öğrencilerin tutumlarında olumlu davranış değişikliği meydana gelebilir” çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur.

## **1. Araştırmanın Problemi**

Temel Sanat Eğitimi, lisans düzeyinde plastik sanatlar eğitimi alan bireylere temel tasarım elemanlarının ve ilkelerinin öğretilmesini, bunlarla birlikte düşünce ve duygularını yüzeye yansıtma becerilerinin kazandırılmasını amaçlamaktadır. Yükseköğretim kurumlarında verilen Temel Sanat Eğitimi dersinin buluş yoluyla öğretim yaklaşımıyla verilmesinin öğrenci tutumları üzerindeki etkisini belirlemek için ortaya çıkacak sonuçlar araştırma konusunu oluşturmaktadır. Araştırmanın temel problemi “Temel Sanat Eğitimi” Dersinde buluş yoluyla öğretim yaklaşımının öğrenci tutumlarına etkisi nasıldır?” sorusuna cevap aramaktır. Araştırmanın alt problemleri şunlardır:

### **1.1. Alt Problemler**

1. Buluş yoluyla öğretim yaklaşımının uygulandığı deney grubu öğrencilerinin ön test-son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Buluş yoluyla öğretim yaklaşımının uygulanmadığı kontrol grubu öğrencilerinin ön test-son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Buluş yoluyla öğretim yaklaşımının uygulandığı deney grubu öğrencilerinin son test tutum puanları ile buluş yoluyla öğretim yaklaşımının uygulanmadığı kontrol grubu öğrencilerinin son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

## **2. Yöntem**

### **2.1. Araştırmanın Modeli**

Bu çalışmada, buluş yoluyla öğretim stratejisinin temel sanat eğitimi alanında öğretilip uygulanabilirliğine yönelik tutumları ölçmek ve geleneksel yöntemle temel sanat eğitimi alan öğrencilerin tutumlarına etkisini ölçme amacıyla, nicel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Nicel araştırma dendiğinde, ilk olarak sayılar ve istatistiksel olarak değerlendirmeler akla gelmektedir. İstatistiksel değerlendirmenin yer aldığı çalışmalarda test edilebilir kanıtlar mümkündür. Ayrıca sayma, ölçme, toplama ve betimleme nicel araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Nicel yaklaşım, eylem ya da davranışın veriye dönüştürülerek sayısallaştırılmasına denir. Veri sayısallaşabiliyorsa nicel araştırmalar söz konusudur. Nicel araştırmalar, Ne kadar? Ne miktarda? Ne kadar sık? Ne kadar



yaygın? Sorularına yanıt aramaktadır. Dolayısıyla, nicel araştırmalar belli bir süreci içermektedirler (Ersoy, 2013).

“Nicel araştırma; deneme, gözlem ve deneylere dayanılarak yapılan görgül (ampirik) araştırma yaklaşımına ya da gözlem ve ölçmelerin tekrarlanabildiği niceliksel veya sayısal (quantitative) yaklaşımına denmektedir” (Odabaşı’ndan aktaran Yiğit, 2013, s. 22).

Araştırmada Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Moda ve Tekstil Tasarım Bölümünde okuyan, 1. sınıf öğrencilerinin almış olduğu, Temel Sanat Eğitimi dersleri ele alınarak, öğrencilerin başarı ve tutumlarını ölçmek amacıyla deneysel desenlerden ön test ve son test kontrol gruplu deneysel desen modeli kullanılmıştır. Bu araştırmada, “Ön test- son test kontrol gruplu deneysel desen (ÖSKD)” kullanılmıştır.

Ön test-son test kontrol gruplu seçkisiz desen olarak da bilinen bu desen (ÖSKD), eğitim ve psikolojide çok sık kullanılan deneysel desenlerden biridir. Çalışmaya başlamadan önce ilk olarak, daha önceden belirlenen denek havuzundan seçkisiz atama ile iki grup oluşturulur. Gruplardan biri deney, diğeri kontrol grubu olarak seçkisiz bir şekilde belirlenir. Daha sonra iki grupta yer alan deneklerin, uygulama öncesinde bağımlı değişkenle ilgili ölçümleri alınır. Uygulama sürecinde ise etkisi test edilen deneysel işlem deney grubuna verilirken kontrol grubuna verilmez. Son olarak gruptaki deneklerin bağımlı değişkene ait ölçümleri aynı araç ya da eş form kullanılarak tekrar elde edilir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2010, s. 202).

Çalışma grubu, rastgele A ve B grubu şeklinde kodlanıp ikiye ayrılan aynı sınıfa mensup, iki öğrenci grubu ile oluşturulmuştur. A grubuna kontrol, B grubuna ise deney adı verilmiştir. Gruplardaki değişimler uygulama öncesi ve sonrasında yapılan ölçümlerle tespit edilmiştir. Başarı ve tutum testleri ön test, son test olmak üzere toplam iki kere uygulanmıştır. Çalışmanın başlangıcında, öğrencilerin tamamına ön bilgilerini belirlemek ve iki grup öğrencileri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için başarı ve tutum testi uygulanmıştır. Bu test “ön test” olarak adlandırılmıştır. Çalışmanın sonunda başarı ve tutum testi tekrar uygulanmıştır. Son kez uygulanan bu test ise “son test” olarak adlandırılmıştır.

## 2.2. Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında çalışma grubunu (N=36), Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Moda ve Tekstil Tasarım Bölümünde öğrenim gören 1. sınıf lisans öğrencileri oluşturmuştur. Sınıflarda bulunan öğrenci sayılarının dağılımı, her iki grupta da 17-17 olacak şekilde bölüm başkanlığınca oluşturulmuştur. Hangi grubun deney, hangi grubun kontrol grubu olduğu yansız atama yöntemiyle (random) belirlenmiştir. Deney, B grubu (n=17) ve Kontrol, A grubu (n=17) oluşturulmuştur. Çalışmaya tüm öğrenciler dahil edilmiştir.

Öğrenmenin seviyesinin ve tutumlarının belirlenmesi amacıyla, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Moda ve Tekstil Tasarım Bölümü 1. sınıfta öğrenim gören lisans öğrencileri ile iki farklı öğretim yöntemi uygulanarak çalışma yürütülmüştür. Sekiz (8) hafta boyunca BYÖY ile Temel Sanat Eğitimi öğretim programı deney grubuna (B) uygulanırken; kontrol grubunda (A) ise, Temel Sanat Eğitimi programı geleneksel öğretim yöntemi ile uygulanmıştır. Her iki grupta da çalışma öncesi ve çalışma sonrası testler uygulanarak, ölçümler yapılmıştır. Araştırmada kullanılan deneysel desen, ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen olarak belirlenmiş ve öğrencilerin akademik başarılarındaki, tutumlarındaki değişim her iki yöntem üzerinden incelenmiştir.

Çalışmada kullanılan araştırmanın deseni Tablo 1’de gösterilmiştir.



**Tablo 1.**

Çalışmada Kullanılan Araştırmanın Deseni

Grup	Ön testler	Öğretim Yöntemi	Son testler
R		Buluş Yoluyla	
G <sub>D</sub>	TÖ	Öğretim Yaklaşımı	TÖ
R		Geleneksel Öğretim	
G <sub>K</sub>	TÖ	Yöntemi	TÖ

G<sub>D</sub> : Deney GrubuG<sub>K</sub> : Kontrol Grubu

TÖ : Tutum Ölçeği

### 2.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmadaki veriler tutum ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Aşağıda bu süreç açıklanmıştır.

#### 2.3.1. Tutum Ölçeği

Tutum ölçekleri; tutumların ölçülmesinde izlenen en popüler yaklaşımdır. Bunlar bireyin bir ya da birçok boyutta tutumunun yönünü ve yoğunluğunu belirlemek için kâğıt-kalemle uygulanan kendi rapor etme araçlarıdır. Bir tutum ölçeği, söz konusu konu ile ilgili bir dizi olumlu ve olumsuz ifadeleri içerir. Tutum ölçekleri arasında en çok kullanılan ve kabul göreni likert tipi ölçeklerdir (Demirel, 2004, s.163).

#### 2.3.2. Ölçeğin Geliştirilmesi

Araştırmada kullanılan tutum ölçeği araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde alan yazının taranmasının ardından hedef kitleyi oluşturan öğrencilerin konuyla ilişkin görüşleri alınmış ve 58 maddeden oluşan bir madde havuzu hazırlanmıştır. Ölçeğin geliştirilmesi aşamasında maddeler oluşturulurken yazım kurallarına elverişli biçimde maddelerin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal unsurları kapsamasına, olumlu ve olumsuz maddelerin taslak ölçek içerisinde eşit dağılımına dikkat edilmiştir. Deneme formunun seçenek skalası “(5) Tamamen katılıyorum”, “(4) Katılıyorum”, “(3) Kısmen katılıyorum”, “(2) Katılmıyorum” ve “(1) Hiç katılmıyorum” şeklinde sıralanmıştır.

Ölçeğin anlaşılabilirliği ve kapsam geçerliliğinin belirlenmesinde alan uzmanlarının, dil uzmanlarının ve ölçme değerlendirme uzmanlarının fikirlerine başvurulmuş ve görüşler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Gerekli düzenlemeler sonrasında 58 maddelik taslak tutum ölçeği pilot uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Geçerlik ve güvenilirlik çalışması için, gerekli izinler alındıktan sonra, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Resim- İş Eğitimi Ana Bilim Dalında, Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalında, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesinde, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalında taslak tutum ölçeği uygulanmıştır.

#### 2.3.3. Tutum Ölçek Verilerinin Geçerlik Güvenirlik Analizine İlişkin Bulgular

Geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin analizler 285 kişilik çalışma grubu üzerinden elde edilen veri seti üzerinde yapılmıştır. Ölçeğe ilişkin geçerlik ve güvenilirlik analizleri SPSS 21.0 paket programı aracılığıyla yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliği ile ilgili olarak Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. “Verilerin faktör analizine uygunluğunu belirlemek adına Kaiser-Meyer Olkin (KMO)

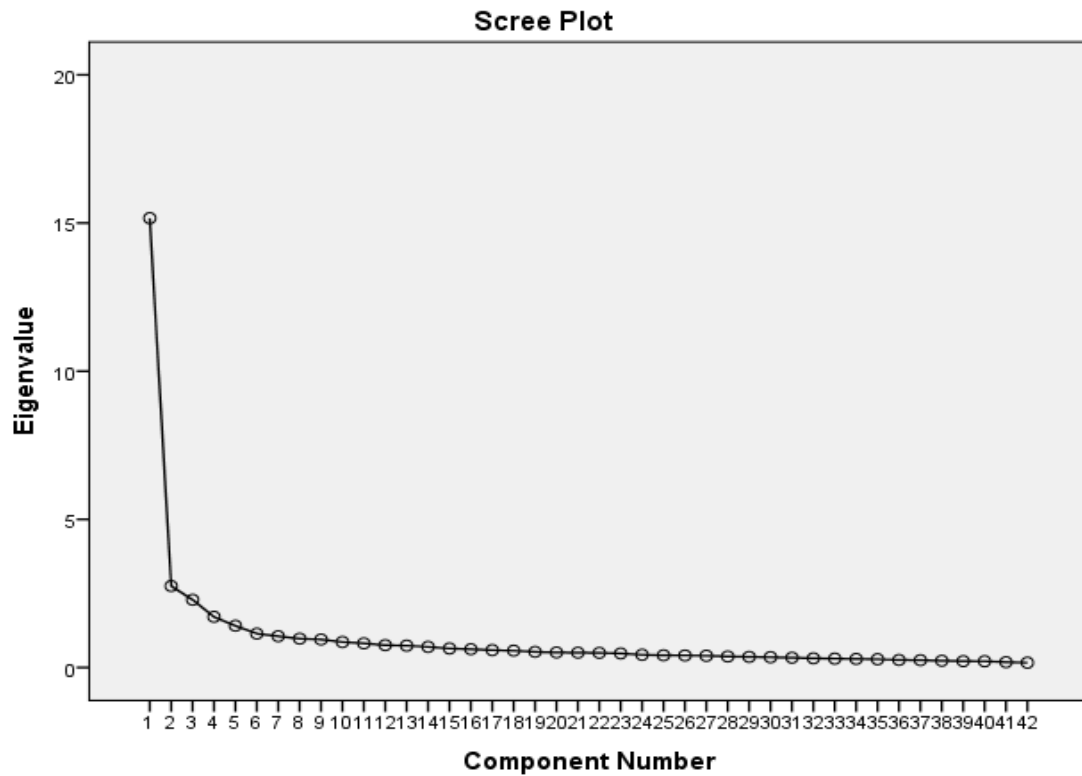
katsayısı ve Barlett Sphericity Testi ve Açımlayıcı Faktör Analizi için varimax dik döndürme yöntemi kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği ile ilgili olarak Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ve madde test toplam korelasyon katsayıları hesaplanmış, bunun yanı sıra testin iç tutarlılığının belirlenmesinde alt-üst %27'lik grup ortalamaları karşılaştırılmıştır” (Büyüköztürk, 2007). Bununla birlikte ölçek alt boyutlarının kendi içinde ve ölçeğin tamamıyla uyumunu açıklayan korelasyon katsayıları ve bu analizlere ek olarak ölçeğin iki eşit yarısı için Spearman-Brown iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır.

### 2.3.4. Ölçeğin Geçerliğine İlişkin Bulgular

#### 2.3.4.1. Açımlayıcı Faktör Analizi

Uygulama çalışmasından sağlanan verilerin faktör analizine uygunluğunu belirlemek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett Spehericity değeri hesaplanmıştır. Analiz sonucunda KMO değeri .94 ve Barlett testi sonucunda Barlett Spehericity değeri [ $X^2 = 6624,102$ ;  $p < .001$ ] olarak bulunmuştur. KMO değerinin minimum .60 olması ve Barlett Sphericity testinin de anlamlı çıkması analiz değerlerinin kabul edilebilirliği açısından önemli görülmektedir (Field, 2013). Faktör yük değerleri için 0.45 değeri esas alınmış, 0.45'in altındaki faktör yük değerleri kapsam dışı tutulmuştur (Seçer, 2015). Döndürme sonrasında özdeğerleri 1'den büyük olan sadece dört faktör dikkate alınmıştır. Dikkate alınan dört faktör'ün toplam varyansı açıklama oranı %52,173'dür. Bu haliyle açıklanan varyans oranı sosyal bilimlerde (%40 ile %60) olması gereken kabul sınırları içerisinde (Tavşancıl, 2014). Yapılan analiz sonucunda ölçek formundaki 17 madde ölçüt değeri ve yapıya uymadığı gerekçesiyle kapsam dışında tutulmuş, ölçeğin nihai formunda 41 madde kalmıştır. Ölçekte kalan 41 tutum maddesi yansıttığı yargılara göre sırasıyla “zevk alma”, “isteksizlik”, “zorlayıcılık” ve “zaman alma” şeklinde adlandırılmıştır. Faktörlerin öz değerlerine göre çizilen Scree Plot Grafiği Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1. Ölçeğe ilişkin özdeğer faktör grafiği



Açımlayıcı faktör analizi sonucunda 41 maddeden oluşana ölçek maddelerinin alt boyutlara göre dağılımı, faktör yük değerleri, faktörlerin varyans ve toplam varyans oranları Tablo 2'de verilmiştir.

**Tablo 2.**

Temel Sanat Eğitimi Dersi Taslak Tutum Ölçeğine İlişkin Madde Faktör Yükleri ve Faktör Varyansları Dağılımı

Maddeler	Faktör I	Faktör II	Faktör III	Faktör IV
Madde 25	,739			
Madde 17	,706			
Madde 9	,699			
Madde 11	,699			
Madde 23	,694			
Madde 1	,691			
Madde 51	,684			
Madde 5	,667			
Madde 55	,637			
Madde 47	,625			
Madde 19	,620			
Madde 13	,610			
Madde 29	,600			
Madde 49	,594			
Madde 45	,565			
Madde 37	,563			
Madde 35	,552			
Madde 53	,547			
Madde 27	,517			
Madde 57	,490			
Madde 39	,489			
Madde 41	,486			
Madde 21	,483			
Madde 24		,768		
Madde 16		,692		
Madde 18		,672		
Madde 26		,670		
Madde 22		,653		
Madde 36			,670	
Madde 10			,656	
Madde 46			,655	
Madde 50			,634	
Madde 54			,590	
Madde 34			,587	
Madde 42			,559	
Madde 52			,528	
Madde 58			,502	
Madde 12				,634
Madde 4				,625
Madde 2				,573
Madde 8				,570
	22,988	11,280	10,961	6,944
			<u>Toplam Varyans</u>	<u>52,173</u>

### 2.3.5. Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin güvenirligi için ölçeğin bütünü ve alt boyutları için ayrı ayrı Cronbach Alfa güvenirlilik katsayısı ve ölçek maddelerinin her biri için madde test toplam korelasyonları hesaplanmıştır. Bunun yanısıra alt-üst %27'lik grup ortalama puanları arasındaki farkın manidarlığını belirlemek bu yolla maddelerin ayırt ediciliğine dair bir kanıt elde etmek amacıyla bağımsız gruplar için t-testi yapılmıştır (Büyüköztürk, 2007). Ölçek için yapılan güvenirlilik analizi bulguları Tablo 3'te yer almaktadır.

**Tablo 3.**

## Güvenirlilik Analizi Sonuçları

Faktör -Madde No	Madde Toplam Korelasyonu	Alt%27-Üst%27 t	Cronbach Alfa İç Tutarlık Katsayısı
Faktör I			,94
Madde 25	,748	17,524***	
Madde 17	,694	16,440***	
Madde 9	,675	13,020***	
Madde 11	,707	15,018***	
Madde 23	,725	16,380***	
Madde 1	,658	9,872***	
Madde 51	,648	12,735***	
Madde 5	,570	10,261***	
Madde 55	,652	12,286***	
Madde 47	,565	11,812***	
Madde 19	,652	10,255***	
Madde 13	,514	13,531***	
Madde 29	,619	12,186***	
Madde 49	,560	9,287***	
Madde 45	,582	7,986***	
Madde 37	,580	9,291***	
Madde 35	,551	9,582***	
Madde 53	,565	10,857***	
Madde 27	,624	10,731***	
Madde 57	,461	9,308***	
Madde 39	,432	7,629***	
Madde 41	,480	8,388***	
Madde 21	,564	10,540***	
Faktör II			,85
Madde 24	,528	8,998***	
Madde 16	,510	7,687***	
Madde 18	,517	7,538***	
Madde 26	,626	9,763***	
Madde 22	,444	7,180***	
Faktör III			,85
Madde 36	,480	9,168***	
Madde 10	,494	9,063***	
Madde 46	,501	8,013***	
Madde 50	,590	11,383***	
Madde 54	,322	5,708***	
Madde 34	,579	12,494***	
Madde 42	,363	6,037***	
Madde 52	,605	10,741***	
Madde 58	,634	13,682***	
Faktör IV			,78
Madde 12	,597	11,046***	
Madde 4	,651	12,672***	
Madde 2	,517	9,539***	
Madde 8	,417	8,034***	
Ölçek Toplam			,94

\*\*\*P&lt;.001

Tablo gözden geçirildiğinde, ölçeğin tümü ve alt faktörleri için hesaplanan Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları sırasıyla; .94,.85,.85,.78 ve ölçek geneli için 0.94'dür. Ölçek maddeleri ile ilgili olarak hesaplanan madde toplam korelasyonu değerleri 0.32-0.75 arasında değişmektedir. Alt-üst %27'lik grup puan karşılaştırmalarında yapılan t-testi sonuçları ölçekte yer alan tüm maddeler için  $P<.001$  düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Ölçeğin iki eşit yarısı için hesaplanan Spearman-Brown iç tutarlılık katsayısı 0.84'dür. Bu sonuç, ölçekteki bütün maddelerin aynı özelliği ölçtüğü şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan bir iç tutarlık göstergesi olarak ölçek bütünü ve alt boyutları arasındaki korelasyon değerleri hesaplanmıştır. İlgili bulgular Tablo 4'te yer almaktadır.

**Tablo 4.**

Ölçeğin Bütünü ve Alt Boyutları Arasındaki Korelasyon Değerleri

	Ölçek Toplam	Faktör I	Faktör II	Faktör III
Faktör I	,937**	-----		
Faktör II	,742**	,566**	-----	
Faktör III	,798**	,602**	,567**	
Faktör IV	,739	,615	,562	,536

\*\* $P<.01$ 

Tablo incelendiğinde ölçeğin bütünü ve alt boyutları arasındaki korelasyon değerlerinin 0,54 ile 0,94 arasında ve  $\alpha=0.01$  anlamlılık düzeyinde orta ve yüksek düzeyde pozitif ilişki içerisinde oldukları görülmektedir.

Sonuç olarak 41 madde ve dört alt boyuttan oluşan Temel Sanat Eğitimi Dersi tutum ölçeği 18 olumsuz 23 olumlu maddeden oluşmaktadır. Beşli likert tarzında bir seçenek skalasına sahip olan ölçekten alınabilecek en yüksek tutum puanı 205 ve en düşük tutum puanı 41'dir. Ölçekte yer alan 18 olumsuz madde tersten puanlanmaktadır.

### 3. Bulgular ve Yorum

Araştırmanın genel amaç ve alt amaçları doğrultusunda ölçme araçlarından elde edilen veri seti üzerinde yapılan istatistiksel analizleri için SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Deney ve kontrol gruplarında hem başarı hem de tutum ölçeğinden elde edilen veriler üzerinde çözümün normallik varsayımını tazmin ettiği gerekçesine dayalı olarak parametrik testlerden bağımlı ve bağımsız gruplar için "t testi" tekniklerinden faydalanılmıştır. Analizlerden toplanan sonuçlar tablo haline getirilmek suretiyle yorumlanmıştır.

"Deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilere ilişkin demografik ve sayısal bilgiler Tablo 5'te verilmiştir.

**Tablo 5.**

Cinsiyete Göre Deney ve Kontrol Gruplarındaki Öğrenci Sayıları

Grup	Kadın	Erkek	Toplam
Deney	15	2	17
Kontrol	14	3	17

Tablo 5'e göre, deney grubundaki toplam 17 öğrencinin 15'i' bayan ve 2'si erkek; kontrol grubundaki toplam 17 öğrencinin 14'ü bayan ve 3'ü erkektir.

Deney ve kontrol gruplarında bulunan toplam 34 öğrencinin tamamı başarı testi ve tutum ölçeğinin ön ve son test uygulamalarında yer almıştır.

### 3.1. Deney ve Kontrol Gruplarının Ön Test Puanlarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde çalışmada yer alan deney ve kontrol gruplarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir; Veri setinin normal dağılıp dağılmadığının incelenmesini ardından araştırmanın alt problemleri doğrultusunda bağımlı ve bağımsız gruplar için “t testi” tekniklerinden yararlanılmıştır.

#### 3.1.1. Deney ve Kontrol Gruplarının Tutum Testi Ön Test Puanlarına Göre Karşılaştırılması

Deney ve kontrol gruplarının tutum ön test toplam puanları üzerinden gerçekleştirilen “bağımsız gruplar için t testi” sonuçları Tablo 6’da yer almaktadır.

**Tablo 6.**

Grupların Genel Ön Test Tutum Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin “t” Testi Sonuçları

Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sd	t	p
BYÖY (Deney Grubu)	17	135,18	10,41	32	,875	,388
Geleneksel Öğretim (Kontrol Grubu)	17	131,71	12,61			

P>0.05

Tablo incelendiğinde deney grubu  $\bar{x}=135,18$  ve kontrol gruplarının  $\bar{x}=131,71$  ön test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığı gözlenmektedir ( $t_{(32)}= 0,875$ ;  $p>0.05$ ). Bu sonuca dayalı olarak temel sanat eğitimi dersinde öğrencilerin derse yönelik benzer tutum puanına sahip oldukları söylenebilir.

### 3.2. Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Tanımlayıcı Analizler

Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin deney grubuna ait başarı ve tutum ön test- son test puan karşılaştırmaları yer almaktadır.

Deney ve kontrol gruplarına uygulanan başarı testi ve tutum ölçeğinden elde edilen puan ortalamalarının grupların kendi içerisindeki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı “bağımlı gruplar için t testi” yöntemi ile incelenmiştir.

#### 3.2.1. Deney Grubu Ön Test ve Son Test Tutum Ölçeği Puanlarına Göre Karşılaştırılması

Deney grubu tutum ön test ve son test puanlarına ilişkin t testi sonuçları tablo 7’de yer almaktadır.

**Tablo 7.**

Deney Grubundaki Öğrencilerin Ön Test-Son Test Tutum Puanlarına İlişkin “t” Testi Sonuçları

Grup	N	Tutum Ölçeği		ss	Sd	t	p
		Ön test $\bar{x}$	Son test $\bar{x}$				
BYÖY (Deney Grubu)	17	135,17	134,00	14,09	16	,344	,735

Deney grubundaki öğrencilerin tutum ön test puanları ortalaması  $\bar{x}= 135,17$  ve tutum son test puanları ortalaması  $\bar{x}= 134,00$ ’dır. Bağımlı gruplar için yapılan t testi sonucunda öğrencilerin ön test ve son test tutum puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemektedir ( $t_{(16)}= ,344$ ;  $p >.05$ ). Bu sonuca dayalı olarak deney grubunda uygulanan öğretim yönteminin öğrencilerin tutumlarında bir farklılaştırmaya sebep olmadığı söylenebilir.



### 3.2.2. Kontrol Grubu Ön Test ve Son Test Tutum Ölçeği Puanlarına Göre Karşılaştırılması

Kontrol grubu tutum ön test ve son test puanlarına ilişkin t testi sonuçları Tablo 8’de yer almaktadır.

**Tablo 8.**

Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Ön Test-Son Test Tutum Puanlarına İlişkin “t” Testi Sonuçları

Grup	N	Tutum Ölçeği		ss	Sd	t	p
		Ön test $\bar{X}$	Son test $\bar{X}$				
Geleneksel Öğretim (Kontrol Grubu)	17	131,71	134,06	19,87	16	,488	,632

Kontrol grubundaki öğrencilerin tutum ön test puanları ortalaması  $\bar{X} = 131,71$  ve tutum son test puanları ortalaması  $\bar{X} = 134,06$ ’dır. Bağımlı gruplar için yapılan t testi sonucunda öğrencilerin ön test ve son test tutum puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemektedir ( $t_{(16)} = ,488$ ;  $p > .05$ ). Bu sonuca dayalı olarak kontrol grubunda uygulanan öğretim yönteminin öğrencilerin tutumlarında bir farklılaştırmaya sebep olmadığı söylenebilir.

### 3.3. Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Tanımlayıcı Analizler

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin kontrol grubuna ait tutum ön test- son test puan karşılaştırmaları yer almaktadır.

#### 3.3.1. Kontrol Grubu Ön Test ve Son Test Tutum Ölçeği Puanlarına Göre Karşılaştırılması

Kontrol grubu tutum ön test ve son test puanlarına ilişkin t testi sonuçları Tablo 9’da yer almaktadır.

**Tablo 9.**

Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Ön Test-Son Test Tutum Puanlarına İlişkin “t” Testi Sonuçları

Grup	N	Tutum Ölçeği		ss	Sd	t	p
		Ön test $\bar{X}$	Son test $\bar{X}$				
Geleneksel Öğretim (Kontrol Grubu)	17	131,71	134,06	19,87	16	,488	,632

Kontrol grubundaki öğrencilerin tutum ön test puanları ortalaması  $\bar{X} = 131,71$  ve tutum son test puanları ortalaması  $\bar{X} = 134,06$ ’dır. Bağımlı gruplar için yapılan t testi sonucunda öğrencilerin ön test ve son test tutum puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemektedir ( $t_{(16)} = ,488$ ;  $p > .05$ ). Bu sonuca dayalı olarak kontrol grubunda uygulanan öğretim yönteminin öğrencilerin tutumlarında bir farklılaştırmaya sebep olmadığı söylenebilir.

### 3.4. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Tanımlayıcı Analizler

Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin deney ve kontrol gruplarına ait başarı ve tutum son test puan karşılaştırmaları yer almaktadır.

#### 3.4.1. Deney ve Kontrol Gruplarının Son Test Tutum Ölçek Puanlarına Göre Karşılaştırılması

Buluş yoluyla öğretim yaklaşımının uygulandığı deney grubu ile geleneksel öğretimin uygulandığı kontrol grubu son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin "t" testi sonuçları Tablo 10’da verilmektedir.

**Tablo 10.**

Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Son Test Tutum Puanlarına İlişkin “t” Testi Sonuçları

Gruplar	N	Başarı test $\bar{x}$	Son ss	Sd	t	p
BYÖY (Deney Grubu)	17	134,00	7,31	32	,875	,986
Geleneksel Öğretim (Kontrol Grubu)	17	134,06	11,82			

Deney grubundaki öğrencilerin tutum son test puanları ortalaması  $\bar{x} = 134,00$  ve kontrol grubundaki öğrencilerin tutum son test puanları ortalaması  $\bar{x} = 134,06$ 'dır. Bağımsız gruplar için yapılan t testi sonucuna göre öğrencilerin son test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmemektedir ( $t_{(32)} = ,875$ ;  $p > 0,05$ ). Bu sonuçlara dayalı olarak deney grubunda uygulanan buluş yoluyla öğretim yaklaşımının, öğrencilerin Temel Sanat Eğitimi dersine yönelik tutumlarında bir farklılaşmaya neden olmadığı söylenebilir.

## Sonuç ve Öneriler

### Sonuçlar

Sanatın tarihsel süreçte eğitim programına dahil edilmesiyle birlikte yerini alan ve 21. yüzyıla kadar müfredat bakımından geliştirilen Temel Sanat Eğitimi dersi, sanatçı adaylarına veya sanat eğitimi verecek eğitimci adaylarına, sanatın temel inceliklerini kavratılması açısından büyük öneme sahiptir. Sanatın temelini, temel sanat eğitimiyle verildiği düşüncesinden yola çıkarak, bu dersin bireye sanatın temel dinamik ve prensiplerini öğreten, bunların algılanmasında duyarlı hareketlere geçiren, farklı anlamlar ihtiva eden yapısıyla, sanat eğitimi alan her birey için bir gereklilik olduğu muhakkaktır.

Araştırmamızın, problemini “Temel Sanat Eğitimi Dersinde Buluş Yoluyla Öğretim Yaklaşımının Öğrenci Tutumlarına Etkisi nasıldır?” sorusunun cevabı oluşturmaktadır. Bu problem doğrultusunda belirlenen alt probleme ilişkin şu sonuçlar elde edilmiştir:

1. Buluş yoluyla öğretim yaklaşımının uygulandığı deney grubu öğrencilerinin ön test-son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? Alt problemine ilişkin elde edilen tutum ölçek verilerine göre, ön test-son test puanlarında anlamlı bir farklılık oluşmadığı ortaya çıkmıştır.

2. Buluş yoluyla öğretim yaklaşımının uygulanmadığı kontrol grubu öğrencilerinin ön test-son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? Alt problemine ilişkin elde edilen tutum ölçek verilerine göre, ön test-son test puanları arasında anlamlı bir farklılık oluşmamıştır.

3. Buluş yoluyla öğretim yaklaşımının uygulandığı deney grubu öğrencilerinin son test tutum puanları ile buluş yoluyla öğretim yaklaşımının uygulanmadığı kontrol grubu öğrencilerinin son test tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? Alt problemine ilişkin elde edilen tutum verilerine göre, buluş yoluyla öğretim yaklaşımının uygulandığı deney grubu öğrencilerinin tutum puanları ile geleneksel öğretim yönteminin uygulandığı kontrol grubu öğrencilerinin tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık oluşmamıştır.

Araştırmadaki, tutum ölçek sonuçlarında anlamlı bir değişim gözlenmemesi, araştırma için ayrılan sürenin, tutumların değişimine sebep gösterecek karar uzun olmamasından kaynaklanabilir. Araştırmamızın bu sonucu, Aslantaş (2013), Azar, Presley ve Balkaya (2006) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarıyla da paralellik göstermektedir. Bu durum, çalışma için ayrılan sürenin yetersizliği ve tutum unsurunun kısa sürelerde yönelimini değiştirmeyecek kadar kapsamlı olması, bu

sonucun çıkmasında etken olabileceği izlenimini oluşturmaktadır. Aslantaş'ın ve diğerlerinin de ifade ettikleri gibi tutumların olumlu ya da olumsuz yönde değişiminin süreye bağlı olduğu düşünülürse bunun için daha uzun bir sürenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin tutum puanlarında anlamlı bir farklılık olamamasına rağmen, deney grubu öğrencileri, derslerde yapılan uygulamalardan çok keyif aldıklarını genel kültür anlamında ve sanatsal gelişimlerine katkı sağladığını, doğaya ve sanat eserlerine bakış açılarında farklılıklar oluştuğunu belirtmişlerdir.

Buluş yoluyla öğretim yaklaşımıyla işlenen temel sanat eğitimine kaynak teşkil eden sanat nesnesi ve doğayla rengin yapısı, uyumu, dokuların ayırt edilmesi, biçimlerin dengesi, formların hacimleri, nesnelere boyutları konularında insan algısına hitap eden durumlar ortaya çıkmaktadır. Böylece beynin çalışma prensibine katkı sağlarken, estetik düşünce gelişimini ön plana taşımaktadır. Bu nedenle, temel sanat eğitimi sanat eğitiminin en önemli basamağını oluşturan derslerin başında gelmektedir. Bu basamak en verimli şekilde seçilen öğretim yaklaşımlarıyla öğretmenin olumlu katkısını arttıracak bir düzenleme olacaktır. Bu anlamda temel sanat eğitiminin buluş yoluyla öğretim yaklaşımı ile verilmesi öğrenciyi aktif hale getirirken, sorgulayan, araştıran, çözümler üreten, yaratıcılığı gelişmiş bireyler haline gelmelerine katkı sağlayacaktır.

### **Öneriler**

1. Buluş yoluyla öğretim yaklaşımının uygulandığı araştırmadan elde edilen bulgulara göre; temel sanat eğitiminin nitelik anlamında güçlendirilmesi için, yeni yöntem ve yaklaşımların kullanılması öğrenci kazanımları anlamında olumlu sonuçlar getirebilir. Bu bakımdan temel sanat eğitiminde kullanılan yöntemleri yapılandırılarak, yeniden düzenlenebilir.

2. Buluş yoluyla temel sanat eğitimine yönelik çalışmaların öğrencilerin tutumlarında olumlu etkiler meydana getirmesi açısından iki dönemi de kapsayacak şekilde uygulanması önerilebilir.

3. Öğretici konumundaki sanat eğitimcilerinin buluş yoluyla öğretim yaklaşımını inceleyerek, farklı yöntemlerle öğretimlerini yapılandırmaları, öğretim ortamının öğrenci merkezli bir uygulamaya yönlendirilmesini sağlayabilir.

4. Buluş yoluyla öğretim yaklaşımından yalnızca temel sanat eğitiminde değil, sanat eğitiminin her alanında kullanılabilirliği ile ilgili çalışmaların artırılması fayda getirebilir. Buluş eyleminin, sanatsal yaratıcılıkla birleştirilerek sentezlenmesiyle, kullanılan öğretim yöntemlerine ışık tutacak ipuçları yakalamak mümkün olabilir. Öğretici konumundaki sanat eğitimcilerinin buluş yoluyla öğretim yaklaşımını inceleyerek, farklı yöntemlerle öğretimlerini yapılandırmaları, öğretim ortamının öğrenci merkezli bir uygulamaya yönlendirilmesini sağlayabilir.

5. Buluş yoluyla öğretim ortamında, hazırlıkların düşünülerek önceden planlanması her öğrenme ortamında olduğu gibi, önemli bir durumdur. Bu planlamalara öğrencilerin dahil edilmesi, öğrencilerin derse olan istek ve ders ile ilgili meraklarını olumlu anlamda etkileyebilir. Buluş yoluyla öğretim yaklaşımında Bruner (2009), öğrencinin derse olan isteklerinin en büyük motivasyon olduğunu, derse karşı duyulan merak ve ilginin not kaygısından daha büyük motivasyon sağlayıcı olarak görülmesi gerektiğini belirterek eğitimcilere ipuçları sunmuştur. Bu motivasyonun sağlanmasında dersin ilk haftalarında öğrencilerin ilgisini çekecek, yaş gruplarına hitap edecek video ve görsellerle derse olan ilgileri artırılabilir.

6. Buluş yoluyla öğretim yaklaşımının sanat eğitiminde uygulanması ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmamaktadır. Bu anlamda araştırmacılara "sanat eğitiminde buluş yoluyla öğretim" ile ilgili çalışmalarının artırılması önerilebilir.

### **Kaynakça**

Aslantaş, S. (2013). İlköğretim 4. sınıf görsel sanatlar dersinde disiplinlerarası yaklaşıma göre yapılan öğretimin öğrencilerin derse ilişkin tutumlarına etkisi. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, (2), 1-13.

Azar, A., Presley, A.İ. & Balkaya, Ö. (2006). Çoklu zeka kuramına dayalı öğretimin öğrencilerin başarı, tutum, hatırlama ve bilişsel süreç becerilerine etkisi. *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, (30), 45-54.

- Bruner, J. (2009). *Eğitim süreci* (1. baskı). (T. Öztürk, Çev.) Pegem. (Orijinal çalışma basım tarihi 1960).
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. K., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem.
- Çetin, Ş. ve Çetin, F. (2019). Öğrenmeye yönelik tutum ölçeği (ÖYTÖ) geliştirme çalışması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 17 (1), 140-157.
- Demirel, Ö. (2004). *Eğitimde program geliştirme* (7. baskı). Pegem.
- Ersoy, E. (2013). Bilimsel araştırma yöntemleri. S. Baştürk (Ed.). *Nicel araştırma yöntemleri* (s. 339-374) içinde. Vize Yayınları.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. (4nd ed.). Sage.
- Kazancı, O. (1989). *Eğitim psikolojisi kuram ve ilkelerden uygulamaya*. Kazancı Matbaacılık.
- Kardaş, M. N. (2013). İş birlikli öğrenme yönteminin öğretmen adaylarının yazılı anlatım dersine yönelik tutumlarına etkisi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 152- 163.
- Özcan, B. N. ve Türnüklü, E. (2013). Buluş yoluyla öğrenme yönteminin ilköğretim öğrencilerinin geometrik düşünme düzeylerine etkisinin incelemesi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(7), 29-45.
- Seçer, İ. (2015). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi*. Anı Yayınları.
- Ünlü, M. (2007). *Problem çözüme ve buluş yoluyla öğretim kuramına göre geliştirilmiş web tabanlı eğitimin öğrenci başarısına etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Nobel Yayınevi.
- Topkaya, E. Z. ve Yalın M. (2005). Uygulama öğretmenliğine ilişkin tutum ölçeği geliştirilmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 1(1), 14-24.
- Yakışan, O. (2017). *Ortaokullarda dil bilgisi öğretiminde buluş yoluyla öğretim stratejisinin öğrenci başarısına ve kalıcılığa etkisinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Yiğit, B. (2013). Bilimsel araştırma yöntemleri. S. Baştürk (Ed.). *Bilimsel araştırmanın temelleri* (s. 3-31) içinde. Vize Yayınları.

### **Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

### **Yazarların Makaleye Katkı Oranları**

Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

### **Çıkar Beyanı**

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.



## Sınıf Öğretmenlerinin Müzik Eğitime İlişkin Tutumları ve Müzik Öğretimine İlişkin Öz-Yeterlikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi<sup>1</sup> *Examining the Relationship Between Primary School Teachers' Attitudes Towards Music Education and Their Self-Efficacies Regarding Music Education*

**Sadullah Serkan ŞEKER\***  
**Vasfi ÇİLİNGİR\*\***

\* Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Aydın/Türkiye.  
Assoc. Prof., Adnan Menderes University, Faculty of Education, Department of Education of Fine Arts, Aydın/Turkey.  
ssekanser@gmail.com  
ORCID: 0000-0001-7400-8919

\*\*Dr. Öğr. Üyesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Aydın/Türkiye.  
Asst. Prof., Adnan Menderes University, Faculty of Education, Department of Education of Fine Arts, Aydın/Turkey.  
vasfilingir@gmail.com  
ORCID: 0000-0002-6288-6025

### Öz

Bu çalışmanın amacı sınıf öğretmenlerinin müzik öğretimine ilişkin tutumları ile müzik eğitime ilişkin öz-yeterlikleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmaya Aydın İlinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı on sekiz (18) İlköğretim okulunda görev yapmakta olan toplam 385 sınıf öğretmeni katılmıştır. Veriler Şeker ve Saygı (2013) tarafından geliştirilmiş olan "Sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimine ilişkin tutum ölçeği" ile Afacan (2008) tarafından geliştirilmiş olan "Müzik eğitimi öz-yeterlik ölçeği" ile toplanmıştır. Araştırmanın bulguları incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin müzik öğretimine ilişkin tutum ile müzik eğitime yönelik öz-yeterlik toplam puanlarının orta düzeyde olduğu tespit edilmiş, her iki araştırma değişkeninin sınıf öğretmenlerinin cinsiyetlerine göre erkekler lehine anlamlı fark gösterdiği görülmüştür. Sınıf öğretmenlerinin hizmet içi eğitim alıp almama durumlarına göre anlamlı farka rastlanmazken, bir çalgı çalıp çalmama durumlarında çalgı çalanlar lehine anlamlı fark görülmüştür. Araştırmada sınıf öğretmenlerinin müzik eğitime ilişkin öz-yeterliklerinin müzik öğretimine ilişkin tutumlarını hangi düzeyde açıkladığına ilişkin doğrusal regresyon analizi yapılmış, analiz sonucunda sınıf öğretmenlerinin müzik eğitime ilişkin öz-yeterliklerinin müzik öğretimine ilişkin tutumlarını %35 düzeyinde açıkladığı görülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Sınıf öğretmenliği, öz-yeterlik, tutum.



### Makale Bilgisi | Article Information

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article  
**Geliş Tarihi / Date Received:** 05/04/2022  
**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 09/08/2022  
**Yayın Tarihi / Date Published:** 30/09/2022

**Atf:** Şeker, S. S. ve Çilingir, V. (2022). Sınıf öğretmenlerinin müzik eğitime ilişkin tutumları ve müzik öğretimine ilişkin öz-yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 74-85

**Citation:** Şeker, S. S. and Çilingir, V. (2022). Examining the relationship between primary school teachers' attitudes towards music education and their self-efficacies regarding music education. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 57, 74-85

### Abstract

This study aims to examine the relationship between classroom teachers' attitudes towards music teaching and their self-efficacy regarding music education. A total of 385 classroom teachers working in eighteen (18) primary schools in Aydın province affiliated with the Ministry of National Education participated in the study. The data were collected with the "Pre-school teacher candidates' attitude scale towards music teaching" developed by Şeker and Saygı (2013) and the "Music education self-efficacy scale" developed by Afacan (2008). When the findings of the study were examined, it was determined that the total scores of the classroom teachers' attitudes toward music teaching and self-efficacy toward music education were at a moderate level. While no significant difference was found according to whether the classroom teachers received in-service training or not, there was a significant difference in favor of those who played an instrument. In the study, linear regression analysis was conducted on the level of self-efficacy of classroom teachers regarding music education explaining their attitudes towards music education, and as a result of the analysis, it was seen that the self-efficacy of classroom teachers about music education explained their attitudes towards music education at the level of 35%.

**Keywords:** Classroom teacher, self-efficacy, attitude.

<sup>1</sup> Bu çalışmada kullanılan ölçekler ve veriler, Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğü Eğitim Araştırmaları Etik Kurulu tarafından etik kurallara ve ilkelere uygun bulunmuştur. (Evrak Tarih ve Sayısı: 22.06.2022-187405)



## Giriş

Müzik, bireyin doğumundan başlayarak tüm hayatının içinde önemli bir yere sahiptir. Levinowitz, (1998, s. 4) müziği “bilmenin bir yolu” olarak tanımlamış, müziğin eğitimde önemli bir araç olabileceğini belirtmiştir. Bunun yanında Gardner (1983), müzikal zekânın matematiksel, dilsel, uzaysal, kişilerarası ve içsel zekâ türleri ile eşit öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Levinowitz, (1998, s. 4) müzik yapmanın yürümek ve konuşmak gibi temel yaşam becerilerinden biri olduğunu belirtmiş, her çocuğun kendi anadillerini konuşmayı ve anlamayı öğrenme potansiyeli ile doğduğu gibi aynı şekilde kendi kültürüne ait müzikleri icra etme ve anlama potansiyeline sahip olarak dünyaya geldiğini ifade etmiştir.

Erken çocukluk döneminden itibaren verilen müzik eğitimi bireylerin sonraki yaşamlarındaki müzikal gelişimlerini etkileyecek kadar kritik bir öneme sahiptir (Fox, 2000; Greata, 2006; Burak, 2019, s. 258). Uçan (1994) müziğin çocukların yaşamlarında önemli işlevlere sahip olduğunu belirtmiştir. Bu işlevler; çocukların müzik yoluyla kendilerini ifade etmeleri, duygusal olarak kendilerini anlatmalarını sağlayan müziğin bireysel işlevleri, çocukların içinde buldukları toplumla etkileşime girmesini sağlayan müziğin toplumsal işlevleri, müzik yoluyla çocukların kendi kültürlerini ve başka kültürleri tanımalarını kapsayan müziğin kültürel işlevi ve çocukların sağlıklı bir gelişim sürdürmeleri etkili bir öğrenme yaşantısı kazanmalarını içeren müziğin eğitimsel işlevidir (Yıldız, 2006, s. 6).

Müzik ve müzik eğitimi çocukların okul ortamı ile ilk tanıştığı ilköğretim döneminde de önemini devam ettirmektedir. Müzik eğitimi çocukların gelecekteki müzik eğitimini etkilemekle sınırlı kalmamakla birlikte çocukların bilişsel becerilerini olumlu yönde etkilemektedir (Burak, 2019, s. 28). İlköğretim döneminde çocuklar yetişkin öğrenciler gibi sözel iletişim ile öğrenmekte zorlanmaktadır. Dunn, Dunn ve Treffinger (1995) araştırmalarında okul çağındaki çocukların %30’undan daha azının temel olarak işitsel bir algılama biçimine sahip olduğunu belirtmektedirler (Calissendorf, 2006, s. 84). Bu dönemde algılama ve dolayısıyla öğrenme daha çok dokunsal ve kinestetiktir. Fiziksel açıdan oldukça hareketli olan çocukta sürekli konuşma isteği ve soru sorma isteği vardır. Küçük motor becerilerini kullanmaktan hoşlanan çocuklar sürekli aynı yerde durmaktan sıkılır (Kavaklı, 1992, s. 48). Kuprina (2007), çocuklarda algılama, dikkat, düşünce hafıza, hayal gücü, çabuk kavrama gibi yetenekler uygulamalı eylemlere dayanmaktadır (Demirova, 2008, s. 12). Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda ilköğretim döneminde geleneksel olarak tabir edilen sözel iletişimin ağırlıkta olduğu bir müzik öğretim yönteminin çocukların müziği öğrenmesinde faydalı olamayacağı görülebilmektedir. Nitekim Piaget geleneksel eğitimin çocuğu sınırlandırdığını okulda çocukların edilgen bir rol üstlendiklerini belirtmiştir. Piaget’e göre çocuk okulda kendi öğrenme çabasını kendisi yönlendirmesi gerektiğini savunmaktadır (Senemoğlu, 2004, s. 51). Bu durumda sınıf öğretmenlerinin daha dersi daha aktif bir şekilde ve yaratıcı faaliyetlerle düzenlemeleri gerekmektedir. Bir müzik öğretmeni için bile gerçekleştirilmesi zor olan bu sürecin sınıf öğretmenlerine bırakılmış olması, sınıf öğretmenlerinin ise bu konuda yeterli eğitimi almamış olması ve deneyim sahibi olmamış olmaları üzerlerindeki baskıyı daha fazla arttırmaktadır. Göğüş (2008) çalışmasında sınıf öğretmenlerin müzik derslerini verimli bir şekilde yürütemediğini, bunun nedeni olarak yeterli birikime sahip olmadıklarını belirtmiştir.

1998-1999 eğitim-öğretim yılından itibaren yürürlükte olan sınıf öğretmenliği lisans programı içeriğinde müzik dersi “Müzik I”, “Müzik II” ve “Müzik Öğretimi” adı altında toplam üç yarıyıl verilirken 2019 yılında yeniden düzenlenmiş olan sınıf öğretmenliği lisans programı incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin sadece yedinci yarıyılda müzik eğitimi dersi aldıkları görülmektedir. Alan eğitimi klasmanında yer alan müzik eğitimi dersi içerik olarak; müzik öğretimi yöntem ve teknikleri, nota öğretimi teknikleri ritim ve melodiden yararlanarak Orff çalgılarıyla çocuklar için şarkıların düzenlenmesi, çalgının şarkı öğretiminde etkili kullanımı, oyun, müzik, dans, drama ve konuşma ilişkisi, müzik-estetik ilişkisi ile müziksel beğenin geliştirilmesi, müzik dersi etkinliklerinin diğer disiplinlerle ilişkilendirilmesi, ilköğretim müzik programı ile ilgili etkinlik uygulamaları kapsamaktadır. Bu kadar yoğun bir içeriğin bir yarıyılda sınıf öğretmeni adaylarına sağlıklı bir biçimde kazandırılması mümkün olmamakla beraber bu durum sınıf öğretmeni adaylarının mesleki yaşamlarında müziği öğretme konusuna ilişkin olumsuz bir tutum sergilemelerine ve kendilerini bu



konuda yetersiz hissetmelerini sağlayabilir. Bu durum sonuç olarak müzik derslerine olumsuz bir biçimde yansiyabilir. Konuyla ilgili ulusal alan yazında yapılmış olan araştırmalar var olan durumu açıkça göstermektedir. Göğüş (2008), araştırmasında araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin yarıya yakın bir kısmının (%46) müzik öğretimini verimli bir şekilde yürütemediğini, diğer yandan katılımcıların yine yarıya yakınının ise kısmen verim alabildiğini belirtmiştir (s. 377). Çevik (2011), araştırmasında sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimine ilişkin öz-yeterlik düzeylerinin orta seviyede olduğuna dikkat çekmiştir (s. 155). Yine Barış ve Özata (2009) sınıf öğretmeni adaylarının kendilerini temel müzik derslerinde ve seslerini kullanabilmeleri konularında yetersiz bulduklarını rapor etmiştir (s. 40). Kocabaş (2000) sınıf öğretmenlerinin kendilerini geliştirmek adına çaba göstermediklerini, kendilerini müzik derslerinde yeterli görmediklerini rapor etmiştir (s. 11). Nurikadioğlu (2000) “İlköğretim Kurumlarında Müzik Derslerinde Karşılaşılan Sorunlar” konulu araştırmasında sınıf öğretmenlerinin müzik dersine ilişkin yetersizliklerini dile getirmiştir. Kaptan (2004) Bolu ili ilköğretim Kurumlarında Görev Yapan Sınıf Öğretmenlerinin Müzik Derslerini İşleyişi ile İlgili Karşılaştıkları sorunların İncelenmesi” konulu araştırmasında müzik eğitimi konusunda karşılaşılan en büyük sorunun sınıf öğretmenlerinin lisans yıllarında müzik eğitimi almamış olmaları ya da verilen eğitimin kısa süreli olması ya da dar kapsamlı olarak verilmiş olması olduğunu belirtmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin ilköğretim döneminde müzik eğitimi vermek gibi kapsamlı ve büyük sorumlulukları olan bir görevin üstesinden sağlıklı bir şekilde gelebilmeleri için müzik öğretimine ilişkin tutumları ve yine müzik öğretimine ilişkin öz-yeterliklerinin de yüksek düzeyde olması beklenmektedir. Öğretmenlerin müzik öğretimine ilişkin olumlu tutuma ve yüksek öz-yeterliğe sahip olmaları, öğretim sürecinde karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelmekte daha araştırmacı olmalarını, sorunların çözümlerine yönelik stratejiler geliştirmelerini ve sorunlar karşısında kolayca pes etmemelerini sağlar.

Öz-yeterlik (self-efficacy) Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı'nda (Sosyal Bilişsel Kuram) öne çıkan önemli bir kavram olup, bireylerin olası durumların üstesinden gelebilmek için gerekli olan eylemleri ne kadar iyi yapabildiklerine ilişkin bireysel yargılarıdır (Bandura, 1982, s. 132). Tschannen-Moren ve Woolfolk Hoy (2001) ise yaptıkları bir araştırmada öz-yeterliğin “kişinin yeni bir durum karşısında, başarı düzeyinin ne olacağına ilişkin kendisi ile ilgili olan beklentileri” olduğunu belirtmişlerdir (s. 787). Bandura'ya göre öz-yeterlik algısı, yeteneklerimiz üzerindeki inanç dayanır ve belirli amaçlara ulaşmak için belirli bir davranışı organize etmek ve onu gerçekleştirmek için gereklidir (Bandura, 1977, s. 201). Topoğlu (2014) sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimine ilişkin öz-yeterlik düzeylerinin 4. sınıfa doğru düşme eğiliminde olduğunu, en düşük seviyenin ise 4. sınıfta yaşandığını belirtmiştir (s. 739). Topoğlu, bu durumu adayların meslek hayatları boyunca da müzik öğretimine yönelik düşük öz-yeterlik inancına sahip olabilecekleri şeklinde yorumlamıştır. Kendilerinin yapabilecekleri hakkında güven taşıyan insanlar zor işleri başarmak için kendilerini güçlü hissederler ve olumsuzlukları göze alabilirler. Böylece amaçlarına ulaşmak için her türlü güçlüğe meydan okunabilir. Başarısızlığa karşı çabalarını güçlü ve yüksek tutarlar. Başarısızlıktan sonra kendilerini çabuk toplarlar. Tehlikeli durumlara güvenle yaklaşmaları sonucu olayları kontrol altına almayı başarabilirler. Etkililiğe olan inanç başarıyı getirir, stresi azaltır, depresyonu önleyebilir (Bandura, 1994, s. 74).

Sınıf öğretmenlerinin müzik öğretimi sürecini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmelerindeki diğer bir önemli yapı da müzik öğretimine ilişkin tutumlarıdır. Tutum kavramı sosyal bilimlerde önemli bir yere sahiptir. Temelde insan davranışlarını açıklamakta kullanılan tutum (Recepoglu, 2013), bireyin bir durum, olay ya da nesne ya da kişi karşısındaki davranışını belirlemeye hazırlık olarak tanımlanmıştır (İnceoğlu, 2010, s. 5). Zihinsel, duyuşsal ve davranışsal olarak üç boyuta sahip olan tutum kavramının oluşması için üç boyutun birbirleri ile tutarlı olmasını gerektirmektedir. Whitley (1997) tutumun duygusal, bilişsel ve öz-yeterlik boyutlarına sahip olduğunu belirtmiştir (s. 2). Bu noktada tutum ile öz-yeterlik kavramları arasında bir ilişkinin olduğu söylenebilir. İnceoğlu (2010) tutumların duygusal öğelerinin gelişimlerinde bireyin geçmiş deneyimleri ve bilgi birikimlerinin öneminden bahsetmiştir (s. 6). Bu yönüyle tutum ve öz-yeterlik arasında ortak noktalar olduğu söylenebilir. Bandura (1977) öz-yeterliğin temellerinden birisinin de bireyin geçmiş yaşantıları olduğunu belirtmiştir (s. 203).

Ulusal alan yazında yapılan geçmiş araştırmalar incelendiğinde sınıf öğretmenliği adaylarının ve sınıf öğretmenlerinin müzik öğretimine ilişkin tutumlarının incelendiği görülmektedir. Açılmış ve Kayıran (2021) sınıf öğretmenleri ve sınıf öğretmeni adayları ile yapmış oldukları çalışmada her iki grubun da müzik öğretimine yönelik tutumlarının olumlu yönde olduklarını belirtmişlerdir. Yapılan araştırmada ayrıca sınıf öğretmeni adaylarının tutum düzeyleri sınıf öğretmenlerine göre daha yüksek olarak belirlenmiştir. Çelik ve Yetim (2017) sınıf öğretmeni adayları ile yapmış oldukları çalışmalarında müzik öğretimine ilişkin tutumlarını incelemişler, tutum puanlarının 1. ve 2. sınıflarda giderek yükseldiğini, buna karşın 3. sınıfta düşüş gösterdiğini fakat 4. sınıfta en yüksek puana ulaştıklarını rapor etmişlerdir. Araştırmacılar, yükselen tutum puanlarını son sınıfa geldikçe adayların kendilerini mesleki açıdan yeterli hale geldiklerini hissetmeleri ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Bu araştırmanın amacı Aydın Efeler ilçesinde bulunan Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretim kurumlarındaki sınıf öğretmenlerinin müzik eğitimine ilişkin öz-yeterlikleri ile müzik öğretimine ilişkin tutumları arasındaki ilişkileri incelemektir.

### Yöntem

Aydın ili Efeler ilçesinde bulunan Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretim kurumlarındaki sınıf öğretmenlerinin müzik eğitimine ilişkin öz-yeterlikleri ile müzik öğretimine ilişkin tutumları arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışma ilişkisel tarama modeline dayalı, betimsel bir araştırmadır. İlişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan tarama modelleri olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 2012, s. 81).

### Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye genelindeki Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretim okullarında görev yapmakta olan sınıf öğretmenleri oluştururken, örneklemini Aydın ili Efeler ilçesindeki Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretim okullarında görev yapmakta olan sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni sayısı 385'tir (n=385). Araştırmaya katılan öğretmenlerin okullara göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

**Tablo 1.**

Sınıf Öğretmenlerinin Okullara Göre Dağılımları

	<i>f</i>	%	Toplam Yüzde
Fitnat Nihat Azizler İlkokulu	19	4,9	4,9
Yunus Emre İlkokulu	22	5,7	10,6
Yörük Ali Efe İlkokulu	25	6,5	17,1
Yeniköy İlkokulu	11	2,9	20,0
Yedi Eylül İlkokulu	27	7,0	27,0
Yahya Kemal İlkokulu	17	4,4	31,4
Ekrem Çiftçi İlkokulu	50	13,0	44,4
Umurlu Umurbey İlkokulu	25	6,5	50,9
Yılmaz köy İlkokulu	6	1,6	52,5
Cumhuriyet İlkokulu	16	4,2	56,6
Aliye İzzet Begoviç İlkokulu	28	7,3	63,9
Umurlu Fatih İlkokulu	10	2,6	66,5
Ticaret Odası İlkokulu	32	8,3	74,8
Tepecik İlkokulu	11	2,9	77,7

**Sınıf Öğretmenlerinin Müzik Eğitime İlişkin Tutumları ve Müzik Öğretimine İlişkin Öz-Yeterlikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**

Mehmet Akif Ersoy İlkokulu	17	4,4	82,1
Güzelhisar İlkokulu	17	4,4	86,5
Halide Hatun İlkokulu	26	6,8	93,2
Hacı Celal Oto İlkokulu	26	6,8	100,0
Total	385	100,0	

### Veri Toplama araçları

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin müzik öğretimine ilişkin tutum düzeylerini ölçmek için Şeker ve Saygı (2013) tarafından geliştirilmiş olan “Müzik Öğretimine Yönelik Tutum Ölçeği (MÖTÖ)” kullanılmıştır. Ölçek “Müzik Öğretimine Önem Verme”, “Müzik Dersine İlişkin Duygu ve Düşünceler” ve “Müzik Öğretimine İlişkin Akademik Çalışmalar Yapmak” olmak üzere üç boyuta sahiptir. Ölçeğin toplamına ilişkin Cronbach Alpha katsayısı .90 olarak rapor edilmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin müzik eğitime ilişkin öz-yeterliklerini ölçmek için Afacan (2008) tarafından geliştirilmiş olan “Müzik Eğitimi Öz-Yeterlik Ölçeği (M.E.Ö.Ö)” kullanılmıştır. Ölçek toplam dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar sırasıyla “Müzikte Bilgi Birikimine Güven Duygusu”, Müzikte Uygulama Becerisine Güven Duygusu”, “Müzikte Teorik Bilgiyi Yaşam Becerisine Dönüştürme” ve “Müzikte Bilgi Ve Beceriye Kullanmada İstekli Olma Ve Kendine Güven Duyma” alt boyutlarıdır. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı .84 olarak rapor edilmiştir.

### Verilerin Analizi

Araştırmada ilk olarak veri setinde kayıp veri olup olmadığı incelenmiştir. Devamında regresyon analizi kullanılacağı için uç değer analizi yapılmış ve analiz için mahalonobis uzaklığı kullanılmıştır. Mahalonobis uzaklığı bir verinin diğer verilerin kütle merkezinden uzaklığıdır ve regresyon eşitliği üzerinde büyük etkisi vardır (Tabachnick ve Fidell, 2015). Yapılan analize bağlı olarak dokuz katılımcı (9) veri setinden çıkarılmıştır. Sonrasında veri setindeki değişkenlerin normal dağılıma sahip olup olmadıklarının belirlenmesi için K-S testi yapılmıştır. Testin sonuçları tablo 2’ de verilmiştir.

**Tablo 2.**

Kolmogorov-Smirnov Testi Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov Test	
	M.ö.t.ö	M.e.ö.ö
N	385	385
Kolmogorov-Smirnov Z	,988	,998
Asymp. Sig. (2-tailed)	,283	,272

Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda her iki değişkenin de normal dağılım gösterdiği için, parametrik analizlerin yapılmasında karar verilmiştir. Daha sonra sınıf öğretmenlerinin MÖTÖ ve MEÖÖ düzeylerinin tespiti “düşük”, “orta” ve “yüksek” olmak üzere üç kategoride incelenmiştir. Elde edilen puan ortalamalarının düzeylerini tespit etmek için ölçeklerden ve alt boyutlardan alınabilecek maksimum ve minimum puanlar belirlenmiş, maksimum puanlardan minimum puanlar çıkarılarak kategori sayısına bölünmüştür. Düzey tespitine ilişkin sonuçlar Tablo 3’te sunulmuştur. Bu doğrultuda MÖTÖ ve MEÖÖ puan ortalamalarının sınıf öğretmenlerinin cinsiyetleri, bir çalgı çalıp çalmama durumları, hizmet içi eğitim alıp almamaları gibi kategorik değişkenlere göre istatistiksel olarak anlamlı fark oluşturup oluşturmadıkları bağımsız örneklem t-testi ile incelenmiştir. Sınıf öğretmenlerinin hizmet yılları, görev yaptıkları okul ile araştırmanın bağımlı değişkenleri arasındaki

ilişki ise tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Araştırmada bağımlı değişkenlerin ve sahip oldukları alt boyutların birbirleri olan ilişkilerini incelemek için korelasyon analizi kullanılmıştır. Araştırmada son olarak sınıf öğretmenlerinin müzik eğitime yönelik öz-yeterliklerinin Müzik eğitime ilişkin tutumları tarafından ne kadar açıkladığı incelenmiş, bu incelemede hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır.

### Bulgular

Bu bölümde yapılan analizlerde MÖTÖ ve MEÖÖ'nün alt boyutlarına ilişkin yapılan analizlerde istatistiksel olarak anlamlı olan ilişkiler tablolarda verilmiştir. Değişkenlerin toplam puanları üzerinden yapılan analizlerin sonuçları istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığına bakılmaksızın tablolarda yer almaktadır.

Sınıf öğretmenlerinin MÖTÖ ve MEÖÖ düzeylerinin tespiti “düşük”, “orta” ve “yüksek” olmak üzere üç kategoride incelenmiştir. Elde edilen puan ortalamalarının düzeylerini tespit etmek için ölçeklerden ve alt boyutlardan alınabilecek maksimum ve minimum puanlar belirlenmiş, maksimum puanlardan minimum puanlar çıkarılarak kategori sayısına bölünmüştür. Düzey tespitine ilişkin sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur.

**Tablo 3.**

Sınıf Öğretmenlerinin MÖTÖ, MEÖÖ ve alt Boyutlarına İlişkin Düzeyleri

	Yüksek	Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	Ortalama	Düzey
<b>Mötö</b>	95	19	25,3-50,6	50,7-75,3	75,4-95	73,32	<b>Orta</b>
<b>Meöö</b>	95	19	25,3-50,6	50,7-75,3	75,4-95	60,56	<b>Orta</b>
<b>M.ö.ö.v</b>	50	5	5-14,9	15-29,9	30-45	37,23	<b>Yüksek</b>
<b>M.d.i.d.d.</b>	30	6	6 – 13,9	14 – 21,9	22-30	26,91	<b>Yüksek</b>
<b>M.ö.i.a.ç.y</b>	15	3	3 – 6,9	7 – 10,9	11 - 15	9,27	<b>Orta</b>
<b>M.b.b.g.d</b>	35	7	7 – 16,32	16,3 – 25,6	25,66-35	21,20	<b>Orta</b>
<b>M.u.b.i.g.d.</b>	30	6	6 – 13,9	14 – 21,9	22-30	18,40	<b>Orta</b>
<b>M.t.b.y.b.ç</b>	15	3	3 – 6,9	7 – 10,9	11 - 15	11,33	<b>Yüksek</b>
<b>M.b.b.k.k.g.d.</b>	15	3	3 – 6,9	7 – 10,9	11 - 15	9,62	<b>Orta</b>

Tablo 3 incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin MÖTÖ ve MEÖÖ'ye ilişkin puan ortalamaları incelendiğinde müzik öğretime yönelik tutumları ve müzik eğitime yönelik öz-yeterlik inançlarının orta düzey olduğu görülmektedir. Bunun yanında sınıf öğretmenlerinin müzik öğretime ilişkin tutum ölçeğinin “müzik eğitime önem verme” ve “müzik dersine ilişkin duygu ve düşünceler” alt boyutları yüksek düzey çıkarırken “müzik öğretime ilişkin akademik çalışmalar yapmak” orta düzey olarak bulunmuştur. Müzik eğitime yönelik öz-yeterlik ölçeğinin üçüncü alt boyutu “müzikte teoriyi yaşam becerisine dönüştürme” düzeylerinin yüksek olduğu görülürken diğer alt boyutların ise orta düzey olduğu tespit edilmiştir.

Analizin devamında sınıf öğretmenlerinin MÖTÖ ve MEÖÖ toplam ve alt boyutlarından aldıkları puanların ortalamalarının cinsiyetleri açısından istatistiksel olarak anlamlı fark oluşturup oluşturmadığı incelenmiş ve sonuçlar tablo 4'te verilmiştir.

**Tablo 4.**

Sınıf öğretmenlerinin cinsiyetlerine göre t-testi sonuçları

	Cinsiyet	N	X	SS	Sd	t	p
<b>Mötö</b>	Kadın	239	72,53	10,15	383	-1,904	<b>,058</b>

**Sınıf Öğretmenlerinin Müzik Eğitime İlişkin Tutumları ve Müzik Öğretimine İlişkin Öz-Yeterlikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**

	Erkek	146	74,62	10,85			
<b>Meöö</b>	Kadın	239	59,49	8,82	383	-2,911	<b>,004</b>
	Erkek	146	62,32	9,94			
<b>M.d.i.a.ç.y. (mötö)</b>	Kadın	239	9,05	2,46	383	-2,152	<b>,032</b>
	Erkek	146	9,63	2,71			
<b>M.b.b.g.d. (meöö)</b>	Kadın	239	20,71	4,274	383	-2,80	<b>,005</b>
	Erkek	146	21,99	4,434			
<b>M.u.b.i.g.d. (meöö)</b>	Kadın	239	18,02	4,268	383	-2,13	<b>,033</b>
	<b>Erkek</b>	<b>146</b>	<b>19,00</b>	<b>4,483</b>			

Tablo 4 incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin MÖTÖ toplam puan ortalamalarının cinsiyetlerine göre anlamlı fark oluşturmadığı, MEÖÖ toplam puan ortalamalarının ise erkek grubu lehine ( $t_{MEÖÖE} = -2,911$ ,  $p < ,005$ ) fark oluşturduğu görülmektedir. Her iki ölçüğe ait alt boyutlar incelendiğinde ise MÖTÖ'ye ait "müzik dersine ilişkin akademik çalışmalar yapma" boyutunda anlamlı farkın yine erkekler lehine olduğu gözlenirken ( $t = -2,152$ ,  $p < ,05$ ), MEÖÖ2ye ait "müzik bilgi ve becerisine güven duyma" ve "müzik uygulama becerisine güven duyma" alt boyutlarında ise yine erkek grubu lehine anlamlı fark gözlemlenmiştir ( $t_{mbbgd} = -2,80$ ,  $p < ,05$ ;  $t_{mubigd} = -2,13$ ,  $p < ,05$ ). Sınıf öğretmenlerinin araştırma değişkenleri ve alt boyutlarından aldıkları puanların ortalamalarının hizmet içi eğitim alıp almamalarına göre anlamlı fark oluşturup oluşturmadıklarına ilişkin t-testi sonuçları tablo 5'te verilmiştir.

**Tablo 5.**

Sınıf öğretmenlerinin hizmet içi eğitim alıp almamalarına göre t-testi sonuçları

	Hizmet içi	N	X	SS	Sd	t	p
<b>Mötö</b>	Evet	25	75,84	10,74	382	1,245	,214
	Hayır	359	73,15	10,44			
<b>Meöö</b>	Evet	25	62,88	10,96	382	1,282	,201
	Hayır	359	60,40	9,24			

Tablo 5 incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin MÖTÖ ve MEÖÖ toplam puan ve alt boyut puan ortalamalarının hizmet içi eğitim alıp almamalarına göre anlamlı fark oluşturmadığı görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin MÖTÖ ve MEÖÖ toplam ve alt boyut puan ortalamalarının bir çalgı çalıp çalmamalarına göre anlamlı fark oluşturup oluşturmadıklarına ilişkin t-testi sonuçları tablo 6'da sunulmuştur.

**Tablo 6.**

Sınıf öğretmenlerinin bir çalgı çalıp çalmamalarına göre t-testi sonuçları

	Çalgı çalma	N	X	SS	Sd	t	p
<b>Mötö</b>	Evet	79	78,18	9,72	382	4,77	<b>,000</b>
	Hayır	305	72,04	10,30			
<b>Meöö</b>	Evet	79	66,03	9,26	382	6,12	<b>,000</b>
	Hayır	305	59,11	8,84			
<b>M.e.ö.v</b>	Evet	79	39,70	5,996	382	4,129	<b>,000</b>



	Hayır	305	36,44	6,324			
<b>M.d.d.d.</b>	Evet	79	28,26	3,260	382	3,918	<b>,000</b>
	Hayır	305	26,55	3,501			
<b>M.ö.i.a.ç.y</b>	Evet	79	10,20	2,498	382	3,637	<b>,000</b>
	Hayır	305	9,03	2,542			
<b>M.b.b.g.d</b>	Evet	79	23,68	4,289	382	5,913	<b>,000</b>
	Hayır	305	20,55	4,172		5	
<b>M.u.b.i.g.d.</b>	Evet	79	20,10	3,747	382	4,014	<b>,000</b>
	Hayır	305	17,93	4,401			
<b>M.t.b.y.b.ç</b>	Evet	79	12,03	2,078	382	3,359	<b>,001</b>
	Hayır	305	11,15	2,095			
<b>M.b.b.k.k.g.d.</b>	Evet	305	10,20	1,950	382	2,855	<b>,005</b>
	<b>Hayır</b>	<b>79</b>	<b>9,4787</b>	<b>2,022</b>			

Tablo 6 incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin MÖTÖ ve MEÖÖ toplam ve alt boyut puan ortalamaları ile çalgı çalıp çalmamaları arasında çalgı çalanların lehine anlamlı fark olduğu görülmektedir. Araştırmada sınıf öğretmenlerinin MÖTÖ puanlarının MEÖÖ tarafından hangi düzeyde açıklandığına ilişkin doğrusal regresyon analizi sonuçları tablo 7’de verilmiştir.

**Tablo 7.**

Regresyon analizi

Model	R	R Square	Adjusted Square	R	Std. Error of the Estimate
1	,593 <sup>a</sup>	,352	,350		8,434

Tablo 7’de de görüldüğü gibi sınıf öğretmenlerinin müzik eğitimine ilişkin öz-yeterlik düzeyleri müzik öğretimine ilişkin tutumlarının % 35’ini açıklamaktadır.

### Tartışma

Yapılan araştırmada sınıf öğretmenlerinin müzik öğretimine ilişkin tutumları ve müzik eğitimine ilişkin öz-yeterlik düzeyleri cinsiyet, hizmet içi eğitim alıp almamaları, bir çalgı çalıp çalmamaları ve sınıf öğretmeni olarak görev yaptıkları hizmet yılları gibi değişkenler açısından incelenmiştir.

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin müzik öğretimine ilişkin tutumları orta düzey olarak bulunmuştur. Tutum ölçeğinin alt boyutları incelendiğinde ise müzik eğitime önem verme yüksek, müzik dersine ilişkin duygu ve düşünceler yüksek ve müzik dersine ilişkin akademik çalışmalar yapma orta düzey olarak bulunmuştur. Bu bulgular ışığında sınıf öğretmenlerinin müzik derslerini sevdiği, önem verdikleri fakat müzik dersine ilişkin akademik çalışmalar yapmak konusunda çok istekli olmadıkları söylenebilir. Yünlü ve Sağlam (2004) sınıf öğretmenlerinin müziğin çocukların bilişsel, duyuşsal ve devinışsel gelişimlerinde önemli bir yeri olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir (s. 217). Bu yönüyle araştırma elde edilen bulguyla örtüşmektedir. İnceoğlu (2010) tutumların zihinsel duyuşsal ve davranışsal bileşenlerden oluştuğunu belirtmiştir (s. 6). Tutumun zihinsel ögesi, bireyin tutum geliştireceği konuya dair olan bilgi birikimini temsil etmektedir. Eğer bireyin o konuya ilişkin nitelikli bir bilgi birikimi varsa birey o konuya ilişkin yüksek düzeyde bir tutum geliştirebilir. Sınıf öğretmenlerinin müzik öğretimine ilişkin orta düzeyde bir tutuma sahip olması, müzik alanındaki bilgi birikimlerinin yeterli düzeyde olmaması ile açıklanabilir. Göğüş (2008) araştırmasına katılan sınıf öğretmenlerinin yarısının kendilerini “kısmen yeterli” %38’inin ise yetersiz olarak gördüklerini rapor

etmiştir (s. 377). Benzer şekilde bu çalışmada sınıf öğretmenlerinin müzikteki bilgi birikimlerine güven duyma alt boyutunda orta düzey olmaları Göğüş'ün bulgularıyla örtüşmektedir. Altun ve Uzuner (2018)' de sınıf öğretmenlerinin üniversitede aldıkları eğitimin yeterli olmadığını rapor etmişlerdir (s. 1429). Austin (1995) sınıf öğretmeni adaylarının öğrencilik döneminden itibaren kendilerini müzik alanında çok yeterli görmediklerini rapor etmiştir (s. 12). Sınıf öğretmenlerinin özellikle müzik dersine ilişkin akademik çalışmalar yapmak konusundaki orta düzey tutumlarının yükseltilebilmesi için nitelikli ve verimli bir hizmet içi eğitim programının oluşturularak uygulanması gerekli olabilir. Bu sayede sınıf öğretmenlerinin bilgi ve beceri düzeylerinin iyileştirilmesi, sınıf öğretmenlerinin derslerine ilişkin ihtiyaç duydukları konularda daha sonra kendi kendilerine araştırmalar yapmalarını sağlayabilir.

Araştırmada elde edilen diğer bir bulgu ise sınıf öğretmenlerinin müzik eğitime yönelik öz-yeterlik düzeylerinin orta düzey olmasıdır. Aynı şekilde ölçeğe ilişkin alt boyutlar incelendiğinde ise müzikteki teorik bilginin yaşam becerisine çevrilmesi alt boyutunun yüksek düzey, diğer alt boyutların ise orta düzey olduğu görülmektedir. Bandura (1997)'e göre öz-yeterlik, "Bireyin belli bir işi başarılı bir şekilde gerçekleştirmesi için gerekli olan etkinlikleri organize edip başarılı olabileceğine olan inancıdır" (Bandura, 1997, s. 3; Zimmerman, 1995, s. 83). İlköğretim düzeyindeki müzik derslerinin nitelikli ve verimli bir şekilde işlenmesi de aslında ciddi bir performans gerektirmektedir. İlköğretim dönemindeki öğrencilerin fiziksel özellikleri incelendiğinde çocukların oldukça hareketli oldukları, sürekli konuştukları ve yerlerinde durmaktan oldukça sıkıldıkları görülmektedir. Bu nedenle müzik derslerinde standart bilgi akışına dayalı dersin verimli olmayacağı açıktır. Diğer yandan bu dönemdeki çocukların karşılaştıkları karmaşık problemleri soyut olarak çözememeleri (Senemoğlu, 2004, s. 32) derslerin somutlaştırılarak işlenmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu tip bir müzik dersinin verimli olması için bilimsel temellere dayalı olarak geliştirilmiş stratejilerin etkin bir biçimde kullanılması gerekmektedir. Bu durum, sınıf öğretmenin en az bir müzik öğretmeni kadar yoğun bir bilgi birikimi uzmanlığa sahip olmasına ve bedensel olarak da ciddi bir performansa sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durum sınıf öğretmenlerinin müzik eğitime ilişkin öz-yeterliklerinin orta seviye olmasını açıklayabilir. Küçüköncü (2000) sınıf öğretmenlerinin "seçilerek" bir başka deyişle herhangi bir müzikal yetenek sınavına tabi tutulmadan bu görevi icra ediyor olduklarını belirtmiştir (s. 2). Bu durum sınıf öğretmenlerinde müziğe karşı yetenekli olup olmadıklarına ilişkin şüpheler duymalarına neden olabilir. Bunun yanında sınıf öğretmenlerinin sahip oldukları bilgi ve becerilerin seviyesi dersi verimli bir şekilde uygulayıp uygulayamayacağına ilişkin inancını etkilemektedir. Bu nedenle müzik eğitime ilişkin öz-yeterlik seviyelerinin orta düzey olması, dersleri verimli şekilde işleyebileceklerine olan inançlarının da orta düzey olması anlamına gelmektedir.

Araştırmanın devamında sınıf öğretmenlerinin müzik öğretimine ilişkin tutum ve müzik eğitime ilişkin öz-yeterlik puanlarının cinsiyetlerine göre anlamlı fark oluşturup oluşturmadığı incelenmiş, müzik öğretimine yönelik tutum toplam puanlarında cinsiyete göre anlamlı fark oluşmadığı, buna karşın tutum ölçeğinin alt boyutu olan "müzik dersiyle ilgili akademik çalışmalar yapmak" alt boyutunda erkek öğretmenler lehine anlamlı fark gözlemlenmiştir. Ulusal alan yazında yapılmış olan araştırmalarda müzik öğretimine ilişkin tutum ile cinsiyet arasında benzer sonuçlara rastlanmaktadır. Buna göre Süalp (2018) araştırmasında sınıf öğretmenlerinin müzik öğretimine ilişkin tutumları ile cinsiyetleri arasında anlamlı farka rastlamamıştır. Fakat sonuçlar incelendiğinde erkek öğretmenlerin puanlarının kadın öğretmenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Kırıcıoğlu (2009) araştırmasında müzik öğretimine ilişkin tutum ile cinsiyet arasında anlamlı fark bulamazken erkek öğretmenlerin puanlarının kadın öğretmenlere göre yüksek olduğu görülmektedir (s. 61). Alan yazında yapılmış olan diğer araştırmalar incelendiğinde müzik öğretimine ilişkin tutumun sınıf öğretmeni adayları ile de oldukça fazla sayıda çalışılan bir kavram olduğu görülmektedir. Buna göre Çelik ve Yetim (2017) araştırmalarında sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimine ilişkin tutumları ile cinsiyetleri arasında anlamlı farka rastlamamıştır (s. 155).

Sınıf öğretmenlerinin müzik eğitime ilişkin öz-yeterlik düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı farka rastlanırken öz-yeterlik ölçeğinin alt boyutları olan müzik bilgi birikimine ilişkin güven duygusu ile müzik uygulama becerisine ilişkin güven duygusu su alt boyutlarında da cinsiyetlere göre anlamlı farka rastlanmıştır. Buna göre öz-yeterlik toplam puanda fark erkek öğretmenler lehine iken diğer alt boyutlarda da anlamlı fark erkek öğretmenler lehinedir. Ulusal alan yazın incelendiğinde

Çelik ve Yetim (2017) sınıf öğretmenlerinin müzik eğitimine ilişkin öz-yeterlikleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı farka rastlamazken (s.159), Çevik (2011) öz-yeterlik ile cinsiyet arasında kadın öğretmenlerin lehine anlamlı fark rapor etmiştir (s. 156). Köksoy (2017) araştırmasında sınıf öğretmeni adaylarının müzik eğitimine ilişkin öz-yeterlik düzeylerinin alt boyutlar düzeyinde incelemiş ve sadece “müzikte bilgi birikimine güven duygusu” alt boyutunda anlamlı fark elde etmiştir (s. 305). Anlamlı fark kadın öğretmenler lehinedir.

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin tutum ve öz-yeterlik puanları hizmet içi eğitim alıp almamalarına göre incelenmiştir. Buna göre sınıf öğretmenlerinin müzik öğretimine ilişkin tutum ve müzik eğitimine ilişkin öz-yeterlik puanları hizmet içi eğitim alıp almamalarına göre anlamlı fark göstermemiştir. Bu durum, alınan hizmet içi eğitimlerin niteliklerinin ve niceliğinin hangi düzeyde olduğunun sorgulanmasını akla getirmektedir. Kösreli (2012) araştırmasında sınıf öğretmenlerinin özellikle müzik öğretimi yöntem ve teknikleri, eğitim müziği dağarı gibi konularda yetersiz olduklarını, bu nedenle bir ya da birden fazla hizmet içi eğitimin gerekli olduğunu ve katılmak istediklerini belirtmiştir (s. 98). Aynı şekilde Kocabaş (2000) sınıf öğretmenlerinin öğrenim dönemlerinde müzik derslerini almalarına rağmen kendilerini yeterli görmediklerini ve hizmet içi eğitim almak istediklerini belirtmiştir (s. 11).

Araştırmanın devamında sınıf öğretmenlerinin bir çalgı çalıp çalmamalarına göre müzik öğretimine ilişkin tutum ve müzik eğitimine ilişkin öz-yeterlik puanları incelenmiş, ölçek toplam puanları ve alt boyutların hepsinde çalgı çalıp çalmamaya göre çalgı çalma lehine anlamlı farka ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgu müzik derslerinde çalgı çalabiliyor olmanın önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Her şeyden önce çalgı çalmak müziği ifade etmenin temel yoludur. Çalgı çalamayan bir sınıf öğretmenin müzik dersini etkili ve verimli bir şekilde idare etmesi mümkün değildir. Bu noktada önemli olan, sahip olunan çalgı beceri düzeyinin çok üst seviyelerde olması değil, çalgının verimli şekilde kullanılacak düzeye sahip olunmasıdır. Bu noktada ilköğretim dönemine ait müziklerin ifadesini sağlayabilecek temel çalgıların yeterli olabileceği düşünülebilir. Bunun yanında temel düzeyde çok sesliliğin gerçekleştirilebilmesi için piyano ya da gitarın kullanımı da dersin niteliğini artırabilir. Kurtuldu (2009, s. 516) ve Topoğlu (2014, s. 739) sınıf öğretmeni adaylarının daha eğitim süreci içindeyken bile çalgı çalma konusunda kendilerini yetersiz hissettiklerini belirtmişlerdir. Burak (2019) bir çalgı çalıyor olmanın müziği öğretmeye yönelik öz-yeterliğe olumlu katkıları araştırmasında belirtmiştir (s. 259).

Araştırmada son olarak sınıf öğretmenlerinin müzik eğitimine ilişkin öz-yeterlik düzeylerinin müzik öğretimine ilişkin tutumlarını ne derecede açıkladığına ilişkin doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda sınıf öğretmenlerinin müzik eğitimine ilişkin öz-yeterlik düzeylerinin müzik öğretimine ilişkin tutumlarını %35 düzeyinde etkilediği ortaya çıkmıştır. İnceoğlu (2010) tutumu bir durum olay, nesne ya da kişi karşısında belli bir tavır ortaya koymaya ya da davranış göstermeye hazır olma durumu olarak tanımlamıştır (s. 6). Bu tanım doğrultusunda sınıf öğretmenlerinin müzik dersini öğretmeye yönelik tutumlarının düzeyinin dersin niteliği ve verimi ile doğrudan bağlantılı olduğu görülmektedir. Whitley (1997) tutumların önemli bir boyutunu da öz-yeterlik olduğunu belirtmiştir (s. 2). Öz-yeterlik tutumun bilişsel duygusal ve davranışsal boyutlarından “duygusal” boyutun içinde yer alabilir. İnceoğlu (2010) duygusal ögenin bireyin çevresi ile ilgili bilgi duyum ve deneyimlerini sınıflandırması ve bu sınıflandırmayı olumlu ya da olumsuz olaylarla ya da amaçlarla ilişkilendirmesi durumu olarak tanımlamıştır (s. 6). Buna göre sınıf öğretmenin müziği öğretmeye ilişkin bir tutum geliştirmesi sırasında çevresinden edindiği bilgiler, diğer meslektaşlarının müzik dersi hakkındaki olumlu ya da olumsuz fikirleri, müziği öğretmek konusunda sahip olduğu müzikal bilgi, beceri ve müzikal yetenek algılaması geliştireceği tutumu etkileyecektir. Çevresindeki diğer sınıf öğretmenleri ile etkileşim sırasında müzik derslerinin işleniş hakkında olumsuz fikirler ya da deneyimler duyan sınıf öğretmeni aynı durumu kendisinin de yaşayacağını düşünerek kendi dersine yönelik negatif bir tutum geliştirebilir. Bu durum kişinin öz-yeterlik algıları ile de benzerlik gösterir. Öz-yeterliğin oluşmasında bireyin yaşantıları ve çevresi ile olan etkileşimi oldukça önem taşımaktadır.

Sonuç olarak sınıf öğretmenlerinin nitelikli bir müzik dersini gerçekleştirebilmeleri için öncelikle müzikal bilgi, birikim ve beceri açısından gelişmiş olmaları gerekmektedir. Bu gelişmişlik elbette ki sınıf öğretmenliği eğitimi zamanlarında başlamalı ve meslek hayatı boyunca da sağlanacak

nitelikli ve sayıca fazla hizmet içi eğitimlerle desteklenmelidir. İlköğretim döneminin çocuğun müzikal gelişimi için kritik bir dönem olduğunu düşündüğümüzde bu kritik dönemin sınıf öğretmenlerine teslim edilmesi ancak sınıf öğretmenlerinin de alanlarında bilgili, becerikli ve donanımlı olmalarını zorunlu kılmaktadır. Müzikal açıdan sağlıklı bir şekilde gelişmiş bireylerin temelleri ancak bu şartların gerçekleştirilebilmesi ile sağlanabilecektir.

### Kaynakça

- Açılmış, H. ve Kayıran, B. K. (2021). Sınıf öğretmenlerinin ve sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimine ilişkin duyuşsal özelliklerinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18 (Eğitim Bilimleri Özel Sayısı), 4746 - 4773. Doi: 10.26466/opus.890948
- Austin, J. R. (1995). Future classroom teacher's ability self-perceptions and attributional responses to failure in music: Do music Fundamentals classes make a difference?. *Research Perspectives in Music Education*, 5(1), 6-15.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological review*, 84(2), 191-215.
- Bandura, A. (1982). Self efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37(2), 122-147.
- Bandura, A. (1992). Self-efficacy. V. S. Ramachandran (Ed.). *Encyclopedia of Human Behavior*. (Vol. 4, pp. 71-81). Academic Press.
- Barış, D. A. ve Özata, E. (2009). Sınıf öğretmenliği anabilim dalında alınan müzik-müzik öğretimi derslerinin öğretmenlik uygulamalarındaki yansımaları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 27-42.
- Burak, S. (2019). Self-efficacy of pre-school and primary school pre-service teachers in musical ability and music teaching. *International Journal of Music Education*, 37(2), 257-271. <https://doi.org/10.1177/0255761419833083>
- Calissendorff, M. (2006). Understanding the learning style of pre-school children learning the violin. *Music Education Research*, 8(1), 83-96. <https://doi.org/10.1080/14613800600570769>
- Çelik, Y. ve Yetim, H. (2017). Sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimine ilişkin tutumları ile müzik öğretimi öz yeterlilik inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Electronic journal of education sciences*, 6(12), 150-170.
- Çevik, D. B. (2011). Sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimi özyeterlik düzeylerinin incelenmesi (Examining elementary education pre-service teachers' self-efficacybeliefs). *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 145-168.
- Demirova, G. Y. (2008). *Piyano eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin dikkat toplama yetisine etkisi* (Tez No. 234235) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Dinç-Altun, Z. ve Uzuner, F. G. (2018). Sınıf öğretmenlerinin müzik öğretimine yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1416-1632. Doi: 10.26466/opus.890948
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind*. Basic Books.
- Göğüş, G. (2008). İlköğretim I. kademe müzik eğitiminde öğretmenin etkinliği. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 369-382.
- İnceoğlu, M. (2010). *Tutum, algı ve iletişim*. Beykent Üniversitesi Yayınları.
- Kavaklı, A. (1992). *Çocukluk yaşlarında büyüme ve gelişme*. Hilal Matbaacılık.
- Kaptan, M. (2004). *Bolu ili ilköğretim kurumlarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin müzik derslerini işleyişi ile ilgili karşılaştıkları sorunların incelenmesi* (Tez No. 144055) [Yüksek

lisans tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

- Kırcıoğlu, Ç. S. (2009). *Sınıf öğretmenlerinin müzik dersi öğretimine ilişkin bilgi düzeyleri, öz-yeterlik alguları ile tutumlarının belirlenmesi* (Tez No. 235203) [Yüksek lisans tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kocabaş, A. (2000). Sınıf öğretmenlerinin müzik derslerindeki yetersizliklerine ilişkin görüşleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(7), 7–11.
- Köksoy, A. M. (2017). Sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimi öz yeterlilik düzeylerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (44), 297-320.
- Kösreli, S. (2012) *Sınıf öğretmenlerinin müzik dersine ilişkin hizmet içi eğitim ihtiyaçları üzerine bir inceleme: Erzincan ili örneği* (Tez No. 314239) [Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Küçüköncü, Y. (2000). Sınıf öğretmenliğinde müzik eğitimi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(7), 8-12.
- Levinowitz, L. M. (1998). The importance of music in early childhood. *General Music Today*, 12(1), 4-7. <https://doi.org/10.1177/104837139801200103>
- Nurikadoğlu, R. H. (2000). *İlköğretim kurumlarında müzik dersinde karşılaşılan sorunlar* (Tez No. 94402) [Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Recepoğlu, E. (2013). Öğretmen adaylarının yaşam doyumları ile öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 311-326.
- Süalp, Ç. (2018). *İlkokul sınıf öğretmenlerinin müzik dersine ilişkin tutumları ve yeterliklerinin incelenmesi* (Tez No. 516273) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Topoğlu, O. (2014). Sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimine yönelik özyeterlik inançlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 11(2), 730-743.
- Topoğlu, O. (2015). Opinions of pre-service classroom teachers among music education. *Journal of Human Sciences*, 12, 654–673. doi: 10.14687/ijhs.v11i2.3020
- Tschanen-Moran, M. & Woolfolk, A. H. (2001). Teacher efficacy: capturing an elusive construct. *Teaching and Teacher Education*, 17, 783–805. [https://doi.org/10.1016/S0742-051X\(01\)00036-1](https://doi.org/10.1016/S0742-051X(01)00036-1)
- Yünlü, F. ve Sağlam, M. (2004). Sınıf öğretmenlerinin müzik dersine ilişkin görüşleri, içerikle ilgili güçlükleri ve eğitim gereksinimleri. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 3, 211–226.
- Yıldız, G. (2006). *İlköğretimde müzik eğitimi*. Anı Yayıncılık.
- Whitley, J. B. E. (1997). Gender differences in computer-related attitudes and behavior: A meta-analysis. *Computers in Human Behavior*, 13(1), 1-22. [https://doi.org/10.1016/S0747-5632\(96\)00026-X](https://doi.org/10.1016/S0747-5632(96)00026-X)

#### **Araştırma ve Yayın etiği Beyanı**

Bu araştırmaya ilişkin verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterilmiştir.

#### **Yazarların Makaleye Katkı Oranları**

Araştırmaya 1. Yazar %60 oranında, 2. Yazar ise %40 oranında katkı sağlamıştır.

#### **Çıkar Beyanı**

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.





## Can Skopje, An Ottoman Sanjak, Be Evaluated Officially Fixed Price Fines Economically?

### *Bir Osmanlı Sancağı Olan Üsküp, İktisaden Narh Cezalarıyla Değerlendirilebilir mi?*

#### Yasemin ELİK\*

\* Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Erzincan/Türkiye.

Asst. Prof., Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Erzincan/Turkey.

ysmn.ciftci@gmail.com  
ORCID: 0000-0002-7536-6918

#### Abstract

Migration is moving from one place to another place. Extraordinary situations such as wars, epidemics, or natural disasters end with the displacement of people and thus their migration, which leads to some consequences in terms of both migration sending and receiving sides as well as social and geographical consequences. The 93 War between the Ottoman Empire and the Russian State witnessed a great migration wave. Especially with the loss of Bulgaria after the war, the Muslim people living in Bulgaria became a refugee and were settled in Skopje, an important Ottoman sanjak due to its strategic location, by the Ottoman State. The Ottoman Empire used every opportunity for the Bulgarian immigrants to maintain their lives. It implemented price control, which is one of its general economic policies, effectively to that end. As in other regions within the borders of the Ottoman Empire, it continued this control which means narh policy in Skopje punished those who acted in the opposite direction. The study aims to evaluate Skopje during and after the 93 War within the scope of fines of narh.

**Keywords:** Skopje, officially fixed price (narh), 93 War, fine.

#### Öz

Göç; bir yerden başka bir yere intikal etmek demektir. Savaşlar, salgınlar ya da doğal afetler gibi olağanüstü durumlar insanların yer değiştirmeleriyle; göç etmeleriyle nihayetlenir. Bu durum, hem göç eden kesim hem de göç alan kesim tarafından gerek toplumsal açıdan gerekse de coğrafi açıdan bazı sonuçlar ortaya çıkarır. Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya Devleti arasında yapılan 93 Harbi büyük bir göç dalgasına sahne olmuştur. Özellikle savaş sonrasında Bulgaristan'ın kaybedilmesiyle birlikte, Bulgaristan'da yaşayan müslüman halk mülteci konumuna geçmiş ve Osmanlı Devleti eliyle, stratejik konumu itibarıyla önemli bir Osmanlı sancağı olan Üsküp'e yerleştirilmiştir. Osmanlı, Bulgar muhacirlerinin hayatlarını idame ettirmeleri için her türlü imkânı kullanmıştır. Bu amaçla genel iktisadi politikalarından bir tanesi olan fiyat denetimini etkin bir şekilde uygulamıştır. Osmanlı sınırları dahilinde olan diğer bölgelerde olduğu gibi Üsküp'te de narh politikası anlamına gelen bu denetimi sürdürmüş ve aksi yönde hareket edenleri cezalandırmıştır. Çalışmanın amacı 93 Harbi sırasında ve sonrasında Üsküp halkını narh cezaları kapsamında değerlendirmektir.

**Anahtar Kelimeler:** Üsküp, narh, 93 Harbi, ceza.

**Makale Bilgisi | Article Information**  
**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article  
**Geliş Tarihi / Date Received:** 04/04/2022  
**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 23/08/2022  
**Yayın Tarihi / Date Published:** 30/09/2022

**Atf:** Elik, Y. (2022). Bir Osmanlı sancağı olan Üsküp, iktisaden narh cezalarıyla değerlendirilebilir mi?. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 86 - 103

**Citation:** Elik, Y. (2022). Can Skopje, an Ottoman sanjak, be evaluated officially fixed price fines economically? *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 57, 86 - 103

## Introduction

Production, consumption and distribution activities are the main economic activities. Depending on these activities, a society or a state can maintain its life positively or negatively within the framework of certain standards. Migration and the accompanying population change are the main factors that will improve or worsen the standards of the mentioned activities. Because along with the migration, when it comes to the migration receiving segment, the population will increase, the needs will increase, the state will revise its production policies with additional resources, consumption patterns will change, and distribution will be planned again. Moreover, if the migration is based on an extraordinary reason such as war, both the society and the state are expected to be more careful.

The sanjak of Skopje, that witnessed an intense change by allowing immigrants after the 93 War, constitutes the space limit of this study. Skopje, which was a castle-based city before the Ottomans, changed its identity when it was conquered by the Ottomans, and it took the trilogy of mosque, bedesten (covered bazaar) and market in its center with the characteristics of a standard Ottoman city. This development caused Skopje to be described as Bursa of the Balkans.

The main segment that kept the city alive commercially and economically was the craft unions. In other words, the city was located on trade routes and the section that would keep this trade alive was the craft unions. Moreover, as Evliya Çelebi stated, 133 branches of profession were active in the XV<sup>th</sup> and XVI<sup>th</sup> centuries, and there were 1.150 shops (İnbaşı & Kul, 2018, p. 229-230). The number of shops reached 1.410 in the XX<sup>th</sup> century (İnbaşı, 2012, p. 379). This can be interpreted as an indication that the craft unions, that played an essential role in the establishment of the Ottoman Empire, developed its area of dominance in Skopje over time and thus brought the economic life under control. Craft unions were the people who were responsible for delivering the goods and services needed by the public to those in need. Thus, craft unions, that were a part of the transportation sector, certainly did not do the mentioned transaction for free, and they demanded money for their actions as a necessity of economic life, in other words, they sold the goods and services needed by people in return for paying a certain price. Furthermore, the goods and services they traded were inspected by the authorities (by the state) in terms of price and quality.

Narh policy was based on the price and quality control of the goods and services sold by craft by the state. According to the system, crafts were subject to certain sanctions if they acted against the price or quality standardization determined by the authorities. The mentioned sanctions could be fines as well as imprisonment or banishment.

Original archival documents and additionally secondary sources were used in this study, which was based on the hypothesis whether Skopje, which was an Ottoman Sanjak during the 93 War, could be evaluated with narh fines economically. The documents available in the Foreign Archive Macedonia section included in the Prime Ministry Ottoman Archives with the code YB (021) were used as archival documents (Sarıay, 2022, p. 507). Among the mentioned documents, the narh fines imposed to craft during the 93 War were determined and tabulated. As a secondary source, the work entitled “1009 (1600) Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul’da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiyatları [Prices of Various Goods and Services in Istanbul According to the Narh Book of 1009 (1600)]”, which is a fundamental work on this subject and was written by Mübahat Kütükoğlu, was the first source of reference. The publication entitled “Balkanlarda Bir Türk Şehri: Üsküp (Fetihten XVIII. Yüzyıla Kadar) [A Turkish City in the Balkans: Skopje (From the Conquest to the XVIII<sup>th</sup> Century)]”, which clearly reveals the Ottoman identity of Skopje and constitutes a very large literature, was another secondary source used as a guide in the study. In addition to the mentioned sources, different secondary sources related to the subject were also sometimes used.

The main aim was to evaluate whether the narh fines were deterrent. During this evaluation process, the cash narh fines obtained from archival documents of the mentioned period were first determined, and it was revealed whether there was a change in narh fines over time. Then, the secondary sources were scanned, some economic dimensions such as the price of a real estate, repair cost of a household or subsistence wage at which a family can live at a standard level, transportation fees, salary payments, and workplace rents were reached. Finally, these data were evaluated relatively.

In this way, it was aimed that the reader would have an idea by making an evaluation on whether narh fines were deterrent or not.

### 1. Why was Skopje Important for the Ottoman Empire?

The states (principality or province) constituted the largest units of the Ottoman administrative structure in rural regions (İnalçık, 1995, p. 548; Kaynaklarla Osmanlı Coğrafyası Yer Adları Sözlüğü, 2020, p. 13). While provinces were divided into sanjaks (=liva), sanjaks were divided into districts, and districts were divided into townships and villages (=karye) (Halaçoğlu, 1991, p. 73). Sanjak was the basic unit of a state. Skopje, which was an important Ottoman sanjak, belonged to the Rumelia State. Rumelia was not only the geographically name given to the Balkan peninsula by the Ottomans, but also the state that included this region, and it was the top unit of the Ottoman administrative division (İnalçık, 2008, p. 232). Skopje, which was a part of Rumelia State at the beginning of the 1800s, became a sanjak of the Kosovo State towards the end of the century (Aktepe, 2022, p. 216). Its geographical position and location at the junction of European railways further increased the importance of Skopje (Salnâme-i Vilâyet-i Kosova 1896, 2000, p. 108).

Skopje, that became the capital of Macedonia in 1991, is geographically located to the east and west of the Vardar River. While the northern part of the Vardar River gives the impression of a modern-looking city mostly settled by Christians, the southern part where Muslims are concentrated gives the impression of a traditional city with Ottoman traces due to its historical structures (Dede, 2015, p. 40).

Skopje including the traces of many different identities remained under the rule of Illyrians, Dardanians, Romans, Byzantines and Slavs, Macedonians, Normans, and Serbs for 110 years, respectively, and came under Ottoman rule in 1392 (İnbaşı & Kul, 2018, p. 10-15). Skopje, that was exposed to many wars and natural disasters in the historical process, always maintained its importance for the Ottomans. Skopje, which was a center where large cannonballs were casted during the reign of Mehmed the Conqueror, experienced a great earthquake in 1555 and had to struggle with the internal disturbance that emerged as a result of the Jelali revolts that took place in the XVI<sup>th</sup> century before the devastating effects of the earthquake were over (İnbaşı & Kul, 2018, p. 17-19). Moreover, the Plague Epidemic known as the Black Death that affected the city, and 1683 Second Vienna Siege in which Skopje was occupied by the Austrians were other important turning points in the history of Skopje. (İnbaşı & Kul, 2018, p. 20-21). Skopje, which came under the Ottoman rule again in 1690 after the siege, remained under the Ottoman rule until the beginning of the XX<sup>th</sup> century, was occupied by the Serbs in 1912 at the beginning of the XX<sup>th</sup> century and given to Serbia in 1913 along with several neighboring cities (İnbaşı, 2012, p. 379). Skopje, which is located on both sides of the Vardar river in the middle of the Balkan peninsula today, is the capital city of the Republic of Macedonia. The geographical position of the sanjak of Skopje can be clearly seen on Map 1. The mentioned map was used in its original form obtained from the Ottoman State Archives website so that its originality would not be impaired.

**Map 1.****Ottoman Empire States in the XVII<sup>th</sup> - XVIII<sup>th</sup> Centuries**

*Source: (Kaynaklarla Osmanlı Coğrafyası Yer Adları Sözlüğü, 2020, p. 872).*

One of the reasons why Skopje, which was an important commercial center due to its location on trade routes, was still an important city in the 19<sup>th</sup> century was the railway. Skopje-Thessaloniki railway line and Skopje-Mitrovica railway line were opened in 1873 and 1875, respectively (Bektaş, 2020, p. 176). The railway line, which was opened on both sides in connection with Istanbul and Europe, respectively, contributed significantly to the socio-economic development of Skopje. In addition, the effect of Skopje's location on the Belgrade-Thessaloniki railway line, which was put into operation, is also undeniable (İnbaşı, 2012, p. 379).

As a result of the cheapening of transportation due to the developing railway lines and the loss of land due to the 93 War, Skopje became a migration-receiving city. Thus, population movements took place, and the authorities attempted to reconstruct the city in a way to respond to the demands of immigrants, which indicates that the city had to deal with many economic problems. Shelter, security, food and beverage, and the effort to have an income that can maintain daily life are some of them.

**Table 1.**

Population of Skopje from the XVIII<sup>th</sup> century to the XX<sup>th</sup> century

Years	Muslim	Non-muslim	Copt	Jew	Total
1700	8.775	1.770	-	265	10.545
1797	-	-	-	-	5.000-6.000
1820	-	-	-	-	3.000
1831	9.660	11.700	900	-	22.960
1835	6.000	9.000	-	-	15.000
1840	-	-	-	-	15.000
1841-1842	-	-	-	-	25.095
1860	13.000	7.000	-	-	20.000
1870	13.000	7.000	-	800	20.800
1877	16.462	14.586	307	160	31.515
1882	17.770	16.382	-	-	34.152

1888	-	-	-	-	25.000
1890	15.000	14.100	1.920	-	32.000
1921	-	-	-	-	41.006
1931	-	-	-	-	64.807

Source: (İnbaşı & Kul, 2018, p. 120-121; İnbaşı, 2012, p. 379).

As it can be seen in Table 1, the population of Skopje increased from 31.515 to 34.152 in the years 1877-1878, during which the 93 War took place. This increase was both in Muslim and non-Muslim populations. The effect of the 93 War on this increase is undeniable.

Russia from the XVI<sup>th</sup> century and European States from the XVIII<sup>th</sup> century agreed to remove Muslim communities from the region in order to put an end to the Turkish domination first in Europe and then in Anatolia (Paşaoğlu, 2013, p. 349). 93 War, also known as the 1877-78 Ottoman-Russian War, was the reason for the economic and political events that would deepen this purpose. As a result of the war, the Ottoman Empire was defeated by Russia. Eventually, the Treaty of San Stefano was first signed, and then, the Treaty of Berlin was signed on the grounds that this agreement was not in the interest of some party states. According to the Treaty of Berlin, the Ottoman Empire lost large amounts of land. As a state, the Ottoman Empire put forward some basic policies so that the people living in the lost lands would not be damaged by this situation. Migration was one of these policies. Skopje became the final stop of the mentioned migration policy.

Skopje Sanjak was an important settlement that received immigrants from the Balkans, which was considered as a messenger by Russia. Although the Ottoman Empire was in a difficult situation due to the defeat and additional costs of the war, it made great struggles so that the people living in the lost lands would not continue their lives with oppression and misery, however, it accepted the immigration demands to Skopje due to the limited opportunities. The acceptance of the immigration demands of people and finally the settlement policy in Skopje did not completely eliminate the existing problems. The lives of the immigrants who settled there were not easy, and they had to struggle for housing, food and beverages, health and many other issues. The authorities' request that no further immigrants should be allowed, diseases caused by the dense crowd, inability to bear many costs due to economic inadequacies, and burial procedures are the most obvious examples of this situation, and the factors that can be listed as thirst and not baking the bread in accordance with narh... can somewhat express the basic standards that immigrants who migrated to Skopje have to struggle with (Ahabab, 2016, p. 4; Kul, 2019, p. 19-23). Despite all the difficulties experienced, the immigrants adapted to the city and daily life over time.

## 2. What were the Principles of the Ottoman Narh Policy?

Narh, which derives from the Persian word nirh, meaning value or price, is the process of determining the price by the competent authorities (Kallek, 2006, p . 387). With a clearer statement, it refers to the determination of official ceiling price to prevent prices from exceeding a certain level by directly interfering with the market prices of the goods and services that meet the vital needs in order to ensure social welfare of the state (Kallek, 2006, p . 387). The outlines of the narh system, in which the basic principle is to inspect and control prices through the production of goods and services of good quality and also in accordance with the standards, are explained in the following items, as it was implemented in the Ottoman Empire:

- The narh policy is based on essential goods and services. These essential goods and services can be fabrics or foodstuffs such as wheat, rice or mutton, cleaning products such as soap, materials used in the production of shoes for palace, and ink, paper, bucket, fur or bow and arrow (Kütükoğlu, 1978, p. 18-72).
- The state could impose narh on its own initiative, or it could do so at the request of the other party. Consumers or craft could sometimes demand from the state to determine the narh, both of which were possible. While consumers applied to the authorities in case of excessive increase in prices, producers applied to the authorities either to prevent competition within themselves or in the face of falling profit rates due to the increase in raw material prices (Kütükoğlu, 1978, p. 2).



- Kadı determined the narh, to which sultan and grand vizier were not indifferent (Sahillioğlu, 1967, p. 38). Sometimes, ottoman constabulary (official for public order) who performed the same duty as today's municipal police could directly determine the narh (Sahillioğlu, 1967, p. 38). However, the determination process was generally performed at the meetings where kadı, ottoman constabulary, the notables of the city, chamberlain and yiğitbaşı of the craft union that produced and sold the goods, and the elderly came together (Sahillioğlu, 1967, p. 38). After the narh was determined, it was recorded in the court records and announced to the craft and the public (Tabakoğlu, 1987, p. 122).
- In the Ottomans, it was common to set the narh, and narh was normally set for the goods when the season came (Sahillioğlu, 1967, p. 37). Two separate narhs for summer and winter were determined for foodstuffs (grain and provisions) (Sahillioğlu, 1967, p. 38).
- Narhs were increased when the supply was limited due to natural disasters such as drought, flood or extreme winter, transportation difficulties, and political reasons such as war and blockade, however, in the contrary case, narhs were reduced if the supply expanded (Tabakoğlu, 2008, p. 334; Kütükoğlu, 1978, p. 3).
- The craft union assumed the function of being the internal executive and control mechanism of the Ottoman Empire during the implementation of the narh policy (Tabakoğlu, 1987, p. 125).

The change in the value of money was one of the most important factors that made the narh policy necessary. The state was in no hurry to set the narh in periods during which the value of money decreased, in other words, the state adopted inflationary policies, however, in periods of revaluation during which the value of the currency increased, it immediately intervened in the narhs and updated the prices over the new value of the currency (Sahillioğlu, 1967, p. 38). While narhs increased when the value of akce decreased, narhs decreased when the value of akce increased (Tabakoğlu, 1987, p. 334). This decrease or increase was different for all goods (Tabakoğlu, 1987, p. 334). At this point, the narh policy and thus price control were important because if price control was not implemented effectively, competition would lead to monopolization and thus competition would put an end to competition (Tabakoğlu, 1987, p. 112). Competition, which is a must for the markets in order to keep the economic life alive, reveals the importance of the narh policy. Here, the state served the purpose of creating an environment in which prices would be determined within the scope of normal supply and demand conditions, as required by classical economics, in order to intervene in the markets in the most wise way. To this end, it served the purpose of eliminating the people who came between the producer and the consumer, who were called as intermediaries or opportunists in the society, by minimizing the monopolistic tendencies.

The narh policy, which we know that it was also applied before the Ottoman Empire, gained an institutional nature during the Ottoman period (Kallek, 2006, p. 389). Because one of the basic duties of the state was the principle of provisionism, which was also one of the basic principles of the Ottoman economic worldview. According to the mentioned principle, it is essential to make a profit from an economic activity, and profit means different things for the producer and the consumer. While the profit for the producer is to keep the profit rate high by selling the product at the highest possible price, the profit for the consumer is to provide the goods and services they need as cheaply as possible, with high quality and in abundance (Genç, 2020, p. 47). The principle of provisionism focuses on the perception of profit of economic activity in relation to the consumer. So, the competent authority directly aimed to ensure social welfare, and while doing so, it had to provide consumers with the necessary standards to maintain their lives. The conclusion that can be drawn from this requirement is that, along with the narh policy, the authorities were obliged to provide the necessary goods and services to consumers so that they would maintain their lives at a certain standard.

The Ottoman Empire aimed to keep the prices of essential goods at a certain level to ensure the welfare of the people. The fact that the Ottoman Empire was an Islamic State also affected this situation. Because in the idea of balance, which is the main pillar of Islam, when it comes to the balance of society, justice comes to the forefront (Tabakoğlu, 1987, p. 75). The prerequisite for social welfare is to achieve justice. When justice is achieved, a bilateral balance will be achieved. Consumers would not have trouble when they were in a hurry to meet their essential goods and services, and producers would not be uneasy about the production and sale of essential goods and services that consumers needed.

In the Ottoman Empire, which was an Islamic State, the narh policy was important because it adopted the principle of achieving price stability as a result of ensuring justice and thus social welfare. So, the solution was to institutionalize price control by preventing monopolistic tendencies in the markets and by preparing an environment that allowed prices to be formed as a result of classical supply and demand conditions (Tabakoğlu, 1987, p. 132). Of course, there was non-compliance with the narhs, however, the state punished those who went beyond the determined narhs in order to prevent this situation. Imprisonment such as rowing fines, confinement in a fortress, the birch and banishment; fine of exile outside Istanbul until be emending; can be shown as examples for them (Kütükoğlu, 1978, p. 23; Tabakoğlu, 1987, p. 131).

### 3. What were the Narh Fines in Skopje?

The immigrants, who settled in Skopje during and after the 93 War, paved the way for the people of Skopje to be governed largely by the Ottoman system. The narh policy, which is a part of this systematics, and fines for those who acted outside the policy constituted the basis of this study entitled “Can Skopje, An Ottoman Sanjak, Be Evaluated Officially Fixed Price Fines Economically?”.

The narh fines applied during the 93 War in Skopje, an Ottoman Sanjak, are given below with examples from the documents:

**Table 2.**

Fines Paid by those Who Disobeyed Narhs in Skopje during the 93 War

Years		Craft		Fine	
hijri	gregorian	class	name	as original form in document	as kurus
1288	1871	bread maker	Berze	5 half beşlik (beşlik = 1/8 kurus)	12,5
		soapmaker	İstalko	10 beşlik	50
		candlemaker	Silye	10 beşlik	50
		candlemaker	İsteryo	10 beşlik	50
		other soapmaker	İstalko	10 beşlik	50
		other soapmaker	Mutte	10 beşlik	50
		candlemaker	Yani	10 beşlik	50
		candlemaker	İstoyan	10 beşlik	50
		grocer	Todor	10 beşlik	50
		candlemaker	Kadri	10 beşlik	50
		bread maker	Nikola	6 beşlik	30
				(total 96 beşlik)	<i>Unit sale price of the soap was 6 kurus, not 5,5.</i>
1289	1872/1873	bread maker	Lazo	1 beşlik	5
		bread maker	Nikola	6 beşlik	30
		grocer	Tanca	10 beşlik	50
		butcher	Dokula	10 beşlik	50
				(total 27 beşlik)	
		grocer	Yovan, Istoyan Tanca	10 beşlik (total 30 beşlik)	50
					<i>Unit sale price of rice was more than narh.</i>
1293	1876/1877	butcher	Durak ve Recep	20 beşlik (total 40 beşlik)	100
		butcher	Kantor Recep Hadjı Fettah Edhem	15 beşlik (total 45 beşlik)	75
		butcher	Celaeddin	15 beşlik	75
1294	1877/1878	candlemaker	Tuna	10 beşlik	50
		butcher	Abdülkerim	15 beşlik	75
		bagel seller	Espaso	10 beşlik	50

		bagel seller	Nako Sadık Buka Demir Başar Filib Simon Azu Volko Mustafa	10 beşlik (total 90 beşlik)	50
1296	1878/1879	bread maker	Yusuf	15 beşlik	75
		bread maker	Bije	15 beşlik	75
		butcher	Abdullah	15 beşlik	75
		bread maker	Koşu	15 beşlik	75 <i>He spent 1,5 weeks in prison because it was not possible to pay the money.</i>
		bread maker	Samuel	15 beşlik	75
		bread maker	Buyo	15 beşlik	75
		bagel seller	Recep Aga	10 beşlik	50
		bread maker	Yusuf	10 beşlik	50
		bagel seller	Köri	15 beşlik	75
		bagel seller	-	15 beşlik	75
		bagel seller	-	15 beşlik	75
		bread maker	5 people (there is no information about their names in documentaries)	15 beşlik (total 75 beşlik)	75
		bread maker	Koca	15 beşlik	75
		bread maker	Saru	20 beşlik	100
		yoghurt maker	Murat	10 beşlik	50
		bread maker	İbziltan	20 beşlik	100
		bread maker	Yahya	20 beşlik	100
		bread maker	Hayri Misâni Zâf ve Avram	20 beşlik (total 80 beşlik)	100
		bread maker	Nevhî	15 beşlik	75
		butcher	Dahvi Recep	15 beşlik	75
		butcher	Dokulak Ali	15 beşlik	75
		butcher	Yane	<i>Fine was given as kurus directly in documentary.</i>	75
		bread maker	4 people (there is no information about their names in documentaries)	<i>Fine was given as kurus directly in documentary.</i>	300 <i>Bread was sold between five and ten missing dirhams.</i>  <i>He spent few time in prison because it was not possible to pay the money.</i>
		butcher	Bekir	15 beşlik	75 <i>It was sold more than officiallay fixed price; 1,5 kurus.</i>

Can Skopje, An Ottoman Sanjak, Be Evaluated Officially Fixed Price Fines Economically?

		millar	Ali	15 beşlik	75 <i>It was sold as two times of officiallay fixed price.</i>
		millar	Muslih	<i>Fine was given as kurus directly in documentary.</i>	75
		bread maker	-	15 beşlik	75
		millar	Ali	15 beşlik	75 <i>It was sold as two times of officiallay fixed price.</i>
		butcher	Mehmed Çavuş ve Bekir	15 beşlik (total 30 beşlik)	75
		bread maker	Ebu Yusuf	15 beşlik	75 <i>Unit sale price of bread was 4 kurus; not 3.</i>
		grocer	Kozman	10 beşlik	50
<b>1297</b>	<b>1879/1880</b>	bagel seller	Lahko ve Garto	10 beşlik (total 20 beşlik)	50
		butcher	Adem	15 beşlik	75
		butcher	Fettah	15 beşlik	75
		butcher	Jew Hayim	15 beşlik + imprisonment for 3 days	75 <i>Unit sale price was 100 money, but it was sold 4,5 kurus. İmprisonment was given with fine.</i>
		bread maker	Borin	15 beşlik	75
		bread maker	İzlat	15 beşlik	75
		bread maker	Seto	15 beşlik (total 30 beşlik)	75
<b>1301</b>	<b>1883/1884</b>	bread maker	Miloş	15 beşlik	75
		bread maker	Latin Agastin ve Iylo	15 beşlik	75 <i>Fine increased its 4 times because of they were not in their shop at the time of payment</i>
<b>1304</b>	<b>1886/1887</b>	bread maker	-	15 beşlik	75

**Source:** (Directorate of State Archives Ottoman Archives (İstanbul) (BOA), Foreign Archive: Macedonia YB(021), 68/94; 68/153; 68/236; 68/258; 71/382; 71/383; 72/51; 72/39; 72/40; 72/41; 72/42; 74/114; 74/115; 74/116; 74/121; 74/125; 74/128; 74/131; 74/132; 74/133; 74/135; 74/137; 74/139; 74/145; 74/149; 74/153; 74/154; 74/161; 74/163; 74/165; 74/172; 74/206; 74/208; 74/211; 74/216; 74/230; 74/241; 74/247; 74/261; 74/266; 74/299; 75/77; 75/93; 75/111; 75/133; 75/162; 75/166; 80/165; 80/168; 80/171; 84/110).

The table consists of 6 columns. The first two columns give the Hijri and Gregorian dates, respectively, during which the narh fines were applied. The date conversion guide on the website of the Turkish Historical Society was used during the conversion of the dates given as Hijri in the original archival documents to today's Gregorian calendar (Tarih Çevirme Klavuzu, 17.12.2021). The next two columns respectively give the craft group and the name of the person who acted in the opposite

direction of narh. The last two columns respectively give the value of the narh fines given by the authorities as their original forms in document and in kurus.

As it can be seen in the table, narh fines are expressed as beşlik in the documents. Beşlik, which is the general name of base silver issued during the reign of Sultan Mahmud II and means five, also means one-eighth of kurus (Ünal, 2011, p. 11; Sami, 2017, p. 231; Artuk, 1992, p. 6). It was determined that the narh fines are directly expressed in kurus in only 3 of the archival documents examined. The amounts expressed in beşlik converted to kurus currency in order to evaluate the economic dimension of narh fines.<sup>1</sup> Only in this way, it seems possible to make a proper evaluation.

The main aim of the study was to get an idea about whether the narh fines were sufficiently deterrent or not. It was mainly intended to establish standards that would enable the immigrant people to live comfortably. There are 2 important points that should be expressed before moving on to the mentioned standards. The first of them is the cases where narh fines were sometimes an alternative or addition to imprisonment. In a case where it was an alternative, a person who was not financially able to pay the fine could pay the fine as imprisonment, within the scope of his/her statement. In a case where it was an addition, the person had to fulfill the obligation to pay the fine in cash as well as imprisonment. The second important point is whether narhs changed over time. The following chart was prepared to present this situation.

**Chart 1.**

Average Narh Fines by Years (1871-1887)

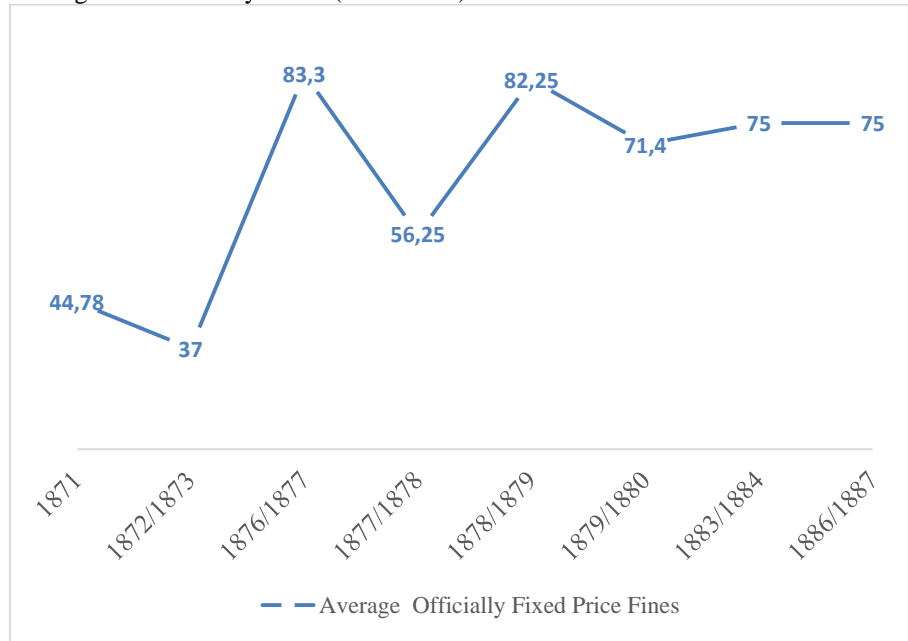


Chart 1 shows the cash fines imposed on those who acted in the opposite direction of narh in Skopje between 1871 and 1887, based on the original archival documents. When the general average is examined, it is possible to say that the fines changed in a standard range over time. However, it would be a big mistake to make a definite judgement on this issue. Because the average narh fines as 75 kurus for the years 1883/1884 and 1886/1887 in the chart are the results obtained from a single fine record from a single document. In addition, the average value for the dates 1878/1879 in the chart was obtained by taking the average of 31 fine records. At this point, the chart above is a valuable output for the reader to get a superficial idea of how narh fines changed over a 15-year period. It would be

<sup>1</sup> Beşlik is 1/8 of kurus. Based on the equation 1 kurus = 40 para = 120 akce, the values expressed as beşlik in the original documents were converted into kurus. This currency, which was a significant size in the 18<sup>th</sup> century, becomes a small amount after the 1870s; See for detailed information. Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, p. 178.



appropriate to increase the amount of data in order to make more precise judgments on the subject. The main aim here is to compare the fines with different economic sizes and to determine whether or to what extent they are a deterrent, rather than determining whether there was a change in narhs.

Some economic indicators that we could use to determine the deterrence of narh fines were collected from secondary sources. These indicators consist of numerical values obtained in the form of property or rent costs, housing prices, salaries and wages, sanjak income and expenses, education expenses, production and raw material fees, and communication and transportation costs. These numerical values are listed below in items:

- A house with unknown architectural features in Kōstendil where in the northeast of Skopje was 1.500 kurus for the year 1883 (Kul, 2019, p. 29).
- In 1882, the repair cost of a household in Skopje was around 700 to 800 kurus. This figure corresponds to the cost of some unspecified items and a weapon (Kul, 2019, p. 29).
- According to a record from 1884, the immigrants could use the buildings built by private individuals by paying 35 kurus to the state. In fact, immigrant Halil objected to being asked 124 kurus for a grocery store with two traps (Kul, 2019, p. 30).
- According to a record from 1883, the Skopje authority gave each family a pair of oxen, slingshots and a car worth 1.000 kurus to maintain their lives (Kul, 2019, p. 33).
- In a record dated 1890 of a waqf established by Selim II in Skopje, there is information that 220 kurus was paid to imam and speaker working in the mosque named Kulağuzlu in the village (Dede, 2015, p. 77).
- In 1893, İpek Sanjak was also a sanjak of Kosovo State, like Skopje. Municipal income and expense figures of İpek Sanjak are other factors that we can use to evaluate the size and therefore the deterrence of narh fines. In the period of 1893 - 1894, the yearly income of the municipality of İpek Sanjak was 11.350 kurus and its expense was 4.590 kurus (Ahmetaj, 2012, p. 62).
- The price information of the course books was obtained to evaluate the narhs through education costs. The average prices of the course books to be read by the students of Skopje Public High School (Üsküp İdadî Mülki Mektebi), which was established as a daytime school by the order of Abdulhamid II, for 7 years (1893-1900) are as seen in Table 3. The remarkable point is that there is one free course book among the books of the 4<sup>th</sup> and 5<sup>th</sup> grades, and these free course books were excluded while calculating the averages (Güler, 2019, p. 66-76).

**Table 3.**

Average Prices of the Course Books of Students in Skopje Public High School

Years	Classes	Average Annual Book Fees (kurus)
1893	1	1,27
1894	2	1,57
1895	3	1,75
1896	4	2,62
1897	5	2,87
1898	6	2,75
1899	7	3,94

*Source: (Güler, 2019, p. 66-76).*

- In 1896, in Prilep which is located in the south of Skopje and one of the important cities of Macedonia, it was decided to build a telegraph center, the cost of which would be borne by the public, and additionally, it was decided that a new line would be added to the telegraph line between Monastery and Prilep. This process would be performed with the help of the public. In this process, in which a total aid of 15.616,30 kurus was provided, the minimum aid was 12,5 kurus, while the amount of maximum aid was 495 kurus, and the aids varied by 25, 50, 60, 111, 275... kurus. The salary of the person working as a manager in the construction of the mentioned telegraph center and additional line was 800 kurus (Sarınay, 2005, p. 58-63).
- When the production or output costs are examined, the results showing the prices of the products sold by boza makers and halva makers in Skopje may also lead us to an evaluation.

According to the results, while the prices of tahina, walnut halva, kadayıf (oven baked shredded pastry with pistachio filling in thick syrup angel's hair dessert) and boza sold by boza makers in Skopje in 1870 were 7, 6, 2 and 0,5 kuruş, respectively, the prices of sugar tahina halva from white tahina, sugar tahina halva from black tahina, sugar walnut halva, pekmez tahina halva, kadayıf and boza sold by halva makers in Skopje in 1875 were 8, 7, 7, 6, 5, 2 and 0,5 kuruş, respectively (Sarınay, 2005, p. 97, 99).

- Some numerical values obtained from Yakup Ahabab's doctoral thesis entitled "Üsküp Sancağı'nın İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı (1876-1911) [Administrative and Socio-Economic Structure of Skopje Sanjak (1876-1911)]" may contribute to the study for evaluating the material dimension of narh fines:

In 1877, the total annual allocation of Skopje Sanjak was 81.000 kuruş, including civil servant salaries, prison and police station expenses (Ahabab, 2015, p. 10),

In 1888, while the monthly salary of Hacı Ahmet Efendi, who worked as a Skopje registrar, was 1.000 kuruş, the monthly salary of the accompaniment clerk, Ali Efendi, was 250 kuruş (Ahabab, 2015, p. 20),

In 1876, the monthly salary of Vezir Halil Rifat Pasha, who served as the governor of Kosovo, was 40.000 kuruş (Ahabab, 2015, p. 34),

In 1874, the average salary of the qaimaqam of Skopje Sanjak was 1.786 kuruş (Ahabab, 2015, p. 43),

At the end of the XIX<sup>th</sup> century, the average annual rent of the Abdalbaki Waqf's shops was 219 kuruş. Among the mentioned rental payments, the shop with the highest rental price was a mill shop with 900 kuruş, and the shop with the lowest rental price was the shop of a gunman with 40 kuruş (Ahabab, 2015, p. 138),

When the railway fees were examined, it was determined that the transportation fees of the year 1876 differed depending on the route. In addition, the fact that the transportation fees on the Skopje-Thessaloniki line and on the Skopje-Mitrovice line varied between 9 and 206 kuruş and between 10 and 101 kuruş, is among, respectively, the results obtained from the literature (Ahabab, 2015, p. 219-220),

It was observed that the post transportation fees for the years 1876-78 were standardized at the weight of 10 grams of letters. It was indicated that 1,5 kuruş was charged for 10 grams of letters up to 100 hours, 3 kuruş was charged for 101-200 hours, and 6 kuruş was charged for distances longer than 201 hours (Ahabab, 2015, p. 222).

- In 1885, the salary of Ali Rıza Efendi, who worked as a mufti in Skopje, was 342 kuruş (Tamaç, 2020, p. 89).

- According to the documentaries (temettuat registers) of Tırhala, Skopje and Drama Sanjaks dated 1845-1847, the lowest and highest civil servant salaries were 150 and 1.000 kuruş, respectively, and the average salary of 136 officers working in the mentioned 3 sanjaks was 278 kuruş (Atar, 2012, p. 406).

The numerical values collected from secondary sources provide an opportunity to evaluate the economical dimension of the narh fines. Among the mentioned values, the fact that salaries and wages are approximately twice the narh fines is a justification that can strengthen this argument. According to the data obtained from the original documents, the fact that the narh fines, which were around 100 kuruş, were worth approximately half of 220 kuruş, a fee paid to the imam and speaker of a village mosque, or 250 kuruş, the monthly salary of an accompaniment clerk, may first suggest that these fines mentioned were deterrent. Based on the fact that the salaries increased as the status increased, it became very difficult to determine the deterrence of narh fines with the salaries of a registrar, qaimaqam or governor. In order to explain this situation clearly, it may be very convincing to consider the fact that the average salaries of the qaimaqams of the Skopje Sanjak in 1874 were 1.786 kuruş. Furthermore, the fines imposed for the years 1884 and 87 were 75 kuruş. In 1885, the salary of Ali Rıza Efendi, who worked as a mufti in Skopje, is 342 kuruş. As of the mentioned years, it was observed that the narh fines were approximately ¼ of the salary of a mufti. This situation shows that

the evaluation of the fines in a single item in terms of salaries does not give a healthy result and that a superficial idea can be obtained when the salaries are analyzed individually. Because salaries are the factors that vary according to the job or status.

In addition to salaries, sheltering costs are also important. Among the mentioned costs, it was determined that the rental price was 35 kuruş and the price of a property was 1.500 kuruş. However, the available data only allows us to reach the costs. The absence of any additional data on the physical properties of the residences, the ownership or rental price of which are expressed, limits us to make comparisons. Nevertheless, the fact that the need for shelter could be met in return for 35 kuruş paid to the state in a period during which the costs such as war were multiplied and living standards became harder and harder may suggest that narah fines were extremely high. Moreover, the fact that the property cost of a house that we have no idea about its physical properties was 1.500 kuruş may be a result that can support our hypothesis.

Apart from salaries and wages and housing costs, there are different economical dimensions that allow to evaluate the size of the narah fines. One of them is the education costs. The education costs can be evaluated over the average prices of the course books that the students of Skopje Public High School would read for 7 years (1893-1900). The annual average prices of the books varied between 1,27 and 3,94 kuruş. It is a fact that education costs do not consist only of the fees for the course books. In this manner, when it is considered that the narahs tended to be approximately 100 kuruş, it can be concluded that the narah fines imposed as a sanction by the state were very high compared to the education costs. Another fee item that allows evaluation is communication and transportation. The communication fees were 1,5, 3 and 6 kuruş depending on the weight of the letters. The transportation fees ranged from 9 to 206 kuruş depending on the distance. It can be said that the transportation fees were sometimes higher than the narah fines. So, based on the transportation fees rather than communication fees, it can be concluded that the narah fines were high. Finally, production and raw material fees can also be evaluated within this scope. The average sale prices of the boza and halva makers in Skopje were 3.875 kuruş for 1870 and 5 kuruş for 1875. It is a fact that the cost of nutrition, which is one of the vital needs of people, does not consist of only boza or halva prices. So, considering that the minimum narah fine was 5 kuruş, the high costs are clearly evident. In other words, we can say that the narah fines, which were almost equal to the costs of craft, were deterrent.

### **Conclusion**

Along with the 93 War, the Ottoman Empire suffered a great deal of material damage. The lost lands, the compulsory costs of the war, and the vital needs such as nutrition, shelter and security of the immigrants who had to settle in the Ottoman lands were some of these material damages. The Ottoman economy sometimes had difficulties because it was not strong enough to bear all these costs. One of these difficulties, and even the most important one of them in terms of the study, was to prevent the Ottoman craft from acting outside the production and sales standards, who aimed to ensure a comfortable life for the immigrants who settled in their lands. They aimed to do it in Skopje, which is known as the Bursa of the Balkans and also known for the immigration of many immigrants there after the 93 War.

Skopje, a city that was under Macedonian, Roman, Balkan, Serbian and Ottoman rule in history, was an Ottoman sanjak during the 93 War. It remained under Ottoman rule from 1392 that which it was conquered by the Ottomans, until 1912, which it was captured by the Serbs during the Balkan Wars. Skopje, one of the most important cities of the Ottoman Empire in the Balkans, received intense immigration after the 93 War. When the lands lost as a result of the war combined with the intense wave of migration, the living conditions in Skopje became very difficult. The state did its best to meet the vital needs of the immigrants who settled here comfortably and to keep their living standards at a certain level. It is possible to talk about many economic policies implemented by the state for this purpose, however, the most important policy implemented was the narah policy. With the narah policy, the state interfered in the prices by using its authority.

Price is the most basic element that directs all economic activities of both the individual and the state. Prices are important for individuals because individuals will be able to reach a certain living standard and live in prosperity to the extent that they can provide goods and services that are under the

control of prices. Prices are important for the state because the state is obliged to provide a certain living standard to its individuals and therefore to keep them living in prosperity. Under this obligation, it is the primary duty of the state to control prices in a way that will both protect the craft and offer the consumer a comfortable living standard. The way to do this is through the narh policy. The narh policy, which is a standard price determination process, was the basis of the Ottoman price policy. The main purpose here is to prevent the consumer from living a life below the standard of living. Those who acts in the opposite direction with this policy, that the state considered as its primary duty, were subject to certain sanctions. These sanctions may include imprisonment such as rowing fines, confinement in a fortress, the birch and banishment; fine of exile outside Istanbul until be emending.

In the study, it was investigated whether there was a change in the narh fines after the 93 War in Skopje, an Ottoman Sanjak, and the direction of this change if there was a change. Furthermore, it was aimed to determine the fines imposed to those who did not comply with the narh were deterrent or not. To that end, some economic amounts obtained from secondary sources were included. These amounts were housing prices including property or rental costs, salaries and wages, sanjak income and expenses, education expenses, production and raw material fees, and communication and transportation costs. By comparing the mentioned amounts with the narh fines, it was examined whether the fines were deterrent or not for the Skopje craft.

When the narh fines are examined in terms of house prices such as property or rental costs, the idea that fines can be a deterrent comes to the forefront. Furthermore, the repair cost or minimum living amount of a household also supports this idea. However, in order to make our judgment clearer here, we need to know the characteristics of the mentioned houses or exactly what costs are included in the expenditures expressed as repair costs. Considering the salaries and wages, which are the second economic size, we can say that fines were deterrent. The fact that the narh fines were worth approximately 100 kurus while the salary given to the imam or speaker working in the mosque was 220 kurus in the mentioned period is a result that can prove this deterrence. The point to be noted here is that salaries and wages differed from time to time depending on the status or the job. Another economic size is the education costs that we reach based on the course books. Although the mentioned costs are far behind the fines shows that they were deterrent, keeping in mind that education costs did not only consist of course books will pave the way for a better evaluation. Income and expenses are another economic size. The annual income and expense figures of İpek Sanjak, another sanjak of Kosovo State, are important. Considering the figures mentioned, respectively, the income was 11.350 kurus and the expense was 4.590 kurus. There are two important conclusions to be drawn from here. Although the first one is not related to our subject, the municipal administration did not experience any financial difficulties because the incomes were approximately 3 times the expenses. The second one is that although the annual income and expense figures of the municipality seem very small at first, these figures highlight the idea that narh fines can be deterrent. According to the documents examined, 300 kurus, which was the highest narh fine, corresponded to 2,6% of the annual income and 6,5% of the annual expense of the İpek Sanjak. Considering the proportional sizes, the idea that the fines were deterrent comes to the forefront. However, the items that make up the annual income and expense figures of a sanjak should be taken into account. Finally, an evaluation can be made specifically for production and raw material fees, communication and transportation costs. In terms of production and raw material fees, average sale prices of boza makers and halva makers were 3.875 kurus for the year 1870 and 5 kurus for the year 1875. The fact that the minimum narh fine was 5 kurus in the mentioned period is a justification that can reveal the high costs and thus the deterrence of fines. Moreover, the cost of nutrition did not only consist of the prices of boza makers and halva makers. Considering the communication and transportation costs, communication fees varied depending on the weight of the letters and transportation fees varied depending on the distance. The minimum narh fine was the same as the communication fees, and the transportation fee for the longest distance was twice the average narh fine. It can be stated that the communication and transportation costs support the argument that the narh fines were deterrent.

When each of the economic sizes that we collected to compare with narh fines were evaluated on a specific scale, a common opinion on the deterrence of narh fines occurred. Although this common opinion enables us to make an evaluation from a non-detailed point of view, the results obtained

indicated that the fines were deterrent as expected. However, no statement supporting this situation was found in the original documents and secondary sources. To put it more explicitly, we can suggest that narh fines could be numerically deterrent when compared with the cost items examined within the scope of the study. However, this situation did not prevent the craft from acting against the narh policy implemented by the authorities and supported by sanctions.

This study, in which we have determined through the sources examined that narh fines were numerically deterrent, needs more detailed evaluations to be conveyed to the reader. Although the sources numerically prove that the fines could be deterrent, this deterrence could not be clearly observed in practice. An important conclusion that can be drawn from this is that the sanctions of the state on the craft within the scope of the narh policy were not effective. In other words, the fact that the cash fines imposed by the authorities were close to the costs incurred by the craft or the public was not at a level that would prevent the craft from acting against the narh.

## References

### Archival Documents

Directorate of State Archives Ottoman Archives (Istanbul) (BOA), Foreign Archive: Macedonia YB(021), 68/94.

BOA, YB(021), 68/153.

BOA, YB(021), 68/236.

BOA, YB(021), 68/258.

BOA, YB(021), 71/382.

BOA, YB(021), 71/383.

BOA, YB(021), 72/51.

BOA, YB(021), 72/39.

BOA, YB(021), 72/40.

BOA, YB(021), 72/41.

BOA, YB(021), 72/42.

BOA, YB(021), 74/114.

BOA, YB(021), 74/115.

BOA, YB(021), 74/116.

BOA, YB(021), 74/121.

BOA, YB(021), 74/125.

BOA, YB(021), 74/128.

BOA, YB(021), 74/131.

BOA, YB(021), 74/132.

BOA, YB(021), 74/133.

BOA, YB(021), 74/135.

BOA, YB(021), 74/137.

BOA, YB(021), 74/139.

BOA, YB(021), 74/145.



- BOA, YB(021), 74/149.  
 BOA, YB(021), 74/153.  
 BOA, YB(021), 74/154.  
 BOA, YB(021), 74/161.  
 BOA, YB(021), 74/163.  
 BOA, YB(021), 74/165.  
 BOA, YB(021), 74/172.  
 BOA, YB(021), 74/206.  
 BOA, YB(021), 74/208.  
 BOA, YB(021), 74/211.  
 BOA, YB(021), 74/216.  
 BOA, YB(021), 74/230.  
 BOA, YB(021), 74/241.  
 BOA, YB(021), 74/247.  
 BOA, YB(021), 74/261.  
 BOA, YB(021), 74/266.  
 BOA, YB(021), 74/299.  
 BOA, YB(021), 75/77.  
 BOA, YB(021), 75/93.  
 BOA, YB(021), 75/111.  
 BOA, YB(021), 75/133.  
 BOA, YB(021), 75/162.  
 BOA, YB(021), 75/166.  
 BOA, YB(021), 80/165.  
 BOA, YB(021), 80/168.  
 BOA, YB(021), 80/171.  
 BOA, YB(021), 84/110.

#### **Subsidiary Source**

- Ahbab, Y. (2015). *Üsküp Sancağı'nın idari ve sosyo-ekonomik yapısı (1876-1911)* (Publication No. 417696) [Doktoral dissertation, Istanbul University]. Turkish Council of Higher Education National Thesis Centre.
- Ahbab, Y. (2016). 93 Harbi sonrası Bulgar muhacirlerinin Üsküp Sancağı'nda iskanı. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 1-15.
- Ahmetaj, S. Ş. (2012). *Kosova Vilayeti: İpek Sancağı'nın idari ve sosyal yapısı (XIX. yüzyıl)* (Publication No. 317761) [Master's thesis, Istanbul University]. Turkish Council of Higher Education National Thesis Centre.

- Aktepe, M. (2002). Kosova. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (V. 26, pp. 216-219). TDV Publications.
- Artuk, İ. (1992). Beşlik. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (V. 35, p. 7). TDV Publications.
- Atar, Z. (2012). Balkanlarda temettuat tahrirleri (Tırhala-Üsküp-Drama sancakları örneklerinde). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12 (2), 389-407.
- Bektaş, G. (Gunjul). (2020). Bir Rumeli kentinin modernleşmesi: Üsküp (1839 – 1912). *METU JFA*, XXXVII (1), 169-198.
- Dede, M. (2015). *Üsküp vakıfları: Bir sosyal tarih incelemesi* (Publication No. 423683) [Doktoral dissertation, Gazi University]. Turkish Council of Higher Education National Thesis Centre.
- Genç, M. (2020). *Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet ve ekonomi*. Ötüken Neşriyat.
- Güler, N. (2019). *Salnamelere göre Kosova Vilayeti'nde eğitim – öğretim* (Publication No. 586667) [Master's thesis, Uludağ University]. Turkish Council of Higher Education National Thesis Centre.
- Halaçoğlu, Y. (1991). *XIV - XVII yüzyıllarda Osmanlılarda devlet teşkilatı ve sosyal yapı*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnalcık, H. (1995). Eyalet. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (V.11, pp. 548-550). TDV Publications.
- İnalcık, H. (2008). Rumeli. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (V. 35, pp. 232-235). TDV Publications.
- İnbaşı, M. (2012). Üsküp. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (V. 42, pp. 377-381). TDV Publications.
- İnbaşı, M. & Kul, E. (2018). *Balkanlarda bir Türk şehri: Üsküp (Fetihten XVIII. yüzyıla kadar)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kallek, C. (2006). Narh. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (V. 32, pp. 387-389). TDV Publications.
- Kaynaklarla Osmanlı coğrafyası yer adları sözlüğü. (2022, February 01). *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı*, <https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Yayinlar/Yayinlar.aspx>.
- Kul, E. (2019). 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı (93 Harbi) sonrası Üsküp'e gelen muhacirlerin durumu (1877 – 1875). *Anasay*, 8, 11-42. <https://doi.org/10.33404/anasay.534855>.
- Kütükoğlu, M. S. (1978). 1009 (1600) tarihli narh defterine göre çeşitli eşya ve hizmet fiyatları. *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 9, 1-85.
- Pamuk, Ş. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda paranın tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Paşaoğlu, D. D. (2013). Muhacir komisyonu maruzatına göre (1877-1878) 93 Harbi sonrası muhacir iskânı. *International Journal of History*, A tribute to Prof. Halil İnalcık, 2, 347-387.
- Sahillioğlu, H. (1967). Osmanlılarda narh müessesesi ve 1525 yılı sonunda İstanbul'da fiyatlar. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1, 35-53.
- Salnâme-i Vilâyet-i Kosova 1896 (Hicri 1314) / (Üsküp, Priştine, Prizren, İpek, Yenipazar, Taşlıca). (2000). *Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları*, Publication No: 3.
- Sami, Ş. (2017). *Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle)* (5th ed., p. 231).
- Sarınay, Y. (2005). *Osmanlı yönetiminde Makedonya*. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Publication No: 74.

- Sarıay, Y. (2010). *Başbakanlık Osmanlı arşivi rehberi*. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Publication No: 108, <https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/BA%C5%9EBAKANLIK%20OSMANLI%20AR%C5%9E%C4%B0V%20REHBER%C4%B0.pdf>.
- Tabakoğlu, A. (1987). Osmanlı ekonomisinde fiyat denetimi. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Prof. Dr. S. F. Ülgener'e Armağan, 43, 122.
- Tabakoğlu, A. (2008). *Türkiye iktisat tarihi*. Dergâh Yayınları.
- Tamaç, B. (2020). *Son dönem Osmanlı Üsküp uleması (1839-1913)* (Publication No. 640823) [Master's thesis, Uludağ University]. Turkish Council of Higher Education National Thesis Centre.
- Turkish Historical Society. (2021). *Tarih çevirme kılavuzu* (December 17). <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>.
- Ünal, M. A. (2011). *Osmanlı tarih sözlüğü* (1st ed., p. 11).

#### **Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

#### **Yazarların Makaleye Katkı Oranları**

Makale tek yazarlı olarak hazırlamıştır.

#### **Çıkar Beyanı**

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.



## Olimpik Değer Ölçeği Türkçe Formunun Psikometrik Özellikleri ve Toplumun Olimpik Değer Algılarının İncelenmesi<sup>1</sup>

*Psychometric Properties of Olympic Value Scale Turkish Form and Analysis of Perceptions of Olympic Value of Society*

İsmail AKTAŞ\*  
Can Çavin ÖTKAN\*\*

\* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü, Van/Türkiye.  
Assist Prof., Van Yüzüncü Yıl University, School of Physical Education and Sports, Department of Physical Education and Sports Teaching, Van/Turkey.  
ismailaktas@yyu.edu.tr  
ORCID: 0000-0002-5471-5787

\*\* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, Ankara/Türkiye.  
Res. Asst., Gazi University, Sport Sciences Faculty, Department of Sport Management, Ankara/Turkey.  
cancavin@gmail.com  
ORCID: 0000-0003-3800-4923

### Öz

Araştırmada, Olimpik Değer Ölçeği'nin (Olympic Value Scale) Türkçe literatüre kazandırılması ve bu ölçme aracı kapsamında bireylerin değer algılarının incelenmesi amaçlanmıştır. İlk aşamada Olimpik Değer Ölçeği'nin psikometrik özellikleri değerlendirilerek, Türk kültüründe ölçeğin geçerliği ve güvenilirliği 354 kişilik bir çalışma grubu ile test edilmiştir. 3 faktör, 12 maddeden oluşan ve 7'li likert tipinde derecelendirilen orijinal ölçek için öncelikle çeviri, sentez, geri çeviri, ön test ve uzman değerlendirmesi aşamaları uygulanmıştır. Ölçeğin Türk kültüründeki yapı geçerliği açıklayıcı faktör analizi (AFA) ile test edilmiş sonrasında doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik analizleri için Cronbach alfa katsayısı referans alınmış, maddelerin toplam test korelasyonları incelenmiştir. Olimpik Değer Ölçeği'nin orijinal ölçekle tutarlı bir yapıya işaret ettiği anlaşılmış ve Türk kültüründe de ölçeğin geçerli ve güvenilir bir yapı sağladığına kanaat getirilmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında, 1255 bireyin bazı sosyo-demografik özellikler kapsamında olimpiyatlara yönelik değer algıları incelenmiş ve bazı değişkenlerde grubun farklılık gösterdiği anlaşılmıştır. Hem ölçeğin yapısı hem de diğer bulgular literatür eşliğinde tartışılarak yorumlanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Olimpiyatlar, olimpizm, olimpik değer, geçerlik, güvenilirlik.

### Abstract

In the study, it was aimed to bring the Olympic Value Scale to Turkish literature and to examine the value perceptions of individuals within the scope of this scale. In the first stage, the psychometric properties of the Olympic Value Scale were evaluated and the validity and reliability of the scale in Turkish culture was tested with a study group of 354 participants. For the original scale consisting of 3 factors, 12 items and graded in a 7-point Likert type, first of all, the stages of translation, synthesis, back translation, pre-test and expert evaluation were applied. The construct validity of the scale in Turkish culture was tested with exploratory factor analysis (EFA) and then confirmatory factor analysis (CFA) was applied. Cronbach's alpha coefficient was taken as a reference for the reliability analyzes of the scale, and the total test correlations of the items were examined. It has been understood that the Olympic Value Scale indicates a structure consistent with the original scale and it has been concluded that the scale provides a valid and reliable structure in Turkish culture. In the second stage of the research, the value perceptions of 1255 participants living in Turkish culture towards the Olympics were examined within the scope of some socio-demographic characteristics by using the Olympic Value Scale. Both the structure of the scale and its results were discussed and interpreted in the light of the literature.

**Keywords:** Olympics, olympism, olympic value, validity, reliability.

### Makale Bilgisi | Article Information

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 09/09/2022

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 15/09/2022

**Yayın Tarihi / Date Published:** 30/09/2022

**Atf:** Aktaş, İ. ve Ötkan, C.Ç. (2022). Olimpik değer ölçeği Türkçe formunun psikometrik özellikleri ve toplumun olimpik değer algılarının incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 104 - 122

**Citation:** Aktaş, İ. & Ötkan, C.Ç. (2022). Psychometric properties of olympic value scale Turkish form and analysis of perceptions of olympic value of society. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 57, 104 -122

<sup>1</sup> Araştırma için gerekli olan Etik Kurul onayı; Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Yayın Etik Kurulu'nun 07.07.2022 tarihli toplantısında 2022/15-09 sayılı karar numarası doğrultusunda alınmıştır.

## Giriş

Spor, coğrafi, kültürel ve politik bağlamlarda sosyal bütünleşme ve ekonomik kalkınmanın destekleyicisi olarak önemli bir rol oynamaktadır. Yüzyıllar boyunca pek çok amaç için kullanılan spor, modern dünyada rekabeti ve barışı teşvik eden organizasyonlarda sporcuları ve hatta ulusları bir araya getirmek için kullanılmaktadır. Bu organizasyonların en önemlisi, en görkemlisi ve en kapsamlısı ise Olimpiyat Oyunları olarak bilinmektedir. Dünyanın her yerinden sporcuları cezbeden bu devasa etkinlik, Pierre de Coubertin'in (1931) belirttiği gibi şampiyonlar topluluğundan ve sıradan bir spor organizasyonundan daha fazlasını ifade etmektedir. Antik Yunan döneminde başlayan ve günümüzde hala devam eden bu etkinlik ulusların spor aracılığıyla bütünleşmesinin temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, fiziksel performansın ve rekabetin ötesine geçen bu etkinlik sahip olduğu değerler neticesi ile Olimpizm olarak adlandırılan bir düşünce sistemini yaratmaktadır (IOC, 2020, s. 8).

Olimpizm ve buna ilişkin değerleri incelemeyi önce değer kavramını açıklamak faydalı olacaktır. Değer; bir davranışın yahut eylemin gerek kişisel gerek sosyal anlamda tercih edilmesine yönelik temel inançları ifade etmektedir. Toplumun iyi/kötü, doğru/yanlış, uygun/uygunsuz ayrımlarına yönelik ortak düşüncelerinin kavramsallaşmış hali olarak da nitelendirilmektedir (Rokeach, 1973, s. 25; Schwartz & Bilsky, 1987, s. 552). Buna ek olarak değerler, tutum ve eylemleri motive eden, birey için neyin önemli olduğunu belirlemeye yarayan, bireyin hem toplumda hem de kendi dünyasında yargılanmasına öncülük eden ve toplum tarafından öngörülen ideal durumları temsil eden standartlardır (Homer & Kahle, 1988, s. 638; Inglehart, Basanez & Moreno, 1998, s. 10).

Değerler, bireyin yaptığı bir davranışla ailesini onurlandırması gibi spesifik veya sağlık, demokrasi, barış gibi görüşlerini ifade ettiği genel kavramlar da olabilmektedir. Birey yaşantısının her döneminde ve girdiği her farklı sosyal ortamda birçok değerle karşılaşabilmektedir (Rokeach, 1979, s. 13). Dolayısıyla birey, hayatına rehberlik eden değerleri; ailesinden, arkadaşlarından, komşularından, okuldan, medyadan veya toplumun diğer kaynaklarından öğrenebilmektedir. Birey yaşantısı boyunca öğrendiği ve deneyimlediği bu değerleri içselleştirerek kendini gerçekleştirme noktasında aşama kaydetmekte ve bu değerler aracılığıyla hayatına yön verebilmektedir. Bireyin kendi iç dünyasının yanı sıra sosyal hayatında da etkili olan değerler, birey ve toplum arasındaki uyumu sağlayan en önemli etmenler olarak gösterilmektedir (Hofstede, 2001, s. 32; Schwartz & Bilsky, 1987, s. 551). Çünkü değerler sosyal yaşamın akışında ve bireyin olgulara yönelik algılarında büyük rol oynamaktadır.

Değer kavramı ile spor arasındaki ilişki incelendiğinde; sporun ayırım yapmaksızın tüm insanları kucaklayan ve değerler manzumesine sahip bir olgu olarak kabul edildiği, bu doğrultuda da Olimpiyat Oyunlarının kendine has değerlerinin çatısı altında toplumları bir araya getiren önemli bir etkinlik olduğu ifade edilmektedir (Coakley, 2017, s. 4). Bu noktada, belirli bir varoluş durumunu veya organizasyonların davranış biçimlerine yönelik inançlarını temsil eden örgütsel değerlerin (Connor & Becker, 1994) Olimpiyat Oyunları için de mevcut olduğunu ve Olimpik Hareket tarafından bu değerlerin bir yaşam felsefesi olarak nitelendirildiği görülmektedir (IOC, 2018, s. 8). Söz konusu yaşam felsefesi; beden, irade ve zihnin niteliklerini dengeli bir bütün içinde yücelten ve birleştirmeyi amaçlamaktadır. Sporu kültür ve eğitimle harmanlayan Olimpizm, çabanın sevincine, iyi örneğin eğitici değerine, sosyal sorumluluğa ve evrensel temel etik ilkelere saygıya dayalı bir yaşam biçimi yaratmayı amaçlamaktadır (IOC, 2017, s. 8). Ayrıca Olimpizm, barışçıl bir toplumu teşvik etmek amacıyla sporu, insanlığın ahenkli gelişiminin hizmetine sunmaktadır (IOC, 2020, s. 8). Pek çok farklı duruma adapte edilebilen ve hiçbir ırkın, kişinin ya da zamanın tekelinde olmayan Olimpizm; çaba ve uyum kültürünün yarattığı bir düşünce biçimidir (Muller, 2000, s. 7). Bu felsefik yaklaşımın eyleme dönüşmüş hali ise Olimpik Hareket olarak vurgulanmaktadır (IOC, 2017, 2020, s. 11).

Olimpik Hareket, Olimpizm değerlerinden ilham alan, IOC'nin otoritesi altında gerçekleştirilen evrensel bir eylemdir. Olimpiyat Hareketinin amacı, Olimpizm ve değerlerine uygun olarak spor yoluyla gençleri eğiterek barışçıl ve daha iyi bir dünya inşa etmeye katkıda bulunmaktır (IOC, 2020, 8). IOC, Uluslararası Spor Federasyonları, Milli Federasyonlar, Milli Olimpiyat Komiteleri gibi kurumsal yapılardan oluşan, örgütsel bir sistemle yürütülen Olimpik Hareket,



Olimpizm düşüncesini yaygınlaştırarak bedensel ve zihinsel sağlığın yanı sıra toplumsal ahlakın gelişimine ve dünyanın çeşitliliğini yansıtan ulusların bütünleşmesine destek sağlamaktadır (Mallon & Heijmans, 2011, s. 41; IOC, 2017, 2020, s. 12).

Eski Yunanlılar, toplumun karşılaştığı sorunları değerlendirmek ve bireylere bazı tutum ve davranışları aşılama için birçok ilke ve değer benimsemişlerdir. Antik Olimpiyat Oyunlarında da bu değerlerin yansımaları izlenmiştir (Yıldıran, 2014, s. 562; Young, 2004, s. 37). Modern Olimpiyat Oyunlarının "Citius, Altius, Fortius" mottosunun kökenleri de bu değerlere dayanmaktadır. Dolayısıyla Olimpik Hareketin temel değerlerinin Antik Yunan değerlerinin modern bir uyarlaması olduğu söylenebilir. Birçok branşın yer aldığı Olimpiyat Oyunları'nın asıl amacının sadece şampiyonlar çıkarmak olmadığı bunun ötesinde toplumsal barışa ve gençlerin eğitime vurgu yapıldığı göz önüne alındığında (IOC, 2020, 8), oyunları yansıtan en önemli faktörün Olimpik Değerler olduğu anlaşılmaktadır. Fakat günümüzde bu değerler bazı değişimlere uğramıştır. Amatörlük değeri artık daha az vurgulanırken oyunların kapsayıcılık değeri daha ön plana çıkmaya başlamıştır (Chatziefstathiou, 2012, s. 391). Bu ve bunun gibi değişimler Olimpiyat Oyunlarına ev sahipliğini istediğinin cazp ediciliğini de etkilemiş ve ülke yönetimlerinin bu organizasyona ev sahipliği yapma isteğini daha çekingen kılmıştır.

Son yıllarda ülke yönetimlerinin politik ve ekonomik bazı çıkarlar bağlamında oyunlara ev sahipliği yapma arzusunun, toplumun verdiği tepkilerle de şekillendiği görülmektedir. Yapılan bazı referandumlarda oyunlara ev sahipliği yapılmasına, şehir sakinleri tarafından olumsuz tutum sergilendiği görülmektedir (Koenigstorfer & Preuss, 2018, s. 608; Könecke, Schubert & Preuß, 2016, s. 16). Bazı araştırmacılar bunun birtakım nedenlerinin olabileceğini öne sürmektedir. Maliyet ve şehir planlamasına yönelik endişeler ekonomik nedenler arasında değerlendirilirken, ev sahipliği yapacak şehir sakinlerinin Olimpiyat Oyunlarının olumlu değerleri teşvik ettiğinden ve bu değerlerin topluma fayda sağlayabileceğinden şüphe duyması ise sosyolojik nedenler olarak düşünülmektedir (Koenigstorfer & Preuss, 2018, s. 608). Olimpiyat Oyunlarına ev sahipliği yapabilmek için aday şehrin nüfus desteğinin gerekliliği (IOC, 2014, s. 9) göz önüne alındığında toplumun oyunlara yönelik algıları bu destek için önem arz etmektedir.

Etkinliğe ev sahipliği yapacak şehir sakinlerinin, Olimpiyat Oyunlarının önemini benimsemeleri ve yaşam kalitelerini etkileyebileceğine yönelik algıları etkinliğin kabul görmesinde çok önemlidir (Guala & Turco, 2009, s. 33; Prayag, Hosany, Nunkoo & Alders, 2013, s. 635). Dolayısıyla IOC'nin ve yerel yönetimler bu algıları anlamayı amaçlamalıdır. Çünkü şehir sakinleri, Olimpiyat Oyunlarına ev sahipliği yapma başarısına katkı sağlamaktadır (Guala & Turco, 2009, s. 33). Gürsoy ve Kendall'ın (2006) belirttiği gibi mega bir etkinliğin başarılı olabilmesi için, sürece tüm paydaşların anlayışı ve katılımı çok önemlidir. Bu noktada etkinliğin başarılı olabilmesinde öznelardan biri olan şehir sakinlerinin algıları kritik öneme sahip olmakla birlikte özellikle Olimpiyat Oyunları gibi mega etkinliklere odaklanan algı çalışmaları çok önemlidir. Bu bağlamda toplumun Olimpiyat Oyunlarına yönelik algı ve tutumlarını ölçebilen bir yapının, bu çalışmaların nicelik olarak birtakım verilere ulaşabilmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Henüz Olimpiyat Oyunlarına ev sahipliği yapamamış fakat adaylık süreci geçirmiş bir kültürde bu etkinliğe yönelik algıların ve tutumların incelenmesi hem yerel yönetimlerin tekrar ev sahipliği isteğini şekillendirebilecek hem de IOC'nin bu değerlendirme neticesi ile toplumun oyunlara yönelik bakış açısını anlayabilmesine olanak sağlayacaktır. Koenigstorfer ve Preuss, (2018), IOC'nin desteği ile Almanya, Amerika ve İngiltere gibi oyunlara ev sahipliği yapmış farklı kültürlerde test edip geliştirdikleri Olimpik Değerler Ölçeği'nin (Olympic Value Scale) toplumun oyunlara yönelik algı ve tutumlarını olimpik değerler bağlamında ölçebileceğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu çalışmada, ev sahipliği yapmamış bir kültürde de bu ölçme aracının yapısının test edilmesi ve Türkiye'de yaşayan bireylerin olimpik değerler bağlamında oyunlara yönelik algı ve tutumlarının bazı değişkenler kapsamında incelenmesi amaçlanmıştır.

## Çalışma 1

### 1. Yöntem

Araştırmanın birinci kısmında Olimpik Değer Ölçeği'nin psikometrik özellikleri değerlendirilerek, Türk kültüründe ölçeğin geçerliği ve güvenilirliği test edilmiştir.

#### 1.1. Araştırma grubu

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik testleri için gerekli olan örneklem sayısını belirlemek üzere literatürün önerileri dikkate alınmış (Brown, 2015, s. 412; Kline, 2016, s. 12) ve bu kapsamda 354 kişilik bir çalışma grubu ile analizler gerçekleştirilmiştir. 28.09 yaş ortalamasına sahip grubun 206'sı erkek 148'i kadın katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırma için gerekli olan Etik Kurul onayı; Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Yayın Etik Kurulu'nun 07.07.2022 tarihli toplantısında 2022/15-09 sayılı karar numarası doğrultusunda alınmıştır. Farklı sosyo-demografik özelliklere sahip çalışma grubunun tanımlayıcı bilgileri Tablo 1'de sunulmuştur.

**Tablo 1.**

Katılımcıların demografik özellikleri

Değişkenler (N=354)	%
<b>Cinsiyet (Erkek)</b>	58.2
<b>Yaş</b>	Ort=28.09
<b>Spora İlgi Düzeyi</b>	Ort=5.03 (0-7)
<b>Eğitim Düzeyi</b>	
Lise ve altı	9.9
Lisans	69.2
Lisansüstü	20.9
<b>Meslek</b>	
Sporcu	12.1
Kamu	29.4
Özel Sektör	27.1
İşsiz	3.4
Öğrenci	24.0
Emekli	4.0
<b>Algılanan Gelir Durumu</b>	
Düşük	26.6
Orta	63.8
Yüksek	9.6
<b>Lisanslı Sporcu Olma Durumu</b>	
Evet	32.5
Hayır	67.5
<b>Son Olimpiyat Oyunlarını Takip</b>	
Etmedim	31.9

Televizyon	67.63
İnternet	55.60
Basılı medya	13.69
Radyo	3.32
Yerinden	1.66
<b>Ev Sahipliği İsteği</b>	
Evet	90.4
Hayır	9.6

Farklı meslek gruplarından ve farklı gelir aralıklarına sahip katılımcıların spora olan ilgi düzeyleri 7 derece üzerinden 5.03'lük bir ortalamaya sahiptir. Katılımcıların %68.1'i en son Olimpiyat Oyunları'nı farklı platformlardan takip ederken %31.9'u oyunları takip etmediğini bildirmiştir. Ayrıca katılımcıların %90.4'ü Türkiye'nin Olimpiyat Oyunları'na ev sahipliği yapmasını istediğini belirtmiştir.

### 1.2. Veri Toplama Aracı

IOC tarafından desteklenen Olimpik Değer Ölçeği (Olympic Value Scale) Koenigstorfer ve Preuss, (2018) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek geliştirme çalışması uluslararası boyutta farklı kültürde denenip ortak bir yapı elde edilmiştir. Ölçek 3 alt boyut ve 12 maddeden oluşmaktadır. Her bir boyut 4 maddeden oluşmakta ve 7'li likert tipinde derecelendirilmektedir (1=Hiç tanımlamıyor-7=Çok iyi tanımlıyor).

Yazarlar ölçeği 4 aşamadan oluşan bir süreçle oluşturmuşlardır (Koenigstorfer & Preuss, 2018, s. 11). Birinci aşamada 46 ülkeden 190 akademisyen ile görüşülmüş ve akıllarına gelen herhangi bir olimpik değeri belirtmeleri istenmiştir. Ayrıca bu süreçte ilgili katılımcılara Olimpiyat Oyunları'nı temsil eden 12 değer sunulmuş ve bu değerleri derecelendirmeleri istenmiştir (1= Önemli değil-5=Çok önemli). Katılımcılardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda 197'si tekrarlanan bir dizi değer elde edilmiştir. Ayrıca 12 değer derecelendirilmesinde ise bütün değerlerin ortalamalarının 3.5'in üzerinde olduğu görülmüştür. Ulaşılan bu değerlerin yanı sıra literatürdeki diğer değer skalaları incelenmiş ve 26 değer daha eklenmiştir. İkinci aşamada, ulaşılan değerleri ölçek geliştirme sürecinde daha yönetilebilir bir sayıya düşürmek için Uluslararası Olimpiyat Akademisi'nden 364 katılımcıyla görüşülmüş ve ilgili değerleri derecelendirmeleri istenmiştir (1=Hiç uygun değil-7=Çok uygun). Maddelere verilen puanlar doğrultusunda 5 puan ortalamasının üzerinde olan maddeler korunmuş ve bu süreç sonunda 84 değer elde edilmiştir. Çalışmanın üçüncü aşamasında 84 maddelik ölçeğin öğelerini daha iyi anlamak ve yönetilebilir bir öğe kümesi oluşturmak için İngiltere'den 807 katılımcıyla bir araştırma başlatılmış ve açımlayıcı faktör analizi bu grup üzerinden gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda ölçeğin 21 madde ve 3 alt boyuttan oluştuğu gözlenmiştir. Ulaşılan bu yapı uzmanlara sunulmuş ve uzmanlar tarafından desteklenmiştir. Dördüncü aşamada ise elde elden yapıyı İngiltere halkına özgü kültürel risk olasılığından arındırmak için uluslararası bir çalışma başlatılmış ve 16 farklı ülkeden 487 katılımcı ile tekrar bir faktör analizi gerçekleştirilmiş ve bulgular sonucunda yapının 3 faktör ve 12 maddeden oluştuğu gözlenmiştir. Bu yapı kapsamında maddelerin faktör yüklerinin .51 ve .89 aralığında değer aldıkları ve 3 alt boyutlu yapının toplam varyansın yaklaşık %57'lik kısmını açıkladığı bildirilmiştir (Koenigstorfer & Preuss, 2018, s. 13).

Bu aşamalardan sonra araştırmacılar yapının doğruluğunu tespit etmek için Amerika'dan 1133 Almanya'dan 1149 katılımcı ile iki farklı çalışma başlatmış ve iki ülkeden alınan verilerle doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Ulaşılan sonuçlar neticesinde 3 faktör 12 maddelik yapının iki ülkede de tutarlı olduğu izlenmiştir. Alt boyutların isimlendirilmesi, faktörlere yük veren maddeler incelenerek yürütülmüş ve bu boyutlar "*Başkaları ile dostça ilişkiler (Friendly relations with others)*", "*Rekabette başarı (Achievement in competition)*" ve "*Farklılıkların takdiri (Appreciation of diversity)*" olarak adlandırılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda yazarlar Olimpik Değer Ölçeği'nin,

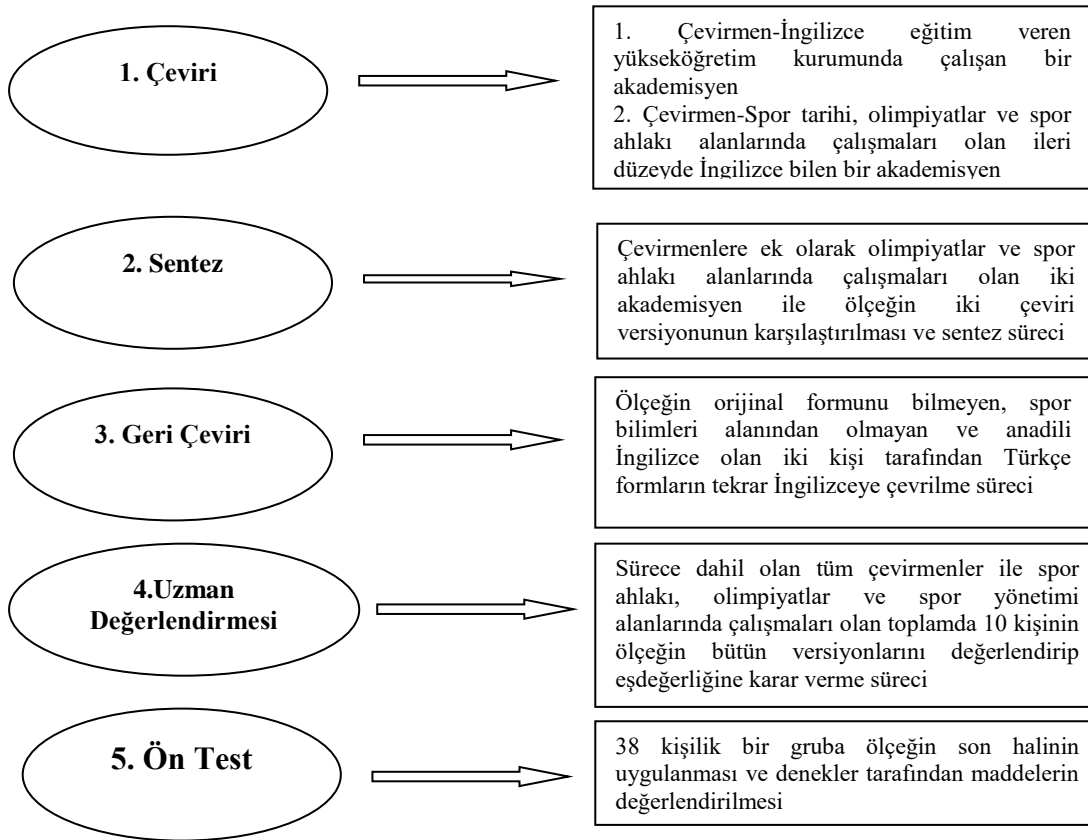
bireylerin Olimpiyat Oyunları'na karşı tutum, algı ve niyetleri ile ilgili olduğunu belirtmişlerdir (Koenigstorfer & Preuss, 2018, s. 16).

### 1.3. Çeviri Aşamaları

Olimpik Değer Ölçeği'nin yapısının Türk kültüründe denenmesi amacıyla yazarlarla e-posta yolu ile iletişime geçilmiş, gerekli izin ve görüşler alınmıştır. Ölçeğin çeviri süreci literatürün önerdiği aşamalar takip edilerek yürütülmüştür (Beaton, Bombardier, Guillemin & Ferraz, 2000, s. 3187; Borsa, Damasio & Bandeira, 2012, s. 427; Brislin, 1970, s. 187; Çapık, Gözüm & Aksayan, 2018, s. 203). İlgili aşamalar Şekil 1' de sunulmuştur.

#### Şekil 1.

Olimpik Değer Ölçeği Çeviri Aşamaları



Ölçeğin çeviri sürecinin ilk aşamasında Spor Bilimleri alanından ve İngiliz Dili Eğitimi alanından iki akademisyen ölçek maddelerinin Türkçeye çeviri işlemini gerçekleştirmiştir. Yazarlardan alınan dönütler sonrasında ölçeğin iki versiyonunun sentez sürecine geçilmiştir. Bu aşamada çevirmenlere ek olarak spor ahlakı ve olimpiyatlar alanında çalışmaları olan iki akademisyen sürece dahil olmuş ve ölçeğin iki farklı çeviri versiyonunun incelenmesi ve değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. İki formunda maddelerinin benzerlikleri ve farklılıkları incelenmiş eksik ve hatalı yönler irdelenmiş ve güncel bir ölçek formu oluşturulmuştur. Ölçeğin ilk iki çevirisi ve iki çeviriden oluşturulan güncel çeviri formu Spor Bilimleri alanından olmayan, ölçek maddelerinin orijinal halini bilmeyen ve anadili İngilizce olan iki akademisyen tarafından tekrar İngilizceye çevrilmiştir. Türkçe ve İngilizce çeviri işlemleri bittikten sonra çeviri sürecine dahil olan tüm çevirmenler ile spor ahlakı, olimpiyatlar ve spor yönetimi alanlarında çalışmaları olan toplamda 10 akademisyenden oluşan uzman komitesi oluşturulmuştur. Uzman komitesi, bütün ölçek formlarının anlamsal, kavramsal ve dilsel eşdeğerliklerini inceleyerek ölçeğin pilot çalışma öncesi son haline karar vermiştir. Ölçeğin son halinin ön değerlendirilmesi 38 kişilik bir gruba pilot çalışma uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların

maddelerden ne anladıklarına dahil yürütülen pilot çalışma sonucunda, deneklerden elde edilen dönütler aracılığı ile ölçek formunun nihai hali oluşturulmuştur.

#### 1.4. Verilerin Analizi

Olimpik Değer Ölçeği'nin yapı geçerliğini test etmek amacıyla oluşturulan formdan elde edilen veriler herhangi bir müdahalede bulunulmadan elektronik ortama aktarılmıştır. Bu veri seti, uygun istatistik programları ile değerlendirmeye alınmıştır. Veri setinde eksik, hatalı ya da uç veriler, veri inceleme ve temizleme yöntemleri ile ele alınmıştır (Rubin, 1976, s. 584). Katılımcılardan kaynaklanan eksik veriye rastlanmazken veri girişi esnasında hatalı olduğu anlaşılan veriler düzeltilmiştir. Bu işlem sonrasında veri seti analizler için hazır hale getirilmiştir.

Ölçeğin Türk kültüründeki yapı geçerliği öncelikle açımlayıcı faktör analizi (AFA) ile test edilmiştir. Verilerin faktör analizi için uygunluğunu değerlendirmek amacıyla Kaiser-Meyer Olkin (KMO) ve Bartlett Sphericity test sonuçları incelenmiştir. Daha sonra varimax döndürme tekniği kullanılarak AFA uygulanmıştır. Bu analiz sonucunda yapının faktör sayısı ve hangi maddelerin hangi faktöre yük verdiği belirlenmiştir. AFA sonucu belirlenen yapının uygulamadaki doğruluğunu test etmek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik analizleri için Cronbach alfa katsayısı referans alınmış bunun yanı sıra maddelerin madde toplam test korelasyonları incelenmiştir. Ayrıca normal dağılım gösteren veri setinde alt boyutların birbirleri ile ilişkileri Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. Bu analizler için SPSS 23.0 ve LISREL 8.7 paket programlarından yararlanılmıştır.

## 2. Bulgular

Olimpik Değer Ölçeği'nin yapı geçerliğini araştırmak amacıyla öncelikle veri setinin uygunluğu test edilmiştir. Bu test sonucunda KMO katsayısı incelenmiş ve .894'lük bir değer aldığı görülmüştür. Verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiğine gösteren (Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2014, s. 208) Bartlett Sphericity testi sonucunun ise ( $\chi^2=2715.444$ ,  $df=66$ ,  $p<.001$ ) kesme değerler doğrultusunda kabul edilebilir olduğu anlaşılmıştır (Tabachnick & Fidel, 2013, s. 618; Worthington & Whittaker, 2006, s. 817). Bu bulgular eşliğinde verilerin geçerlik testleri için uygun olduğuna kanaat getirilmiş ve analizler gerçekleştirilmiştir.

### 2.1. Geçerliğe İlişkin Bulgular

#### 2.1.1. Açımlayıcı Faktör Analizi

Orijinal hali 12 maddeden oluşan Olimpik Değer Ölçeği AFA ile çözümlenmeye çalışılmış ve bu maddelerin özdeğeri 1'in üstünde 3 alt boyutta toplandığı görülmüştür. Maddelerin faktör yükleri incelendiğinde hepsinin .40'ın üzerinde olduğu anlaşılmıştır. Birden fazla faktöre yük veren maddeye, muğlak maddeye veya herhangi bir faktöre yük vermeyen maddeye rastlanmamıştır. Maddelerin faktör yükleri incelenerek hangi maddenin hangi faktöre yük verdiği belirlenmiş ve her bir faktöre 4 maddenin yük verdiği anlaşılmıştır. Ölçeğin orijinal halindeki üç boyutlu yapı Türk kültüründe de tutarlık göstermiş ve aynı faktörlere aynı maddelerin yük verdiği anlaşılmıştır. Önem derecesine göre sıralanan faktörlerin özdeğerleri sırasıyla 5.88, 2.03 ve 1.03 olarak belirlenmiştir. 3 faktörlü olduğu belirlenen yapının alt boyutlarının toplam varyansı açıklama oranları sırasıyla %49.02, %16.90 ve %8.54 olarak izlenmiştir. Bu üç alt boyutun birlikte ölçeğin toplam varyansının yaklaşık %74.46'lık kısmını açıkladığı belirlenmiştir. Olimpik Değer Ölçeği'nin 3 faktörlü yapısına ilişkin maddelerin dağılımı ve her bir faktöre ait madde istatistikleri Tablo 2'de sunulmuştur.



Tablo 2.

Madde istatistikleri ve yapı geçerliği sonuçları

Maddeler		$\bar{x}$	Ss	Faktör Yüğü	Madde-Toplam Test Korelasyonu	Madde Çıkarılınca Cronbach-Alfa	t Değerleri			
Başkalari ile Dostça İlişkiler	M1 Kardeşlik	4.72	1.82	.90	.86	.86	8.03			
	M2 Samimi İlişkiler	4.89	1.75	.85	.83	.87	9.42			
	M3 Dostluk	5.18	1.62	.79	.75	.90	11.33			
	M4 Anlayışlı Olma	4.86	1.63	.79	.74	.90	11.55			
Rekabette Başarı	M5 Mükemmele Ulaşma	5.21	1.69	.87	.79	.86	9.44			
	M6 Çaba	5.55	1.60	.85	.79	.86	9.07			
	M7 Rekabet	5.67	1.51	.84	.75	.87	10.62			
	M8 Başarı	5.39	1.62	.82	.75	.87	10.58			
Farklılıkların Takdiri	M9 Farklılık	5.16	1.53	.83	.58	.80	12.07			
	M10 Ayrımcılıkla Mücadele	4.96	1.61	.76	.66	.77	11.21			
	M11 Eşitlik	4.99	1.60	.63	.67	.76	9.81			
	M12 Hoşgörü	5.13	1.46	.62	.68	.76	9.49			
Faktörler	ÖzDeğer	Varyans Yüzdəsi (%)	Kümülatif Yüzde (%)	Cronbach-Alfa	AVE	CR	Korelasyon			
							1	2	$\bar{x}$	ss
1. Başkalari ile Dostça İlişkiler	5.88	49.02	49.02	.91	.72	.91	-		4.91	1.51
2. Rekabette Başarı	2.03	16.90	65.92	.89	.69	.90	.41*	-	5.45	1.40
3. Farklılıkların Takdiri	1.03	8.54	74.46	.82	.54	.82	.66*	.42*	5.06	1.25

\*p&lt;0,01

Maddelerin faktör yükleri incelendiğinde birinci alt boyuta yük veren maddelerin .79 ile .90 aralığında, ikinci alt boyuta yük veren maddelerin .82 ile .87 aralığında ve son alt boyuta yük veren maddelerin ise .62 ile .83 aralığında değer aldıkları görülmüştür. Maddelerin faktör yükleri değişim gösterse de alt boyutlar ölçeğin orijinal hali ile tutarlık göstermiş ve aynı alt boyut isimleri kullanılmıştır. Bu netice ile, “Kardeşlik, Samimi İlişkiler, Dostluk ve Anlayışlı Olma” değerlerinin oluşturduğu birinci alt boyut *Başkalari ile Dostça İlişkiler*, “Mükemmele Ulaşma, Çaba, Rekabet ve Başarı” değerlerinin oluşturduğu ikinci alt boyut *Rekabette Başarı* ve “Farklılık, Ayrımcılıkla Mücadele, Eşitlik ve Hoşgörü” değerlerinin oluşturduğu son alt boyut ise *Farklılıkların Takdiri* olarak isimlendirilmiştir. Alt boyutların özdeğerlerinin, maddelerin faktör yüklerinin ve 3 faktörlü yapının toplam varyansı açıklama yüzdesinin literatürde önerilen kesme değerlerin üzerinde olduğu anlaşılmış ve bu bulgular eşliğinde ölçek verileri, yeterli düzeyde yapı geçerliğinin kanıtı olarak sunulmuştur

(Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2014, s. 206; Nunnally & Bernstein, 1994, s. 79; Tabachnick & Fidel, 2013, s. 615; Thompson, 2004, s. 32).

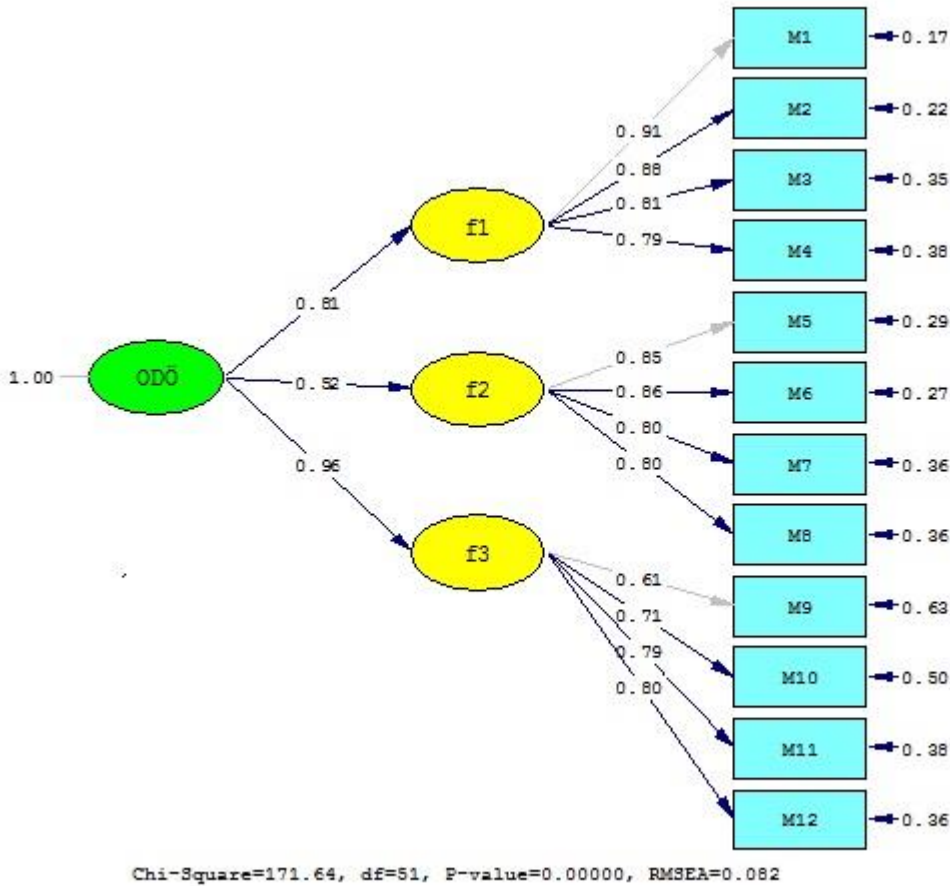
Ölçeğin alt boyutlarının ilişki katsayıları incelendiğinde (Tablo 2) faktörlerin birbirleri ile orta düzeyde bir ilişkisi olduğu anlaşılmıştır. Korelasyon analizi sonucu en yüksek ilişkinin “Başkaları ile Dostça İlişkiler” ile “Farklılıkların Takdiri” alt boyutları arasında olduğu anlaşılmıştır ( $r=.66$ ). “Başkaları ile Dostça İlişkiler” alt boyutunun “Rekabette Başarı” alt boyutu ile ilişki katsayısı .41, “Rekabette Başarı” ile “Farklılıkların Takdiri” alt boyutların ilişki katsayısı ise .42 olarak gözlenmiştir.

### 2.1.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi

AFA sonucunda orijinal ölçekle tutarlık gösteren 3 faktörlü yapı DFA gerçekleştirilerek uygulamadaki geçerliği test edilmeye çalışılmış ve LISREL 8.7 paket programı aracılığıyla ulaşılan yapı Şekil 2’de sunulmuştur.

### Şekil 2.

Olimpik Değer Ölçeği Yol Şeması



Olimpik Değer Ölçeği’nin 3 alt boyut ve 12 maddeden oluşan yapısının DFA sonucu ulaşılan uyum iyiliği indeksleri, model üzerinde herhangi bir modifikasyon gerçekleştirilmeden Tablo 3’de sunulmuştur.

**Tablo 3.**

Olimpik Değer Ölçeği DFA Sonuçları

$\chi^2$	df	p	$\chi^2/df$	RMSEA	RMR	SRMR	GFI	AGFI	NFI	NNFI	CFI	IFI
171.64	51	.00	3.37	.082	.13	.05	.93	.89	.96	.97	.97	.97

Ölçeğin DFA sonucu ulaşılan yapısına ilişkin bulgular incelendiğinde, modelin RMSEA değerinin .082 olduğu görülmüştür. Literatürde bu değer .08 ve altında olmasının kabul edilebilir bir değer olduğu belirtilmektedir (Brown, 2015, s. 36; Harrington, 2009, s. 44; Kline, 2016, 252). Bu kriter değer eşliğinde, RMSEA değerinin modele ilişkin iyi uyuma işaret ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca ulaşılan yapının diğer uyum iyiliği indeksleri de incelenmiş ve modele ilişkin uyumun varlığı yorumlanmaya çalışılmıştır. Literatür incelendiğinde  $\chi^2/df$  değerinin 3'ün altında olmasının mükemmel uyuma, 5'in altında olmasının kabul edilebilir bir uyuma işaret ettiği anlaşılmış (Kline, 2016, s. 253; Tabachnick & Fidell, 2013, s. 58) ve bu bilgi doğrultusunda modelin 3.37'lik  $\chi^2/df$  değerinin kabul edilebilir olduğuna kanaat getirilmiştir. Diğer uyum iyiliği indekslerinin de (RMR=.13, SRMR=.05, GFI=.93, AGFI=.89, NFI=.96, NNFI=.97, CFI=.97, IFI=.97) kesme değerler (Brown, 2015, s. 81; Harrington, 2009, s. 44; Hooper, Coughlan & Mullen, 2008, s. 57; Hu & Bentler, 1999, s. 21; Kline, 2016, s. 245; Tabachnick & Fidell, 2013, s. 724) doğrultusunda kabul edilebilir olduğu görülmüştür. Literatürün desteklediği bu sonuçlar eşliğinde Olimpik Değer Ölçeği'nin AFA sonucu elde edilen yapısının DFA ile uygulamada da doğrulandığı anlaşılmış ve bu bulgular kanıt olarak sunulmuştur.

## 2.2. Güvenirlğe İlişin Bulgular

Olimpik Değer Ölçeği'nin güvenilirliğine ilişkin değerlendirme, Cronbach alfa katsayıları referans alınarak yorumlanmıştır. Ayrıca her bir maddenin, ölçülmek istenen özelliği ölçüp ölçmediğe dair madde geçerliğine kanıt sağlamak için madde-toplam test korelasyonlarını incelenmiştir. Bu analizler sonucu, “Başkaları ile Dostça İlişkiler” alt boyutunun güvenilirlik katsayısı .91, “Rekabette Başarı” alt boyutunun güvenilirlik katsayısı .89, ve “Farklılıkların Takdiri” alt boyutunun güvenilirlik katsayısı ise .82 olarak hesaplanmıştır (Tablo 2). Aynı tabloda belirtilen madde toplam test korelasyonları incelendiğinde, “Başkaları ile Dostça İlişkiler” alt boyutunda yer alan maddelerin .86 ile .74, “Rekabette Başarı” alt boyutunda yer alan maddelerin .79 ile .75 ve son olarak “Farklılıkların Takdiri” alt boyutunda yer alan maddelerin ise .68 ile .58 aralığında değer aldıkları görülmektedir. Literatürün belirlediği kriter değerlerin (Nunnally & Bernstein 1994, s. 124) üzerinde olan bu bulgular ölçme aracının güvenilir olduğuna işaret etmektedir.

AFA, DFA ve güvenilirlik analizleri sonucu ulaşılan bulguların, Olimpik Değer Ölçeği'nin orijinal ölçekle tutarlı bir yapıya işaret ettiği anlaşılmış ve Türk kültüründe de ölçeğin geçerli ve güvenilir bir yapı sağladığına kanaat getirilmiştir.

## Çalışma 2

### 3. Yöntem

Araştırmanın ikinci kısmında, Türk kültüründe geçerliği ve güvenilirliği test edilen Olimpik Değer Ölçeği aracılığıyla, bu kültürde yaşayan bireylerin bazı sosyo-demografik özellikler kapsamında olimpiyatlara yönelik değer algılarındaki değişimler incelenmiştir.

#### 3.1. Araştırma Grubu

Çalışmanın araştırma grubunu belirlemek için G\*Power 3.1 analiz programı aracılığıyla güç analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında uygulanacak testler referans alınarak, 0.05 güven aralığı %95 güç ve düşük etki (small effect) büyüklüğünde gerçekleştirilen analiz sonucu ortalama 1200 kişilik bir grubun analizler için yeterli seviyede olduğu anlaşılmıştır. Bu sonuç baz alınarak oluşturulan 29.30 yaş ortalamasına sahip araştırma grubu, 543 kadın, 712 erkek olmak üzere toplamda 1255 kişiden oluşmaktadır. Katılımcılara ait bazı tanımlayıcı bilgiler Tablo 4'te sunulmuştur.

**Tablo 4.**

Katılımcıların demografik özellikleri

<b>Değişkenler (N=1255)</b>	<b>%</b>
<b>Cinsiyet (Erkek)</b>	56.7
<b>Yaş</b>	Ort=29.30
<b>Eğitim Düzeyi</b>	
Lise ve altı	15.7
Lisans	62.3
Lisansüstü	22.0
<b>Meslek</b>	
Sporcu	9.8
Kamu	33.3
Özel Sektör	28.5
İşsiz	4.5
Öğrenci	20.8
Emekli	3.0
<b>Algılanan Gelir Durumu</b>	
Düşük	19.0
Orta	65.2
Yüksek	15.8
<b>Lisanslı Sporcu Olma Durumu</b>	
Evet	29.0
Hayır	71.0
<b>Spora İlgi Düzeyi</b>	Ort=5.06
<b>Son Olimpiyat Oyunlarını Takip</b>	
Etmedim	33.1
Televizyon	69.64
İnternet	56.90
Basılı medya	13.09
Radyo	2.5
Yerinden	1.19
<b>Ev Sahipliği İsteği</b>	
Evet	92.2
Hayır	7.8

Farklı sosyo-demografik özelliklere sahip grubun spora olan ilgi düzeyi, 7 derece üzerinden 5.06 ortalamaya sahiptir. Farklı meslek grubu, eğitim düzeyi ve gelir aralığına sahip araştırma grubunun 364'ü lisanslı sporcu olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük bir kısmı Olimpiyat

Oyunları'nı farklı medya platformlarından takip ettiklerini belirtirken 415 kişinin oyunları takip etmediği anlaşılmıştır. “Türkiye'nin oyunlara ev sahipliğini yapmasını istiyor musunuz?” sorusuna araştırma grubunun %92,2'sinin “Evet” dediği görülmüştür (Tablo 4).

### 3.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın bu bölümünde veri toplama aracı olarak geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılan, 12 madde 3 alt boyut ile orijinal ölçekle tutarlık gösteren Olimpik Değer Ölçeği kullanılmıştır.

### 3.3. Verilerin Analizi

Türkiye’de yaşayan bireylerin olimpik değerlere yönelik tepkilerini değerlendirmek amacıyla oluşturulan formdan elde edilen veriler, uygun analizler kapsamında değerlendirmeye alınmıştır. Öncelikle, veri setinde eksik veya hatalı veriler, veri inceleme ve temizleme yöntemleri ile incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda veri girişi esnasında hatalı girilen veriler düzeltilmiştir. Ayrıca 58 verinin katılımcılar tarafından eksik kodlandığı fark edilmiştir. Literatürde bu gibi durumlarda, veriler için değer atama yöntemi, silme yöntemi gibi tekniklerin önerildiği görülmüştür (Carpita & Manisera, 2011, s. 99; Downey & King, 1998, s. 181; Duncan, Duncan & Li, 1998, s. 7; Little, 1988, s. 1199). Veri setindeki %5 ya da daha az kayıp verinin çok ciddi problemlere yol açmayacağı ve herhangi bir yöntemin tercih edilebileceği anlaşılmıştır (Rubin, 1976, s. 582). Literatürün önerileri doğrultusunda veri setinin doygunluğu göz önünde bulundurularak 58 verinin veri setinden çıkarılmasına karar verilmiştir. Silme işlemi sonucunda 1313 olan veri seti 1255’e düşürülmüş ve analizler bu set üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Öncelikle ölçme aracının güvenilirlik testleri gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Olimpik Değer Ölçeği alt boyutlarının Cronbach alfa katsayıları, “Başkaları ile Dostça İlişkiler” .90, “Rekabette Başarı” .91 ve “Farklılıkların Takdiri” .82 olarak hesaplanmıştır. Değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu, görsel (Histogram ve olasılık grafikleri) ve analitik yöntemlerle (Skewness-Kurtosis testleri) incelenmiştir. Literatürün belirlediği kriter değerler (George & Mallery, 2016, s. 112) eşliğinde incelenen sonuçlardan yola çıkarak verilerin normal dağılım gösterdiğine kanaat getirilmiştir.

Veri setinin çözümlenmesi SPSS 23.0 analiz programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi ve anlamlı farklılıkların tespiti için bağımsız gruplar t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tercih edilmiştir. p değeri 0.05’in altında olan bulgular istatistiksel olarak anlamlı sonuç olarak yorumlanmıştır.

## 4. Bulgular

Türkiye’de yaşayan bireylerden Olimpik Değer Ölçeği aracılığıyla alınan verilerle, katılımcıların Olimpiyat Oyunları’na karşı tepkileri olimpik değerler bağlamında; cinsiyet, yaş, spora ilgi düzeyi, lisanslı sporcu olma durumu, eğitim düzeyi ve gelir durumu değişkenleri kapsamında incelenmiş ve sonuçlar tablo haline getirilip raporlanmıştır.

**Tablo 5.**

Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişkenler	Faktörler	Grup	N	$\bar{x}$	ss	sd	t	p	Cohen's d
Cinsiyet	Başkaları ile Dostça İlişkiler	Kadın	543	5.07	1.49	1253	.844	.40	0.05
		Erkek	712	5.0	1.49				
	Rekabette Başarı	Kadın	543	5.59	1.41	1253	.953	.34	0.06
		Erkek	712	5.51	1.45				
	Farklılıkların Takdiri	Kadın	543	5.18	1.23	1253	.423	.67	0.02
		Erkek	712	5.15	1.31				



Lisanslı Sporculuk	Başkaları ile Dostça İlişkiler	Evet	364	5.27	1.44	1253	3.772	.00*	0.23
		Hayır	891	4.93	1.50				
	Rekabette Başarı	Evet	364	5.61	1.46	1253	.479	.32	0.06
		Hayır	891	5.52	1.42				
	Farklılıkların Takdiri	Evet	364	5.32	1.19	1253	2.869	.00*	0.18
		Hayır	891	5.10	1.30				

Tablo 5 incelendiğinde kadın ve erkek katılımcıların ölçek dahilinde ulaşılan olimpik değer algılarında yakın ortalamalar tespit edilmiş ve bu sonucun iki grup arasında anlamlı bir farka işaret etmediği anlaşılmıştır. Katılımcıların lisanslı sporcu olma durumları dikkate alındığında ise “Başkaları ile Dostça İlişkiler” ( $t(1253)=3.77$ ,  $p=0.00$ ) ve “Farklılıkların Takdiri” ( $t(1253)=2.87$ ,  $p=0.00$ ) alt boyutlarında anlamlı düzeyde farklılık belirlenmiştir. “Başkaları ile Dostça İlişkiler” alt boyutunda lisans sahibi katılımcıların ( $ort=5.27$ ) diğerlerine oranla daha yüksek ortalamaya sahip olduğu anlaşılmış ve iki grup arasındaki anlamlı farkın lisans sahibi sporcular lehine olduğu bulgulanmıştır. “Farklılıkların Takdiri” alt boyutunda da benzer sonuç görülmüş ve yine daha yüksek ortalama ile ( $ort=5.32$ ) lisans sahibi sporcular lehine bir farklılık belirlenmiştir. Anlamlı farka işaret eden iki sonucun da Cohen’s  $d$  değerleri kontrol edildiğinde hem “Başkaları ile Dostça İlişkiler” (Cohen’s  $d=0.23$ ) alt boyutunda hem de “Farklılıkların Takdiri” (Cohen’s  $d=0.18$ ) alt boyutunda düşük etki büyüklüğü izlenmiştir (Cohen, 1988, s. 25).

**Tablo 6.**

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri ile İlgili ANOVA Sonuçları

	Eğitim Düzeyi	N	$\bar{x}$	Ss	Varyans Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Başkaları ile dostça ilişkiler	Lise ve altı <sup>a</sup>	197	5.21	1.62	Gruplar Arası	20.41	2	10.21	4.629	.01*	a>c b>c
	Lisans <sup>b</sup>	782	5.06	1.46							
	Lisansüstü <sup>c</sup>	276	4.81	1.45	Grup İçi	2760.76	1252	2.21			
Rekabette Başarı	Lise ve altı <sup>a</sup>	197	5.83	1.28	Gruplar Arası	23.99	2	11.99	5.885	.00*	a>b a>c
	Lisans <sup>b</sup>	782	5.53	1.41							
	Lisansüstü <sup>c</sup>	276	5.39	1.56	Grup İçi	2551.56	1252	2.04			
Farklılıkların Takdiri	Lise ve altı	197	5.18	1.43	Gruplar Arası	.99	2	.50	.306	.74	-
	Lisans	782	5.18	1.23							
	Lisansüstü	276	5.11	1.28	Grup İçi	2024.66	1252	1.62			

Katılımcıların eğitim durumlarına göre olimpik değer algılarının incelendiği Tablo 6 sonuçları, “Başkaları ile Dostça İlişkiler” ve “Rekabette Başarı” alt boyutlarında, katılımcıların eğitim durumlarının olimpik değer algılarında farklılık yaratan bir değişken olduğunu gösterirken, aynı değişkenin “Farklılıkların Takdiri” alt boyutunda katılımcılar arasında istatistiki açıdan farklılık göstermediği belirlenmiştir. Anlamlı farkların hangi gruplar lehine olduğunu belirlemek için Post-Hoc test istatistiklerinden (Tukey) yararlanılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda “Başkaları ile Dostça İlişkiler” alt boyutunda lise ve altı eğitim düzeyine sahip katılımcıların ortalamalarının ( $ort=5.21$ ) lisansüstü eğitim düzeyine sahip katılımcılardan daha yüksek olduğu ve lisans düzeyi eğitim durumuna sahip katılımcıların ( $ort=5.06$ ) yine lisansüstü eğitim düzeyine sahip katılımcılardan daha yüksek ortalamaya sahip olduğu, dolayısıyla anlamlı farkın bu iki grup lehine olduğu anlaşılmıştır ( $F=4.629$

p=0,01). “Rekabette Başarı” alt boyutunda ise lise ve altı eğitim düzeyine sahip grubun ortalamasının (ort=5.83) diğer iki gruba oranla daha yüksek olduğu ve istatistiki farkın bu grup lehine olduğu gözlenmiştir.

**Tablo 7.**

Katılımcıların Gelir Durumları ile İlgili ANOVA Sonuçları

	Gelir Durumu	N	$\bar{x}$	Ss	Varyans Kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p
Başkaları ile dostça ilişkiler	Düşük	239	4.85	1.68	Gruplar Arası	9.70	2	8.85	2.191	.11
	Orta	818	5.07	1.44						
	Yüksek	198	5.07	1.45	Grup İçi	2771.48	1252	2.21		
Rekabette Başarı	Düşük	239	5.49	1.43	Gruplar Arası	6.09	2	3.04	1.483	.23
	Orta	818	5.52	1.47						
	Yüksek	198	5.70	1.28	Grup İçi	2569.46	1252	2.05		
Farklılıkların Takdiri	Düşük	239	5.02	1.35	Gruplar Arası	8.50	2	4.25	2.637	.07
	Orta	818	5.18	1.27						
	Yüksek	198	5.30	1.16	Grup İçi	2017.15	1252	1.61		

Katılımcıların gelir durumları kapsamında olimpik değer algılarındaki değişimlerin incelendiği Tablo 7 verileri incelendiğinde, gruplar arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark gözlemlenmemiştir. Düşük, orta ve yüksek gelir aralıklarına sahip bireylerin üç alt boyutta da birbirlerine yakın ortalamalara sahip olduğu anlaşılmıştır.

**Tablo 8.**

Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	Yaş	Spora Olan İlgi Düzeyi	Başkaları ile dostça ilişkiler	Rekabette Başarı	Ort.	ss
Yaş	-				29.30	8.76
Spora Olan İlgi Düzeyi	-.036	-			5.06	1.63
Başkaları ile dostça ilişkiler	-.048	.244*	-		5.03	1.49
Rekabette Başarı	-.036	.158*	.444*	-	5.54	1.43
Farklılıkların Takdiri	-.004	.290*	.719*	.454*	5.17	1.27

Korelasyon analizi sonucu ulaşılan bulgular incelendiğinde üç alt boyutunda birbirleri ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. En yüksek ilişkinin ise “Başkaları ile Dostça İlişkiler” ve “Farklılıkların Takdiri” alt boyutları arasında olduğu belirlenmiştir ( $r=.719$   $p<0.01$ ). Yaş değişkeninin üç alt boyutla olan ilişki katsayılarının negatif yönlü olduğu belirlenmiş ve bu sonuçların istatistiki olarak anlamlı farklılığa işaret etmediği anlaşılmıştır. Katılımcıların spora olan ilgi düzeylerinin üç alt

boyutla da pozitif yönlü anlamlı düzeyde ilişkisinin olduğu anlaşılmıştır. En yüksek katsayının ise “*Farklılıkların Takdiri*” alt boyutunda olduğu görülmüştür ( $r=.290$   $p<0.01$ ).

### Tartışma ve Sonuç

İki aşamadan oluşan araştırmanın birinci kısmında Olimpik Değer Ölçeği'nin psikometrik özellikleri değerlendirilerek, Türk kültüründe ölçeğin geçerliği ve güvenilirliği test edilmiş, ikinci aşamada ise bu kültürde yaşayan bireylerin bazı sosyo-demografik özellikler kapsamında olimpiyatlara yönelik değer algıları ortaya konmuştur. Faktör analizi sonuçları, güvenilirlik analizleri sonucu ulaşılan cronbach alfa değerleri ve madde toplam test korelasyonu sonuçları, Olimpik Değer Ölçeği'nin 3 boyut ve 12 maddeden oluşan yapısının Türk kültüründe de benzer psikometrik sonuçları olduğunu göstermiştir.

Ortaya çıkan yapıda yer alan “*Başkaları ile Dostça İlişkiler*”, “*Farklılıkların Takdiri*” ve “*Rekabette Başarı*” boyutlarının Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin belirtmiş olduğu 3 adet Olimpik Değer olan dostluk (friendship), saygı (respect) ve mükemmellik (excellence) kavramlarına benzer olduğu görülmektedir. “*Başkaları ile Dostça İlişkiler*” boyutunda yer alan kardeşlik, samimi ilişkiler, dostluk ve anlayışlı olma maddelerinin insanları bir araya getirerek Oyunlara özgü arkadaşlığı kutlama amacına yönelik olduğu düşünülmektedir. “*Farklılıkların Takdiri*” boyutunda yer alan farklılık, ayrımcılıkla mücadele, eşitlik ve hoşgörü maddelerinin rakiplere, çevreye, halka ve kurallara gibi farklı unsurlara saygı gösterme ve takdir etme amacını açıklamaktadır. “*Rekabette Başarı*” boyutunda yer alan mükemmellik, çaba, rekabet ve başarı maddeleri ise Olimpizmin; mükemmellik için çabalamak ve insanları olabileceklerinin en iyisi olmaya teşvik etmek hedefiyle uyumlu olduğu düşünülmektedir (Olympic Values, 2022).

Katılımcıların %92,2'si Türkiye'nin Olimpiyat Oyunlarına ev sahipliği yapmasını istediğini ifade etmiştir. Görkemli, Matur, Çelik ve Seki (2014) yapmış oldukları araştırmada, üniversite öğrencilerinin %82'sinin Olimpiyat Oyunları'nın İstanbul'da yapılmasını istediklerini bulgulamıştır. Kılıç, Yılmaz ve Şahin (2009) ise araştırma grubunu beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin oluşturduğu çalışmada, katılımcıların %96,7'sinin Türkiye'de Olimpiyat Oyunları'nın düzenlenmesini istediklerini tespit etmiştir.

“*Başkaları ile Dostça İlişkiler*” ve “*Farklılıkların Takdiri*” alt boyutlarında, lisanslı sporculuk tecrübesi olan katılımcıların lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Antik Olimpiyat oyunlarında zaferin tanrının bir hediyesi olarak değerlendirilmesi, kazanan sporcuların neredeyse tanrı tarafından seçilmiş bireyler olarak nitelendirilmelerini sağlıyordu (Bohus, 1986, s. 27). Tanrılara eş saygı gören sporcular sayısız onur ve ayrıcalık sahibiydiler (Yıldıran, 2014, s. 560). Günümüzde de Coubertin (1935) tarafından amacının mükemmelle ulaşmak olduğu addedilen sporcular şampiyon olmaları halinde ülkeleri tarafından kahraman ilan edilmektedir. Dolayısıyla sporcular tarafından bu organizasyona duyulan ilginin daha fazla olması ve oyunlara yükledikleri anlamın daha yoğun olması (Gould, Guinan, Greenleaf, Medbery & Peterson, 1999, s. 384), sporun bizzat içinde yer almaları ve spor kültürünü yakından deneyimlemeleri sebebiyle Olimpik Değerlere yönelik algılarının da farklılaşmasına sebep olmaktadır. Buna ek olarak, Spor, kendine has değerler barındıran kültürel bir olgu olmakla birlikte, spor yapan bireylerin de bu değerleri kalıcı olarak içselleştirmesine olanak sağlayan bir kavram olarak görülmektedir (McFee, 2004, s. 150). Bu durum da, lisanslı sporculuk tecrübesi olan katılımcıların Olimpik değer algılarının, bu hususta tecrübesi olmayan katılımcılara göre farklı olmasını açıklayan bir etken olarak değerlendirilebilir.

Eğitim düzeyi değişkeninde “*Başkaları ile Dostça İlişkiler*” alt boyutunda lise ve altı eğitim düzeyine sahip katılımcıların ortalamalarının lisansüstü eğitim düzeyine sahip katılımcılardan daha yüksek olduğu ve lisans düzeyi eğitim durumuna sahip katılımcıların yine lisansüstü eğitim düzeyine sahip katılımcılardan daha yüksek ortalamaya sahip olduğu, dolayısıyla anlamlı farkın bu iki grup lehine olduğu tespit edilmiştir. “*Rekabette Başarı*” alt boyutunda ise lise ve altı eğitim düzeyine sahip grubun ortalamasının diğer iki gruba oranla daha yüksek olduğu ve istatistiki farkın bu grup lehine olduğu gözlenmiştir.

Eğitim; bireyin pek çok farklı niteliğe ek olarak değer algılarını geliştirmeyi de hedefleyen bir süreç olarak ifade edilmektedir (Halstead, 1996, s. 4). Bu doğrultuda, eğitim düzeyi daha yüksek

katılımcıların Olimpik değerlere ilişkin beklentilerinin ve bakış açılarının farklı olması neticesinde yukarıda değinilen araştırma bulgusuna ulaşıldığı söylenebilir.

Araştırma bulguları doğrultusunda, Olimpik Değer Ölçeğinin hiçbir alt boyutunda cinsiyet ve gelir durumu değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Yaş değişkeninin ise Olimpik Değer Ölçeğinin alt boyutlarıyla arasındaki ilişki katsayılarının negatif yönlü olduğu ancak sonuçların istatistiksel olarak anlamlı bir farkı ifade etmediği belirlenmiştir.

Spora olan ilgi düzeyinin, aktif katılım ve organizasyonların takibi olarak iki boyuttan oluştuğu varsayıldığında, bireylerin yaşlarının ilerlemesi ile birlikte fizyolojik yetersizliklerle karşı karşıya kalmaları bu ilgi düzeyindeki azalmanın (Farrell & Shields, 2002, s. 342) temel nedenlerinden biri olarak nitelendirilebilir. Olimpik değerlerle yaş değişkeni arasında ilişki katsayısının düşüklüğü göz önünde bulundurulduğunda olimpik değerlerin sadece spor organizasyonu olarak değerlendirilmesi sebebiyle, spora olan ilgi düzeyine benzer bir ilişki yönüne yol açtığı şeklinde değerlendirilebilir. Bireyin değer yargılarını etkileyen unsurların, aynı zamanda kişinin karakteristik özelliklerini de şekillendiren aile ortamı, sosyal ilişkiler, çevresel etkenler ve aldığı eğitim olduğu görülmektedir (Clement, 2009, s. 14). Buna ek olarak, Uluslararası Olimpiyat Komitesinin misyonunun yalnızca Oyunların düzenlenmesini ve kutlanmasını sağlamak değil, aynı zamanda cinsiyet, yaş veya ekonomik durum gözetmeksizin toplumdaki tüm insanları spor ve ilişkin değerler aracılığı ile sosyal barış anlayışına teşvik etmek olduğu ifade edilmektedir (IOC, 2018, s. 8). O halde, cinsiyet, gelir durumu yahut yaş gibi değişkenlerde gruplar arasında Olimpik değer algıları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark veya ilişkinin tespit edilmemiş olması olağan ve komitenin hedefleriyle örtüşen bulgular olarak değerlendirilebilir.

Araştırma sonuçlarından elde edilen kazanımlar değerlendirildiğinde bunların 5 madde altında toplandığı görülmektedir. Söz konusu kazanımlar:

- Değer algılarının ölçülebildiği bir yapı.
- Olimpiyat Oyunlarına yönelik tutumun belirlenebildiği bir yapı.
- Yönetimsel incelenabilirlik.
- Olimpik eğitim kapsamında program geliştirme.
- Kültürel farklılıkların tespiti.

Diğer yandan, araştırmada faydalanılan değerlerin kısıtlı olması, katılımcıların söz konusu değerleri 2000 yılından sonrasındaki Olimpiyatlar için değerlendirmesi ve çalışma grubunun aynı kültürden bireylerden oluşması araştırmanın sınırlılıkları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye, Yaz Olimpiyatlarının İstanbul'da düzenlenmesi için beş kez Uluslararası Olimpiyat Komitesi'ne başvurmuş (Tarakçıoğlu ve Elmas, 2019, s. 316), buna ek olarak 1992 yılında 3796 sayılı İstanbul Kentinde Yapılacak Olimpiyat Oyunları Kanunu'nu yürürlüğe sokmuş ancak Yaz Olimpiyatlarını düzenlemeye bugüne dek hak kazanamamıştır. Bu doğrultuda, Olimpiyat Oyunlarına ev sahipliği yapmaya bu denli istekli bir ülkenin vatandaşlarının Olimpik değerlere yönelik algılarının ölçülebilmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmanın literatüre ve Türk sporuna ve katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

### Kaynakça

- Beaton, D. E., Bombardier, C., Guillemin, F. ve Ferraz, M. B. (2000). Guidelines for the process of cross-cultural adaptation of self-report measures. *Spine*, 25(24), 3186-3191.
- Bohus J. (1986). *Sportgeschichte: Gesellschaft und Sport von Mykene bis heute*. BLV.
- Borsa, J. C., Damasio, B. F. ve Bandeira, D. R. (2012). Cross-cultural adaptation and validation of psychological instruments: some considerations. *Paide'ia (Ribeirão Preto)*, 22(53), 423-432.
- Brislin, R. W. (1970). Back-translation for cross-cultural research. *Journal of cross-cultural psychology*, 1(3), 185-216.

- Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research* (2nd Edt.). Guilford Press.
- Carpita, M. ve Manisera, M. (2011). On the imputation of missing data in surveys with Likert-type scales. *Journal of Classification*, 28(1), 93-112.
- Chatziefstathiou, D. (2012). Olympic education and beyond: Olympism and value legacies from the Olympic and Paralympic Games. *Educational Review*, 64(3), 385-400.
- Clement, N. (2009). Perspective from research and practice in values education. T. Lovat & R. Toomey (Editors). *Values education and quality teaching*, Springer, p. 13-26.
- Coakley, J. (2017). *Sport and society: Issues and controversies* (12th Edt.). McGraw-Hill Education.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. 2nd. Lawrence Erlbaum Associates.
- Connor, P. E. ve Becker, B. W. (1994). Personal values and management: What do we know and why don't we know more?. *Academy of Management Journal*, 18(3), 550-561.
- Coubertin, P. (1931). *Olympic Memoirs*. Lausanne: IOC.
- Coubertin, P. (1935). *Religio Athletae*. Berlin.
- Çapık, C., Gözüm, S. ve Aksayan, S. (2018). Kültürlerarası ölçek uyarılama aşamaları, dil ve kültür uyarlaması: Güncellenmiş rehber. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 26(3), 199-210.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Pegem Akademi.
- Downey, R. G. ve King, C. V. (1998). Missing data in Likert ratings: A comparison of replacement methods. *The Journal of general psychology*, 125(2), 175-191.
- Duncan, T. E., Duncan, S. C. ve Li, F. (1998). A comparison of model-and multiple imputation-based approaches to longitudinal analyses with partial missingness. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 5(1), 1-21.
- Farrell, L. ve Shields, M. A. (2002). Investigating the economic and demographic determinants of sporting participation in England. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society)*, 165(2), 335-348.
- George, D. ve Mallery, P. (2016) *IBM SPSS statistics 23 step by step: A simple guide and reference*. Routledge.
- Gould, D., Guinan, D., Greenleaf, C., Medbery, R. ve Peterson, K. (1999). Factors affecting Olympic performance: Perceptions of athletes and coaches from more and less successful teams. *The sport psychologist*, 13(4), 371-394.
- Görkemli, H. N., Matr, L., Çelik, C. ve Seki, Ö. (2014). Kent imajı açısından Olimpiyatlar-Selçuk Üniversitesi öğrencilerine yönelik bir uygulama. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2(3), 178-196.
- Guala, A. C. ve Turco, D. M. (2009). Resident Perceptions of the 2006 Torino Olympic Games, 2002-2007. *Choregia*, 5(2), 21-42.
- Halstead, J. M. (1996). Values and values education in schools. J. M. Halstead & M. J. Taylor (Editors). *Values in education and education in values*, The Falmer Press, p. 3-13.
- Harrington, D. (2009). *Confirmatory factor analysis*. Oxford University Press.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Sage.
- Homer, P. M. ve Kahle, L. R. (1988). A structural equation test of the value attitude behavior hierarchy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(4), 638-646.



- Hooper, D., Coughlan, J. ve Mullen, M. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53-60.
- Hu, L. T. ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling: a multidisciplinary journal*, 6(1), 1-55.
- Inglehart, R. F., Basanez, M. ve Moreno, A. (1998). *Human values and beliefs: A cross cultural sourcebook*. University of Michigan.
- IOC. (2014). *Olympic Agenda 2020 – 20 + 20 Recommendations*. Lausanne: IOC.
- IOC. (2017). Olympic Charter. Lausanne: IOC.
- IOC. (2018). Olympic Charter. Lausanne: IOC.
- IOC. (2020). Olympic Charter. Lausanne: IOC.
- Kılıç, H., Yılmaz, S. ve Şahin, İ. (2009). Beden eğitimi öğretmenlerinin Olimpiyatlar hakkındaki farkındalığı. *Spor Bilimleri Dergisi*, 20(2), 51-58.
- Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th Edt.). Guilford Press.
- Koenigstorfer, J. ve Preuss, H. (2018). Perceived Values in relation to the Olympic Games: development and use of the Olympic Value Scale. *European Sport Management Quarterly*, 18(5), 607-632.
- Könecke, T., Schubert, M. ve Preuß, H. (2016). (N) Olympia in Germany? An analysis of the referendum against Munich 2022. *Sportwissenschaft*, 46(1), 15-24.
- Little, R. J. (1988). A test of missing completely at random for multivariate data with missing values. *Journal of the American statistical Association*, 83(404), 1198-1202.
- Mallon, B. ve Heijmans J. (2011). *Historical Dictionary of the Olympic Movement*. Lanham, MD: Scarecrow Press
- McFee, G. (2004). *Sport, rules and values: Philosophical investigations into the nature of sport*. Routledge.
- Muller, N. (2000). *Pierre de Coubertin Olympism: Selected Writings*. Lausanne: IOC.
- Nunnally, J. C. ve Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory* (3rd Edt.). McGrawHill.
- Olympic Values (n.d). International Olympic Committee official website. <https://olympics.com/ioc/olympic-values>. (Erişim tarihi: 07.06.2022).
- Prayag, G., Hosany, S., Nunkoo, R. ve Alders, T. (2013). London residents' support for the 2012 Olympic Games: The mediating effect of overall attitude. *Tourism Management*, 36, 629-640.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. The Free.
- Rokeach, M. (1979). *Understanding human values*. The Free.
- Rubin, D. B. (1976). Inference and missing data. *Biometrika*, 63(3), 581-592.
- Schwartz, S. H. ve Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 550-562.
- Tabachnick, B. G. ve Fidel, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6th Edt.). Pearson.
- Tarakçıoğlu, S. ve Elmas, S. (2019). Türkiye'nin Olimpiyat adaylıkları üzerine nitel bir araştırma. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 4(3), 304-318.
- Thompson, B. (2004). *Exploratory and confirmatory factor analysis: Understanding concepts and applications*. American Psychological Association.

- Worthington, R. L. ve Whittaker, T. A. (2006). Scale development research: A content analysis and recommendations for best practices. *The counseling psychologist*, 34(6), 806-838.
- Yıldırım, İ. (2014). Antikiteden moderniteye olimpiyat oyunları: İdealler ve gerçekler, *Hece* (Batı medeniyeti Özel Sayısı), 18 (210-212), 555-570.
- Young, D. A (2004). *Brief History of the Olympic Games*. Malden, MA: Blackwell.

#### **Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Araştırmacılar verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiklerini beyan ederler.

#### **Yazarların Makaleye Katkı Oranı**

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

#### **Çıkar Beyanı**

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.



## Çalışanların İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Analizi: TR2A Bölgesi Muhasebe Meslek Mensupları Örneği<sup>1</sup>

### *Analysis of Employees Job Satisfaction and Organizational Commitment Levels: The Case of TR2A Region Professional Accountants Society*

**Abdurrahman ÇALIK\***

**Deniz ALKAN\*\***

**İsmail ŞAPRAK\*\*\***

\* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Van/Türkiye. Assist. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Economy and Administrative Sciences, Business Management Department, Van /Turkey.  
acalik@yu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2829-0073

\*\*Öğr. Gör., Iğdır Üniversitesi, Iğdır Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Bölümü, Iğdır/Türkiye.

Lecturer, Iğdır University, Accounting and Tax Department, Iğdır/ Turkey.

[deniz.alkan@igdir.edu.tr](mailto:deniz.alkan@igdir.edu.tr)

ORCID: 0000-0002-2687-9717

\*\*\* Milli Eğitim Bakanlığı

Ministry of Education

[cembey\\_79@hotmail.com](mailto:cembey_79@hotmail.com)

ORCID: 0000-0002-9777-8112

#### Öz

Globalleşen dünyada işletmeler mevcut rekabet şartlarına uyum sağlamak için sürekli kendini yenileyen bir yapı içinde hareket etmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda işletmeler için hem ekonomik hem de sosyal sürdürülebilirlik önemli bir unsur haline gelmektedir. İşletme kültürü içinde son derece önemli bir rolü olan muhasebe bilgi sistemi içerisinde aktif rol oynayan meslek mensuplarının iş tatmin ve örgütsel bağlılık düzeylerinin yüksek olması işletmeler için son derece önemli olmaktadır. Bu kapsamda mevcut durumu analiz etmek için TR2A bölgesinde faaliyette bulunan muhasebe meslek mensupları üzerine anket yöntemi uygulanmak suretiyle çalışma yapılmıştır. Evren kütlesi olarak TR2A bölgesinde faaliyette bulunan 140 meslek mensubu seçilmiş olup bunlardan 108 tane meslek mensubuna anket formu uygulanmıştır. Ancak bunlardan 98 tanesinin analize uygun olduğu tespit edildiğinden analizler 98 anket formu üzerinden yapılmıştır. Toplanan anket verileri SPSS 22 veri paket programında analize tabi tutulmuştur. Çalışmanın sonucunda; ankete katılan muhasebe meslek mensuplarının iş tatmin ve örgütsel bağlılık seviyelerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlılık seviyesinin meslek mensuplarının demografik özelliklerine göre bir farklılık gösterip göstermediğini ölçmek için farklılık analizleri yapılmıştır. Yapılan farklılık analizleri sonrasında; meslek mensuplarının cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mesleki tecrübe gibi demografik özellikleri bakımından anlamlı bir farklılıklarının olmadığı buna karşın faaliyet gösterilen iller açısından ise meslek mensupları arasında anlamlı istatistiksel farklılıkların olduğu tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Muhasebe meslek mensubu, örgütsel bağlılık, iş tatmini.

#### Abstract

In the globalizing world, businesses need to act in a structure that constantly renews itself in order to adapt to the current competitive conditions. In this context, economic and social sustainability becomes an important element for businesses. Businesses need to have high levels of job satisfaction (internal and external job satisfaction) and organizational commitment (emotional continuation and normative commitment) of professionals who play an active role in the accounting information system, which has an extremely important role in business culture. In this context, to analyze the current situation, a study was carried out by applying the survey method to the accounting professionals operating in the TR2A region. As the population mass, 140 professional members operating in the TR2A region were selected and a questionnaire was applied to 108 of them. However, since 98 of them were found suitable for analysis, the analyzes were made on 98 questionnaires. The collected data were analyzed in SPSS 22 statistical package program. As a result of the study, the job satisfaction and organizational commitment levels of the accountants are high, and the difference analyses made to measure whether there is a difference according to the demographic characteristics of the members of the profession; It has been determined that there is a statistically significant difference between provinces in terms of demographic characteristics (province of activity) of professional accountants, but there is no significant difference in terms of other characteristics (gender, age, education level, professional experience).

**Keywords:** Professional accountant, organizational commitment, job satisfaction.

#### Makale Bilgisi | Article Information

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma

Makalesi/ Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 08/06/2022

**Kabul Tarihi / Date Accepted:**

16/09/2022

**Yayın Tarihi / Date Published:**

30/09/2022

**Atf:** Çalık, A., Alkan, D. ve Şaprak, İ. (2022). Çalışanların iş tatmini ve örgütsel bağlılık düzeylerinin analizi: TR2A bölgesi muhasebe meslek mensupları örneği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 123 - 142

**Citation:** Çalık, A., Alkan, D. ve Şaprak, İ. (2022). Analysis of employees job satisfaction and organizational commitment levels: The case of TR2A region professional accountants. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 57, 123 - 142

<sup>1</sup> Bu çalışmanın verileri 2019 öncesine dayandığı için Etik Kurul İznine gerek yoktur.

## Giriş

Meslekler; toplumların belirli temel ihtiyaçlarından ortaya çıkarlar ve birtakım ahlaki veya yasal kurallar çerçevesinde meslek mensuplarının icra edilirler. Meslekler zamanla kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik gibi toplumdaki beklentilere bağlı olarak birtakım değişimlere uğramaktadırlar. Burada meslekleri icra eden meslek mensubu bireylerin de birtakım gereksinimleri ve bireylerin çalışmış oldukları iş ortamlarında yapmış oldukları işlerine karşı besledikleri çeşitli duygular ortaya çıkmaktadır. Bu duyguların temelinde yer alan başlıca duygular; iş tatmini ve örgütsel bağlılık olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletmelerde çalışanın işine karşı iş tatmini seviyesinin düşük olması kişinin yapmış olduğu işten soğumasına, dikkat eksikliğine, işten ayrılmalara ve mevcut işte hata yapma ihtimalinin yükselmesine; buna bağlı olarak da iş gücü devir hızının azalması gibi bir takım olumsuzlukların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Aynı şekilde bir örgütte çalışanlar arasında var olan örgütsel bağlılık düzeyi de yine çalışanların motivasyonunu pozitif veya negatif yönde etkileyen temel unsurlar arasında gösterilmektedir. Bu iki temel olgu; örgütsel bağlılık ve iş tatmini beraber değerlendirildiği zaman genel anlamda bu iki terim; bir meslek mensubunun ya da çalışanın hem çalışmış olduğu işletmesine karşı hem de mevcut durumda yapmakta olduğu işine karşı beslediği çeşitli duygu ve düşüncelerin bütünü olarak ifade edilmektedir. Bir başka tanımlamaya göre iş tatmini; bireyin mevcut durumda yapmakta olduğu işi ile ilgili sahip olduğu duygu ve düşünceleriyle ilgilenirken, örgütsel bağlılık kişinin mevcut durumda çalışmakta olduğu kuruma karşı sahip olduğu duygu ve düşünceleriyle ilgilenmektedir (Yenihan, 2014, s. 172). Muhasebe mesleği ise; herhangi bir kurum ya da işletmenin sahip olduğu varlıkları ile mali nitelikteki kaynaklarındaki değişimleri kayıt altına alan, sınıflandıran, özetleyen, analiz eden ve tüm bu mali nitelikteki olayları yorumlayarak sermaye piyasası ve temel bilgi kullanıcılarına sağlıklı bir şekilde aktarılmasına olanak sağlayan bir meslek olarak tanımlanmaktadır (Özkan, 2020, s. 137). Üretilen bilgilerin değeri ise; bilginin doğru, güvenilir, anlamlı, gerçeğe uygun ve karşılaştırılabilir belirli formlardaki finansal tablo ve raporlarla sunmasına bağlıdır (Bayazıtlı vd., 2006, s. 2). Bir başka ifadeyle muhasebe; bir işletmedeki mali nitelikteki bir değere sahip para ile ifade edilen herhangi bir işlemi; sırasıyla öncelikle kaydetme, sonrasında sınıflandırma, devamında analiz etme, özetleme, yorumlama ve bunları raporlar halinde bilgi kullanıcılarına üçüncü kullanıcılara sunma şeklinde tanımlanmaktadır (Acar ve Tetik, 2006, s. 8). Muhasebe meslek mensubu ise tüm bu karmaşık işlemleri kanunlar çerçevesinde düzenleyip derleyen ve kayıt altına alan kişi olarak tanımlanmaktadır. Yapılan mevcut tanımlamalardan yola çıkarak muhasebe mesleğinin ülke ekonomisi için önemi göz önünde bulundurulduğunda; bu mesleğini icra eden muhasebe meslek elemanlarının iş motivasyonlarının yapmış oldukları bu karmaşık muhasebe kayıt işlemleri ile düzenlemiş oldukları mali tabloların güvenilirliği ve doğruluğu açısından son derece önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmamızda tüm bu işlemleri büyük bir sorumluluk altında icra eden muhasebe meslek mensuplarının iş motivasyonlarının ve örgütsel bağlılık düzeylerinin değerlendirilerek; Muhasebe bilgi sisteminin temel kullanıcısı olan muhasebe meslek mensuplarının iş yaşamlarındaki tüm zorluklar karşısında mevcut işlerinden almış oldukları içsel ve dışsal hazzın üstlendikleri bu sorumluluk ile birlikte düzenledikleri mali işlemlerin üzerinde yüksek derecede etkili olduğu gerçeği doğrultusunda muhasebe meslek mensuplarının içinde buldukları bu duruma ilişkin tespitler yapıp ilgili kurumlara bilgi niteliğinde değerlendirmeler sunmaktır.

### 1. İş Tatmini

Kişinin çalışmış olduğu iş yerinden ve işiyle alakalı olarak ortaya çıkan faktörlere karşı sahip olduğu duygusal ve psikolojik tepkimeleri açıklamak için kullanılan bir bilimsel terim olup; bireyin işiyle alakalı ortaya çıkan duygusal tepkimelerin bütünü olarak ifade edilmektedir. Locke ve Henne yapmış oldukları çalışmalarında ise; iş doyumunu “bir bireyin yapmış olduğu işine dair sahip olduğu kazanımları ile mevcut işine ait değerlerinin bireyde oluşturduğu pozitif yönlü duygusal tatminlik durumu” olarak tanımlarken (Eğinli, 2009, s. 36), Barutçugil (2004) ise iş tatminini “bir çalışanın bireysel olarak icra ettiği işi ile ilgili sahip olduğu kazanımlarının, çalışanın kişisel ihtiyaçları ve değer yargılarıyla örtüştüğünü ya da örtüşmesine imkân sağladığını sezmesi durumunda sahip olduğu içsel duygu yoğunluğu” olarak ifade etmektedir.

### 1.1. İş Tatminini Etkileyen Değişkenler

İşletmelerin sektörel bazda hedeflerine ulaşmalarında iş tatminini etkileyen en önemli parametreler arasında bireysel (yaş, cinsiyet, meslek ve eğitim düzeyi, mesleki yeterlilik, vb.) ve örgütsel değişkenler (işin kendisi (tanımı), çalışma ortamı ve koşulları, ücret ve ödüller vb.) yer almaktadır.

#### 1.1.1. Bireysel Değişkenler

İş tatminini etkileyen başlıca bireysel değişkenler yaş, cinsiyet, meslek ve eğitim düzeyi ve mesleki yeterliliğidir.

*Yaş:* İşletmelerde genç ve orta yaşta çalışan personellerin işe olan bakışı, işten beklentileri farklılık göstermektedir. Genç personeller orta yaştaakilere göre az fedakâr ve doyumсуz olabilmektedir. Özellikle hızlı terfi alma, az çalışma, çok izin kullanma, çok zam isteme gibi talepler işe olan tatminsizliklerini arttırmaktadır. Orta yaş grubunda yer alan personellerin işlerine olan tutumu daha sağlam olabilmektedir. Bu durum yaşın getirdiği olgunluk, işe ve ortama olan uyum olarak ifade edilebilmektedir (Toker, 2007, s. 103; Karakaş vd., 2017, s. 42).

*Cinsiyet:* Kadın ve erkeğin toplumda üstlendiği rollerin farklılık göstermesi kişinin iş hayatında, iş tatmin düzeylerini etkilemektedir. Bireyin içerisinde bulunduğu iş yaşamında rol değişim teorisine göre; cinsiyetin sosyal bağlam içerisinde bireylerin davranışları üzerinde farklılaşma eğilimi oluşturduğu bilinmektedir (Çetin vd., 2015, s. 108).

*Meslek ve Eğitim Düzeyi:* Bireylerin iş tatmin düzeylerini etkileyen temel faktörler arasında bulunan meslek ve eğitim düzeyi; çalışanın iş tatmin düzeyi üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bireyin meslek ve eğitim düzeyi çalışmış olduğu işin statüsüne göre farklılıklar gösterebilir. Örneğin; Lise ve dengi okullarda eğitim görmüş kişilere nazaran lisans ve üstü eğitim almış kişilerin yapmış oldukları işte daha az doyum yaşadıkları tespit edilmiştir (Özaydın, 2014, s. 255).

*Mesleki Yeterlilik:* Yeterlilik kavramı Bandura'nın (2001) yılında yaptığı çalışmada şöyle tanımlanmıştır; Yeterlilik bir kişinin sahip olduğu yetenek, tecrübe ve düşüncelerinin bir noktada kesişmiş olduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında mesleki yeterliliğin bireyin çalışma başarısı üzerinde etkisinin olduğu tespit edilmiş olup; kişinin mesleki yeterliliğinin bireyin iş doyumunu üzerinde pozitif yönlü bir etki oluşturduğu belirtilmiştir (Teltik, 2009, s. 39).

#### 1.1.2. Örgütsel Değişkenler

İş tatminini etkileyen başlıca örgütsel değişkenler ise işin kendisi, ücret ve ödüller, çalışma ortamı ve koşullardır.

*İşin Kendisi:* Çalışanın bir organizasyon içerisindeki pozisyonun kime bağlı olduğu, çalışanın görev ve sorumluluklarının belirlendiği, işin organizasyon içerisindeki öneminin ve yerinin belirlendiği bilgilerin tamamını kapsamaktadır. Dolayısıyla çalışanın motivasyonunu üzerinde bu özelliklerinden dolayı bir etki oluşturmaktadır.

*Ücret ve Ödüller:* Ücret ve ödüller bireyin çalışma hayatında iş tatmini sürecinde etkili bir rol almaktadır. Lam (1995) ile Feldman ve Hugh, (1986) tarafından yapılan çalışmalar neticesinde ücretin iş tatmini üzerinde doğrudan bir etkisinin olduğu, çalışanın işe karşı sergilemiş olduğu tutumun genellikle aldığı ücret ve ödüllerle orantılı olduğu belirtilmiştir. Çalışanın özellikle kendisi ile aynı pozisyonda çalışan iş arkadaşına göre daha düşük bir ücret ve terfi imkanına sahip olması çalışanın motivasyonu üzerinde negatif bir etki yarattığı ve buna bağlı olarak ta iş tatminsizliği yaşadığı tespit edilmiştir (İmamoğlu vd., 2004, s. 169).

*Çalışma Ortamı ve Koşullar:* Çalışanın sahip olduğu işle ilgili çalışma ortamının bireyin motivasyonu üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Çalışanların iş ortamının fiziksel yapısı çalışma koşullarının iyi olması stressiz bir ortam olması, iş yerinin çalışma saatleri çalışma ortamının dizaynı, ulaşım, iş yerinin konumu, temizliği, dinleme saatleri, çalışma ekipmanları gibi çalışma ortamıyla ilgili



tüm unsurlar bireyin iş tatmini üzerinde etkisi bulunmaktadır. Ayrıca mesailer ve uzun çalışma saatleri de çalışanların ailelerine ve kendilerine fazla zaman ayırmalarının engellediğinden bireyin iş tatminini negatif yönde etkilemektedir (Erdil vd., 2004, s. 19).

## 2. Örgütsel Bağlılık

Literatürde örgütsel bağlılık kavramı ve değerleri ile alakalı akademik anlamda çeşitli görüş ve değerlendirmeler yer almaktadır (Meyer ve Allen, 1991; Morrow, 1993; Mowday vd., 1982). Bunun temelini inildiğinde bu kavramın birçok farklı alanlar dahilinde (örgütsel davranış, sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji gibi) irdelenmesinden kaynaklanmaktadır (Çöl ve Gül, 2005, s. 295).

Meyer ve Allen (1991) tarafından yapılan çalışmalarda, yazınsaldaki bağlılık kavramının üç farklı kategoride (istek ve arzular, algılanan maliyet ve zorunluluk) gruplandırılabilceğini savunarak bu kategorilere dayalı bir model geliştirmişlerdir. Üç temel üzerine dayandırılan bu modelde; birincil unsur olarak kişisel arzu ve isteklilik temelini bağlı “duygusal bağlılık”, ikincil unsur olarak maliyet düzleminde şekillenen “devamlılık bağlılığı” ve son olarak zorunluluk temelini bağlanan “normatif bağlılık” olarak tanımlamışlar. Devamında Örgütsel bağlılığı çalışan ile çalışmış olduğu örgüte karşı bireyin sergilemiş olduğu duygusal ilişkiyi yansıtan psikolojik bir ruh hali olarak tanımladıkları bu yaklaşımda örgütsel bağlılığın; mevcut çalışanın içinde bulunduğu örgüt ile aralarındaki ilişkileri ile kişinin örgütte devam etme ya da örgütten ayrılma kararı üzerinde etkileyici bir rolünün olduğunu savunmuşlardır. Wiener’e (1982) göre ise örgütsel bağlılık, içinde hareket etmek için içselleştirilmiş normatif baskıların organizasyonun amaçlarını ve çıkarlarını karşılayan bir yol olarak tanımlanmıştır. Bağlılık ne kadar güçlüyse, örgüt yapısı o kadar güçlü olur.

### 2.1. Duygusal Bağlılık

Temelinde bir işe karşı arzu ve istek barındıran bu yaklaşım, çalışanların isteklilik esasına dayanır ve kişisel kıymetler ile örgütsel değerler arasındaki ahenkten etkilenmektedir. İş görenin iş yerindeki çalışanların oluşturduğu topluluğa ait olmaktan dolayı duyduğu memnuniyet gibi değerlerin bireysel olarak desteklenmesi olarak tanımlanmaktadır (Wiener, 1982, s. 420-424). Bir diğer ifadeye göre ise; bireyin belirli bir amaca yönelik yaptığı eylemlere ilişkin davranışları ya da eylemlerini bir baskı unsuru altında değil, istediği doğrultusunda gerçekleştirme olarak ifade edilmiştir. Bir diğer farklı bir yaklaşımda ise bu kavram; bireyin içinde bulunduğu örgütle özdeşleşmesini, o örgüte katılımını ve çalışanlar arasında paylaşılan ortak değerler sonrasında çalışılan örgüte duygusal yönden bağlanma olarak tanımlanmıştır (Meyer vd., 2002, s. 27).

### 2.2. Devam Bağlılığı

Devam bağlılığın temelinde çalışanın kişisel yatırımları amacıyla mevcut organizasyonda kalma isteğini olarak tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle çalışanın içinde bulunduğu organizasyonda çalıştığı müddet içerisinde kazanmış olduğu mesleki beceri, mesleki kazanımlar, çalışma alanında oluşturulan sosyal ilişkiler, sahip olunan kıdem, elde edilen kariyer imkanları, emeklilik hakları ve bireysel yatırımlar olarak tanımlanmaktadır (Obeng ve Ugboro, 2003, s. 84). Başka bir tanımlamada ise devam bağlılığı; kişinin içerisinde olmuş olduğu örgütten ayrılmasının kendisine yükleyeceği artı maliyetler olarak tanımlanmakta. Yani işe devam bağlılığı örgütten ayrılmanın kendisine yükleyeceği negatif yönlü yüksek maliyetinin düşüncesinden kaynaklı örgüte bağlılığın kimi zaman istemsiz olarak da sürdürülmesi halidir. Hatta alternatiflerin olmadığı durumlara da buna bağlı olarak farklı iş olanakları olamadığı zamanlarda da bireyin örgütten ayrılmanın kendisine yükleyeceği artı maliyetler dolayısıyla bireyin işe karşı devam bağlılığı artmaktadır (Meyer ve Herscovitch, 2001, s. 316).

### 2.3. Normatif Bağlılık

Bu bağlılık türünde ise bireyin örgüte sadık kalma yönelimiyle alakalı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahlaki bağlılık olarak tanımlanan bu örgütsel bağlılık biçiminde birey üstlendiği görevde ahlaki bir yükümlülük duygusu taşımakta, duygusal olarak yaptığı eylemler bütününde kendini mecbur hissetme duygusuyla beraber kendisinde vuku bulan vicdani bir yükümlülük olarak tanımlanmaktadır (Gonzalez ve Guillen, 2008, s. 407). Normatif bağlılık birey için bir zorunluluk halini barındırır. Fakat bahse konu bu zorunluluk durumu devamlılık bağlılığından

ziyade bireysel maliyet çıkarımından çok, ahlaki duygular çerçevesinde şekillenmektedir. İş gören aidiyet hissi bireysel yarardan çok, yapılan eylemin doğru ve ahlaki olduğuna inanılan duygudan ortaya çıkmaktadır. Normatif bağlılık bir bakıma psikolojik bir akit niteliği taşıyarak bireyi çalışılan kurumu yönelik bir bağlılık ilişkisi içine koymaktadır (Meyer ve Herscovitch, 2001, s. 316).

### 3. Literatür Taraması

Yapılan literatür taramasında iş tatminleri ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkileri ölçmeye yönelik çeşitli araştırmalar bulunmuştur.

Gül, H., Oktay, E. ve Gökçe, H. (2008) yılında yapmış oldukları bir çalışma ile iş tatmini, stres, örgütsel bağlılık, işten ayrılma niyeti ve performans arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırmalarında bireyin içerisinde bulunduğu iş stresinin iş tatminini negatif yönde etkilediğini ve buna bağlı olarak kişinin mevcut işinden aldığı hazzın azalmasına neden olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca iş tatmini ile birlikte bireyin örgütsel bağlılığı artırıldıkça müşteri memnuniyeti ve üretilen iş ile hizmetlerin kalitesinin arttığı ve bu gelişmelere bağlı olarak işletme başarısının yükseltilebileceği tespit edilmiştir.

Tuncer, M. ve Yeşiltaş, M. (2013) otel personellerinin çalışma yaşam kaliteleri üzerine yaptığı bir araştırmada çalışanların özlük ve sosyal haklarının işletmeler tarafından iyileştirilmesiyle, çalışanların mevcut işlerine olan bağlılıklarının giderek arttığı ve yapmış oldukları işten haz duymaya başladıkları sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, işletmelerde yapılan iyileştirmelerin sadece müşteri beklentisi dâhilinde yapılmayıp burada iş görenlerin de beklentilerinin karşılanması gerektiği ifade edilmiştir.

Yenihan, B. (2014) iş tatmini ile örgütsel bağlılık arasındaki bağlantının araştırıldığı çalışmada bireyin iş doyumunu ile örgüte olan bağlılığı arasında neden sonuç ilişkisine dayalı karşılıklı bir etkileşimin olduğunu tespit etmiştir. Çalışmada ayrıca iş tatmininin örgütsel bağlılığı pozitif ya da negatif yönlü etkileme kabiliyetine sahip olduğu, çalışanların örgüte olan bağlılıklarının artırılması ile işletme içerisinde tutunabilmeleri adına yapılacak organizasyonlarda iş tatmininin önemli bir araç olarak kullanılabilirliği bulgusuna ulaşılmıştır. İş görenlerin örgüte olan bağlılıklarının ve örgütte kalma eğilimleri bakımından bireylerin iş tatmin düzeylerini artıran kurumların bu konuda pasif kalan kurumlara göre daha başarılı olduğu ve bu kurumların kurumsal açıdan da daha ileride olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca iş tatmin düzeyleri düşük olan bireylerde örgütsel bağlılık anlamında bireyler arasında pozitif bir ilerleyiş sağlanarak iş tatmin düzeylerinin artırılabilirliği savunulmuştur.

Kayhan vd. (2015) muhasebe çalışanlarının iş yaşamlarındaki stres ve iş tatmin düzeylerini etkileyen etkenler arasında bir bağ olup olmadığını araştırdıkları çalışmalarında; yapılan istatistiksel analizler sonucu stresi etkileyen faktörler ile iş tatminini etkileyen faktörler arasında içsel tatmin yönünden bir bağ bulunmadığını ancak buna karşın dışsal tatmin yönünden çevresel etkenlere bağlı olarak bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca genel tatmin düzeyi ile çevresel faktörler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığından söz edilmiştir.

Tosun, N. ve Ulusoy, H. (2017) çalışmalarında; sağlık çalışanlarının (hekim ve hemşire) iş tatmini, örgütsel bağlılık ve tükenmişlik seviyeleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan çalışmada, iş görenlerin iş tatminleri ile normatif ve duygusal bağlılık düzeyleri arasında pozitif yönlü, örgütsel bağlılık düzeyleri ile de negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, ilerleyen yaşlarda (40 yaş üzeri) özellikle erkek çalışanların diğer çalışanlara nazaran mesleki açıdan iş tatminlerinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Yaşın artmasıyla insanların olgunlaşmasının duygusal tükenmişliği düşürerek bireysel başarının artmasına katkı sağladığı belirlenmiştir.

Karakaş, A., Şaban, M. ve Aslan, A. (2017) "muhasebe çalışanlarının kişilik özelliklerinin iş tatmini ve mesleki bağlılık üzerine etkileri" adlı çalışmalarında ise; yapılan istatistiksel analiz sonucunda kişinin içsel yönden tatmin olması ile yaptığı işe olan mesleki bağlılığı arasında istatistiksel anlamda pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. İş tatminine ulaşan bireylerde moral seviyesinin daha yüksek olacağı buna bağlı olarak mesleki yönden bağlılıklarının artacağı tespit edilmiştir. Dışsal yönden iş tatminine bakıldığında ise mesleğe bağlılık ile aralarında anlamlı, pozitif ve düşük yönlü bir ilişkinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bireylerin çalışmış olduğu kurumda kendi kararlarını uygulayabilme şansına sahip olmaları görevlerini eksiksiz yaptıklarına inandıkları durumlarda da

mesleklerine olan bağlılıklarının arttığı belirtilmiştir. Ayrıca iş tatmininin çalışanın kişilik özelliklerinin mesleki bağlılık üzerindeki etkisini ölçmede tam aracı olduğu belirtilmiştir.

Erduru, İ., Deran, A. ve Uzun, E. (2017) “Muhasebecilerde Mesleki Tükenmişliğinin İş Tatmini Üzerine Etkileri” adlı çalışmada; mesleki tükenmişliğin muhasebeciler açısından değerlendirildiğinde iş tatminini düşük bir oranda etkilediği, tükenmişliği etkileyen faktörler arasında ise iş tatmininden ziyade farklı çevresel faktörlerin olduğu ve çalışanların iş tatmin düzeylerinin yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir. Sadece mesleki tükenmişliğin alt boyutlarından olan duygusal tükenmişliğin iş tatminini etkilediği buna karşın diğer alt boyutlardan olan duygusal tükenme ile bireysel başarıda azalma hissinin çalışanların iş tatminini etkilemediği tespit edilmiştir. Ayrıca duygusal tükenme ile iş tatmini arasında oluşan bu anlamlı ilişkinin negatif yönlü olduğu belirtilmiştir.

Uludağ, G. (2019) bireyin çalıştığı örgüte olan bağlılığı ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmasında bireyin örgüte olan bağlılığı ile işten ayrılma niyeti arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Bağlılık düzeyi arttıkça bireylerin vazifelerini yaparken işletmelerin vizyonları doğrultusunda daha fazla gayret gösterdikleri belirtilmiştir. Ayrıca çalışanları ile her konuda iletişim halinde olan onların sorunlarının çözümde destek sunun kurumlarda çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerinin pozitif yönde arttığı da tespit edilmiştir.

Kılınçarslan, T. B., ve Küçüksüleymanoğlu, R. (2019) muhasebe meslek mensupları üzerine yaptıkları çalışmada bireyin duygusal ve devam bağlılığının kişinin içsel ve dışsal yönden tatmini üzerinde bir etkiye neden olduğunu tespit etmişlerdir. Normatif yönlü bağlılığın ise sadece dışsal yönden bireyi tatmin ettiği bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışan ile içinde bulunduğu örgüt arasında oluşan duygusal yönlü bağlılık arttıkça; kişiyi içsel ve duygusal yönden tatmin eden çalışma başarısının artması yaptığı işten dolayı takdir edilmesi ve işinde buna paralel olarak terfi imkânına sahip olması gibi pozitif yönlü faktörler oluşmasında etkili bir durum olduğu belirlenmiştir. Devam bağlılığı yönünde ise bunun tam tersi bir durumun varlığından söz edilmiştir. Ayrıca bireyin örgüte olan minnet duygusundan ortaya çıkan normatif bağlılığın ise çalışmanı sadece dışsal yönden tatmin ettiği belirtilmiştir.

Büyükyılmaz, O., Vargün, H. ve Uygurtürk, H. (2019). “Meslek Mensuplarının Demografik Özellikleri Bakımından Mesleki Bağlılık Ve İş Tatmini Seviyelerinin analizi” adlı çalışmalarında iş görenlerin mesleklerine bağlılıklarının ve iş tatmin seviyelerinin demografik faktörler (cinsiyet, medeni durum ve eğitim) açısından bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiş. Ayrıca çalışmada muhasebe eğitiminin bağlılık ve iş tatmin düzeyini etkileyip etkilemediği de araştırılmıştır. Araştırma sonucunda muhasebe eğitiminin alınmış olmasının mesleki bağlılığı etkilemediğini buna karşın iş tatmin seviyelerinde bir farklılığa sebebiyet verdiği bulgusuna ulaşılmıştır.

#### 4. Araştırmanın Yöntemi ve Metodolojisi

##### 4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Globalleşen dünyada işletmeler mevcut rekabet şartlarına uyum sağlamak için daha karmaşık ve sürekli kendini yenileyen bir yapı halini almaktadırlar. Oluşan bu rekabet ortamında hayatta kalabilmek için işletme adına oluşan tüm girdilerde oluşan maliyet hesaplarının oluşturulması işletme içi ve dışı kayıtların tutulması işlenmesi ve raporlanması aşamasında muhasebe bilgi sisteminin ve bilgi sistemi içerisinde çalışanlar arasında oluşan örgüt yapısının son derece önemli hale geldiği görülmektedir. Bu bağlamda çalışma hayatında yoğun iş temposunda çalışan, yasal mevzuatın sürekli olarak yeniliklere bağlı olarak değişim sergilediği bir ortamda tüm bu gelişimleri sürekli takip eden ve büyük bir stres altında yoğun bir iş temposunda çalışan muhasebe meslek mensuplarının yapmış oldukları işe karşı iş tatminlerinin ve bağlı oldukları örgüte karşı bağlılık düzeylerinin tespiti ve bu konu hakkında bir araştırma yapılması bu bağlamda büyük bir önem arz etmektedir. Yapılan bu çalışmanın ana amacı muhasebe meslek mensuplarının iş tatminlerinin örgütsel bağlılığa etkisini tespit etmektir.

Zira muhasebe bilgi sisteminin temel kullanıcısı olan muhasebe meslek mensuplarının iş yaşamlarındaki tüm zorluklar karşısında mevcut işlerinden almış oldukları içsel ve dışsal hazzın üstlendikleri bu sorumluluk ile birlikte düzenledikleri mali işlemlerin üzerinde yüksek derecede etkili

olduğu gerçeği doğrultusunda muhasebe meslek mensuplarının içinde buldukları bu duruma ilişkin tespitler yapıp ilgili kurumlara bilgi niteliğinde değerlendirmeler sunmaktır.

#### 4.2. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini olarak TRA2 bölgesinde faaliyette bulunan muhasebe meslek mensupları oluşturmaktadır. Bu bağlamda, örneklem evreni oluşturabilmek için TRA2 bölgesinde faaliyette bulunan meslek odaları (SMMM odaları) ile iletişime geçilmiş ve söz konusu illerde çalışan meslek mensubu sayısının toplamda 140 kişi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada Kasım ve Aralık 2019 döneminde toplamda 108 meslek mensubuna ulaşılmış olup; bunlardan 98'inin analize uygun olduğu tespit edildiğinden analizler 98 anket formu üzerinden yapılmıştır. 140 sayısı temel alınarak, evreni temsil edecek örneklem büyüklüğünü saptayabilmek adına yazınsalda sıklıkla kullanılan aşağıdaki formülden yararlanılmıştır (Salant ve Dillman, 1994, s. 55).

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{(N-1) \cdot d^2 + t^2 \cdot p \cdot q}$$

Formüde kullanılan ifadeler: n= Örneklem büyüklüğü, N= Evren büyüklüğü, t=0,05 anlamlılık düzeyini, t tabloda bulunan teorik değer, p=olayın gerçekleşme olasılığı, q=olayın gerçekleşmeme olasılığı, d=olayın gerçekleşme olasılığı açısından +/-sapma olarak simgelenmiştir.

$$n = \frac{140 \cdot 1,96^2 \cdot 0,50 \cdot 0,50}{(140-1) \cdot 0,07^2 + 1,96^2 \cdot 0,50 \cdot 0,50} = 82$$

#### 4.3. Veri Toplama Yöntemi

Çalışma, TR2A Bölgesinde çalışmakta olan muhasebe meslek mensuplarına yüz yüze anket uygulanmak suretiyle yapılmış. Kullanılan anket formu üç bölüm halinde düzenlenmiş olup; Birinci bölüm meslek mensuplarının demografik özellikleri ile ilgili ifadeleri, ikinci bölümde bireylerin iş tatmini düzeylerini belirlemeye yönelik ifadeleri ve son bölümde ise çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerinin tespitine ilişkin tanımlayıcı soruları içermektedir. İş tatmin seviyelerinin tespiti amacıyla oluşturulan ve sıklıkla bu tür çalışmalarda kullanılan Minnesota İş Doyum Ölçeğinden faydalanılmıştır. Minnesota İş Doyum Ölçeği; toplamda 20 sorudan oluşmakta. Bu sorularla bireyin içsel, dışsal ve genel doyum düzeyini belirlemek amaçlanmıştır. Bu sorulardan İçsel tatmini düzeyini saptamak adına (1, 2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 15, 16, 19 ve 20.) soruları kapsayan maddeler, dışsal iş tatmini seviyesini belirlemek için (5, 6, 8, 12, 13, 14, 17 ve 18.) sorularını kapsayan maddeler kullanılmış olup; Genel iş tatminini düzeyini belirlemek için ise maddelerin tamamından yararlanılmıştır. Örgütsel bağlılık düzeylerini ölçmek için de yine bu amaç için sıklıkla kullanılan Allen ve Meyer'in 2002 yılında yapmış oldukları çalışma sonrası oluşturulan üç boyutlu Örgütsel Bağlılık Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek ile iş görenin mevcut işine karşı duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık boyutları belirlenmeye çalışılmıştır. Ankette kullanılan İfadeler, olumsuzdan (Kesinlikle Katılmıyorum) olumluya (Kesinlikle Katılıyorum) doğru oluşturulan beşli likert ölçeği kullanılarak derecelendirilmiştir. Anket sonuçları SPSS 22 paket programı kullanılarak sayısal verilere dönüştürülerek analiz edilmiştir.

#### 4.4. Analiz ve Bulgular

Bu bölümde yapılan çalışmanın amacına uygun olarak meslek mensuplarının örgütsel bağlılık ve iş tatmin düzeylerini belirlemek adına faktör analizi, güvenilirlik analizi, frekans analizleri, normallik testi, değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek üzere t testi ve tek yönlü varyans analizleri uygulanmış ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

#### 4.5. Güvenilirlik Analizi ve KMO değerleri

Meslek mensuplarının iş tatminlerine ve örgütsel bağlılıklarına yönelik algılarını ölçmek amacıyla hazırlanan ankette yer alan ifadeler Faktör analizi ile Cronbach's Alpha güvenilirlik analizi testlerine tabi tutulmuş ve elde edilen veriler Tablo 1'de gösterilmiştir.

**Tablo 1.**

Cronbach's Alpha Güvenilirlik Analizi ile Faktör Analizi Sonuçları

Değerler	Gözlem sayısı	Cronbach's Alpa Katsayısı	Kmo Değerleri	Madde Sayısı
Örgütsel bağlılık düzeyleri	98	0,709	0,641	12
İş tatmin düzeyleri	98	0,914	0,833	20

Tablo 1'de görüldüğü üzere anket sorularının güvenilirliğini ifade eden Cronbach's Alpha katsayısı Örgütsel bağlılık düzeyleri için 0,709 ve iş tatmin düzeyleri için 0,914 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu bulgular açısından; Cronbach's Alpha katsayısı, 0 ile +1 arasında bir değer aldığı görülmekte olup; bu değer 0,80< $\alpha$ <1,00 arasında olması durumunda kullanılan ölçeğin oldukça güvenilir olduğu kabul edilmektedir (Kayış, 2008, s. 405). Söz konusu değer aralıkları dikkate alındığında çalışmadaki Cronbach's Alpha katsayısının 0,709 ve 0,914 olması anket sorularının oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

#### 4.6. Demografik Özelliklere Ait Bulgular

Araştırmaya katılan meslek mensuplarının demografik özelliklerine ait tanımlayıcı istatistikler aşağıda yer alan Tablo 2'de sunulmuştur.

**Tablo 2.**

Meslek Mensuplarına Ait Demografik Bilgiler

Değişken	Kategori	Toplam		Değişken	Kategori	Toplam	
		fi	%			fi	%
Cinsiyet	Erkek	76	77,6	Yaş	25-30	19	19,8
	Kadın	22	22,4		31-35	26	26,5
Eğitim Durumu	Ön Lisans	4	4,1		36-40	19	19,4
	Lisans	75	76,5		41 ve üzeri	34	34,7
	Lisansüstü	19	19,4	Faaliyet gösterilen il	Ağrı	46	47,9
Mesleki tecrübe	0-5 yıl	23	23,5		İğdır	27	27,6
	6-10 Yıl	21	21,4		Kars	25	25,5
	11-15 Yıl	21	21,4	Mesleki konum	Smmm	98	100
	16-20 Yıl	17	17,3		Ymm	-	-
	21 yıl ve üzeri	16	16,3				

Tablo 2'de yer alan sonuçlar incelendiğinde, ankete katılan meslek mensuplarının %22,4'nün kadın, %77,6'sının ise erkek olduğu görülmektedir. Elde edilen bu değerlere göre erkeklerin kadınlara oranla muhasebe mesleğini daha fazla tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Meslek mensuplarının %76,5'nin lisans mezunu olduğu, yaklaşık %44,9'in 10 yıldan daha az bir süre mesleki tecrübeye sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, meslek mensuplarının %34,7'nin 41 yaş üzeri olduğu, %47,9'nun mesleki faaliyetlerini Ağrı ilinde sürdürdükleri ve tümünün (%100) SMMM olarak görevlerini icra ettikleri tespit edilmiştir.



**Tablo 3.**

Meslek Mensuplarının İçsel Tatminlerine Yönelik Görüşlerine İlişkin Sonuçlar

İfadeler		Hiç Memnun Değilim	Memnun Değilim	Kararsızım	Memnunum	Çok Memnunum	$\bar{x}$	S.S.
		F	%	F	%	F		
Beni her zaman meşgul etmesi bakımından	F	28	25	6	32	7	2,64	1,38
	%	28,6	25,5	6,1	32,7	7,1		
Bağımsız çalışma imkânının olması bakımından	F	6	4	5	49	34	4,03	1,06
	%	6,1	4,1	5,1	50,0	34,7		
Ara sıra değişik şeyler yapabilme imkânı bakımından	F	21	11	22	33	11	3,02	1,33
	%	21,4	11,2	22,4	33,7	11,2		
Toplumda "saygın bir kişi" olma şansını bana vermesi bakımından	F	4	11	10	55	18	3,73	1,02
	%	4,1	11,2	10,2	56,1	18,4		
Sosyal yönden bir sorumluluk taşıma şansını bana vermesi yönünden	F	6	10	12	55	15	3,64	1,06
	%	6,1	10,2	12,2	56,1	15,3		
Başkaları için bir şeyler yapabildiğimi hissetmem yönünden	F	5	7	21	46	19	3,68	1,03
	%	5,1	7,1	21,4	46,9	19,4		
Kişileri yönlendirmek için fırsat vermesi yönünden	F	2	13	17	54	12	3,62	0,94
	%	2,0	13,3	17,3	55,1	12,2		
Kazandığım Bilgi ve tecrübelerle bir şeyler yapabilme şansı vermesi yönünden	F	3	5	13	61	16	3,84	0,87
	%	3,1	5,1	13,3	62,2	16,3		
Kendi fikir-kanaatlerimi rahatça kullanma imkânı vermesi yönünden	F	3	14	17	48	16	3,61	1,02
	%	3,1	14,3	17,3	49,0	16,3		
Çalışma şartları yönünden	F	30	13	6	36	13	2,88	1,51
	%	30,6	13,3	6,1	36,7	13,3		
Yaptığım iş karşılığında duyduğum başarı hissi yönünden	F	1	10	15	53	19	3,80	,90
	%	1,0	10,2	15,3	54,1	19,4		
Mesleğimi yaparken kendi yöntemlerimi kullanabilme imkânı vermesi açısından	F	5	7	15	46	25	3,82	1,06
	%	5,1	7,1	15,3	46,9	25,5		

Tablo 3'teki Meslek Mensuplarının İçsel tatminlerine yönelik ifadeler ile ilgili katılımcılar tarafından verilen cevapların ortalama değerlerine bakıldığında katılımcılar tarafından en yüksek ortalama ( $\bar{x}$  =4,0306) değer ile Mesleklerinden kendilerine Bağımsız çalışma imkânının sunması bakımından memnunum ifadesine katıldıkları tespit edilmiştir. Yine katılımcılar tarafından belirtilen ortalama değere yakın olarak işaretlenen diğer ifadelerin ise sırasıyla ( $\bar{x}$  =3,8367) ortalama değeri ile Mesleklerinin kazandıkları bilgi ve tecrübelerle bir şeyler yapabilme şansını kendilerine vermesi yönünden , ( $\bar{x}$  =3,8061) ortalama değer ile Mesleklerinden mesleklerini yaparken kendi yöntemlerimi kullanabilme imkânı vermesi açısından, ( $\bar{x}$  =3,8161)ortalama değer ile mesleklerini icra ederken

yaptıkları iş karşılığında duydukları başarı hissi yönünden ve ( $\bar{x} = 3,7347$ ) ortalama değer ile mesleklerinden kendilerine Toplumda "saygın bir kişi" olma şansını vermesi bakımından memnun oldukları tespit edilmiştir. Katılımcılar tarafından verilen cevapların ortalama değerleri içerisinde en düşük ortalama değere sahip ifadenin ise ( $\bar{x} = 2,64297$ ) ortalama değer ile mesleklerinden kendilerini her zaman meşgul etmesi bakımından yeterince memnun olmadıkları tespit edilmiştir. Tespit edilen ortalama değerlere bakıldığında ise meslek mensuplarının mesleklerinden genel anlamda içsel tatmin yönünden yeterince memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

**Tablo 4.**

Meslek Mensuplarının Dışsal Tatminlerine Yönelik Görüşlerine İlişkin Sonuçlar

İfadeler		Hiç Memnun Değilim	Memnun Değilim	Kararsızım	Memnunum	Çok Memnunum	$\bar{x}$	S.S.
		F	F	F	F	F		
Mesleğimden Yöneticinin emrindeki kişileri iyi yönetmesi bakımından	F	8	8	17	53	12	3,54	1,08
	%	8,2	8,2	17,3	54,1	12,2		
Mesleğimden Yönetici olarak karar verme yeteneği bakımından	F	2	9	6	62	19	3,89	0,90
	%	2,0	9,2	6,1	53,3	19,4		
Mesleğimden bana garantili bir gelecek sağlaması yönünden	F	9	10	28	31	20	3,44	1,19
	%	9,2	10,2	28,6	31,6	20,4		
Mesleğimden İşimle ilgili alınan kararların uygulanmaya konması yönünden	F	1	14	15	51	17	3,70	,95
	%	1,0	14,3	15,3	52,0	17,3		
Mesleğimden Yaptığım iş karşılığında aldığım ücret yönünden	F	21	17	11	38	11	3,01	1,37
	%	21,4	17,3	11,2	38,8	11,2		
Mesleğimden Terfi ve kariyer imkânının olması yönünden	F	9	17	26	38	8	3,19	1,11
	%	9,2	17,3	26,5	38,8	8,2		
Mesleğimden Çalışma arkadaşlarının birbirleriyle anlaşmaları yönünden	F	6	14	12	46	20	3,61	1,14
	%	6,1	14,3	12,2	46,9	20,4		
Mesleğimden Yaptığım iş karşılığında takdir edilmem yönünden	F	1	10	15	53	19	3,41	1,22
	%	1,0	10,2	15,3	54,1	19,4		
	%	5,1	7,1	15,3	46,9	25,5		

Tablo 4'teki Meslek Mensuplarının Dışsal Tatminlerine ilişkin ifadeler ile ilgili katılımcılar tarafından verilen cevaplar analiz edildiğinde ankete cevap verenlerin büyük çoğunluğunun % 82,70 oranında meslek mensubunun Mesleklerinden bir yönetici olarak karar verme yeteneğini kendilerine sunması bakımından memnun oldukları, % 69,3 oranında katılımcının Mesleklerinden kendi işleri ile ilgili alınan kararların uygulanmaya konması yönünden memnun, % 67,3 oranında katılımcının yine mesleklerinden çalışma arkadaşlarının birbirleriyle anlaşmaları yönünden memnun oldukları ve yine birçok meslek mensubunun % 66,30 oranında mesleklerinden yönetici olarak emrindeki kişileri iyi yönetebilmeleri bakımından memnun oldukları tespit edilmiştir. Tüm bu bulgulara karşın sadece

%28,6 oranında katılımcının Mesleklerinin kendilerine garantili bir gelecek sağlaması yönünden kararsız kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

**Tablo 5.**

Meslek Mensuplarının Mesleki Devamlılık Yönünden Bağlılıklarına Yönelik Görüşlerine Ait Bulgular

İfadeler		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	$\bar{x}$	S.S.
		F	F	F	F	F		
Bu mesleğe şimdi değiştirmeyi düşünemeyecek kadar çok şey verdim.	F	10	8	9	48	23	3,67	1,22
	%	10,2	8,2	9,2	49,0	23,5		
Benim için mesleğimi değiştirmek şu anda çok zor olur	F	6	5	8	51	28	3,92	1,06
	%	6,1	5,1	8,2	52,0	28,6		
Eğer mesleğimi değiştirirsem hayatım büyük ölçüde altüst olur	F	13	19	20	24	22	3,23	1,35
	%	13,3	19,4	20,4	24,5	22,4		
Şu anda mesleğimi değiştirmem bana çok pahalıya patlar	F	6	15	14	38	25	3,62	1,20
	%	6,1	15,3	14,3	38,8	25,5		
Beni Muhasebecilik mesleğini değiştirmemden alıkoyacak herhangi bir neden yok	F	10	20	14	35	19	3,34	1,28
	%	10,2	20,4	14,3	35,7	19,4		
Şu anda mesleğimi değiştirmem için kişisel olarak çok önemli fedakârlıklara katlanmam gerekir	F	9	23	7	36	23	3,42	1,32
	%	9,2	23,5	7,1	36,7	23,5		

Tablo 5'teki Meslek Mensuplarının Mesleki Devamlılık Yönünden Bağlılıklarına ilişkin ifadeler ile ilgili katılımcılar tarafından verilen cevaplar analiz edildiğinde ankete cevap verenlerin büyük çoğunluğunun % 80,20 oranında meslek mensubunun mesleklerini değiştirmelerinin kendileri için çok zor olduğu görüşünde oldukları, % 77,9 oranında katılımcının yine mesleklerine, mesleklerini değiştiremeyecek kadar çok şey verdikleri görüşünde birleştikleri, % 64,5 oranında meslek mensubunun mesleklerini değiştirmelerinin kendilerine çok pahalıya mal olacağı görüşünde oldukları ve en düşük yüzdelerle ortalama değer ile % 47,90 oranında katılımcının mesleklerini değiştirmelerinin hayatlarını büyük ölçüde etkileyecekleri görüşünde oldukları tespit edilmiştir. Yapılan analiz değerleri sonucunda ortaya çıkan ortalama değerlere bakıldığında da tüm ifadelerin ortalamaların  $\bar{x} = 3$ 'ün üzerinde hatta  $\bar{x} = 4$ 'e yakın bir değer aldığı görülmüş olup; bu ortalama değerlere göre meslek mensuplarının mesleklerine mesleki devamlılık yönünden bağlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

**Tablo 6.**

Meslek Mensuplarının Duygusal Mesleki Bağlılıklarına Yönelik Görüşlerine Ait Bulgular

İfadeler		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	$\bar{x}$	S.S.
		F						
Muhasebecilik Mesleği kişisel imajım açısından önem taşımaktadır	F	2	22	15	40	19	3,53	1,10
	%	2,0	22,4	15,3	40,8	19,4		
Muhasebecilik mesleğini seçtiğim için pişmanım	F	22	29	13	19	15	2,76	1,40
	%	22,4	29,6	15,3	19,4	15,3		
Muhasebeci olduğum için gurur duyuyorum	F	7	10	19	47	15	3,54	1,10
	%	7,1	10,2	19,4	48,0	15,3		
Bir Muhasebeci olmaktan hoşlanmıyorum	F	21	26	6	33	12	2,89	1,40
	%	21,4	26,5	6,1	33,7	12,2		
Muhasebecilik Mesleği ile kendimi özdeşleştiremiyorum	F	29	27	9	16	17	2,64	1,49
	%	29,6	27,6	9,2	16,3	17,3		
Muhasebecilik Mesleğini heyecan verici bir meslek olarak görüyorum	F	10	14	21	34	19	3,39	1,24
	%	10,2	14,3	21,4	34,7	19,4		

Tablo 6'daki Meslek mensuplarının duygusal mesleki bağlılığa yönelik verdikleri cevapların ortalama değerlerine bakıldığında katılımcılar tarafından en yüksek ortalama ( $\bar{x} = 3,5625$ ) değer ile Muhasebeci olduğum için gurur duyuyorum ifadesine katıldıkları tespit edilmiştir. Yine katılımcılar tarafından belirtilen ortalama değere yakın olarak işaretlenen diğer ifadeler ise sırasıyla ( $\bar{x} = 3,5417$ ) ortalama değer ile Muhasebecilik Mesleği kişisel imajım açısından önem taşımaktadır ifadesi ve ( $\bar{x} = 3,4167$ ) ortalama değer ile Muhasebecilik Mesleğini heyecan verici bir meslek olarak görüyorum ifadelerine katıldıkları görülmüş olup; en düşük katılımın ise ( $\bar{x} = 2,6354$ ) ortalama değere sahip Muhasebecilik Mesleği ile kendimi özdeşleştiremiyorum ifadesinin katılımcılar tarafından işaretlendiği tespit edilmiştir. Belirtilen ortalama değerlere bakıldığında muhasebe meslek mensuplarının yapmış oldukları işten genel anlamda memnun oldukları ve muhasebe mesleklerinin kişisel imajları açısından bir farklılık yarattığı görüşünde oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

**Tablo 7.**

Meslek Mensuplarının Normatif Mesleki Bağlılıklarına Yönelik Ait Bulgular

İfadeler		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	$\bar{x}$	S.S.
		F						

Belirli bir mesleğin eğitimini almış kişilerin o mesleği makul bir süre yapma sorumluluğu taşımaları gerektiğine inanıyorum	F	8		6	49	28	3,84	1,16
	%	8,2	7,1	6,1	50,0	28,6		
Muhasebecilik mesleğini devam ettirmem için herhangi bir yükümlülük hissetmiyorum.	F	13	36	13	26	10	2,84	1,25
	%	13,3	36,7	13,3	26,5	10,2		
Muhasebecilik mesleğine devam etmeyi, yerine getirmem gereken bir sorumluluk olarak görüyorum	F	2	10	22	43	21	3,72	,98
	%	2,0	10,2	22,4	43,9	21,4		
Bana avantaj sağlayacak olsa bile, Muhasebecilik mesleğini bırakmaya hakkım olmadığını düşünüyorum	F	23	21	19	28	7	2,74	1,29
	%	23,5	21,4	19,4	28,6	7,1		
Muhasebeciliği bırakırsam kendimi suçlu hissederim	F	25	23	16	22	12	2,72	1,38
	%	25,5	23,5	16,3	22,4	12,2		
Mesleğime duyduğum sadakatten dolayı Muhasebecilik yapmaya devam ediyorum	F	8	15	15	37	23	3,53	1,24
	%	8,2	15,3	15,3	37,8	23,5		

Tablo 7'deki Meslek Mensuplarının Normatif Mesleki Bağlılıklarına ilişkin ifadeler ile ilgili verilen cevapların ortalama değerlerine bakıldığında katılımcılar tarafından en yüksek ortalama ( $\bar{x}$  =3,8542) değer ile, Belirli bir mesleğin eğitimini almış kişilerin o mesleği makul bir süre yapma sorumluluğu taşımaları gerektiğine inanıyorum ifadesine katıldıkları tespit edilmiştir. Yine katılımcılar tarafından belirtilen ortalama değere yakın olarak işaretlenen diğer ifadeler ise sırasıyla ( $\bar{x}$  =3,7396) ortalama değeri ile Muhasebecilik mesleğine devam etmeyi, yerine getirmem gereken bir sorumluluk olarak görüyorum ifadesi ile ( $\bar{x}$  =3,5417)ortalama değeri ile Mesleğime duyduğum sadakatten dolayı Muhasebecilik yapmaya devam ediyorum ifadesinin işaretlendiği tespit edilmiş olup; en az ortalama değere sahip ifadenin ise ( $\bar{x}$  =2,7292) ortalama değer ile Muhasebeciliği bırakırsam kendimi suçlu hissederim ifadesine katılmadıkları tespit edilmiştir. Yapılan analiz değerleri sonucunda ortaya çıkan ortalama değerlere bakıldığında genelde ifadelerin ortalamaların  $\bar{x}$  =3'ün üzerinde hatta  $\bar{x}$  =4'e yakın bir değer aldığı görülmüş olup; bu ortalama değerlere göre meslek mensuplarının mesleklerine normatif mesleki bağlılık yönünden bağlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

#### 4.7. Normallik Testi

Çalışmanın amacı kapsamında elde edilen bulgulara ilişkin analizlerin yapılmasında, genellikle kullanılan parametrik (parametrik ya da parametrik olmayan) testlerden hangisinin kullanılacağını belirlemek amacıyla normallik testi yapılmıştır. Çalışmalarda sıklıkla kullanılan ve elde edilen ölçek puanlarının normal dağılıma uygun olup olmadığının belirlenmesi adına öncelikli temel işlem olan çarpıklık ve basıklık değerlerinin hesaplanması işlemidir. Tabachnick ve Fidell (2013) yapmış oldukları çalışmada hesaplanan çarpıklık ve basıklık değerleri için genel kıstas noktası olan +1,5 ile -1,5 arasında olması, yapılan çalışma için normal dağılım göstergesi için yeterli bir değer olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca George, D. ve Mallery, M. (2010) tarafından yapılan başka bir çalışmaya göre ise bu değerlerin +2 ile -2 arasında olması da yapılan çalışmada kullanılan veriler için normal dağılım göstergesi olarak yeterli olduğu belirtilmiştir.

**Tablo 8.**

Normallik Testi

Faktör	Çarpıklık	Basıklık
Meslek Mensuplarının Örgütsel Bağlılık Düzeylerine İlişkin Veriler	-0,550	0,855
Meslek Mensuplarının İçsel İş Tatmin Düzeylerine Yönelik Veriler	-0,885	1,576
Meslek Mensuplarının Dışsal İş Tatmin Düzeylerine Yönelik Veriler	-0,817	0,349



Tablo 8’de ortaya çıkan değerler analiz edildiğinde çalışmada kullanılan ölçek puanlarının normal bir dağılım sergilediği görülmektedir. Ulaşılan bu değerler doğrultusunda çalışmada gerçekleştirilecek analizlerde parametrik yöntemlerden olan t testi ve tek yönlü varyans analizi (Anova) testlerinin yapılması uygun görülmüştür.

#### 4.8. Farklılık Analizleri

Çalışmanın bu bölümünde, ankete katılım sağlayan muhasebe meslek mensuplarının örgütsel bağlılık ve iş tatmin düzeylerine ilişkin elde edilen ortalama değerlerin demografik özelliklerine (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mesleki tecrübe, faaliyet gösterilen il) göre herhangi bir farklılığın olup olmadığını belirlemek için yapılan t testi ve tek yönlü varyans analizi (Anova) sonuçlarına yer verilmiştir.

**Tablo 9.**

Faktörlerin Cinsiyete Göre Değerlendirilmesine İlişkin T Testi Sonuçları

Faktörler	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	ss	t	P
Örgütsel Bağlılık Düzeylerine İlişkin Veriler	Kadın	22	3,1237	0,65486	-1,669	0,383
	Erkek	76	3,3472	0,52117		
İçsel İş Tatmin Düzeylerine Yönelik Veriler	Kadın	22	3,5000	0,71501	-0,216	0,607
	Erkek	76	3,5351	0,65860		
Dışsal İş Tatmin Düzeylerine Yönelik Veriler	Kadın	22	3,5511	0,78173	0,499	0,356
	Erkek	76	3,4539	0,81057		

\* %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 9’daki Meslek mensuplarının Örgütsel Bağlılık Düzeylerine ilişkin düşünceleri ile cinsiyet arasındaki ikili karşılaştırma sonuçlarına göre, Örgütsel Bağlılık Düzeylerine ilişkin görüşler (t(98): -1,669; p>0,05) açısından kadın ve erkek bireyler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı, İçsel İş Tatmin Düzeylerine Yönelik görüşler (t(98): -0,216; p>0,05), ile Dışsal İş Tatmin Düzeylerine Yönelik görüşler (t(98):0,499; p>0,05) açısından da katılımcıların cinsiyetleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık elde edilmemiştir.

**Tablo 10.**

Faktörlerin Yaş Durumuna Göre Değerlendirilmesine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Faktörler	Yaş	N	$\bar{X}$	Ss	Kareler Ortalaması	F	P
Örgütsel Bağlılık Düzeylerine İlişkin Görüşler	25-30	19	3,3772	0,53402	0,321	0,304	0,875
	31-35	26	3,3120	0,52212			
	36-40	19	3,3099	0,70305			
	41-45	18	3,2901	0,41772			
	46 ve üzeri	16	3,1701	0,55825			
İçsel İş Tatmin Düzeylerine Yönelik Görüşler	25-30	19	3,3596	0,71527	0,456	0,472	0,756
	31-35	26	3,5461	0,57267			
	36-40	19	3,5185	0,89368			
	41-45	18	3,6615	0,65012			
	46 ve üzeri	16					

<b>Dışsal İş Tatmin Düzeylerine Yönelik Görüşler</b>	25-30	19	3,3289	0,94300	0,654	0,547	0,702
	31-35	26	3,4375	0,74937			
	36-40	19	3,6842	0,58980			
	41-45	18	3,5347	0,92136			
	46 ve üzeri	16	3,4758	0,82059			

\* %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 10'da yer alan katılımcıların örgütsel bağlılık ve iş tatminlerine yönelik görüşlerinin yaş durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans (Anova) analizi sonuçlarına göre, Örgütsel Bağlılık Düzeylerine İlişkin görüşler ( $F=0,304$ ;  $p>0,05$ ), İçsel İş Tatmin Düzeylerine Yönelik görüşler ( $F=0,472$ ;  $p>0,05$ ), Dışsal İş Tatmin Düzeylerine Yönelik görüşler ( $F=0,547$ ;  $p>0,05$ ) ile katılımcıların yaş grupları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

**Tablo 11.**

Faktörlerin Eğitim Durumuna Göre Değerlendirilmesine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Faktörler	Eğitim	N	$\bar{X}$	Ss	Kareler Ortalaması	F	P
<b>Örgütsel Bağlılık Düzeylerine İlişkin Görüşler</b>	Ön lisans	4	3,5833	0,80699	0,303	2,324	0,103
	Lisans	75	3,3385	0,55089			
	Lisans üstü	19	3,0731	0,49485			
<b>İçsel İş Tatmin Düzeylerine Yönelik Görüşler</b>	Ön lisans	4	3,1250	0,80938	0,440	1,735	0,182
	Lisans	75	3,5922	0,69175			
	Lisans üstü	19	3,3553	0,49367			
<b>Dışsal İş Tatmin Düzeylerine Yönelik Görüşler</b>	Ön lisans	4	3,4375	0,84471	0,619	2,762	0,068
	Lisans	75	3,5733	0,77359			
	Lisans üstü	19	3,0987	0,80123			

\* %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 11 sonuçlarına göre, katılımcıların örgütsel bağlılık ve iş tatminlerine yönelik görüşlerinin meslek mensuplarının eğitim düzeyleri açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans (Anova) analize göre; katılımcıların, Örgütsel Bağlılık Düzeylerine İlişkin görüşleri ( $F=2,324$ ;  $p>0,05$ ), İçsel İş Tatmin Düzeylerine Yönelik görüşleri ( $F=1,735$ ;  $p>0,05$ ) ile Dışsal İş Tatmin Düzeylerine Yönelik görüşleri ( $F=2,762$ ;  $p>0,05$ ) olmak üzere belirtilen üç faktörün, katılımcıların eğitim düzeylerine ilişkin yapılan değerlendirmelerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir.

**Tablo 12.**

Faktörlerin Faaliyet Gösterilen İl'e Göre Değerlendirilmesine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Faktörler	Faaliyet Gösterilen İl	N	$\bar{X}$	Ss	Kareler Ortalaması	F	P
<b>Örgütsel Bağlılık Düzeylerine İlişkin Görüşler</b>	Ağrı	46	3,2101	0,45946	3,285	13,19	0,000*
	Kars	25	3,7244	0,52863			

İçsel İş Tatmin Düzeylerine Yönelik Görüşler	İğdır	27	3,0494	0,53539	2,926	7,424	0,001*
	Ağrı	46	3,4175	0,58965			
	Kars	25	3,9400	0,39051			
	İğdır	27	3,3302	0,83509			
Dışsal İş Tatmin Düzeylerine Yönelik Görüşler	Ağrı	46	3,3967	0,71701	3,285	13,191	0,000*
	Kars	25	4,0500	0,54247			
	İğdır	27	3,0787	0,86126			

\* %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 12’de katılımcıların örgütsel bağlılık ve iş tatminlerine düzeylerine yönelik görüşleri ile faaliyette buldukları iller arasında verilen cevaplar açısından anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek adına yapılan tek yönlü varyans (Anova) analizine göre; katılımcıların, Örgütsel Bağlılık Düzeylerine İlişkin görüşleri ( $F=13,191$ ;  $p<0,05$ ) İçsel İş Tatmin Düzeylerine Yönelik görüşleri ( $F=7,424$ ;  $p<0,05$ ) ile Dışsal İş Tatmin Düzeylerine Yönelik görüşleri ( $F=12,275$ ;  $p<0,05$ ) olmak üzere belirtilen üç faktörün, meslek mensuplarının faaliyet gösterdiği il bakımından farklılaştığı ve ortaya çıkan bu farklılığın istatistiksel düzeyde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Kars ilinde faaliyet gösteren meslek mensuplarının hem Dışsal İş Tatmini yönünden hem İçsel İş Tatmini yönünden hem de Örgütsel Bağlılık Düzeylerine yönelik görüşlerine ait ortalama puanlarının İğdır ve Ağrı illerinde faaliyetlerini sürdüren meslek mensuplarının ortalama puanlarına göre daha yüksek olduğu, sonucuna ulaşılmıştır. Grup ortalamaları arasındaki tespit edilen bu farklılıkların hangi iller arasında olduğunu tespit etmek için Post-Hoc testlerinden olan Tukey testi analizi yapılmış ve elde edilen analiz sonuçları Tablo 13, Tablo 14 ve Tablo 15’te sunulmuştur.

**Tablo 13.**

Faaliyet Gösterilen İl Açısından Dışsal İş Tatminine İlişkin Görüşlerin Tukey Testi Sonuçları

Faktör	İller	Grup	N	$\bar{x}$	SS	Ortalama farkı	sd	p
Dışsal İş Tatminine İlişkin Görüşler	Ağrı	Kars	25	4,05	0,54	<b>-0,65326</b>	0,17933	0,001
		İğdır	27	3,07	0,86	<b>0,31804</b>	0,17497	0,169
	Kars	Ağrı	46	3,39	0,72	<b>0,65326</b>	0,17933	0,001
		İğdır	27	3,07	0,86	<b>0,97130</b>	0,20032	0,000
	İğdır	Ağrı	46	3,39	0,72	<b>-0,31804</b>	0,17497	0,169
		Kars	25	4,05	0,54	<b>-0,97130</b>	0,20032	0,000

Tablo 13’te yer alan Tukey testi sonuçlarına göre, meslek mensuplarının Dışsal İş Tatminlerine yönelik ifadelerine bakıldığında Ağrı ile Kars ( $p:0,001<0,05$ ) ve Kars ile İğdır ( $p:0,000<0,05$ ) illeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu buna karşın Ağrı ile İğdır ( $p:0,169>0,05$ ) illeri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın bulunmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgulara göre, Ağrı ilinde faaliyet gösteren katılımcıların Dışsal İş Tatminleri düzeyleri yönünden Kars ilinde faaliyet gösteren meslek mensuplarının görüşlerine göre farklılaştığı ve bu benzer durumun Kars ve İğdır illeri arasında da olduğu ancak Ağrı ilinde faaliyette bulunan meslek mensuplarının İğdır ili benzer bir tutum sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

**Tablo 14.**

Faaliyet Gösterilen İl Açısından Örgütsel Bağlılık Düzeylerine İlişkin Görüşlerin Tukey Testi Sonuçları

Faktör	İller	Grup	N	$\bar{x}$	SS	Ortalama farkı	sd	p
Örgütsel Bağlılık	Ağrı	Kars	25	3,72	0,53	<b>-0,51430</b>	0,12400	0,000

Düzeylerine İlişkin Görüşlerin	İğdır	27	3,05	0,54	<b>0,67506</b>	0,12099	0,383
Kars	Ağrı	46	3,21	0,46	<b>0,51430</b>	0,12400	0,000
	İğdır	27	3,05	0,54	<b>0,67506</b>	0,13851	0,000
İğdır	Ağrı	46	3,21	0,46	<b>-0,16076</b>	0,12099	0,383
	Kars	25	3,72	0,53	<b>-0,67506</b>	0,13851	0,000

Tablo 14'te yer alan Tukey testi sonuçlarına göre, meslek mensuplarının Örgütsel Bağlılık düzeylerine yönelik ifadelerine bakıldığında Ağrı ile Kars ( $p:0,000<0,05$ ) ve Kars ile İğdır( $p:0,000<0,05$ ) illeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu buna karşın Ağrı ile İğdır ( $p:0,383>0,05$ ) illeri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa rastlanmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgulara göre, Ağrı ilinde faaliyet gösteren katılımcıların İçsel İş Tatminleri düzeyleri yönünden Kars ilinde faaliyet gösteren meslek mensuplarının görüşlerine göre farklılaştığı ve bu benzer durumun Kars ve İğdır illeri arasında da olduğu ancak Ağrı ilinde faaliyette bulunan meslek mensuplarının İğdır ili benzer bir tutum sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

**Tablo 15.**

Faaliyet Gösterilen İl Açısından İçsel İş Tatminine İlişkin Görüşlerin Tukey Testi Sonuçları

Faktör	İller	Grup	N	$\bar{x}$	SS	Ortalama farkı	sd	p
İçsel İş Tatminine İlişkin Görüşler	Ağrı	Kars	25	3,94	0,39	<b>-0,52152</b>	0,15598	0,003
		İğdır	27	3,33	0,83	<b>0,08823</b>	0,15219	0,831
	Kars	Ağrı	46	4,41	0,58	<b>0,52152</b>	0,15598	0,003
		İğdır	27	3,33	0,83	<b>0,60975</b>	0,17424	0,002
	İğdır	Ağrı	46	4,41	0,58	<b>-0,8823</b>	0,15219	0,831
		Kars	25	3,94	0,39	<b>-0,60975</b>	0,17424	0,002

Tablo 15'de yer alan Tukey testi sonuçlarına göre, meslek mensuplarının İçsel yönden İş Tatminlerine yönelik ifadelerine bakıldığında Ağrı ile Kars ( $p:0,003<0,05$ ) ve Kars ile İğdır( $p:0,002<0,05$ ) illeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu buna karşın Ağrı ile İğdır ( $p:0,831>0,05$ ) illeri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa rastlanmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgulara göre, Ağrı ilinde faaliyet gösteren katılımcıların İçsel İş Tatminleri düzeyleri yönünden Kars ilinde faaliyet gösteren meslek mensuplarının görüşlerine göre farklılaştığı ve bu benzer durumun Kars ve İğdır illeri arasında da olduğu ancak Ağrı ilinde faaliyette bulunan meslek mensuplarının İğdır ili benzer bir tutum sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

### Sonuç

Günümüzde artan küreselleşme ile insanların ve malların hareketliliği önemli oranda artmıştır. Ayakta kalabilmek adına işletme yönetimleri; işletmenin sürekliliğini daim kılmak ve kâr maksimizasyonunu sağlamak adına birtakım düzenlemeler yapmak, gerekli ortamlar oluşturmak ve işletme için gerekli olan tüm önlemleri alarak uygun koşullar sağlamaya çalışmaktadırlar. Oluşan bu rekabet ortamında hayatta kalabilmek için işletme adına oluşan tüm girdilerde oluşan maliyet hesaplarının oluşturulması işletme içi ve dışı kayıtların tutulması işlenmesi ve raporlanması aşamasında muhasebe bilgi sisteminin ve bilgi sistemi içerisinde çalışanlar arasında oluşan örgüt yapısının son derece önemli hale geldiği görülmektedir. Bu bağlamda çalışma hayatında yoğun iş temposunda çalışan, yasal mevzuatın sürekli olarak yeniliklere bağlı olarak değişim sergilediği bir ortamda tüm bu gelişimleri sürekli takip eden ve büyük bir stres altında yoğun bir iş temposunda çalışan muhasebe meslek mensuplarının yapmış oldukları işe karşı iş tatminlerinin ve bağlı oldukları

örgüte karşı bağlılık düzeylerinin tespiti ve bu konu hakkında bir araştırma yapılması bu bağlamda büyük bir önem arz etmektedir. Zira muhasebe bilgi sisteminin temel kullanıcısı olan muhasebe meslek mensuplarının iş yaşamlarındaki tüm zorluklar karşısında mevcut işlerinden almış oldukları içsel ve dışsal hazın üstlendikleri bu sorumluluk ile birlikte düzenledikleri mali işlemlerin üzerinde yüksek derecede etkili olduğu gerçeği göz ardı edilemez.

TR2A bölgesinde çalışmakta olan meslek mensupları üzerine yapılan bu çalışma neticesinde, muhasebe meslek mensuplarının iş tatmin seviyeleri ile örgütsel bağlılık düzeylerinin tespit edilmesi ve demografik özellikler bakımından (cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, mesleki tecrübe, faaliyet gösterilen il) bir farklılığın olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Çalışmanın kapsamı doğrultusunda faktör analizi, güvenilirlik analizi, frekans analizleri, normallik testi, değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek üzere t testi ve tek yönlü varyans analizleri uygulanmış ve elde edilen sonuçlar üzerinden birtakım değerlendirmeler yapılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda TR2A bölgesinde faaliyette bulunan ve anket uygulamasına katılım sağlayanların çoğunun (%77,6) erkek meslek mensubu olduğu, % 76,5'sinin lisans mezunu olduğu, yaklaşık % 54'nün 10 yıldan daha az bir süre ile mesleki tecrübeye sahip olduğu, buna karşın 21 yıl ve üzeri süresince bir mesleki deneyime sahip kişilerin % 16,3 oranında daha az bir değere sahip olduğu, % 34'nün 41 yaş ve üzeri bir yaş aralığında olduğu ve katılımcıların tümünün % 100'nün SMMM olarak görevlerini icra ettikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların mesleklerine yönelik içsel tatmin düzeylerine bakıldığında genel anlamda memnun oldukları, ancak mesleklerinin kendilerini zaman açısından çok meşgul ettiği için bu durumdan rahatsız oldukları tespit edilmiş. Dışsal yönden tatmin dereceleri açısından da yine memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğu sadece %28,60 oranında bir katılımcının mesleklerinin kendileri açısından gelecek adına bir garanti sunma noktasında kararsız kaldıkları tespit edilmiştir. Meslek Mensuplarının Mesleki Devamlılık Yönünden Bağlılıklarına ilişkin ifadelerle bakıldığında Yapılan analiz değerleri sonucunda ortaya çıkan ortalama değerlere göre tüm ifadelerin ortalamaların  $\bar{x} = 3$ 'ün üzerinde hatta  $\bar{x} = 4$ 'e yakın bir değer aldığı görülmüş olup; bu ortalama değerlere göre meslek mensuplarının mesleklerine mesleki devamlılık yönünden bağlı oldukları tespit edilmiştir. Yine Meslek mensuplarının duygusal mesleki bağlılığa yönelik verdikleri cevapların değerlerine bakıldığında meslek mensuplarının yapmış oldukları işten genel anlamda memnun oldukları ve muhasebe mesleklerinin kişisel imajları açısından bir farklılık yarattığı görüşünde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan farklılık analizi sonuçlarına göre ise; Meslek mensuplarının Örgütsel Bağlılık ve iş tatmin Düzeylerine ilişkin düşünceleri ile cinsiyet, yaş ve eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı, buna karşın çalıştıkları iller bazında; Ağrı ile Kars ( $p:0,001 < 0,05$ ) ve Kars ile Iğdır ( $p:0,000 < 0,05$ ) illeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu buna karşın Ağrı ile Iğdır ( $p:0,169 > 0,05$ ) illeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda iş tatminlerinin genel olarak muhasebe meslek mensuplarının örgütsel bağlılıklarını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

### Kaynakça

- Acar, D. ve Tetik, N. (2006). *Tek düzen hesap planı ve Türkiye muhasebe standartlarına uygun genel muhasebe* (5. Baskı). Detay Yayıncılık.
- Allen, N. J. & Meyer, J. P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment of the organization. *Journal of Occupational Psychology*, 63 (1), 1-18.
- Barutçugil, İ. (2004). *Stratejik insan kaynakları yönetimi* (1. Baskı). Kariyer Yayıncılık.
- Bayazıtlı, E., Çelik, O. ve Üstündağ, S. (2006). *Türkiye muhasebe standartları 1*. TÜRMOB Yayınları.
- Bora Kılınçarslan, T. ve Küçükşüleymanoğlu, R. (2019). Muhasebe meslek mensuplarının örgütsel bağlılıklarının iş tatmini üzerindeki etkisi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21 (4), 1078-1090.

- Büyükyılmaz, O., Vargün, H. ve Uygurtürk, H. (2019). Muhasebe meslek mensuplarının mesleki bağlılık ve iş tatmini seviyelerinin demografik faktörler açısından analizi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 12(1), 27-42.
- Çetin, F. ve Varoğlu, A. (2015). Psikolojik sermaye, performans, ayrılma niyeti ve iş tatmini etkileşimi: Cinsiyetin düzenleyici rolü. *İş ve İnsan Dergisi*, 2(2), 105-113.
- Çöl, G. ve Gül, H. (2005). Kişisel özelliklerin örgütsel bağlılık üzerine etkileri ve kamu üniversitelerinde bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 291-306.
- Eğinli, A. T. (2009). Çalışanlarda iş doyumunu: Kamu ve özel sektör çalışanlarının iş doyumuna yönelik bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(3), 35-52.
- Erdil, O., Keskin, H., İmamoğlu, S. Zeki ve Erat, S. (2004). Yönetim tarzı ve çalışma koşulları, arkadaşlık ortamı ve takdir edilme duygusu ile tatmini arasındaki ilişkiler: Tekstil sektöründe bir uygulama. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5 (1), 17-26.
- Erduru, İ., Deran, A. ve Uzun, E. (2017). Muhasebe meslek mensuplarının mesleki tükenmişliğinin iş tatmini üzerine etkilerinin değerlendirilmesi: Adana Hacı Sabancı organize sanayi bölgesinde bir araştırma. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 139-157.
- George, D. & Mallery, M. (2010). *Spss for windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update* (10. Edt.). Pearson.
- González, T. F. & Guillén, M. (2008). Organizational commitment: A proposal for a wider ethical conceptualization of 'normative commitment. *Journal of Business Ethics*, 78(3), 401–414. <https://doi.org/10.1007/s10551-006-9333-9>
- Gül, H., Oktay, E. ve Gökçe, H. (2008). İş tatmini, stres, örgütsel bağlılık, işten ayrılma niyeti ve performans arasındaki ilişkiler: Sağlık sektöründe bir uygulama. *Akademik Bakış*, 15, 1-11.
- Güredin, E. (2000). *Denetim* (10. Baskı). Beta Basım.
- İmamoğlu, S. Z., Keskin, H. ve Erat, S. (2004). Ücret, kariyer ve yaratıcılık ile iş tatmini arasındaki ilişkiler: Tekstil sektöründe bir uygulama. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 11(1), 167-176.
- Karakaş, A. Saban, M. ve Aslan, A. (2017). Muhasebe meslek mensuplarının kişilik özelliklerinin iş tatmini ve mesleki bağlılıklarına etkisi. *Mali Çözüm Dergisi*, 27(144), 41-62.
- Kayıhan, B., Tepeli, Y., Heybeli, B. ve Bakan, H. (2015). Muhasebe meslek mensuplarında strese neden olan faktörlerle iş tatmin düzeyleri arasındaki ilişkinin analizi: Muğla ili örneği. *Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(14), 374-390.
- Meyer, J. P. & Allen, N. (1991). A three-component conceptualization of organizational commitment. *Human Resource Management Review*, 1(1), 61-89.
- Meyer, J. P. & Herscovitch, L. (2001). Commitment in the workplace: Toward a general model. *Human Resource Management Review*, 11, 299–326.
- Meyer, J. P., Stanley, D. J., Herscovitch, L. & Topolnytsky, L. (2002). Affective, continuance and normative commitment to the organization: A meta-analysis of antecedents, correlates and consequences. *Journal of Vocational Behavior*, 61 (1), 20-52.
- Oshagbemi, T. (2003). Personal correlates of job satisfaction: Empirical evidence from UK universities. *International Journal of Social Economics*, 30(12), 1210-1232.
- Özaydın, M. M, ve Özdemir, Ö. (2014). Çalışanların bireysel özelliklerinin iş tatmini üzerindeki etkileri: Bir kamu bankası örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 251-281.
- Özkan, M. (2020). Dünden bugüne belirsiz dünyada muhasebe. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18, 134-178.



- Teltik, H. (2009). *Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki yeterlilik algılarının iş doyumu ve tükenmişlik düzeyleriyle ilişkisinin belirlenmesi* (Tez No. 250821) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Toker, B. (2007). Demografik değişkenlerin iş tatminine etkileri: İzmir'deki beş ve dört yıldızlı otellere yönelik bir uygulama. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 8 (1), 92-107.
- Tosun, N. ve Ulusoy, H. (2017). The relationship of organizational commitment, job satisfaction and burnout on physicians and nurses?. *Journal of Economics and Management*, 28 (2), 90-111.
- Tuncer, M. ve Yeşiltaş, M. (2013). Çalışma yaşam kalitesinin otel işletmesi çalışanları üzerindeki etkileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 57-78.
- Uludağ, G. (2019). Örgütsel bağlılık ile işten ayrılma niyeti ilişkisini incelemeye yönelik bir alan araştırması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (Özel Sayı), 2043-2056.
- Wiener, Y. (1982). Commitment in organizations: A normative view. *Academy of Management Review*, 7, 418-428.
- Yenihan, B. (2014). Örgütsel bağlılık ve iş tatmini arasındaki ilişki. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (2), 170-178.

#### **Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Araştırmacılar verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiklerini beyan eder.

#### **Yazarların Makaleye Katkı Oranları**

Yazarlar, makaleye eşit oranda katkı sağlamıştır.

#### **Çıkar Beyanı**

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.



## Dîvânu Lugâti't-Türk'te Geçen Temel Duygu Fiillerinin Derleme Sözlüğü'ndeki Durumu Üzerine Bir Değerlendirme An Evaluation of Its Status in the Compilation Dictionary of Basic Emotion Verbs Available in Dîvânu Lugâti't-Türk

### Nülüfer ÇELİK\*

\* Dr. Öğr Üyesi., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Osmaniye/Türkiye.

Assist. Prof., Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Osmaniye/Turkey.

niluferturkdili@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6998-6109>

### Öz

Söz varlığını içinde önemli bir yere sahip olan fiillerden bir kısmını duygu fiilleri oluşturmaktadır. Zihinsel süreçte meydana gelen duyguların dildeki karşılığı olarak da tanımlanan bu fiiller psikoloji, dilbilim ve kültürel açıdan önemli bir kesişim noktasında yer alırlar. Bu bağlamda temel duygu fiilleri ait olduğu toplumun düşünce yapısı ve buna bağlı olarak da duygu dünyaları hakkında bazı ipuçları verebilir. Türk dili ve Türk kültürü açısından önemli bir yere sahip olan DLT de geçen duygu fiillerinin tespiti ve günümüzdeki anlam değişikliğinin belirlenmesi önemli olacaktır. Çalışmamızda, psikolojide üzerinde fikir birliği sağlanmış temel duygu fiillerinin varlığı Dîvânu Lugâti't-Türk'te araştırıldı. Tespit edilen 73 fiilin Derleme Sözlüğü'nde duygu anlamı açısından nasıl bir değişime uğradığı ortaya konuldu. Bu fiillerden bir kısmının ses değişimine rağmen anlamını ve Türkiye Türkçesi ağızlarında hâlâ varlığını koruduğu, bir kısmının tamamen kullanımdan kalktığı; bazılarının ise ses ve şekil değişimi yanında anlam değişimine de uğradığı tespit edildi. Çalışmamızda, kültürel bir varlık olan dilin duygular bağlamında geçmişle tamamen bağını koparmadığı, bir yönüyle ağızlarda varlığını sürdürdüğü belirlendi.

**Anahtar Kelimeler:** Dîvânu Lugâti't Türk, Derleme Sözlüğü, duygu fiilleri.

### Abstract

Some of the verbs that have an important place in our vocabulary are emotion verbs. These verbs, which are also defined as the language equivalent of the emotions that occur in the mental process, take place at an important intersection point in terms of psychology, linguistics and culture. In this context, the basic emotion verbs can give some clues about the thought structure of the society to which they belong and, accordingly, about the emotion worlds. In DLT, which has an important place in terms of Turkish language and Turkish culture, it will be important to determine the last emotion verbs and determine the current meaning change. In our study, the existence of basic emotion verbs, on which consensus has been built in psychology, was investigated in Dîvânu Lugâti't-Türk. It was revealed how the 73 verbs identified have changed in terms of the meaning of emotion in the Compilation Dictionary. It was found that some of these verbs still retain their meaning and existence in Turkish dialects despite the sound change, some of them have completely fallen out of use; some of them have undergone a change in meaning in addition to sound and shape changes. In our study, it was determined that language, which is a cultural asset, has not completely severed its connection with the past in the context of emotions, but continues to exist in mouths in one aspect.

**Keywords:** Dîvânu Lugâti't Türk, Compilation Dictionary, emotional verbs.

### Makale Bilgisi | Article Information

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 25/06/2022

**Kabul Tarihi / Date Accepted:**

19/09/2022

**Yayın Tarihi / Date Published:**

30/09/2022

**Atf:** Çelik, N. (2022). Dîvânu lugâti't-Türk'te geçen temel duygu fiillerinin derleme sözlüğü'ndeki durumu üzerine bir değerlendirme. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 143-156

**Citation:** Çelik, N. (2022). An evaluation of its status in the compilation dictionary of basic emotion verbs available in dîvânu lugâti't-Türk. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 57, 143-156

## Giriş

Duygu sözcüğü Türkçe Sözlük'te (TS) "Belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim" (TS, s. 729); Ötügen Türkçe Sözlük'te (ÖTS) "Bir olayın, bir nesnenin veya bir kişinin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim" (ÖTS, s. 1315); Misalli Türkçe Sözlük'te (MTS) ise "Bir şeyin insanın iç dünyasında uyandırdığı etki, his" (MTS, s. 770-771) olarak açıklanmıştır. MTS'de psikolojideki anlamına yer verilmiş ve "psiko. Kendisinden bir önceki olayın sonucu olarak ortaya çıkan ruhi durum, bir fikrin, bir tasavvurun sonucu olan, fizik olarak bedende herhangi bir yer tutmayan, herhangi bir organa ihtiyaç duymayan sevinç, hüznün vb. ruh hâli" olarak açıklanmıştır.

Psikolojinin ana konularından biri olan temel duygular, bilim insanları tarafından varlığı kabul edilen fakat sınıflama ve çeşitliliği üzerinde görüş birliğine varılamayan bir konudur. Andrew Ortony ve Terence J. Turner tarafından yapılan kapsamlı bir değerlendirmede, temel duygular konusundaki mevcut farklılıklar karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve on dört ayrı görüşe yer verilmiştir. İlgili çalışmada temel duygular bazı bilim insanları tarafından arzu, keyifsizlik, cesaret, korku, nefret, öfke, tikslenme, umut, sevgi, ümitsizlik, üzüntü olmak üzere on bir ayrı fiille ifade edilirken; bazıları tarafından da sadece mutluluk ve üzüntü gibi iki temel fiille sınırlandırılmıştır. Bahse konu olan çalışmada temel duygular, yüz ifadeleri, öğrenilmişlik durumu, içgüdülerle ilişkisi, kalıtım ve diğer özellikleri ile de ayrıca ele alınmıştır (Ortony ve Turner, 1990, s. 315-331). Konuyla ilgili önemli çalışmalar yapan Robert Plutchic ise temel duygu fiillerini hayret, iğrenme, kabul, korku, neşe, öfke, ümit, üzüntü olmak üzere sekiz fiille sınırlandırarak bu fiiller üzerinde çalışmalar yapmış ve "Plutchic Emotion Circumplex" olarak isimlendirilen "Plutchic'in Duygu Çemberi"ni geliştirmiştir (Plutchik, 2001, s. 344-350) Bu modelde duygular yoğunluk açısından bir derecelendirmeye tabi tutulmuş, çember genişledikçe farklı duygu durumlarının ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde söz konusu duyguların birbirleriyle etkileşimi ile de daha farklı duyguların ortaya çıktığı grafiksel olarak ortaya konulmuştur. Plutchic'in bu görüşü temel referanslardan birisi olsa da konuyla ilgili tartışmalara son noktayı getirememiştir. Takip eden yıllarda birçok araştırmacı tarafından farklı modeller ve grafiksel anlatımlar ileri sürülmüştür. Çalışmaların tamamı değerlendirildiğinde duyguların tek tek değil, duygu kümeleri şeklinde olduğu varsayımı ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Parrott; temel duyguları her birinin altında çok sayıda benzer ve duygu çeşitliği bulunan aşk, sevinç, sürpriz, öfke, üzüntü, korku olmak üzere altı duygu öbeği ile tanımlamıştır (2001, s. 21-57). Goleman, her birinin çok sayıda alt kümesi olan öfke, üzüntü, korku, zevk, sevgi, şaşkınlık, iğrenme, utanç olmak üzere başlıca sekiz duygu kümesi hakkında geniş değerlendirmelerde bulunmuştur (Goleman, 2012, s. 374-377). Temel duygular konusunda tam bir fikir birliği olmaması yanında bu fiillerinin anlamlarının da Türkçe Sözlüklerde farklılık gösterdiği yapılan çalışmalarla belirlenmiştir. Sözlüklerdeki anlam farklılığı üzerine Ferdi Bozkurt tarafından yapılan bir çalışmada, sözlüklerdeki temel duygu kavramlarının yeniden tanımlanması önerilmiş ve Kövecses'in prototipik duygu senaryosundan yola çıkılarak oluşturulan duygu kavramlarının tanımlamaları yapılmış ve alternatif bir yöntem de önerilmiştir (Bozkurt, 2014, s. 25-34).

Duyguların tanımında olduğu gibi nasıl meydana geldiği konusunda da farklı görüşler ortaya konulmuştur. İlal'e göre; duygular, ruhsal gelişime paralel olarak gelişim göstermektedir. Koptagel-İlal, bebeklerde bir aylık dönemden sonra temelde olan öfke, korku ve yönelim duygularında olumlu ve olumsuz yönde farklılaşma başladığını ve oluşan yeni duyguların her birinin ayrı davranışlar halinde gösterildiğini; ortaya çıkan hoşnutsuzluk ve hoşnutsuzluk durumlarının, önce tek bir davranış halinde ve bedenin tümü ile; takip eden dönemlerde duyguların gelişmesi, birbirinden ayrılması ile vücudun sadece belli bölgeleri ile anlatılır hale geldiğini ifade etmiştir (Koptagel-İlal, 1991, s. 100). Bebeklik dönemi de dâhil olmak üzere temel duyguların ortaya çıkışına dair, gerek Plutchic gerekse diğer araştırmacıların birleştiği ortak nokta, bu duyguların oluşması için temelde bir uyarıcının varlığının gerekli olduğudur. Cüceloğlu; Plutchic'i baz alarak yaptığı değerlendirmede Uyarıcı>Algılama>Duygu>Davranış>Etki modellemesini açıklamış ve bunu tehdit>

tehlike>korku>kaçma> koruma şeklinde örneklemiştir. Görüldüğü gibi bir uyarıcının varlığında, uyarının algılanması sonucu duygu ortaya çıkmakta, duygu ise davranışı oluşturmaktadır (Cüceloğlu, 2012, s. 264).

Zihinsel bir faaliyeti ifade eden mental süreçte meydana gelen duyguların dildeki karşılığı duygu fiilleri olarak isimlendirilir. Uyarılar sonunda zihinsel işlevlerden sonra oluşan duygular, mental sürecin bir aşaması olduğu gibi, duygu fiilleri de mental fiillerin bir alt kategorisi olarak mental etkinliğin ikinci aşamasını oluşturur (Yaylagül, 2005, s. 17-51). Bir başka ifadeyle kuşku, korku, endişe, sevinme, üzüntü, pişmanlık gibi mental sürecin zihinde meydana getirdiği hissi çıktılar duygu, bunları ifade eden kelimeler de duygu fiilleri olarak kabul edilir (Şahin, 2012, s. 45-62). Mental süreçte duyguların oluşumu ve varlığı sabit iken duygu fiillerinin tam olarak hangileri olduğu konusunda kısmi belirsizlik hâlen devam etmektedir. Bunun en önemli nedeni zaman zaman bazı duyguların birbiri ile örtüşmesi, birbirinin devamı olması ve aralarındaki sınır keskinliğinin tam olarak belirlenememesidir. Bu durum onların tanımlanmasında kullanılan fiillere de yansımıştır.

Duyguların oluşumunda kültürün önemli bir yeri vardır. Aynı uyarının farklı kültürlerde farklı duygulara yol açtığı da bilinen bir gerçektir. Uyarı> duygu> tepki bağlamında uyarılar farklı, tepkiler farklı olsa da temel duygular hiç değişmemektedir. Esra İter (2019) “Karahanlı Türkçesinde Duygu Fiilleri” adlı doktora tez çalışmasında “Duyguların düşünceyle başladığını, düşünce ile duygunun birbirini etkileyen kavramlar olduğunu ve bir kültürün düşünce sistemini etkili bir şekilde anlayıp değerlendirebilmek için o kültürün duygu sisteminin de anlaşılması gerektiğini bildirmiştir.” (İter, 2019, s. 36). Bir başka ifade ile, temel duyguların oluşumu, bir kültüre mensup olanların dünyayı algılaması ve ona verdiği tepkiler açısından ele alındığında, o kültür açısından önemli bilgileri ortaya koyabilir. Duygu fiilleri konusu son zamanlarda araştırmacıların üzerinde inceleme yaptığı alanlardan biri olmuştur. Yapılan çalışmalarda genel olarak belli bir dönem (Argunşah ve Boz, 2022; Yıldız, 2020; Soydan, 2018), bazı lehçelerde söz varlığı (Doğan ve Erdin, 2021; Şahin, 2012) mental süreçlerdeki konum (Yaylagül, 2005), üretilen metaforlar (İter, 2019) gibi konular üzerinde durulmuştur.

Bilişsel dünyanın dile aktarılmasında kullanılan kelimeler olarak da adlandırılan duygu fiillerinin DLT ve Türkiye Türkçesi ağızlarındaki durumu üzerine görebildiğimiz kadarı ile karşılaştırılmalı bir çalışma yapılmamıştır. Türk dili ve Türk kültürü açısından önemli bir yere sahip olan DLT de geçen duygu fiillerinin tespiti ve günümüzdeki anlam değişikliğinin tespiti önemli olacaktır. Bu çalışmada, ilk Derleme Sözlüğü olarak kabul edilen Dîvânu Lugâti't Türk'te (DLT) yer alan ve temel duygu anlamı barındıran fiillerin, günümüz Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşayan kelimelerin yer aldığı Derleme Sözlüğü'ndeki (DS) durumu, duygu anlamı taşıyıp taşıyamama açısından incelenmiştir.

## Yöntem

Çalışmamızda Esra İter'in “Karahanlı Türkçesinde Duygu Fiilleri” adlı doktora tez çalışmasında birincil temel duygu fiilleri bölümünde yaptığı sınıflandırma esas alındı. Bu duyguları tanımlayan fiiller Ahmet Bican Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu tarafından hazırlanmış DLT adlı eserde araştırıldı. Tespit edilen temel duygu fiillerinin anlamı ve eserdeki sayfa numarası (s. XYZ) şeklinde verildikten sonra örnek cümle ile tanımlandı. Clauson (C) ve Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü'nde (EUTS) seçilen fiillerin anlamı verildi. Takiben Derleme Sözlüğü'nde varsa bu fiillerin anlamı ve sayfa numarası verildi. Çalışma fiillerin ifade ettiği duygu anlam durumuna göre yedi bölümde incelendi. Her bölümdeki ilgili fiiller DLT'de duygu anlamından farklı bir duygu anlamı barındırorsa dahi - fiilin hâlâ herhangi bir duyguyu devam ettirmesinden dolayı- duygu fiili olarak o bölümün sonunda belirtildi. Her bölüm içinde gerekli görülen yerde fiil farklı bir anlama geçmişse ayrıca bilgi verildi. Fiiller Derleme Sözlüğü'nde yer almıyorsa herhangi bir açıklama yapılmadı.

## 1. Bulgular

### 1.1. Kızgınlık, Öfke İfade Eden Duygu Fülleri

Kızgınlık: Öfkeli olma durumu (TS, s. 1436). Öfke: Engelleme, incinme veya gözdağı karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi, kızgınlık, hışım, hiddet, gazap anlamındadır (TS, s. 1838).

**bulğa-**“kızdırmak, sinirlendirmek” (s. 601) “bulanmak, karmakarışık olmak, bozmak, karıştırmak ( EUTS, s. 52)

“ol atasınbulğadı” “O atasını sinirli hale soktu.” (s. 470)

“ol er anıñ köñlin bulğadı” “O adam onu rahatsız etti ve kızdırdı.” (s. 470)

**bulğan-**“(birisine) kızmak” (s. 601) “bulanmak, karıştırmak, karışmak” (EUTS, s. 52)

“beg añar bulğandı” “Bey ona kızdı.” (s. 302)

DLT bulğan-> bulan-DS

bulan-“karışmak, değmek, hiddetlenmek, çamura bölenmek” (DS, s. 786)

**buşur-**“sıkıntı vermek” (s. 604) buş-ur- “buş- fiilnin ettirgeni şeklidir” (EUTS, s. 55) “buş- öfkelenmek, hiddetlenmek, kızmak”

“ol meni buşurdı” “O, bana sıkıntı verdi.” (s. 254)

buşur-“arayıp, sorup elde etmek, tedarik etmek, bol harcamak, değerini bilmemek” (DS, s. 806)

busura- “bıkmak, doymak, önemsizliğini göstermek” (DS, s. 806)

**eril-**“kendini suçlamak, vicdan azabı çekmek” (s. 642) eril-“kederle sarsılmak” (C, s. 229)

“er erildi sarsıldı” “Adam kederden dolayı sarsıldı (vicdan azabı çekti) ve kendini suçladı.” (s. 97)

eril-“ yaşlı büyüyerek çocukluktan çıkıp gençlik çağına ermek, boyu bir yere yetişmek” (DS, s. 1769)

**ige-**“kafa tutmak, inatlaşmak” (s. 662) “ige- dış gıcırdatmak, inat yapmak” (C, s. 101)

“ol añar igedi” “O, ona kafa tuttu ve onunla inatlaştı.” (s. 459)

**ige-(n-)** “inatlaşmak, huysuzlaşmak” (s. 662) “ige- fiilinin dönüşlü şeklidir” ( C, s. 101)

“emdi üdın oğundi

kidin telim ökündi

il bolgalı igendi

andag eriğ kim utar” “Düşman uykusundan şimdi uyandı ve çok pişman oldu; çünkü barış görüşmeleri sırasında inatlaşmış ve barışı reddetmişti. Böyle bir adamı benden başka kim yener?” (s.88-89)

DLT igen-> eyen- DS

eyen-“ ayak diremek, bekinmek, ısrar etmek” (DS, s. 1820)

**kağran-**“(kendini) huyu sertleşmiş gibi göstermek” (s. 676); “kadra- fiilinin dönüşlü şeklidir” “kayra / kayıra- bilemek, keskinleştirmek, dış gıcırdatmak” (C, s. 605)

“beg añar kağrandı” “Bey ona kızdı; ona karşı huyu ve davranışı sertleşti.” (s. 306)

kayran-“kış hazırlığı yapmak” (DS, s. 2707)

gayran-“artırmak”“her şeyi yazdan gayranmalı.” (DS, s. 1949)

**kaķı-**“kızmak, öfkelenmek” (s. 677) “kakı-birine kızgın olmak, kötüye kullanmak” (C, s. 609)

“ol andın kaķıdı” “O, ona kızdı ve yaptığı şeyden bıktı.” (s. 463)

kaķı-“öfkelenmek, darılmak, kızmak” (DS, s. 2602)

kaķın-“öfkelenmek, darılmak, kızmak, uğraşmak, didinmek” (DS, s. 2603)

**kaķış-**“karşılıklı kızmak” (s. 678) “kakı- fiilinin işteş şeklidir” (C, s. 613)

“eren kamug kaķışdı” “İnsanlar birbirlerine kızdılar.” (s. 262)

kaķış-“karşılıklı söz direnişinde bulunmak, iddia etmek, birini çekememek, toslaşmak, iteleşmek, birbirini itelemek, el şakası yapmak” (DS, s. 2603)

**kaķıt-**“kızdırmak, rahatsız etmek” (s. 678) “kakı- fiilini ettirgen şeklidir” (C, s. 610)

“ol anı kaķıttı” “O, onu kızdırdı ve kendinden yüz çevirinceye kadar rahatsız etti.” (s. 329)

**kaķur-**“katılaştırmak, sertleştirmek” (s. 693) “kat- fiilinin ettirgenidir” kat-acımasızlaşmak (C, s. 604)

“tāşyir anı kaķurdu” “Gurbet onu sertleştirdi yani onu uslandırdı ve yonttu.” (s. 253)

**kaķıġa-**“sertleşmek, azarlamak, öfkelenmek, yüz çevirmek” (s. 713) kaķıġa-“lanet etmek” (C, s. 655)

“xān anı kaķıġadı” “Han ona öfkeleni ve ondan yüz çevirdi.” (s. 320)

**kaķıġaş-**“birbirine yüz çevirmek” (s. 713) “kaķıġa- fiilinin işteşidir” (C, s. 656)

“olar ikki kaķıġaşı” “O ikisi birbirine yüz çevirdi.” (s. 297)

**kaķıġat-**“nefret etmeye ve yüz çevirmeye zorlamak” (s. 713) “kaķıġa- fiilinin ettirgenidir” (C, s. 655)

“ol anı begke kaķıġattı” “O, beyi ondan nefret etmeye ve yüz çevirmeye zorladı.” (s. 338)

**öpkele-/öpkiye-**“kızmak, öfkelenmek” (s. 788) öpke: öfke, ciġer (EUTS, s. 152) öpkele-“öfkelenmek, hiddetlendirmek” (EUTS, s. 155)

“otaġka öpkelep süke sözlemedük” “Çadırında akranlarına kızdı; sonra da askerle konuşmadı.” (s. 438)

DLT öpke-, öpkele-> öpkele- DS

öpkele-“ darılmak, gücenmek” (DS, s. 3343)

öġkelén-, öykelen-, ökelen-, ökülen- “öfkelenmek, kızmak” (DS, s. 3315, 3365, 3325)

**öpkele- / öpkile-**“kızmak, kızıp uzaklaşmak” (s. 788)

“ol andın öpkiledi” “Ona kızdığı için ondan uzaklaştı.” (s. 138)

**sarsıt-**“azarlamak, sert davranmak” (s. 807) sars-fiilinin ettirgen halidir. “sars- lanetlemek, kötü konuşmak” (C, s. 855)

“ol anı sarsıttı” “O, onu azarladı ve ona sert davrandı.” (s. 337)

**telge-**“birisini sinirlendirmek ve kızdırmak” bulġa- ile birlikte kullanılır (s. 867). “telgek, telgen maddelerine bakınız (C, s. 499).

“ol atasın bulġadı (telgedi)” “O, babasını sinirli ve kızgın hale soktu.” (s. 470)

tele-“pıhtılaşmak, görmek, gözetlemek, denemek”(DS, s. 3869)

**telgen-**“(birine) kızıp yüz çevirmek” ikilemeyle kullanılır. bulġan-telgen- (s. 867) telgen-“çileden çıkmak” (C, s. 499)

“ol aġar bulġandı telgendi” “O, ona kızdı ve ona yüz çevirdi.” (s. 303)



telen- “alınmak, ip ya da urgan eskimek” (DS, s. 3869)

**tersin-**“(birisine) kızmak, (yara vb.) nüksetmek” (s. 872) ters- “kızgın olmak” fiilinin dönüşlü şeklidir.” (C, s. 553)

“beg anar tersindi” “Bey ona kızdı.” (s. 303)

Kızgınlık ve öfke bildiren fiillerden bulga-(n-), buş-(ur-), kakı-(ş-,t-), öpkele-, telge-(n-) fiillerinin günümüzde duygu değerlerini korudukları görülmektedir.

## 1.2. Üzüntü, Pişmanlık İfade Eden Duygu Fiilleri

Üzüntü: Olması istenilmeyen olaylardan doğan ruh tedirginliği (TS, s. 2461). Pişmanlık: pişman olma durumu (TS, s. 1929).

**açıt-**“elem vermek, acıtmak” (s. 539) açıt-“acıtmak, ağrıtmak, gönül kırmak, acı duyurmak” (EUTS, s. 2)

“ol anıñ köñlin açıttı” “O, çok kötü bir haberle onun yüreğine elem verdi” (s. 101)

DLT açıt->acıt- DS

acıt-“kızdırmak, öfkelenmek, sinirlendirmek, içlendirmek, kederlendirmek, üzme, acı çektirmek, üzme” (DS, s. 54)

**ağrı-** “(beraberce) acı çekmek” (s. 544) “ağır+ı-/ağrı-“acı çekmek, acı içinde olmak anlamındaki fiilin işteş şeklidir” (C, s. 91)

“olar bu işka ağrıştılar” “Onlar bu işten acı çektiler.” (s. 110)

**esirge-/ esirke-** “bir şeyin kaybolmasına üzülme” (s. 645) esirge-“birine üzülme, pişman olma” (C, s. 252)

“ol esirgedi neñni” “Nesnenin kaybolmasına üzüldü.” (s. 134)

esirge-“iğrenme” (DS, s. 2782). Fiil farklı anlama geçse de yine de bir duygu barındırmaktadır.

esirke-“korumak, kayırmak” DS

**esirgen-** “bir şeyin elden gitmesine hayıflanma”(s. 645) “esirge- fiilinin dönüşlü halidir (C, s. 252).

“er tawarıña esirgendi” “Adam malının gitmesine hayıflandı.” (s. 128)

esirgen-“oyalanma, arkadaş, can yoldaşı olma” (DS, s. 4498)

**ıgla-/yığla-** “ağlamak” (s. 655) “ıgla-/ yığla- ağlamak” (C, s. 85)

“oğlan ıgladı” “Çocuk ağladı.” (s. 127)

DLT ıgla-/yığla->āla-, āle- DS

āla-, āle-, “ağlamak” (DS, s. 193)

yığla-“ağlamak” (DS, s. 4262)

**ıglaş-/ yığlaş-** “ağlaşma”(s.655) “ıgla-/ yığla- fiilinin işteş şeklidir.” (C, s. 86)

DLT ıglaş-~yığlaş-, yığlat- olarak geçer.

**korlan-** “(elinden çıkan mala) acınıp zarar saymak ve onun hasretini çekme” (s. 730) korlan-kor kelimesinden türemiş dönüşlü fiil. (C, s. 659) kor: kayıp, zarar” (C, s. 641)

“er tawarıña korlandı” “Adam, elinden çıkan şeye acındı ve onu bir zarar saydı.” (s. 306)

korlan-“bir şeye iyice alışma, bir şeye dadanma, düşkün olma” (DS, s. 2926)

gorlan-“alışkanlık edinme, alışma” (DS, s. 2105)

**küs-** “sitem etmek, sırt çevirmek, küsmek” (s. 757) küs- “gücenmek, somurtmak vb.” (C, s. 748)

“Ol andın küsdi” “O, ona sitem edip sırt çevirdi.” (s. 236)

küs-“ küsmek, yoğurt tutmamak, muhallebi, un çorbası vb. yemekler iyi karıştırılmayarak top top olmak” (DS, s. 3051)

**muḡad-** “sıkıntıda kalmak, bunalmak” (s. 765) munad- “buḡ” kelimesinden türemiş, bunaltmak anlamındadır” (C, s. 350) “buḡ “sıkıntı” (C, s. 348)

“er oḡlı muḡadmas it oḡlık ölermes” “İnsanoḡlu sıkıntıda kalmaz; bir hile bulup çıkar. Köpek yavrusu, at gibi karın üzre, yere yapışmaz.” (s. 256)

DLT muḡad->bunat- DS

bunat-“bunaltmak” (DS, s. 792)

**muḡuḡ-** “mihnet çekmek” (s. 765) muḡuḡ- “sıkıntılı olmak” “buḡ” isminden türemiş edilgen bir fiildir (C, s. 769).

“er muḡuḡtı.” “Adam mihnet çekti ve zorlandı.” (s. 511)

**oxsın-/oxsun-** “pişman olmak, sonradan üzölmek” (s. 780) oxsın- “pişman olmak” (C, s. 95)

“ol kılmış ışına oxsındı” “O, yaptığına pişman oldu.” (s. 115)

“üküş sewinç balsa katıḡ oxsunur” “Çok sevinçli kişi bir şeye uğrayabilir ve onda üzüntüsü artar.” (s. 499)

**ökün-** “pişman olmak, hayıflanmak” (s. 786) ökün- “tövbe etmek, pişman olmak” (C, s. 111)

“ol yāzuḡına ökündi” “O, işlediḡi suçtan dolayı pişman oldu.” (s. 99)

ökün-“birinin yaptıklarını, söylediklerini yineleyerek alay etmek, öykü anlatmak” (DS, s. 3327)

**ökünç kıl-** “pişman olmak” (s. 786) ökünç- “ökün” fiilinden türeyen isimdir.” ökünç kıl- “isim+yardımcı fiilden oluşan birleşik fiil yapısındadır. C’da bu yapı tanıklanmamıştır.

“ol aḡar ökünç kıldı” “O, ona pişman oldu.” (s. 533)

**samsıt-** “(dil veya elle) incitmek”(s. 802) Fiil, DLT de tanıklanmıştır.

“ol anı samsıttı” “O, onu dil veya elle incitti.” (s. 337)

samsı-“Ekşimek, bozulmak” (DS, s. 3533).

**sıḡta-** “aḡlamak” (s. 818) sıḡıt > sıḡıt-a-> sıḡta-> “aḡlamak, dövünmek

“oḡlan sıḡtadı” “Çocuk vb. aḡladı.” (s. 465)

**sıxtaş-/ sıḡtaş-** “birlikte aḡlamak” (s. 818) sıxtaş- <sıḡıt+a-ş-) sıḡta- fiilinin işteş şeklidir (C, s. 807).

“kişi ḡamuḡ sıxtaşdı” “İnsanlar aḡladı.” (s. 294)

**tartış-** “ciḡeri sızlamak, üzölmek” (s. 859) tart-“mücadele etmek, çabalamak fiilinin işteş şeklidir.” (C. s. 537)

“Yazıda böri ulusa evde it baḡrı tartışur.” “Dışarıda kurt ulursa, ona özlem ve sevgiden dolayı, evde köpeḡin ciḡeri sızlar. Bu akrabaların birbirlerine özlemleri için kullanılır.” (s. 459)

acı-(t-), esirge-, ıḡla-/ yıḡla-, korla-(n-), küs-, mun-(ad-)- kelimelerinin duygu anlamlarını devam ettirdikleri görölmektedir.

### 1.3. Korku İfade Eden Duygu Fiilleri

Korku; Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü, Kötülük gelme ihtimali, tehlike. Gerçek veya beklenen bir tehlike ile yoğun bir acı karşısında uyanan ve coşku, beniz sararması, ağız kuruması, solunum ve kalp atışı hızlanması vb. belirtileri olan veya daha karmaşık fizyolojik değişmelerle kendini gösteren duygu (TS, s. 1482).

**beliñle-** “(insan için) korkup uykudan sıçramak, (hayvan için) bir şeyden korkup sıçramak ve kaçmak” (s. 582) **beliñle-** “şaşıp kalmak” (C, s. 344) **beliñ** “panik korku” (C, s. 343)

“er beliñledi” “Adam bir korkuya uğrayıp uykusundan sıçradı. Herhangi bir hayvan da aniden bir şeyle korkutulur ve (havyan) sıçrar ve kaçarsa yine aynıdır.” (s. 516)

DLT **beliñle->belinle-** DS

**belingle-;belinle-** “şaşkınlıkla karışık korku duymak, irkilmek, ürkmek, uykudan sıçrayarak korku ile uyanmak, afallamak, şaşırarak, havale hastalığına tutulmak, havale gelmek” (DS, s. 619)

**kork-** “korkmak” (s.730) **kork-**“korkmak” (C, s. 651)

“kıl Tenriden korıdı” “Kul, yüce ve aziz Allah’tan korktu.” (s. 522)

“teğirmende toğmuş sıçğan kök kökregiñe korımas” “Değirmende doğan sıçan gök gürlemesinden korkmaz.” (s. 468)

DLT **kork-> kork-, gork-, gorı-** (DS, s. 2104)

**korkala-, korıhala-**“korkmak, korkuya kapılmak” (DS)

**gork-, gorı-**“korkmak” (DS, s. 2104, 2105)

**korı-**“korkmak, ürünler sararmaya yüz tutmak” (DS, s. 2925)

**korkut-/korıut-** “korkutmak” (s. 730) **kork-**“fiilinin ettirgen şeklidir” (C, s. 655)

ol anı korıktı” “O, onu korkuttu.” (s. 339)

“ol anı korıktı” “O, onu korkuttu.” (s. 347)

**korkut-**“haşlamak, eti kokmaması için tuzlayıp biraz pişirmek, börttürmek” (DS, s. 2926)

**korıun-** “korku hissetmek”(s. 730) “kork- fiilinin dönüştü halidir” (C, s. 655)

“er ıñdın korıundı” “Adam korku hissetti ve onu içinde sakladı.” (s. 306)

**korıuş-** “iki kişi birbirinden korkmak” (s. 730) **kork-** fiilinin işteş şeklidir (C, s. 656)

“olar ikki korıuşdı” “O ikisi birbirlerinden korktu.” (s. 297)

**ürk-** “(kurttan, düşmandan vb. şeylerden) ürkmek” (s. 934) **ürk-**“ürkülmek, şaşırarak, korkmak” (C, s. 221)

“bodun ürkti” “Kavim düşmanın gelişinden ürktü ve arasına kargaşa düştü.” (s. 522)

**ürk-**“yıkılmak, çökmek; yara başka yerlere sıçramak; sırçan denilen iğden çıkma bükülmüş iplik topağı birbirine karışmak, dolaşmak, saç taranırken zorlama sonucu kopan tellerin dibinde kellik olmak” (DS, s. 4069).

**ürk-(ül-)** “(bir şeyden) korkarak kaçmak” (s. 934) **ürk-**fiilinin edilgenidir. (C, s. 226)

“ürküñ bolup ürküldi” “Öyle ürkütcü sallantı oldu ki insanlar korkarak kaçtılar.” (s. 114)

**ürk-(üt-)** “ürkütme” (s. 934) “ürk-fiilinin ettirgenidir.”(C, s. 226)

“ol koy ürkütti” “O, koyun vb. şeyleri ürkütti.” (s.118)

**belinle-** ve **kork-** fiillerinin duygu anlamını koruduğu görülmektedir.

#### 1.4. Zevk, Mutluluk, Sevinç İfade Eden Duygu Fiilleri

Zevk: Hoşa giden veya çekici bir şeyin elde edilmesinden, düşünülmesinden doğan hoş duygu, güzeli çirkinden ayırt etme yetisi, beğeni, tat, lezzet (TS, s. 2652). Mutluluk: Bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, mut (I), ongunluk, kut, saadet, bahtiyarlık, saadetlilik (TS, s. 1716). Sevinç: İstenen veya hoşa giden bir şeyin olmasıyla duyulan coşku (TS, s. 2081).

**avın-** “(bir şeyle, biriyle) avunmak, (bir şeye, birine) alışmak” (s. 565) avın-“eğlenmek, mutlu olmak, keyif almak” (C, s. 12)

DLT avın-> avın- DS

“maña awındı” “O bana alıştı.” (s. 67)

“ol maña awındı” “O benimleavundu.” (s. 99)

avın-“dişi hayvan gebe kalmak, döl tutmak, avunmak, soğukta üşüyüp kendinden geçmek” (DS, s. 383)

**kıçur-** “(birine) sitem edip ayıplamak ve (onun) üzülmesinden sevinç duymak.” (s. 709) kıç-ur-fiili sadece DLT'de tanıklanmıştır (C, s. 592).

“ol añar kıçurdı” “O, bir iş için ona sitem etti, onu ayıpladı ve onun üzülmesinden de sevinç duydu.” (s. 428)

kıçır-“bağırarak” (DS, s. 2785)

**kınış-** “zevk almak, mutlu olmak” (s.712) kın-“arzu etmek, istemek” kınış- kın fiilinin işteş şeklidir (C, s. 640)

“yigitler ışka kınışdı” “Gençler işte, mutlu oldular.Bu bir işten zevk aldıkları zaman olur.” (s. 264)

**kül-** “gülmek” (s. 755) kül-“birine gülmek” (C, s. 715)

“külse kişi atma añar örter küle

bağkıl añar edgülükün agzın küle” “Bir insanı sana gülüyor görürsen onun yüzüne sıcak kül atma; sen de ona gülümseyerek bak.” Bu atasözünde kastedilen iyiliğe iyilikle karşılık ver (s. 241)

DLT kül-> gül-DS

gül-“gülmek” (DS )

küb-, küle-, külü-: “gülmek” (DS, s. 3023; 3028; 3032)

**külsir-**“kendini gülümser gibi göstermek” (s. 755) “külçir-“gülümsemek” külsir-“külçir” kelimesinin muhtemelen yanlış yazılmış şeklidir (C, s. 716)

“er külsirdi” “Adam kendini gülümser gibi gösterdi.” (s. 289)

**külümsin-**“güler görünmek” (s. 756)

“er külümsindi” “Adam vb. güler göründü.” (s. 309)

**külüş-** “gülüşmek” (s.756) kül-üş-“kül- fiilinin işteş şeklidir.” (C, s. 720)

“boğun kamug külüşdi” “Kavim gülüştü.” (s. 264)

**sevin-/sevin-** “sevinmek, mutlu olmak” (s. 815) sevin- “neşelenmek, memnun olmak anlamındaki sev- fiilinin dönüşlü şeklidir (C, s. 790)

“er sewüندی” “Adam sevindi ve ferahladı.” (s. 277)

DLT sewin-, sewün-> sövün-; söyün- DS

sövün-, söyün-“sönmek, sevinmek” (DS, s. 3682, 3684)

söyünmeyh: “sevinmek” (DS, s. 3684)

**yaru-, yaşı-**“ dinlenmek ve sevindirici bir şeye sevinmek” (s. 956) yaru-“aydınlanmak, parlamak (C, s. 956)

“er yarudı yaşudı” “Adam dinlendi ve sevindirici bir şeye sevindi.” (s. 385)

**yiriş-**“gülümsemek”(s. 978) yir-“bölmek, yarmak anlamındaki fiilin işteş şeklidir (C, s. 972)

“er yirişdi” “Adam vb. gülümsedi.” (s. 380)

avın-, gül-, sevin-/ sevün- fiillerinin duygu anlamını hâlâ koruduğu görülmektedir.

### **1.5. Sevgi İfade Eden Duygu Fiilleri**

Sevgi: İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu (TS, s. 2081).

**aşuk- ~ aşık-**“özlemek”(s. 561) aşuk-“ arzulamak anlamında kullanılan fiil sonraları acele etmek, telaşlı olmak anlamlarında kullanılmıştır ( C, s. 259)

“ol ewke aşuktı” “Adam evini vb. özledi.” (s. 95)

aşık-“acele etmek” (DS, s. 354)

**köñül bağla-** “bağlamak, tüm sevgisiyle içten sevmek” (s. 735) bağ “somut isim (C, s. 314) bağla- “bağlamak, raptetmek” (EUTS, s. 31)

“ol otuñ bağladı” “O, odun vb. şeyleri bağladı.” (s. 471)

“yelgin bolup barduğı köñlü mañar bağlayu

kaldım erinç kadğuğa işim udu yığılayu” “Sevgilim yolcu olup gitti. Ben de gönlümü onun sevgisine bağladım. Onun arkasından sanki hüznün içinde kaldım ve sahibimin ardından ağladım.” (s. 476)

**köñül (ke/ge) sığ-** “gönüle hoş gelmek”(s. 739) sığ-“bir şeyin içine uymak” ( C, s. 804)

“bu söz köñülke sığdı” “Bu söz gönüle hoş geldi.” (s. 237)

**özel-** “özlemek” (s. 794)

“kügler kamuğ tüzüldi

ıwrık idiş tizildi

sensiz özüm özeldi

kelgil amul oynalım” “Şarkının nameleri arasında uyum sağlandı. Kadeh ve ibrikler dizildi. Gönlüm seni özlemektedir. Haydi çabuk ol; sakın ve rahat bir şekilde oynayalım.” (s. 401)

DLT özel-> özele- DS

özele- “özlem duymak, özlemek; ezip çalkalamak, karıştırmak (yoğurt vb. yiyecekler için)” (DS, s. 3370)

**sew-** “sevmek, arzulamak” (s. 815) sev- “aşık olmak, hoşlanmak” (C, s. 784)

“ol meni sewdi” “O beni sevdi.” (s. 237)

DLT sew->söy- DS

süy-, söy- “sevmek” (DS, s. 3726, 3684)

**sewtür-/ sewdür-** “sevdirmek, sevgiyi kalbe düşürmek” (s. 816) sevtür-/sevdür- “sev-fiilinin ettirgen halidir (C, s. 786).

“ol Teñri seni maña sewtürdi” “Yüce Allah senin sevgini kalbime düşürdü.” (s. 286)

**siğ-** “beğenmek, (gönüle) tesir etmek, işlemek” (s. 824) siğ-“ emilmek, sindirmek, bir şeye dalmak” (C, s. 833, 834)

“söz könjülke siğdi” “Söz gönüle tesir etti ve işledi.” (s. 509)

sin-“uygun düşmek, yakışmak, alışmak, gizlenmek, saklanmak” (DS, s. 3643)

**tartın-** şefkat göstermek”(s. 859) tartın- “iyilikseverlik” (EUTS, s.227) tart-“ bir şeyi çekmek, sürüklemek” (C, s. 534)

“er oğluna tartırdı” “Adam oğluna şefkat gösterdi; kendisine sunulan her iyilik veya yemek oğlunun olsun istedi.” (s.303)

tartın-“Başörtüsünü çene altından geçirip baş üstünde bağlamak, uygun zamanı kaçırmak, istediğini yapamamak, asılmak, çekmek” (DS, s. 3835)

özel- ve sev- fiilleri duygu anlamını devam ettirmiştir.

### **1.6.Şaşkınlık İfade Eden Duygu Fiilleri**

Şaşkınlık: Şaşkın olma durumu, şaşkınca davranış (TS, s. 2208).

**adıkla-, adukla-** “şaşırmak, bakakalmak”(s. 541-542) aduk-“yabancı, tanınmayan” (C, s. 49) DLT de şaşırmak anlamında tanıklanmıştır.

“yağı begdin udukladı

Körüsünü adıkladı”

“Bey gelirken düşman uyudu. Üzerlerine aniden askerlerin saldırdığını görünce şaşırıp ve bakakaldı.” (s. 485)

“ol anı adukladı” “O, bilinmeyen bir şey olduğu için onu garipsedi.” (s. 133)

DLT adıkla-, adukla- > ayıkla- DS

ayıkla-“şaşmak, bilememek, şaşırmak, tereddüt etmek” (DS, s. 417)

**eñ-** “hayret etmek” (s. 640) eñ-“şaşırmak, kafası karışmak” (C, s. 168)

“ereñdi” “Adam hayret etti.” (s. 90)

“erdem tile öğrenipen bolmak üwez

erdemsizin ögünse eñmegüde eñer” “Hikmet ve ilmi iste ve onu öğren; öğrenmekte kibir gösterme. Öğrenmeden edep ve hikmet iddia eden kimse imtihan sırasında şaşırır.” (s. 115)

**eñit-** “hayrete düşürmek, şaşırtmak” (s. 640) eñ-“filinin ettirgenidir (C, s. 179)

“tığraklanıp sekirtti

erin atın yügürtti

bizni kamuğ eñitti

andağ süke kim yeter” “Adam dayanıklılık gösterdi; sonra bize saldırdı. Atlarını ve adamlarını koşturttu. Yaptıklarıyla bizi hayrete düşürdü. Böyle bir orduya kim karşı koyabilir?” (s. 314)

DLT eñit- > anıt-, anıt-, angıt- DS

angıt- “şaşırmak, aptallaşmak” (DS, s. 267)

anıt-, anıt- “Aptal aptal, şaşkın şaşkın bakarak durmak, baka kalmak, elle kovalamak, ürktüme, bön bön, aptal aptal bakmak, anlatabilmek, aklına koymak, işi özensiz yapmak, ilgisiz davranmak” (DS, s. 271)

**eñtür-** “hayrete düşürmek” (s. 640) eñ-“filinin ettirgenidir (C, s. 179)

“erni eñtürdi” “Yaptığı şeyle adamı hayrete düşürdü.” (s. 128)



**tañla-** “şaşırmak” (s. 853) tañla-“merak etmek, şaşırmak” (C, s. 521)

“er ışığı tañladı” “Adam işe şaşırdı.” (s. 514)

tañla-“kınamak, ayıplamak, aldatmak, şaşırmak, sabahlamak, çok belirgin ses çıkarmak, güç durumunda olduğunu anlamak, akli başına gelmek” (DS, s. 3821)

danla-, dañla-“şaşmak, ayıplamak, kınamak, bahane bulmak, ağlamak, sabahlamak, uğuldamak, ses çıkarmak, duyduğunu çevreye yaymak” (DS, s. 1362)

dağna-“şaşmak, ayıplamak, kınamak” (DS, s.1325)

**tañlaş-** “(birden fazla kişi) şaşırmak” (s. 853) tañlaş-“fiilinin işteş şeklidir” (C, s. 522)

“kişiler bu ışığı tañlaşdı” “İnsanlar bu işe şaşırdı.” (s. 512)

**tañlat-** “şaşırtmak” (s. 853) tañlat-“fiilinin ettirgen şeklidir” (C, s. 522)

“ol meñi tañlattı” “O beni şaşkınlığa düşürdü ve şaşırttı.” (s. 345)

adıkla-/ adukla, eñit-, tañla- (danla-) fiilleri duygu anlamını korumuştur.

### **1.7. Tiksinme, Beğenmeme İfade Eden Duygu Fiilleri**

Tiksinme: Tiksinmek işi, nefret (TS, s. 2356). Beğenmemek: Kuşku duymak, kuşku ile karşılamak, küçümsemek, hor görmek (TS, s. 294).

**tumlıt-** “kalbini soğutmak, kızdırmak, sevmez olmak” (s. 899) tumlı-“soğumak anlamına gelen fiilin ettirgenidir (C, s. 506)

“olanıñköñlütumlıttı” “O, onu kızdırdı ve kalbini soğuttu; o, onu artık sevmez oldu.” (s. 340)

**yir-** “iğrenmek” (Oğuz lehçesinde yermek) (s. 977) yir-“bir şeyden tiksinmek (özellikle yiyeceklerden), eleştirmek, birini suçlamak” (C, s. 955)

“er aşığı yirdi” “Adam yemekten iğrendi.” (s. 427)

“ol erig yirdi” “O, adamı yirdi.” (s. 427)

yir-“birinin ardından kötülüğünü söylemek, bir şeyi beğenmemek” (DS, s. 4280)

yer-“ birinin ardından kötülüğünü söylemek, bir şeyi beğenmemek, kalabalık içinde birine kötü davranmak, seçmek, ayırdetmek, kötölemek”(DS, s. 4253)

yir-, yer- fiili duygu anlamını korumuştur.

### **Sonuç**

Çalışmamızda, DLT’den tespit edilip tanıklanan 73 duygu fiili ile bu fiillerin DS’de duygu anlamı barındırıp barındırmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. İlgili fiillerden bir kısmının duygu anlamını koruduğu; bir kısmının anlam değişimine uğradığı; bir kısmının da DS’de yer almadığı belirlendi. Ulaşılan sonuçlar şöyledir:

DLT’den tespit edilen kızgınlık ve öfke bildiren fiillerden bulga-(n-), buş-(ur-), kakı-(ş-), öpkele-, telge-(n-); üzüntü ve pişmanlık bildiren fiillerden acı-(t-), esirge-, ıgla-/ yıgla-, korla-(n-), küs-, mun-(ad-); korku bildiren fiillerden belinle-, kork-; zevk, mutluluk, sevinç ifade eden fiillerden avın-, gül-, sevin-/ sevün-; sevgi ifade eden fiillerden özel- ve sev-; şaşkınlık ifade eden fiillerden adıkla-/ adukla, eñit-, tañla-; tiksinme ve beğenmeme ifade eden fiillerden yir-, yer- fiillerinin günümüzde hâlâ duygu anlamı taşıdığı;

kızgınlık ve öfke bildiren fiillerden bulga-, ige-, kakı-t-, kat-(ur-), kırğa-(ş-t),sarsıt-, ters-(in)-;üzüntü ve pişmanlık bildiren fiillerden agrı-ş-, ıgla-ş-, yıgla-ş-, mun-(uk-), ox-(sın-)/ ox-(sun-), ökün-(ç) kıl-, sıgta-(ş-), tartı-ş-; korku bildiren fiillerden kork-(un-uş-), ürk-(ül-, üt-); mutluluk, sevinç ifade eden fiillerden kın-(ış-), külsir-, külümsin-, külüş-, yaru-/ yaşu-; yiriş-; sevgi ifade eden fiillerden könül bağla-, könülge sıg-, sevtür- /sevdür-; şaşkınlık ifade eden

fiillerden en-, entür-, tanla-(ş-, t)-; tikslenme ve beğenmeme ifade eden fiillerden tumlı-(t)-fiillerinin bu biçimde kazandığı anlamla DS'de yer almadığı;

üzüntü ve pişmanlık bildiren fiillerden korkıt-/ korkut-, samsı-, ökün-, esirge-(n)-; kadran-, eril- korku bildiren fiillerden ürk-; zevk, mutluluk sevinç ifade eden fiillerden kıç-(ur-); sevgi ifade eden fiillerden tartın-, sin-, aşuk- fiilleri DS'de olmalarına rağmen duygu anlamlarını koruyamadığı belirlenmiştir.

Sonuç olarak; bir yönüyle ele aldığımız duygu fiilleri, barındırdığı anlam itibariyle insanların kültürün ve toplumun içsel dünyasına açılan birer kapı niteliğindedir. Bu anlamda her biri gerek etimolojik açıdan gerekse de tarihi süreç içerisinde anlam değişiklikleri, daralması ve genişlemesi açısından daha detaylı bir şekilde başka araştırmacılar için irdelenmeye değer konular olacaktır.

### Kaynakça

- Akalın, Ş. H. vd. (2011). *Türkçe sözlük* (11. baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Argunşah, M. ve Boz F. (2022). 15. yüzyıl Anadolu Türkçesinde negatif temel duygu fiilleri. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 8(17), 208-225.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli büyük Türkçe sözlük* (1. baskı). Kubbealtı Neşriyat.
- Bozkurt, F. (2014). Sözlüklerdeki temel duygu kavramlarının yeniden tanımlanması: Bir yöntem önerisi. *Türkoloji Dergisi*, 21(1). [https://doi.org/10.1501/Tr\\_0000000277](https://doi.org/10.1501/Tr_0000000277)
- Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Enderun Kitabevi.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth century Turkish*. Oxford University Press
- Cüceloğlu, D. (2012). *İnsan ve davranışı psikolojinin temel kavramları*. Remzi Kitabevi.
- Derleme Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr>.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2020). *Dîvânü lugâti't-Türk*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2002). *Kars ili ağızları -ses bilgisi-*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Goleman, D. (2012). *Duygusal zekâ neden IQ'dan daha önemlidir?*. (B. S. Yüksel, Çev.). Varlık Yayınları.
- İlter, E. (2019). *Karahanlı Türkçesinde duygu fiilleri* (Tez No. 576922) [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Karaca, G. (2002). *Derleme sözlüğü'nde Dîvânü lugâti't Türk'ten fiiller* (Tez No. 125332) [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Koptağel-İlal, G. (1991). *Tıpsal psikoloji tıpta davranış bilimleri*. Güneş Kitabevi.
- Ortony, A. ve Turner, T. J. (1990). What's basic about basic emotions?. *Psychological Review*, 97(3), 315-31. 10.1037/0033-295X.97.3.315
- Ötüken Türkçe Sözlük*. (2007). Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Şahin, S. (2012). Mental fiil kavramı ve Türkmen Türkçesinde mental fiiller. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 1(4), 45-62. <https://doi.org/10.7884/teke.96>
- Parrott, W. (2001). *Emotions in socialpsychology; keyreadings in social psychology* (1. edition). Psychology Press.
- Plutchik, R. (2001). The nature of emotions. *American Scientist*, 89(4), 344-350.

- Soydan, S. (2018). Tarama sözlüğünün ilk iki cildindeki duygu fiilleri üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies*, 13(5), 471-493. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12923>
- Topçu, Ç. (2006). *Dîvânü lügâti't Türk ve Anadolu ağızlarının söz varlığında ortaklaşan fiiller* (Tez No.186811) [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Türkiye 'de halk ağızında derleme sözlüğü I-XII* (1993). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yaylagül, Ö. (2005). Türk runik harfli metinlerde mental fiiller. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 17-51. <http://doi.org/10.1501/mtad.7.2010.4.63>
- Yıldız, H. H. (2020). Eski Uygurcada mental fiiller arası geçişler üzerine notlar. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, (26), 105-125. <https://doi.org/10.34189/gtd.26.007>

#### **Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Araştırmacı, çalışmanın verilerinin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala gerekli dikkat ve özeni göstermiştir.

#### **Yazarların Makaleye Katkı Oranları**

Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

#### **Çıkar Beyanı**

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

## Kaylıdere Kalesi Urartu Çanak Çömleği: 2018/2019 Yılı Kazıları<sup>1</sup>

### *Kaylıdere Fortress Urartian Pottery: 2018/2019 Excavations*

Enisa TAYFUR\*

Sabahattin ERDOĞAN\*\*

\*Bağımsız Araştırmacı  
Independent Researcher

enisatayfur@hotmail.com  
ORCID: 0000-0003-0997-3207

\*\* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,  
Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Van/Türkiye.  
Asst. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of  
Letters, Department of Archeology, Van/Türkiye.

sabahattinerdogan@gmail.com  
ORCID: 0000-0002-1957-0279



#### Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma  
Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 05/08/2022

Kabul Tarihi / Date Accepted:

13/09/2022

Yayın Tarihi / Date Published:

30/09/2022

**Atf:** Tayfur, E. ve Erdoğan, S. (2022).  
Kaylıdere Kalesi Urartu çanak çömleği:  
2018/2019 yılı kazıları. *Van Yüzüncü Yıl  
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü  
Dergisi*, 57, 157 - 172

**Citation:** Tayfur, E. & Erdoğan, S. (2022).  
Kaylıdere Fortress Urartian pottery:  
2018/2019 excavations. *Van Yüzüncü Yıl  
University the Journal of Social Sciences  
Institute*, 57, 157 - 172

#### Öz

Urartu Krallık merkezinin batısında bulunan Kaylıdere Kalesi Muş ili Varto İlçesinin 20 km kuzeybatısındadır. Burney'in 1956 yılında bölgede yaptığı yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiş ve kalede Burney tarafından 1965 yılında tek sezonluk bir kazı gerçekleştirilmiştir. Ardından 2018 ve 2019 yılları arasında Alparslan II Barajı yapımı sırasında kalede temizlik ve sondaj çalışmalarını kapsayan kurtarma kazıları yapılmıştır. Yukarı Sitadel, Kuzey Yamaç Yerleşimi (aşağı teras) ve Stelli Kutsal Alan olmak üzere üç farklı bölgede çalışılmıştır. Sıklıkla karşılaşılan buluntuların başında çanak çömlekler gelmektedir. Bu makalede temizlik ve sondaj kazıları sonucunda elde edilen çanak çömlek malzemesine ait sonuçlar paylaşılmaktadır. Çanak çömlekler tipolojik olarak zengin bir çeşitlilik göstermez. Çanak, çömlek, tepsi, pithos ve minyatür kaplar belirgin form tiplerini temsil etmektedir. Hamur özellikleri açısından özellikle parlak görünümlü kırmızı perdeli Urartu malları ön plana çıkmaktadır. Yanı sıra başta kahve-kiremit, krem ve gri hamurlu ve hamurunun renginde astarlı mal grupları da karşımıza çıkmaktadır. Kiremit, kahve ve krem astar uygulamalarının olduğu parçalar hamurunun renginden farklı yüzey uygulamalarının varlığını göstermesi açısından önemlidir. Çanak çömlek malzemesindeki belirgin bitki ve taşçık katkı yerel bir uygulama olarak değerlendirildiğimiz bir özellik olarak belirir. Kaplar üzerindeki piktoral işaretler daha çok ölçü belirtme amaçlı kullanılmıştır. Damga baskılarında da at ve dağ keçisi gibi hayvan motifleri sıklıkla kullanılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Muş, Kaylıdere Kalesi, Orta demir çağı, Urartu seramiği.

#### Abstract

Situated in the west of the central region of the Urartian Kingdom, Kaylıdere Fortress is 20 km northwest of the Varto district of Muş province. The fortress was discovered during Burney's surveys in the region in 1956, and later another excavation project was undertaken by Burney in 1965. After a long cessation, rescue excavations containing cleaning and drilling works were carried out at the fortress during the construction of the Alparslan II Dam between 2018 and 2019. Three different areas were studied, in particular, the upper citadel, the northwest settlement (lower terrace), and the sanctuary with a stele. Ceramics are one of the most frequently encountered artifacts. Hence, this article examines the results of the pottery objects obtained from the cleaning and sounding excavations executed at the castle. The pottery artifacts do not exhibit a rich typological diversity. Nonetheless, pots, bowls, trays, pithoi, and miniature vessels represent distinct form types. In terms of paste characteristics, especially bright red burnished Urartian wares are noteworthy. Additionally, brown, terracotta, cream, and gray paste ware groups have been encountered. Pieces with terracotta, brown, and cream slip applications are significant as they yield the existence of different surface treatments. Another feature we consider a local practice is the distinctive straw, plant, and gravel inclusions in the ceramic fabrics. Pictorial markings on the vessels were employed mainly for measuring purposes, and animal motifs such as horses and mountain goats are commonly utilized in clay stamps

**Keywords:** Muş, Kaylıdere Fortress, Middle iron age, Urartian pottery.

<sup>1</sup> Bu çalışma, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından desteklenen SYL-2021-8868 No'lu "2018/2019 Yılları Kaylıdere Kalesi Kurtarma Kazıları Orta Demir Çağı/Urartu Çanak Çömleği" adlı tez çalışmasından üretilmiştir.

## Giriş

Kayalidere Kalesi, Urartu Krallığı'nın Van Gölü'nden batıya geçişini sağlayan ve bu yolları kontrol altına alan önemli merkezlerden biridir. Kale, günümüz Patnos, Bulanık güzergâhında, Varto ve Bingöl dağları arasında bir boğaz niteliğinde olup, Muş'tan Erzurum'a geçilen anayolun hemen bitiminde yer almaktadır (Harita 1). Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan bir kayalık üzerine inşa edilen kale, topografik açıdan çift teraslı yapıya sahiptir. Kalenin en yüksek kesimi Yukarı Sitadel olarak nitelendirilir. Bu bölümde; tapınak, depo odaları ve saray kompleksine ait mekânlar yer almaktadır (Şekil 1). Sitadel kayalığının hemen güneyinde kaya mezarı ile ona bitişik durumda stelli bir kutsal alan bulunmaktadır. Aşağı terasta ise Yukarı Sitadel'in oluşturduğu mimari özellikten uzak, nispeten daha basit bir düzene sahip servis amaçlı mekânlar bulunmaktadır (Şekil 2), (Burney, 1966; Erdoğan vd., 2020).

Kayalidere Kalesi konumu itibari ile Urartu'nun batı yayılım güzergahı üzerindeki önemli merkezlerden biridir. Bir Urartu kalesinde olması gereken hemen her Urartu imzasını (kare planlı kule biçimli tapınak, stelli kutsal alan ve çok odalı kaya mezarı) bünyesinde bulundurmaktadır (Erdoğan vd., 2021, s. 32). Urartu eyalet merkezi standart özelliklerini taşıyan kale, ayrıca yerel karakteri de ağır basan, kendi bölgesinde güçlü bir yönetim veya idari merkezi konumundadır. Kayalidere Kalesi'nin hangi kral döneminde kurulduğu tartışmalıdır. Kalede hem erken dönem kazılarında hem de son dönem kazılarında yazıt ele geçmemesi tarihlendirmeyi zorlaştırmış olsa da tapınak yapısı, sur duvarlarındaki inşa teknikleri ve C14 analizleri doğrultusunda kalenin Urartu'nun erken dönemleri (Minua) ile ilişkilendirilmesi mümkün gözükmektedir (Erdoğan vd., 2020, s. 33-34).

Kaledeki ilk bilimsel kazılar 1965 yılında, Seton Lloyd ve C.A. Burney başkanlığındaki bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir tapınak yapısı, depo mekânları ve bunları birbirine bağlayan iyi döşenmiş bir yol döşemesi ile çok odalı bir kaya mezarı tespit edilmiştir (Burney, 1966). Kaledeki bir sonraki çalışma 2018 ve 2019 yıllarına aittir. Kale, Varto ilçesinde yer alan Alpaslan II Barajı etki alanında kaldığı için söz konusu yıllarda kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir<sup>1</sup>. Bu kapsamda sur duvar hattını tespit etmeye yönelik sınırlı kazı çalışmaları ile birlikte temizlik ve basit konservasyon çalışmaları yapılmıştır. Küçük çaplı son dönem çalışmalarının en önemli sonuçları yeni tespit edilen stelli bir kutsal alan ve tarihlendirmeye yönelik yeni verilerdir (Erdoğan vd., 2020).

İlk dönem Kayalidere Kalesi kazılarında ele geçen seramikler tam olarak yayınlanmadığı için söz konusu seramikler hakkında bilinenler yeterli düzeyde olmamıştır. Burney'in mevcut yayınlarda özellikle seramiklerin daha çok hamur rengi, astar ve yapım teknikleri hususları üzerinde durulmuştur (Burney, 1966; 1998). Seramiklere değinen bir diğer araştırmacı ise Kroll'dür. Kayalidere çanak çömleklerinin tipolojik özelliklerini ön plana çıkarmıştır (Kroll, 1976). Ancak bu değerlendirmeler de Kayalidere Kalesi seramiklerinin tipoloji ve mal gruplarının anlaşılması açısından yeterli olmamıştır. Muş Bölgesi Demir Çağ seramiklerine ait yüzey araştırması bulgularına dayanan çalışmalar da bulunmaktadır. Kayalidere Kalesini de ziyaret eden Rothman ilgili çalışmalarında içinde Orta Demir Çağ çanak çömleklerinin de bulunduğu Muş Bölgesi çanak çömleklerini tanıtmıştır (Rothman, 1992; Rothman ve Kozbe, 1997). Ardından Özfırat, 1997 ve 1999 yılları arasında Muş ve çevresinde yürüttüğü yüzey araştırmalarıyla Tunç Çağ ve Demir Çağ seramiklerini, tipoloji ve mal gruplarına göre tasnif etmiştir (Özfırat, 1999, 2000, 2001). Son olarak Biber'in, 2009-2014 yıllarına ait yüzey araştırması çalışmaları bulunmaktadır. Kale höyük nekropol mezar ve barajdan oluşan pek çok Orta Demir Çağ merkezinin yer aldığı çalışmada söz konusu merkezlerin neredeyse tamamında tipik Orta Demir Çağ seramiğine rastlanmıştır (Biber, 2018).

Bu çalışma ile 2018/2019 yılları Kayalidere Kalesi kurtarma kazılarından elde edilen Urartu seramiklerinin tanıtılması amaçlanmıştır. Kayalidere Kalesi Urartu dönemi seramiklerinin

<sup>1</sup> Kurtarma kazıları Ahlat Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Sabahattin Erdoğan'ın bilimsel danışmanlığında gerçekleştirilmiştir.



mal grubu, tipoloji ve bezeme anlayışları üzerinde durulmuştur. 2018 ve 2019 yıllarına ait son dönem kazılarına ait seramikler değerlendirildiği için Kayalıdere Kalesi Urartu seramiklerini bütünüyle temsil etmemektedir<sup>2</sup>. Çalışmanın diğer amacı da yüzey araştırması bulgularına dayanan Muş bölgesi Orta Demir Çağ seramiklerinin kazı bulguları ile paralellik gösterip göstermediğidir.

2018/2019 yılı Kayalıdere Kalesi kazı ve temizlik çalışmalarında 503 adet Urartu dönemi çanak çömlek tespit edilmiştir. Bu seramiklerden mal grubu ve kap formlarını temsil eden 185 parça seramik, örnekleme yöntemi ile incelenmiştir. Form ve mal gruplarını temsil eden diğer seramikler de istatistiksel açıdan çalışmaya dahil edilmiştir. Söz konusu materyal, daha çok içinde bulunduğu coğrafi ve kültür bölgesi olan Muş Bölgesi özelinde değerlendirilmiştir. Ayrıca anahtar merkezler ışığında komşu kültür bölgeleri ile olan benzerlik ve farklılıklara da değinilmiştir.

### Çanak-Çömlekler

Değerlendirme kapsamındaki seramikler 2018 ve 2019 kurtarma kazıları çalışmalarına aittir. Bu seramikler, ilk dönem kazılarına ait mekanların temizlik çalışmaları ile Kuzey Yamaç Yerleşimi ve Stelli Kutsal Alan kazılarında tespit edilen seramiklerden oluşmaktadır.

Temizlik Çalışmaları 1965 yılı kazıları ile ortaya çıkarılan aynı zamanda yoğun yapılaşmanın da bulunduğu yukarı *sitadelde* yoğunlaştırılmıştır. *Sitadeldeki* tapınak ve avlusu ile birlikte depo yapıları temizlenmiştir. Kule tipli tapınak çevresiyle birlikte belirginleştirilmiş tapınağın önünde yer alan taş döşeli avlu tamimiyle temizlenerek gün yüzüne çıkarılmıştır (Şekil 1). Bu alanda çanak, çömlek, minyatür kap, dip, kulp ve kaide olmak üzere çok sayıda seramik parçası tespit edilmiştir. Önemli ölçüde tahrip olmuş pithosların yer aldığı depo mekânlarında ise yine çok sayıda pithos, çanak, çömlek, tepsi, dip, gövdeye ait seramik parçaları bulunmuştur.

Aşağı terasta yer alan Kuzey Yamaç Yerleşiminde taş temelli, dörtgen planlı yapılar ile etrafında ocaklar bulunan yuvarlak planlı yapı tespit edilmiştir. Ayrıca yine *sitadeldeki* yol ile bağlantılı olduğu düşünülen taş döşemeli yol kalıntıları bulunmaktadır. Bu yapılar içerisinde az sayıda kırmızı perdahlı seramikler ile birlikte çoğunluğu günlük hayatta yoğun kullanım gören kaplar bulunmuştur (Erdoğan vd., 2020, s. 25).

Stelli Kutsal Alan, Yukarı *Sitadel* kayalıklarının güneyinde ve çok odalı kaya mezarına bitişik konumdadır. Büyük oranda tahrip edilen stelli alan içinde biri kırık diğeri sağlam durumda iki adet *in situ* stel kaidesi gün yüzüne çıkarılmıştır. Tamamı defincilerce kırılmış olan stellerin hemen önünde (güneyinde), karışık durumda toprak bir yükselti oluşmuştur. Sistemli buluntu takibi yapılarak bu alanın temizliği gerçekleştirilmiştir (Şekil 3). Dolgu toprak içerisinde Urartu dönemine ait seramik parçalarına rastlanılmıştır. Kırmızı perdahlı iki çömlek parçası dışında büyük ve geniş ağızlı özel bir kaba ait parçalar tespit edilmiştir. Dış yüzünde oluk bezeme tarzındaki üçgen motifleri, iç yüzünde ise hiyeroglifler yer almaktadır (Şekil 6).

Kayalıdere seramikleri kil özelliği bakımından farklı mal gruplarından oluşmaktadır. Sırasıyla en yoğun mal grupları; Kahve Kiremit Mal, Kırmızı Perdahlı Mal, Krem Mal Siyah Mal, Kahve Astarlı Mal, Kiremit Astarlı Mal ve Krem Astarlı mal'dır. Bu mal grupları genel olarak kahveden kiremite ve bazen griye değin değışen hamur renklerine sahiptirler.

Genel olarak ele geçen seramik malzeme, farklı kalitelerde görülmektedir. Kaba üretimli günlük kullanım kapları, depolama kapları ve özel üretimli saray seramikleri kullanım özelliklerine göre çeşitlilik göstermektedir. Kaplar; ince, orta ve kaba olarak farklı niteliklerde cidar özelliklerine sahiptir. Yaygın olarak kilde; ince ve orta boyutlarda taşçık, bitki, mika katkıları görülmektedir. İyi veya orta derecede pişirilmiş örnekler yoğunlukta olsa da az sayıda kötü pişirilmiş örnekler de bulunmaktadır. İyi pişirilmiş örnekler daha çok kırmızı perdahlı mal ve krem astarlı mal gruplarında rastlanmaktadır.

<sup>2</sup> Çalışmanın ikinci ve asıl önemli olan aşaması 1965 yılı kazılarına ait seramiklerin değerlendirilmesidir. Bu aşama tamamlandığında Kayalıdere Kalesi Orta Demir Çağ seramikleri daha net olarak anlaşılabilir olacaktır. 1965 yılına ait olan Orta Demir Çağ seramiklerinin çalışılması amacıyla girişimlere başlanılmıştır.



Seramik yüzeyleri açkılı, perdahlı ve genellikle hamurunun renginde astarlıdır. Kapların tümü ise çark yapımıdır. Kayalidere Kalesi çanak çömlekleri çoğunlukla bezemesizdir. Bezemeli örneklerin az olduğu kalede; kazıma ve çentik bezeme az sayıda örnekte işlenirken, çanaklarda yivli ağız kenarlılar, çömleklerde ise boyunda veya boyundan omuza geçişte tek sıra kabartma bezeme görülür. Yine gövde üzerinde az sayıda kabartma tekniği ile yapılmış yumru (memecikli) bezeme örnekleri de vardır.

Kayalidere Kalesi'nde incelenen ana formlar çanaklar, çömlekler, pithoslar ve tepsilerden oluşmaktadır. En yoğun görülen kap formunu çanaklar oluşturmaktadır. Ağız ve gövde özelliklerine göre gruplandırılan çanaklar; kapalı ağızlı, açık ağızlı ve dik ağızlı çanaklar olmak üzere üç farklı formdadır. Açık ve kapalı ağızlı, basit ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli, dibe doğru daralan düz veya halka dipli çanaklar, en sık görülen çanak formlarıdır. Çanaklarda, içe kalınlaştırılmış, dışa kalınlaştırılmış ve çift tarafı kalınlaştırılmış ağız kenarlı formlarda görülmektedir. Ayrıca omuz kısmı keskinleştirilmiş çanaklarda vardır. Dik ağızlı, yuvarlak gövdeli, dibe doğru daralan çanak formlarına ise az oranda rastlanılmaktadır (Şekil 4/1, 2, 3; 7/1, 2, 3, 4, 5, 6; 8/1, 2, 3, 4, 5, 6; 9/1). Benzer çanak formlarına; Ayanis (Çilingiroğlu ve Derin 1998, Çiz. 22/14; Sivas, 1998, Lev. IX), Çavuştepe (Sivi, 2018, Lev. VI/2-3-5-6), Altuntepe (Emre, 1969, Fig. 8-9), Tepeköy Höyük (Zirekbilek, 2021, Lev. I, II, VI), Toprakkale (Erzen vd., 1960, Lev. IX), Bastam (Kroll, 1970, Çiz. 4/15-33) gibi Urartu merkezlerinde rastlanmaktadır.

Çanak çömlek formları içinde ikinci büyük grubu çömlekler oluşturmaktadır. Boyun ve gövde özelliklerine göre gruplandırılan çömlekler; yüksek boyunlu, alçak boyunlu ve boyunsuz olmak üzere üç farklı form özelliği göstermektedir. En yaygın görülen çömlek formları arasında yüksek iç bükey boyunlu, dışa çekik basit ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli ve düz dipli formlardır. (Şekil 4/4-5; 7/7, 8, 9, 10; 8/7, 8, 9, 10; 9/2, 3, 4). Alçak boyunlu, basit ağız kenarlı örnekler de sayıca fazladır. Çömlek formlarının benzerlerine; Van Kalesi (Tarhan ve Sevin, 1990, Res. 20/4), Anzaf (Belli, 1993, Çiz. 8), Ayanis (Sivas, 1998, Lev. 49/k), Kalecik (Çavuşoğlu vd, 2008, Çiz. 3/1), Altuntepe (Emre, 1969, Lev. I/4), Karmir Blur (Piotrovskii, 1975, Res. 23/45) ve Bastam (Kroll, 1970, Çiz. 10) gibi merkezlerde rastlanmaktadır.

Kap formları içinde üçüncü büyük grubu tepsiler oluşturmaktadır. Boyut olarak 34 cm ile 94 cm arasında farklı büyüklüklere sahip bu kaplar; dik ağızlı, basit ağız kenarlı, hafif iç bükey bir gövde ve düz bir zemin yapısına sahiptir (Şekil 7/11,12). Pişmiş topraktan yapılan ve zemine sabitlenen bu tepsiler daha çok ekmek pişirmede kullanılan kaplar olarak bilinir (Sağlamtimur, 1994, s. 68). Ayanis Kalesi'nde yaygın kullanım gören tepsilerin ayrıca Bastam'da da benzerler örneklerine rastlanılmıştır (Kroll, 1979, Abb. 5; Erdem ve Konyar, 2020, Fig. 7/i).

Kayalidere Kalesi çanak çömleklerinde düz ve halka olmak üzere iki belirgin dip formunun uygulandığı görülmektedir. Düz diplerde bazen hamur yaşken, bazen de fırınlanmalarından sonra orta kısımlarına açılan delikler söz konusudur. Farklı boyutlarda açılan bu delikler; 1 ile 3 cm arasında değişmektedir (Şekil 7/13, 14; 9/5). Bu uygulamanın nedenine ilişkin net bir değerlendirme yapılamamaktadır. Ancak bu kapların günlük hayatta süt ürünlerinin hazırlanmasında kullanılmış olması üzerinde durulmaktadır. Ayanis Kalesi'nde 9 odadan oluşan bir konutta dibi delik çömleklere rastlanılmıştır. Konutun 2 numaralı odasında tespit edilen bu çömleklerin peynir kullanımına ait kaplar olacağı belirtilmektedir (Erdem ve Çilingiroğlu, 2010, s. 3). Aynı şekilde Van Kalesi'nde ele geçen, dibi delikli kapların da peynir suyunun tasfiyesi işlevinde kullanılmış olabileceği ifade edilmektedir<sup>3</sup>. Kayalidere'deki örnekler de bu kapsamda değerlendirilebilir.

Yukarı Sitadelde yer alan depo mekânlarında ele geçen pithoslar; dışa çekik basit ağız kenarlı, küresel gövdeli ve düz diplidirler. Pithoslar, kırmızıdan kızıl kahveye değin farklı astar renklerine sahiptir. İri taşçık ve iri kum katkılı bu kaplar, iyi açkılanmıştır. Ağız çapları 50 cm ile 62 cm arasında değişen pithos kapların ayrıca ağız kenarlarına fırınlanmadan önce yaklaşık 2 cm'lik bir ip deliği açıldığı görülmektedir (Şekil 4/6,7). Kapları özel kılan unsurlardan bir diğeri ise

<sup>3</sup> Konyar'ın benzeri açıklamaları için bkz., <https://arkeofili.com/urartularin-2800-yillik-sut-kaplari-anadolu-koylerindekilerle-ayni> (erişim 05.08.2022).

üzerlerinde yer alan piktogramlardır. Piktogramlar; ağız üstünde, ağız kenarının hemen altında ve boyun kısımlarına işlenmiştir (Burney, 1966, s. 85-88). Van Kalesi Höyüğü (Sivas, 1998, 93/b, 94/a-b-c-d-g, 95/a-b) ve Bastam (Kroll, 1976a, 8/16-17) kalesinde benzer piktogramlar görülmektedir.

Kaylıdere seramiklerine ilişkin en önemli bulgular, seramikler üzerinde yer alan hiyeroglif (resim yazısı), piktogram (temsili çizimler), mühür baskıları ve işaret bezemelerdir. Önemli bulgulardan ilki seramikler üzerindeki hiyeroglif ve piktogramlardır. Daha çok pithos kaplar üzerinde rastladığımız piktogram örnekleri, fırınlanmadan önce kap yüzeylerine kazıma tekniği ile işlenmiştir. Üzerlerinde tulum ve vazo olduğu düşünülen iki stilize kap betimlemesi ile birlikte, farklı sayılarda daireler işlenmiştir (Şekil 5/6, 7, 8).

Kutsal alanda bulunan bir seramik üzerinde ise hiyeroglif yazılar tespit edilmiştir. Kap; geniş ağızlı, ağız üzeri yivli, şişkin karınlı, dibe doğru daralan bir form göstermektedir. Kabın dış yüzeyi fırınlanmadan önce, oluk bezeme, üçgen bezeme, hayvan betimi ve hiyeroglif yazılar ile süslenmiştir. Perdahlı kaplı iç kısımda ise kap pişirildikten sonra yapıldığı anlaşılan ve kazıma tekniği ile işlenmiş bir grup hiyeroglif yazı yer almaktadır. Bir düzen içinde olmayan bu hiyerogliflerde, “ok işareti”, “üçgen”, “X” benzeri ve tasvir edilemeyen birçok stilize şekil işlenmiştir (Şekil 6).

Kaylıdere Kalesi’nde de dört damga mühür baskılı seramik parçası ele geçmiştir. Mühür baskılı seramiklerin ikisi tapınak avlusu, biri ise depo odalarının temizlik çalışmalarına aittir. Diğer mühür baskılı parça ise sitadel surlarına yakın bir noktada yüzey toprağı içinde bulunmuştur. Parçalar üzerinde; dağ keçisi, at ve tam olarak belirlenemeyen hayvan figürleri yer almaktadır. Bu parçalardan üçü Kırmızı Perdahlı Mal grubuna ait iken bir örnek ise Kahve-Kiremit Mal grubuna aittir. Kırmızı Perdahlı Mal grubuna ait iki örnekte mühür baskıları dip kısmına yakın bir noktaya, bir diğer örnekte ise çömleğe ait parçanın omuz kısmına uygulanmıştır (Şekil 5/1, 2, 3, 4, 5). Kahve-Kiremit Mal grubuna ait olan örnekte ise damga mühür baskısı içine sakallı dağ keçisi figürü işlenmiştir. Mühür baskısı dibe yakın bir noktada yer alır. Urartu çömlekçi ustalarını veya atölyeleri temsil eden kazıma ve damga uygulamalarının benzerlerine; Van Kalesi Höyüğü (Sivas, 1998, Lev. 57b; Payne, 2001, Res. 7-9), Bastam (Kroll, 1979, s. 221/24 no.6), Toprakkale (Lehmann Haupt, 1931, s. 573-575), Ayanis (Kozbe vd., 2001, s. 103-104; Erdem, 2013, s. 193-200), Altıntepe (Derin, 1999, s. 85-94), Çavuştepe (Sivi, 2018, Lev. XXXI/5-6), Dilkaya (Sağlamtimur, 1994, Lev. 50a) gibi birçok Urartu merkezinde rastlanılmaktadır.

### Değerlendirme ve Sonuç

Kaylıdere Kalesi çanak çömleği üzerinde yaptığımız değerlendirmeler sonucunda, 4 ana form ve 7 mal grubu tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında kalenin Orta Demir Çağ çanak çömleğinin, biçim ve mal özellikleri Urartu krallığının geleneğini yansıtmaktadır. Seramikler üzerinde görülen geometrik bezemeler, piktogram ve hiyeroglifler ile damga mühür uygulamaları da yine bu geleneğin yansımalarıdır. Kalenin Kırmızı Perdahlı seramikleri son derece özenli ve düzgün işçilik gösterirken, kaba işçilikli seramiklerin ise günlük kullanıma uygun yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kaylıdere Kalesi Yukarı Murat Havzası içinde yer alan önemli merkezlerden biridir. Çanak çömlekleri Muş Bölgesinde yer alan merkezlerle tipoloji ve mal grubu özelliği bakımından paraleldir. Muş Bölgesi seramikleri genel olarak; dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli, düz veya halka dipli formlara sahiptir. Daha çok kahve ve kiremit tonlarında kile sahip bu seramikler kendi içinde de yerel özellikler göstermektedir. Söz konusu özellikler bölgenin Erken Demir Çağ seramiklerinde de görülmektedir (Ayaz, 2017, s. 150). Benzerlikten dolayı bölgede Erken ve Orta Demir Çağ ayrımının yapılması oldukça zordur (Özfirat, 2001, s. 127). Ayrıca Muş seramikleri daha çok derin kazıma bezeme, yoğun bitki ve iri taşçık katkı maddeleri ile ön plana çıkmaktadır (Özfirat, 1999, s.197; Biber, 2018, s. 237-238; Ayaz, 2020, s. 61).

Kaylıdere Kalesi’nin 5 km kuzeybatısında yer alan Tepeköy Höyüğü çanak çömlekleri tipolojik benzerliğin yanı sıra kil ve katkı maddeleri bakımından da Kaylıdere Kalesi çanak çömlekleri paralellik göstermektedir. Ancak Kaylıdere Kalesi’nde ele geçen çanak çömleklerin

Tepeköy seramiklerine oranla pişme ve bezemede nispeten daha özensiz yapıldığı da görülmektedir (Zirekbilek, 2021, s. 91).

Kayalıdere Kalesine 55 km mesafede bulunan Murat Tepe (Norik) Höyüğü Orta Demir Çağ çanak çömlek buluntuları ile ön plana çıkmaktadır. Kap formları Kayalıdere Kalesi seramikleri ile benzerlik gösterse de yavaş çarkta şekillendirilen bezemesiz ve astarsız formların yoğun olmasından dolayı seramik tekniklerinde bazı farklılıklar görülür. Seramiklerde görülen bu farklılıklar için yerellik vurgusu yapılmaktadır (Danışmaz, 2021, s. 93).

Muş ve çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırması bulgularına göre Orta Demir Çağ seramikleri, az sayıda bulunan kırmızı astarlı Urartu malı dışında, yoğunlukla kahverengi ve kiremit renklerde hamurlu, büyük oranda hamurunun renginde ve bazen de krem ve devetüyü renklerde astarlıdır. İnce ve orta kum katkılı çanak çömlekler, orta ve iyi derecede pişirilmişlerdir. Açık, hemen hepsinde var olmakla birlikte çok parlak değildir ve bölgede kazıma bezeme ağırlıktadır (Rothmann, 1992, s. 281-282; Özfirat, 2001, s. 126; Biber, 2018, s. 237). Mal grubu, tipoloji ve yapım tekniği göz önüne alındığında bölgenin Orta Demir Çağ seramiği ile Kayalıdere Kalesi Urartu seramiğinin paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Kalede ele geçen Bianili seramikleri dışındaki kaba işçilikli Muş bölgesi Orta Demir Çağ kalelerinde de görülür (Özfirat, 1999, s.197; Biber, 2018, s. 231-237).

Urartu Krallığı'nın merkezi bölgesine gidildikçe seramik hamur renkleri ve katkı maddelerinde farklılıklar görülür. Akla ilk gelen ve krallığı temsil eden Bianili seramiğinin karakteristik özelliğine bakıldığında; kahve, kiremit, gri ve siyah tonlarının hâkim olduğu bir kil, kırmızı veya kızıl kahve tonlarında astar söz konusudur. Bianili seramikleri ince kum katkılı ve bazen de katkısız olarak üretilmiştir. Krali merkeze bağlı üretimin yanı sıra daha çok taşra yerleşmelerinde günlük kullanımda işlev gören kaplar; pembe ve devetüyü renkleri ile birlikte kahve ve kiremit tonlarında hamurlu, ince kum, az oranda kireçtaşı ve mika katkısı şeklinde gözlenebilmektedir (Erdem ve Konyar, 2020, s. 201). Van Gölü Havzası'nda bölgesel özellikleri gösteren belli başlı merkezler arasında Van Kalesi, Van Kalesi Höyüğü, Ayanis Kalesi, Çavuştepe Kalesi ve Anzaf Kalesi sayılabilir. Bölgenin karaktersistik özelliklerini yansıtan merkezlerin ortak özellikleri; kahveden kiremite ve pembe devetüyüne değin değişen hamur renklerine sahip olmalarıdır. Çanak çömlek formları açısından dışa ve içe çekik ağızlı, ağız kenarı kalınlaştırılmış, yuvarlak ve şişkin karınlı ve bazen de omurgalı birçok farklı form görülür (Tarhan ve Sevin, 1990, s. 429-456; Kozbe vd., 2001, s. 85-183; Konyar, 2011, s. 424; Sivi, 2018). Kayalıdere Kalesi seramikleri Van Gölü Havzası'nda yer alan merkezlerle seramiklerin tip ve mal özellikleri açısından benzerdir. Ancak Kayalıdere Kalesi çanak çömleği Muş Bölgesi'nin derin kazıma, bitki katkısı ve taşçık katkı maddesi gibi yerel özelliklerini taşıması ile farklılık göstermektedir.

Kayalıdere Kalesi çanak çömleklerinin büyük çoğunluğu temizlik çalışmaları ile tespit edilmiştir. Dolayısıyla her ne kadar çanak çömlekler mekân içi ve çevresinden toplanmış olsa da söz konusu çanak çömlekler ile ilgili olarak mekân ilişkisi kurmak sağlıklı bir değerlendirme olmayabilir. Ancak depo odalarının temizliği sırasında tespit edilen kapların daha çok büyük boyutlu pithos çömlek ve çanaklardan oluşması söz konusu kapların depolama işlevli olarak kullanıldıklarını göstermektedir. Kuzey Yamaç Yerleşimi ile Stelli Kutsal Alan'a ait seramiklerde ise mekân ilişkisi daha net kurulmaktadır. Kuzey Yamaç Yerleşiminde daha çok günlük yaşamda kullanıldığı düşünülen kaplar üzerinde yoğun alacalanma ve renk değişimleri görülür. Seramik kaplar mekân içerisinde yer alan ocak yapısı ve saray komplekslerine giden taş döşemeli yol ile birlikte değerlendirildiğinde, bu mekanların daha çok sarayın servis birimleri olabileceği düşünülmektedir (Erdoğan vd., 2020, s. 25).

Stelli Kutsal Alanda bulunan hiyeroglif yazılı seramik parçaları gerek mal ve teknik açıdan gerekse de bezeme unsurları bakımından özel üretimli bir kaptır. Hiyeroglif yazılı seramiklerin mekân ile ilişkisi ayrıca dikkat çekmektedir. Bu kapların, libasyon işlevli olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu kanıyı destekleyen önemli bulgulardan biri Urartu kadın kemerlerinde tasvir edilen dinsel törenlerdir. Tasvir edildiği şekli ile geniş ağızlı, yuvarlak gövdeli ve dibe doğru daralan bir kabın etrafında yer alan figürlerin ellerinde yer alan iki farklı kap ile sıvı libasyonu yapıldığı açıkça görülmektedir (Merhav, 1991, s. 227; Erdoğan vd., 2020, s. 31). Benzeri şekilde

Ayanis Kalesi tapınak alanında bulunan bir kabın da libasyon amaçlı kullanıldığı ifade edilmektedir (Kozbe vd., 2001, s. 105).

Kayalıdere Kalesi'nde çömlekçi ustaları ve çömlekçi atölyeleri sembolize eden damga mühür baskılı seramikler söz konusudur. Daha çok Urartu Krallığı'nın çekirdek bölgesinde üretildiği düşünülen damga mühür baskıları Kayalıdere Kalesi'nin tapınak avlusu, depo odası ve atık toprak içerisinde ele geçmiştir. Krallığın kontrolünde üretilen bu seramiklerde ağırlıklı olarak dağ keçisi motifi işlenmiştir. Benzer uygulamaların görüldüğü Yukarı Anzaf Kalesi'nde daha çok; dörtlü rozet, çift hilal, "X", noktalı işaretler, idol, alem, kelebek, bitki ve benzeri türden bezemeler yoğunluktadır. Ancak bir örnekte işlenen hayvan bezemeli damga mühür baskılı seramik, Kayalıdere Kalesi ile benzerlik göstermektedir (Duyar, 2007, s. 29). Ayanis kalesinde de yine kırktan fazla farklı kazıma ve baskı bezemeli seramik örneği vardır (Kozbe vd., 2001, s. 103-104). Anzaf ve Ayanis kaleleri baz alındığında kaplar üzerindeki çömlekçi işaretleri oldukça çeşitlidir. Bu çeşitlik dikkate alındığında ise azımsanmayacak sayıda atölyenin varlığından söz edilebilir. Fakat Urartu çömlekçi atölyelerine dair herhangi bir arkeolojik kalıntı şimdiye değin bulunamamıştır. Sayıca az olan bu örneklerin Urartu çekirdek merkezinden uzak bir merkezde görülmesi burada da bu tür bir atölyenin olabileceğini düşündürmektedir. Her ne kadar bu uygulamanın bölgede yapılp yapılmadığı bilinmese de özel üretimli parçalar oldukları muhakkaktır.

Kayalıdere Kalesi noktalı piktogram örneklerinin çoğu pişirilmeden önce çizilmiştir. Noktalı dairelerle belirtilen asıl ölçülerin yanı sıra sonradan kazıma tekniği ile piktografik çizilen miktarlarda vardır. Bu piktogramlar şekil olarak bir vazo ve bir tulumu andırmaktadır. Kayalıdere piktogramları soldan sağa doğru okunmaktadır. Bu ifadelere göre solda yer alan kabın *aqarqi*, sağda verilen kabın ise *tirusi* olduğu düşünülür (Payne, 2001, s. 92). Ancak bu türden betimlemelerin neyi temsil ettiği ise her zaman açık değildir. Kayalıdere Kalesi'nin bazı pithos örneklerinde tulumlar ve vazolar birbirlerinden farklı stillerde çizilmiştir. Örneğin bazıları çok soyut çizilirken bazıları ise gerçeğe yakın betimlenmiştir. Bu tür stil farkları, farklı zanaatkarlar tarafından çizildiğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak Kayalıdere Kalesi çanak çömlekleri değerlendirildiğinde; sade, bezemesiz ve daha çok günlük kullanımlarda ve depolamada işlev gören kapların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Fakat bazı Kırmızı Perdahlı parçaların özel üretimli olduğu da açıktır. Kayalıdere Kalesi seramikleri, kil özelliği bakımından Urartu Kralı merkezlerinde görülen kaliteli seramiklerden farklı olarak, Muş Bölgesi'ne has yerel özellikler taşımaktadır. Form özellikleri açısından ise Urartu karakteristiğini yansıtmaktadırlar. Kayalıdere Kalesi çanak çömlekleri detaylarda görülen farklılıklar dışında gerek mal grubu ve gerekse de tipolojik açıdan çevre bölgeler ile yakın ilişki içerisinde. Van Gölü Havzası, Elâzığ-Malatya-Bingöl Bölgeleri, Yukarı Murat Bölümü, yakın ilişkinin görüldüğü çevre bölgeleridir. Üzerlerinde hiyeroglif, piktogram ve mühür baskıları bulunan seramikler kalenin önemini ortaya koymaktadır. Depo mekanları ile hiyeroglif ve piktogramlar, tapınak ve Stelli Kutsal Alan ile kült kapları ilişkisi açıkça görülmektedir. Tapınak ve çok odalı kaya mezarı gibi kralı Urartu özelliklerinin kendisi kaleyi bizatihi önemli kılmaktadır. Büyük depo odaları ile birlikte Stelli Kutsal Alan gibi yapılarda kalenin önemini artırmaktadır. Urartu merkezi bölgesinin kralı yapıları ile ortaklaşan tüm bu özellikler Kayalıdere Kalesi'nin sosyo-ekonomik ve dinsel açıdan önemli bir üs olduğunu gösterir niteliktedir.

### Kaynakça

- Ayaz, G. (2017). Doğu Anadolu Bölgesi Erken Demir Çağ çanak çömlek kültür bölgeleri: Gelişimleri, sınırları, çanak çömlek grupları ve ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmesi. [Yayınlanmamış Doktora tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Ayaz, G., (2020). Doğu Anadolu Erken Demir Çağ çanak çömlek kültür grupları: kısa bir değerlendirme. *Seramik Araştırmaları Dergisi*, 2, 54-79.
- Belli, O. (1993). 1991 Yılı Anzaf Urartu Kaleleri kazısı. 14. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 441-468.
- Biber, H. (2018). *Muş ili arkeolojik yüzey araştırmaları 2009-2014* (1. baskı). Hiperyayın.
- Burney, C. A. (1966). A first season of excavations on the Urartian citadel of Kayalıdere. *Anatolian Studies*, 16, 55-111.



- Burney, C. A. (1998). The Kingdom of Urartu (Van): Investigations into the Archaeology of the Early First Millennium BC within Eastern Anatolia (1956-1965). *Ancient Anatolia. Fifty Years' Work by the British Institute of Archaeology in Ankara (London 1998)*, 143-162.
- Çavuşoğlu, R., Biber, H. ve Başar, F. (2008). 2004-2007 yılları Van-Kalecik kazıları. 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 269-289.
- Çilingiroğlu, A. ve Derin, Z. (1998). Ayanis Kalesi kazıları-1996. 19. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 591-606.
- Danışmaz, H. (2021). Murat Tepe Orta Demir Çağı (Urartu Dönemi) seramiği. A. Özdemir ve Z. Kılınç (Ed.). *Murat Nehri kıyısında bir Urartu yerleşimi Murat Tepe* (1. baskı, s. 85-145) içinde. Ege Yayınları.
- Duyar, J. (2007). *Yukarı Anzaf Kalesi'nde ortaya çıkarılan işaretli ve ölçekli çanak çömlek parçalarının değerlendirilmesi* (Tez No. 215488) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Emre, K. (1969). Altuntepe'de Urartu seramiği. *Belleten*, 33, 279-289.
- Erdem, A.Ü. (2013). Potter's marks in Urartu on the basis of new evidence from Ayanis Fortress. *Iranica Antiqua*, 48, 193-200.
- Erdem, A. Ü. ve Çilingiroğlu, A. (2010). Domestic Architecture in the Urartian Fortress at Ayanis. Proceedings of the 6th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East May, 5th-10th 2008. *Sapienza-Università di Roma*, 151-163.
- Erdem, A. ve Konyar, E. (2020). Urartu çanak çömleği. K. Koroğlu ve E. Konyar (Ed.). *Urartu Doğuda Değişim* (1. baskı, s. 197-212). Yapı Kredi Yayınları.
- Erdoğan, S., Ercek, M. ve Şen, M. (2020). Kayalıdere Kalesi 2018-2019 yılı kurtarma kazıları: İlk notlar. *Türkiye Yakın Doğu Araştırmaları Dergisi*, 2, 19-37.
- Erzen, A., Bilgiç, E., Boysal, Y. ve Öğün, B. (1960). 1959 Van-Toprakkale sondajları ve bölgedeki çalışmalar. *TAD*, 10, 5-22.
- Kozbe, G., Çevik, Ö. & Sağlamtimur, H. (2001). Pottery. A. Çilingiroğlu & M. Salvini (Ed.). *Ayanis I* (1. baskı, s. 85,153). CNR.
- Konyar, E. (2011). Van-Tuşpa aşağı yerleşmesi Van Kalesi Höyüğü kazıları. 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3, 424.
- Kroll, S. (1970). Die keramik aus der ausgrabung Bastam 1, 969. *AMI NF*, 3, 67-92.
- Kroll, S. (1976). Keramik urartäischer Festungen in Iran. Ein Beitrag zur Expansion Urartus in Iranisch-Azarbaidjan. *Archaeologische Mitteilungen aus Iran. Ergänzungsband 2*.
- Kroll, S. (1979). Die urartäische Keramik aus Bastam, W. Kleiss (Ed.). *Bastam I: Ausgrabungen in dm urartäischen Anlagen, 1972-1975*, (s. 203-220). Gebr. Mann Verlag.
- Merhav, R. (1991). Cauldrons and their stands. In R. Merhav (Ed.). *Urartu: A Metalworking Center in the First Millenium*, (1. baskı, s. 226-243). B.C.E, Israel Museum.
- Özfirat, A. (1999). 1997 yılı Muş yüzey araştırması: Tunç ve Demir Çağları. 16. *Araştırma Toplantısı*, 2, 1-22.
- Özfirat, A. (2000). 1998 yılı Muş yüzey araştırması: Tunç ve Demir Çağları. 17. *Araştırma Toplantısı*, 2,193-210.
- Özfirat, A. (2001). 1999 yılı Muş ili yüzey araştırması: Tunç ve Demir Çağları. 18. *Araştırma Toplantısı*, 2, 123-140.
- Payne, M. R. (2001). *Hiyeroglif ve çivi yazılı bulgular ışığında Urartular'da kullanılan hacim ölçüleri (katalog)* (Tez No. 104850 ) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Piotrovskii, B. B. (1975). *Urartu*. Ginevra.
- Rothman, M. S. (1992). Preliminary report on the archaeological survey in the Alpaslan Dam reservoir area and Muş plain 1991. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 10, 281-282.
- Rothman, M. S. ve Kozbe, G. (1997). Muş in the Early Bronze Age. *Anatolian Studies*, 47, 105-126.
- Sağlamtimur, H. (1994). *Van-Dilkaya kazularından çıkan Demir Çağ çanak çömleği* [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. Ege Üniversitesi.
- Sivas, H. (1998). *Urartu çanak çömleği üzerine yeni gözlemler (Tuşpa, Karagündüz ve Ayanis kazılarının ışığında)* [Yayınlanmamış Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi

- Sivi, Ü. (2018). *Van/Çavuştepe Kalesi 2014 ve 2015 yılları Urartu Dönemi çanak çömlekleri* (Tez No.50435) [Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Tarhan, M. T. ve Sevin, V. (1990). Van Kalesi ve Eski Van Şehri kazıları-1988. *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 429-456.
- Tayfur, E. (2021). *2018/2019 yılları Kayalıdere Kalesi kurtarma kazıları Orta Demir Çağ/Urartu çanak çömleği* (Tez No. 683181) [Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Zirekbilek, D. (2021). *Muş Tepeköy Höyüğü kurtarma kazıları Orta Demir Çağ/Urartu çanak çömleği*. (Tez No. 683182) [Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

### Çanak-Çömlek Kataloğu

#### Şekil 4 (Kırmızı Perdahlı Mallar)

- 1) KYDK18 U15-458, Çanak: Kahve (2.5YR- 5/6) hamurlu, kızıl kahve (10R-4/8) (Bianili Seramiği) astarlıdır. İnce kum, taşçık katkılı, iyi pişmiş çark yapımıdır. Çap: 12 cm.
- 2) KYDK18 U15-457, Çanak: Kahve (2.5YR- 5/8) hamurlu kızıl kahve (10R-4/6) (Bianili Seramiği) astarlıdır. İnce kum ve mika katkılı, iyi pişmiş çark yapımıdır. Çap: 14 cm.
- 3) KYDK18 U15-412, Çanak: Kahve (2.5YR- 5/6) hamurlu kızıl kahve (10R-4/8) (Bianili Seramiği) astarlıdır. Orta kum ve bol mika katkılı, iyi pişmiş çark yapımıdır. Çap: 31 cm.
- 4) KYDK19 K.A-30, Çömlek: Kahve (2.5YR- 5/6) hamurlu, kızıl kahve (10R-4/8) (Bianili Seramiği) astarlıdır. Orta kum, taşçık katkılı, iyi pişmiş çark yapımıdır. Çap: 7 cm.
- 5) KYDK19 K.A-31, Çömlek: Kahve (2.5YR- 6/6) hamurlu, kızıl kahve (10R-4/8) (Bianili Seramiği) astarlıdır. Orta kum, taşçık katkılı, iyi pişmiş çark yapımıdır. Çap: 13 cm.
- 6) KYDK18-402, Pithos: Kahve (2.5YR-5/8) hamurlu, kırmızı (10R-4/8) astarlı, bol iri taşçık, iri kum, az mika katkılı, orta pişmiş, çark yapımıdır. Ağız kısmında yaklaşık 2 cm'lik bir delik yer almaktadır. Delik kırık haldedir. Çap: 50 cm.
- 7) KYDK18-406, Pithos: Kahve (2.5YR- 5/8) hamurlu, kırmızı (10R- 5/8) astarlı, bol iri taşçık, iri kum, saman katkılı, orta derecede pişmiş, çark yapımıdır. Ağız kısmında sonradan açılmış 1,3 cm'lik bir delik yer almaktadır. Çap: 56 cm.

#### Şekil 5 (Kırmızı Perdahlı Mallar)

- 1) KYDK18-391, Dip: Kahve (2.5YR-5/8) hamurlu, kırmızı (10R-4/8) astarlı, astarı ise siliktir. Kum, bol taşçık, saman, bol mika katkılı, açkısız, orta pişmiş, çark yapımıdır. Dipten gövdeye doğru bir damga baskı şeklinde dağ keçisi figürü yer almaktadır. Çap: 5 cm.
- 2) KYDK18 D2-225, Dip: Kahve (2.5YR-3/6) hamurlu, kırmızı (10YR-4/8) astarlı, kum, mika katkılı, İyi pişmiş, çark yapımıdır Dip kısmında 7 adet çentik bezeme vardır. Çap: 5 cm.
- 3) KYDK19 A1, Dip: Kahve (2.5YR- 5/6) hamurlu, kızıl kahve (10R-4/6) (Bianili Seramiği) astarlıdır. Orta kum, taşçık katkılı, iyi pişmiş çark yapımıdır. Dip kısmının hemen altında bir damga mühür baskısı yer almaktadır. Çap: 11.6 cm.
- 4) Envanter No: 2019 10-A, Dip: Kahve (5YR-6/4) hamurlu, kum, taşçık, mika ve saman katkılı, iyi pişmiş, çark yapımıdır. Dip parçasının dibe yakın bir noktasında damga mühür vardır. Mührün olduğu kısmın bir parçası kırılmıştır. Mühür üzerinde sakallı dağ keçisi motifi yer alır. Çap: 9,4 cm.
- 5) KYDK18 A2, Gövde Parçası: Kahve (5YR-5/8) hamurlu, kırmızı (10R-4/8) astarlı, astarı ise siliktir. Kum, bol taşçık, saman, bol mika katkılı, açkısız, orta pişmiş, çark yapımıdır. Gövde parçası üzerinde keçi motifli damga mühür baskısı yer almaktadır.
- 6) KYDK 18-381, Gövde parçası (Pithos): Kahve (2.5YR- 5/6) hamurlu, kırmızı (10R-4/6) astarlıdır. Kum, iri taşçık, saman katkılı, açkılı, orta pişmiş, çark yapımıdır. Gövde üzerinde 6 adet yuvarlak oyuk vardır.
- 7) KYDK19-328, Gövde parçası (Pithos): Kahve (2.5YR- 5/6) hamurlu, kırmızı (10R-4/6) astarlıdır. Kum, bol taşçık ve az saman katkılıdır. Açkılı, orta derecede pişmiş, çark yapımıdır. Üst yüzeyinde kazı bezeme ile yapılmış Pithos ve çömlek? motifi ve ölçülerini gösteren toplamda 7 adet yuvarlak (oyuk) vardır.



- 8) KYDK18- 262, Gövde parçası (Pithos): Kahve (2.5YR- 5/6) hamurlu, kırmızı (10R-4/8) astarlıdır. İri kum, taşçık ve saman katkılıdır. Orta derecede pişmiş, çark yapımıdır. Gövde üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış iki hiyeroglif ve 4 adet oyuk yer almaktadır.

#### Şekil 6 (Kırmızı Perdahlı Mallar)

- 1) KYDK19 K.A-2, Gövde Parçası (Libasyon Kabı): Kahve (2.5YR-5/6) hamurlu, kırmızı (10R-4/8) astarlı, astarı ise siliktir. Kum, bol taşçık, saman, bol mika katkılı, açkısız, orta pişmiş, çark yapımıdır. Tek bir parçaya ait olan bu parçanın iç ve dış yüzeyinde dağınık halde hiyeroglif yazılar yer almaktadır. Ayrıca parçanın dış yüzeyinde astar renginden farklı boya renkleri yer almaktadır. Boya renkleri: (2.5YR-2.5/19) siyah, (10YR-7/4) krem.

#### Şekil 7 (Kahve Kiremit Mallar)

- 1) KYDK18 P13-474, Çanak: Kahve (2.5YR- 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlıdır. Kum, taşçık ve bitki katkılıdır. Orta derecede pişmiş, çark yapımıdır. Çap:22 cm.
- 2) KYDK18 S16-371, Çanak: Koyu kahve (10R-4/4) hamurlu, hamurunun renginde astarlıdır. Kum, taşçık, bitki ve mika katkılı, açkılı, orta pişmiş, pişmeden dolayı alacalı, çark yapımıdır. Çap: 25 cm.
- 3) KYDK18 V15-414, Çanak (Tabak): Koyu kahve (2.5YR-3/4) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, bitki, taşçık, ince kum, az mika katkılı, açkılı, iyi pişmiş, pişme nedeni ile siyaha değin renk değişimi, çark yapımıdır. Çap: 22 cm.
- 4) KYDK18 M5-323, Çanak: Kahve (2.5YR-5/4) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, kum, taşçık, bitki ve mika katkılı, orta pişmiş, çark yapımıdır. Çap: 38 cm.
- 5) KYDK18 M6-199, Çanak: Kahve (2.5YR-4/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, kum, taşçık, bitki katkılı, orta pişmiş, çark yapımıdır. Çap: 41 cm.
- 6) KYDK18 S16-375, Çanak: Kahve (2.5YR-5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı. Kum, bitki, az taşçık ve mika katkılıdır. Açkılı, orta derecede pişmiş, pişmeden dolayı alacalı, çark yapımıdır. Çap: 33 cm.
- 7) KYDK18 D2-222, Çömlek: Koyu kahve (5YR- 5/4) hamurlu, Kum, taşçık, az mika ve bitki katkılı, orta derecede pişmiş, pişme nedeni ile siyaha değin renk değişimi vardır. Olasılıkla yangın görmüş, gövde üzerinde 1adet memecikli tutamak yer almaktadır. Aynı zamanda boyun kısmının hemen altında da oluk bezeme yer alır, el yapımıdır. Çap: 14 cm.
- 8) KYDK18 D2-208, Çömlek: Kahve (5YR-5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, bitki, kum, taşçık, bol mika katkılı, orta derecede pişmiş, pişme nedeni ile siyaha değin renk değişimi vardır, çark yapımıdır. Çap:20 cm.
- 9) KYDK18 V15-435, Çömlek: Kahve (2.5YR- 4/6) hamurlu, kum, taşçık ve bitki katkılı, açkılı, orta derecede pişmiş, pişme nedeni ile siyaha değin renk değişimi vardır, ağız kısmı oldukça tahrip olmuştur, çark yapımıdır. Çap: 17 cm.
- 10) KYDK18 M5-347, Çömlek: Kahverengi (2.5YR- 5/8) hamurlu, kum, taşçık, mika ve bitki katkılı, orta derecede pişmiş, pişme nedeni ile siyaha değin renk değişimi vardır, çark yapımıdır. Çap: 18.8 cm.
- 11) KYDK18-136, Tepsi: Kahve (5YR- 5/6) hamurlu, kum, iri taşçık ve bol bitki katkılı, açkısız, orta derecede pişmiş, el yapımı. Çap: 34 cm.
- 12) KYDK18-274, Tepsi: Kahve (2.5YR- 5/6) hamurlu, bol bitki, taşçık, kum katkılı, İçi açkılı, dışı açkısız, orta derecede pişmiş, çark yapımı. Çap: 70 cm.
- 13) KYDK18 D2-220, Dip: Kahve (5YR-5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, kum, taşçık, az mika ve bitki katkılıdır. Açkılı, orta derecede pişmiş, çark yapımıdır. Çap:13,4 cm.
- 14) KYDK18 M6-120, Dip: Kahve (5YR-5/4) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, kum, bol taşçık, az mika ve bitki katkılıdır. Açkılı, orta derecede pişmiş, pişme nedeni ile siyaha değin renk değişimi vardır, çark yapımıdır. Çapı:8.5 cm. Delik Çap:1.4 cm.

#### Şekil 8 (Kiremit Astarlı)

- 1) KYDK18 R13-93, Çanak: Açık kahve (2.5YR- 5/6) hamurlu, kiremit (10R-5/8) astarlıdır. Kum, bitki, taşçık ve mika katkılı, iyi pişmiş, çark yapımıdır. Çap: 15 cm.
- 2) KYDK18 M5-88, Çanak: Açık kahve (2.5YR- 5/6) hamurlu, kiremit (10R-5/8) astarlıdır. Kum, bitki, taşçık ve mika katkılı, iyi pişmiş, çark yapımıdır. Çap: 20 cm.
- 3) KYDK18 M6-138, Çanak: Açık kahve (2.5YR- 4/5) hamurlu, kiremit (10R-5/8) astarlıdır. Kum, bitki, taşçık ve mika katkılı, iyi pişmiş, çark yapımıdır. Çap: 24 cm.

- 4) KYDK18 T.A-112, Çanak: Kahve (2.5YR- 5/6) hamurlu, kiremit (10R-5/8) astarlıdır. Kum, bitki ve mika katkılı, iyi pişmiş, çark yapımıdır. Çap: 30 cm.
- 5) KYDK18 T.A-094, Çanak: Kırmızı (10R- 4/6) hamurlu, kızıl kahve (2.5YR- 5/6) astarlıdır. Kum, taşçık ve bitki katkılı, açkılı, orta derecede pişmiş, Çark yapımıdır. Çapı: 32 cm.
- 6) KYDK18 T.A-451, Çanak (Tabak): Kahve (2.5YR-5/6) hamurlu, kiremit (10R-5/8) astarlı, bitki, bol iri taşçık, ince kum, az mika katkılı, iyi pişmiş, çark yapımıdır. Çap: 20 cm.
- 7) KYDK18 R13-183, Çömlek: Kiremit (2.5YR- 5/6) hamurlu, kiremit (10R-5/6) astarlıdır. Kum, taşçık, az mika ve bitki katkılıdır. Orta derecede pişmiş, çark yapımıdır. Çap: 10 cm,
- 8) KYDK18 U15-023, Çömlek: Kiremit (10R- 4/8) hamurlu, kiremit (10R-5/8) astarlıdır. Kum, taşçık ve bitki katkılı, açkılı, orta derecede pişmiş, pişme nedeni ile siyaha değin renk değışimi vardır, omuz kısmında ise yatay şerit bant halinde yiv bezeme var, Çark yapımıdır. Çap: 16 cm.
- 9) KYDK18 U15-126, Çömlek: Kiremit (2.5YR- 5/6) hamurlu, kiremit (10R-5/6) astarlıdır. Kum, taşçık, bitki, mika katkılı, açkılı, orta pişmiş, Çark yapımı. Çap: 19.4 cm.
- 10) KYDK18 R13-015, Çömlek: Kiremit (2.5YR- 5/6) hamurlu, kiremit (10R-5/8) astarlıdır. Kum, taşçık, bitki, mika katkılı, açkılı, orta pişmiş, Çark yapımı. Çap: 28 cm.

#### **Şekil 9 (Siyah astarlı, krem astarlı, krem mal)**

- 1) KYDK18 D2-227, Çanak: Kahve (2.5YR-5/4) hamurlu, siyah (GLE Y1 2.5/N) astarlı, kum, mika, bitki katkılı, açkılı, iyi pişmiş, çark yapımıdır. Çap: 14.6 cm.
- 2) KYDK18 S16-92, Çömlek: Kırmızı (2.5YR- 5/8) hamurlu, krem (10YR-7/3) astarlı, Kum, taşçık, az mika ve bitki katkılı, açkılı, Orta derecede pişmiş, Çark yapımıdır. Çapı: 12 cm.
- 3) KYDK18 M5-116, Çömlek: Kahve (5YR- 4/8) hamurlu, krem (10YR-7/3) astarlı, bitki, bol iri taşçık, iri kum katkılı, açkılı, orta derecede pişmiş, çark yapımıdır. Çap: 13 cm.
- 4) KYDK 18 M5-395, Çömlek: Açık kahve (7.5YR-7/4) hamurlu, krem (7.5YR-8/4) astarlı, kum, taşçık, bitki katkılı, açkılı, iyi pişmiş, çark yapımıdır. Çap: 15cm.
- 5) KYDK18 S16-378, Dip: Krem (7.5YR-7/6) hamurlu, kum, taşçık, bitki katkılı, açkısız, iyi pişmiş, çark yapımı. Çap: 8 cm.

#### **Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Araştırmacılar verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiklerini beyan ederler.

#### **Yazarların Makaleye Katkı Oranları**

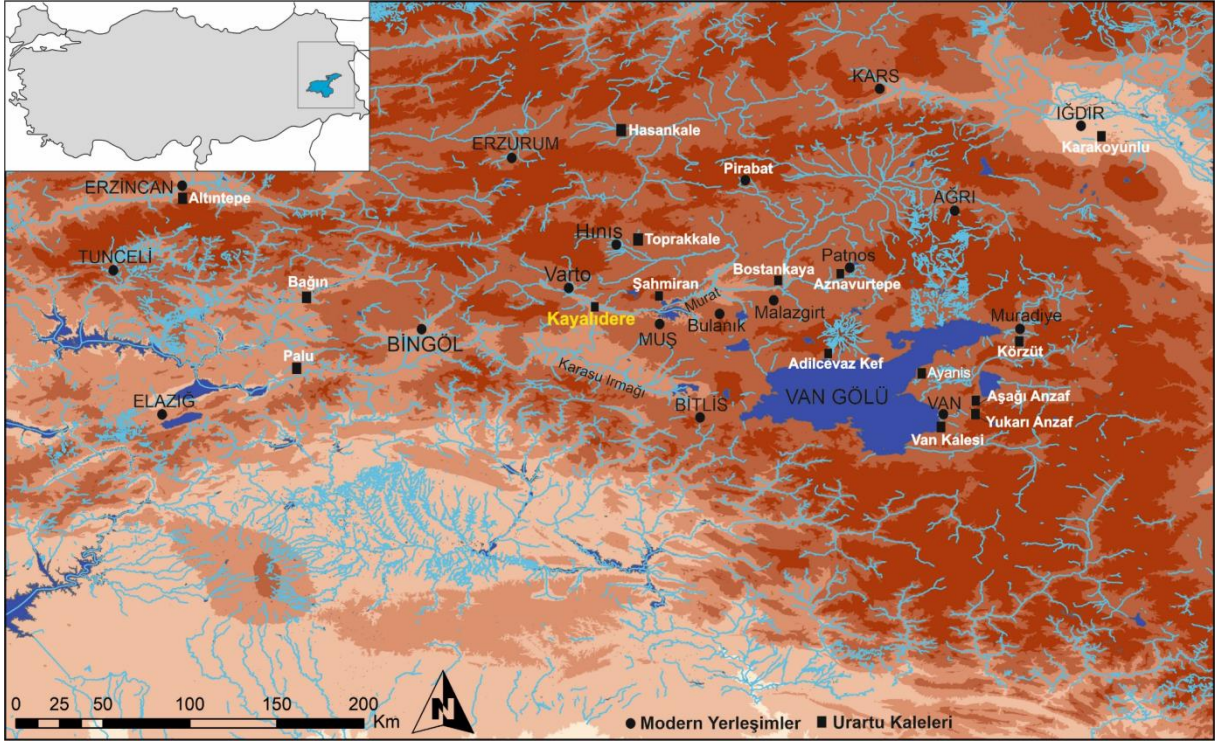
\*Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

#### **Çıkar Beyanı**

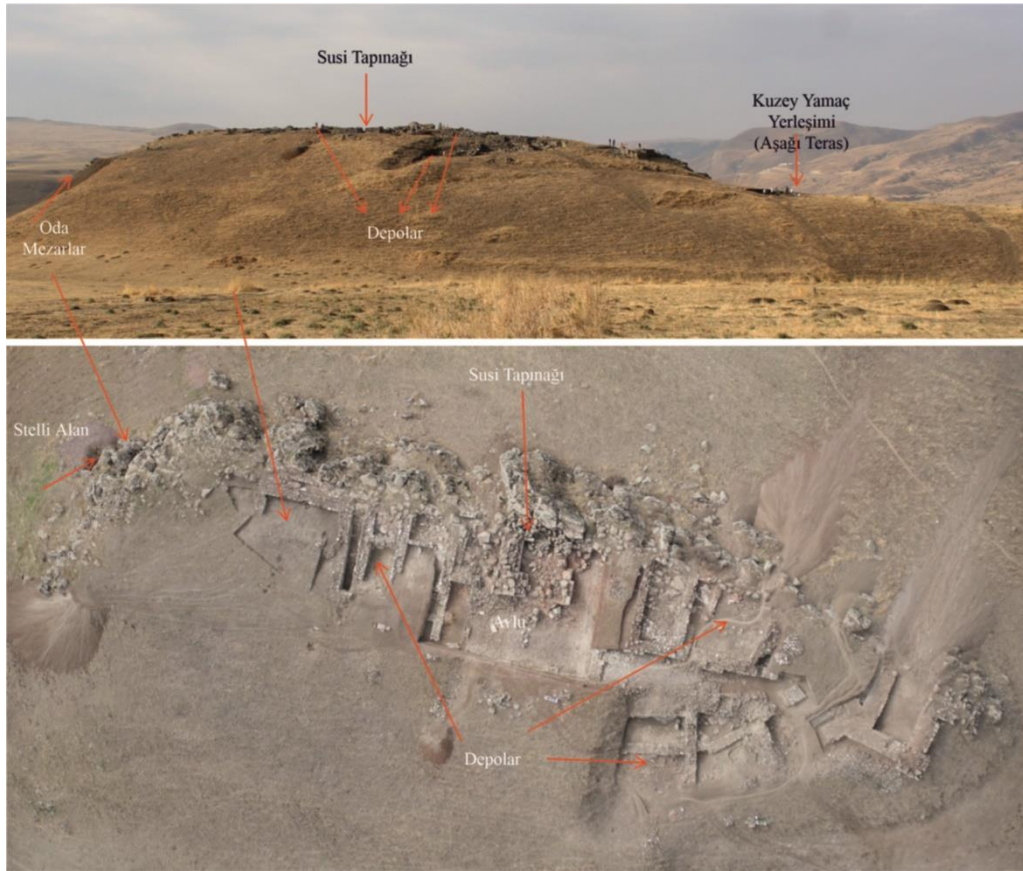
\*Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

#### **Destek ve Teşekkür**

Kayalıdere Kalesi kurtarma kazılarına ait Orta Demir Çağ çanak çömlek malzemesini çalışma olanağı tanıyan Ahlat Müze Müdürlüğüne teşekkür ederiz.



**Harita 1:** Kayalidere Kalesi konumu ve önemli Urartu merkezleri (Erdoğan vd., 2020).

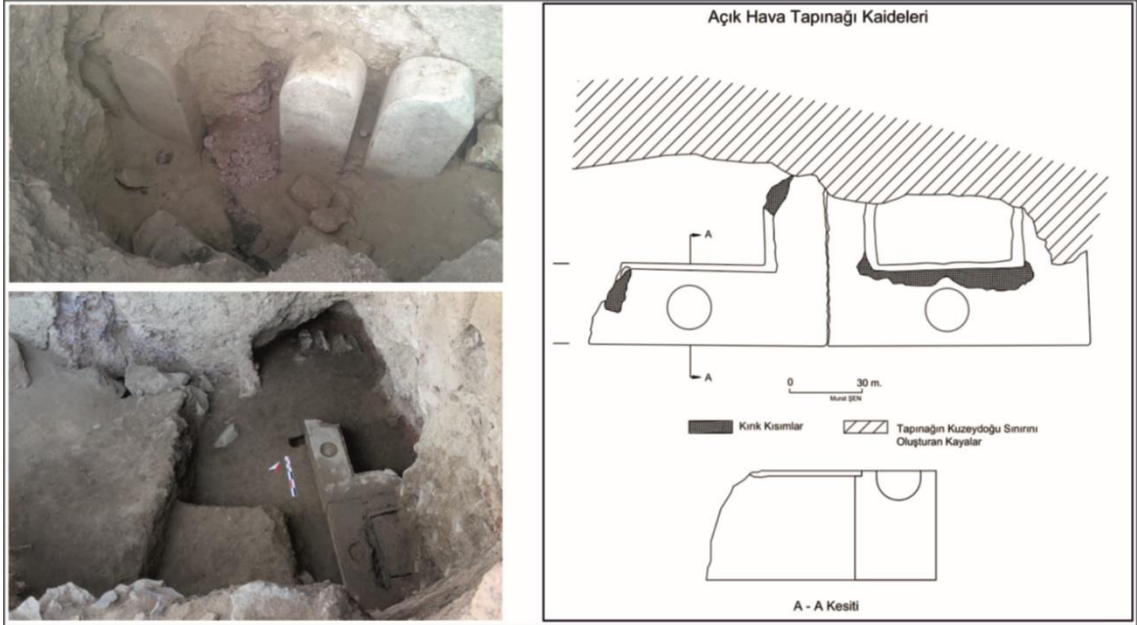


**Şekil 1:** Kayalidere Kalesi genel görünüm.

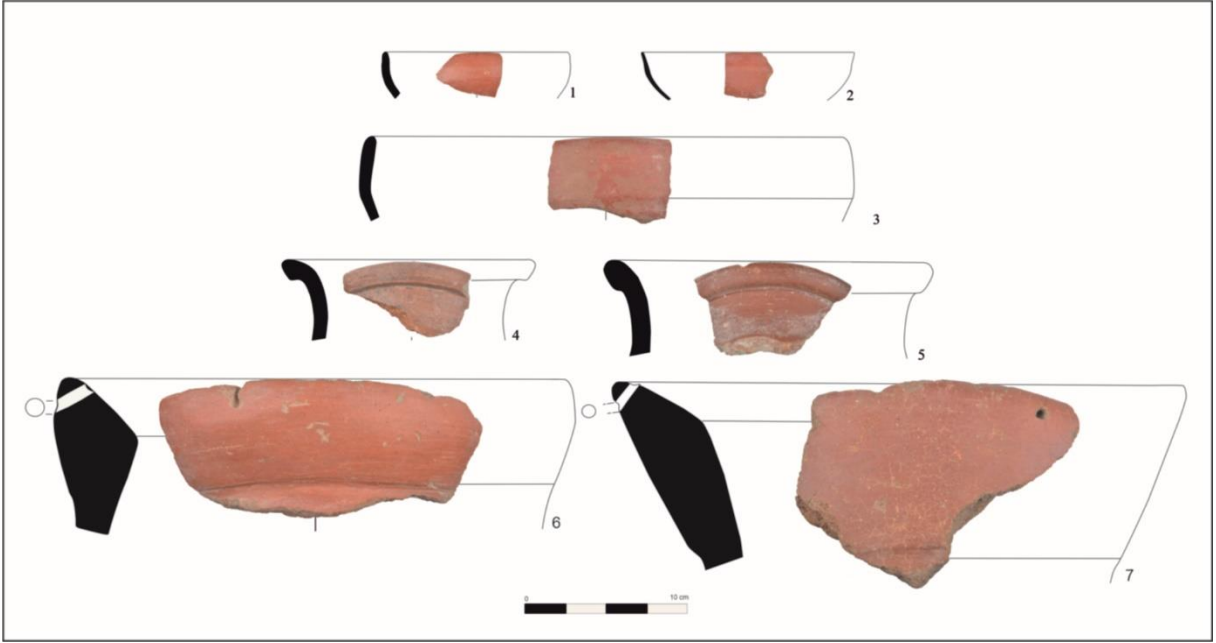




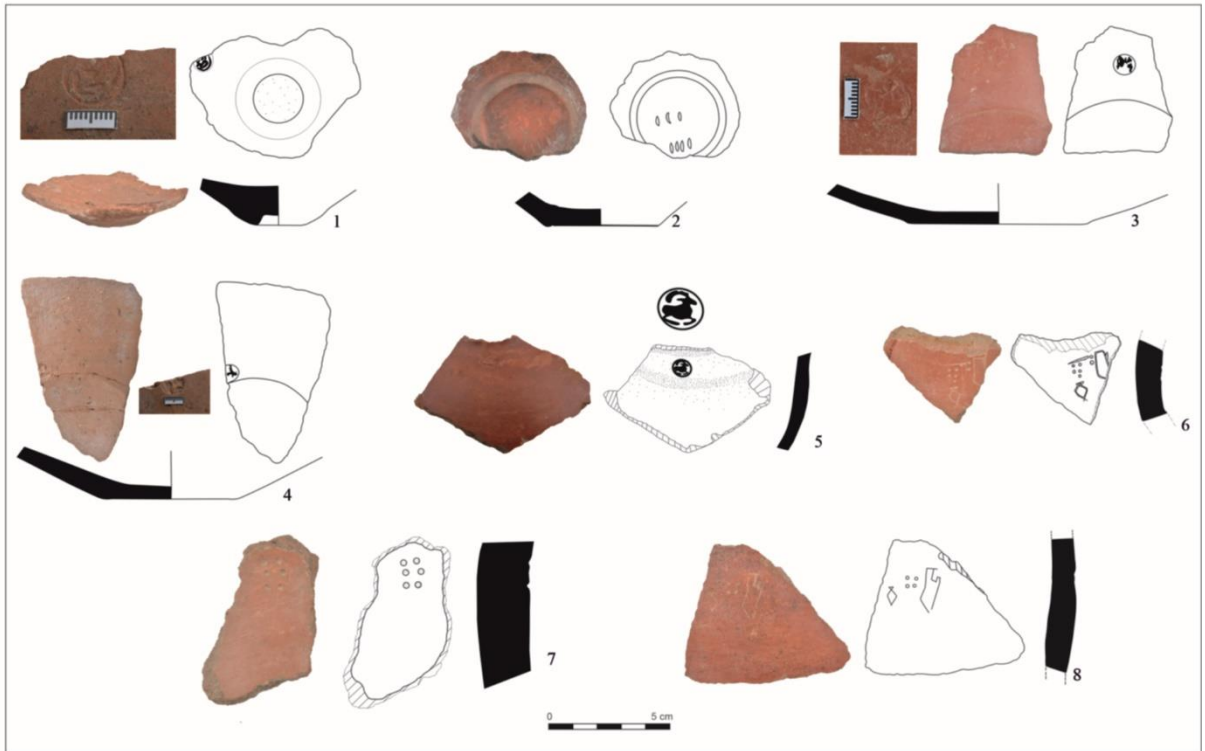
Şekil 2: Kuzey Yamaç Yerleşimi



Şekil 3: Steli Kutsal Alan

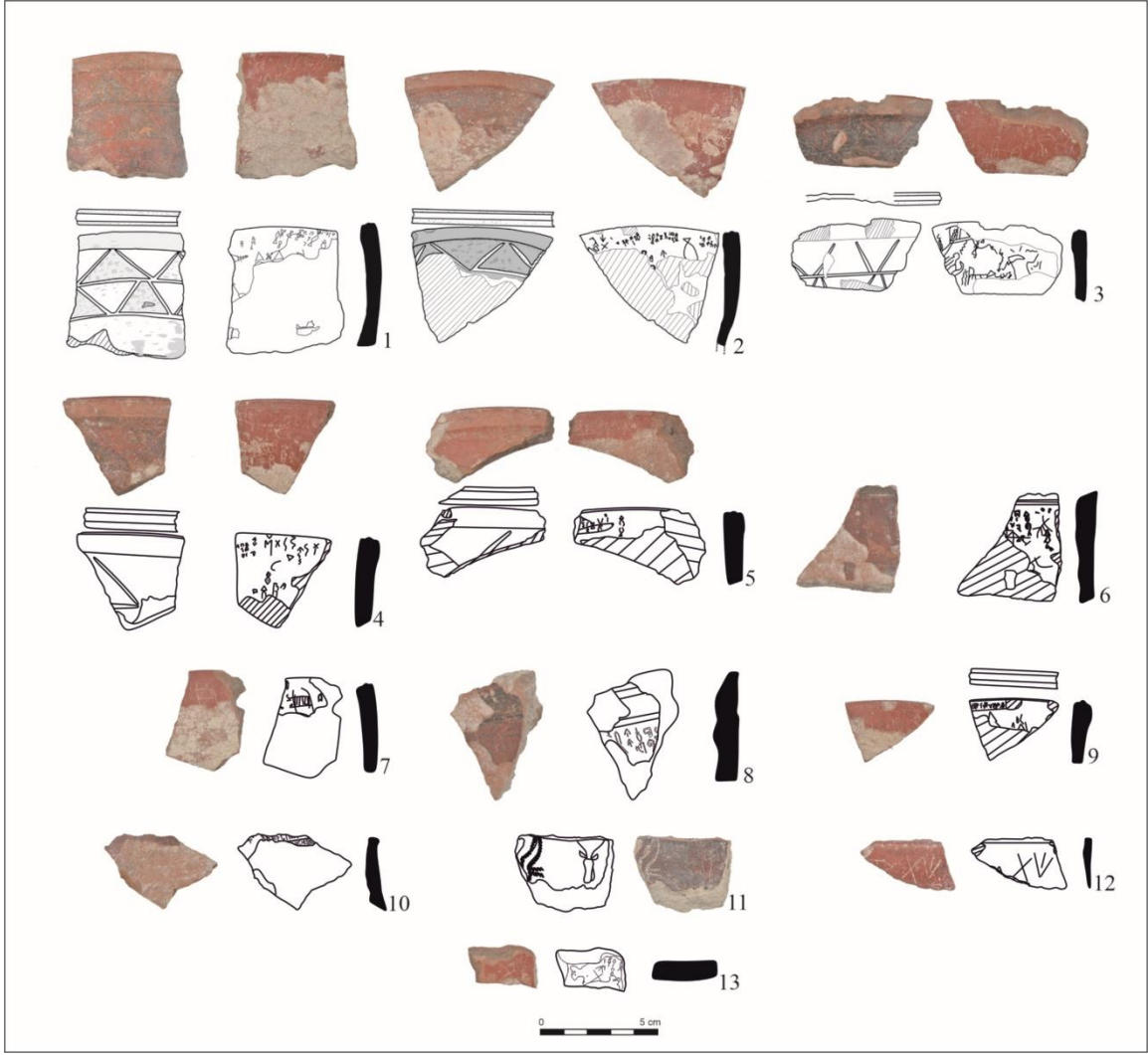


Şekil 4: Kırmızı perdahlı çanak çömlek ve pithos kaplar.



Şekil 5: Kırmızı perdahlı damga mühür baskıları ve piktogram işaretler.

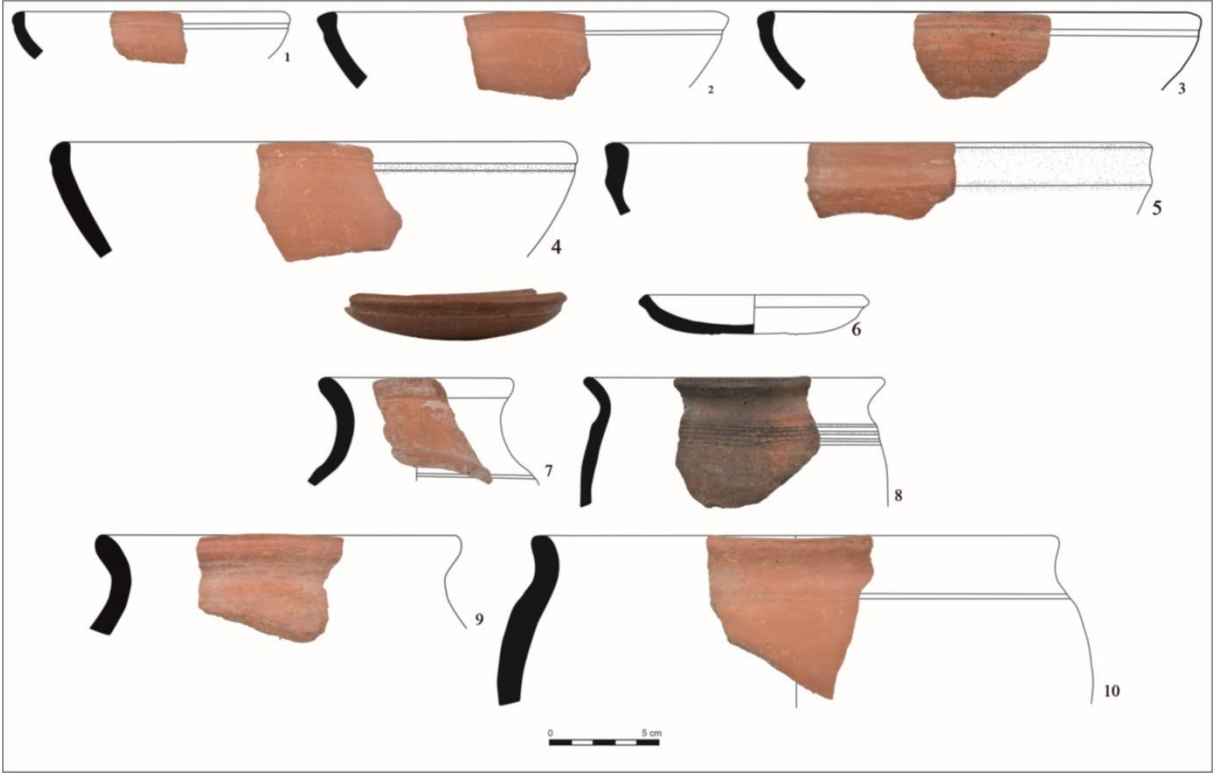




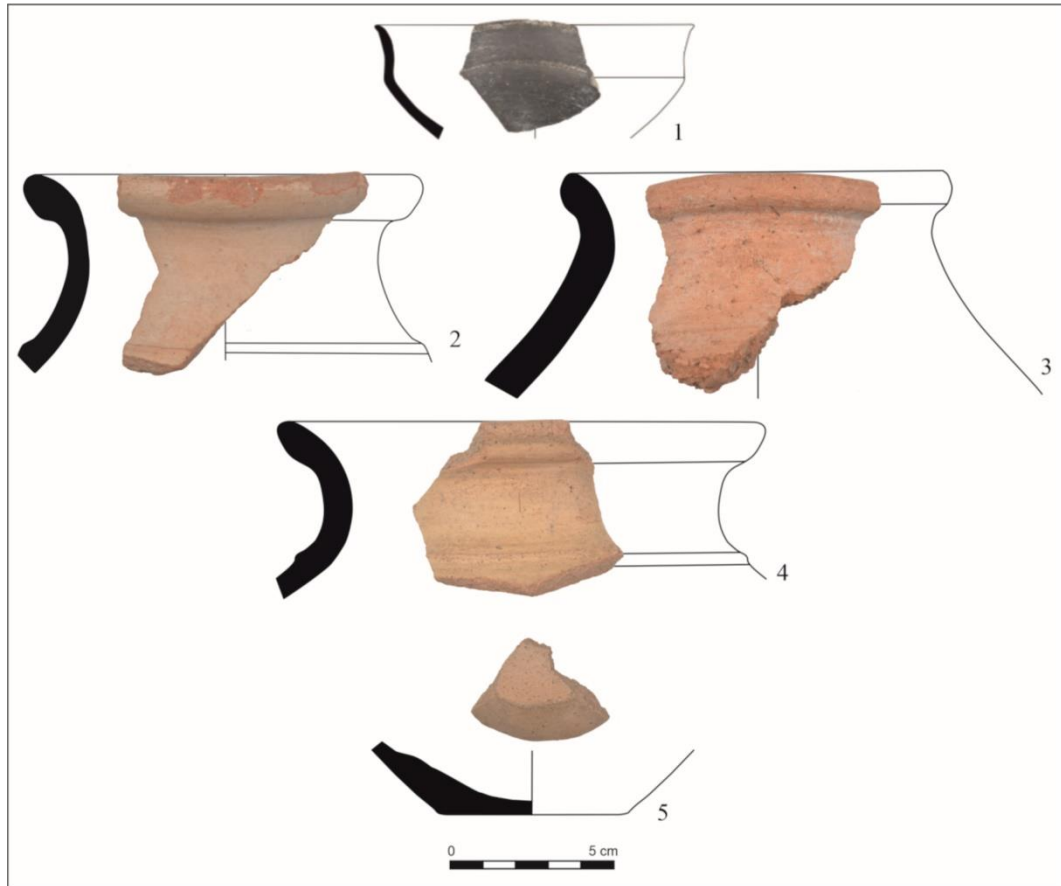
Şekil 6: Kırmızı perdahlı hiyeroglif yazılı libasyon kabı.



Şekil 7: Kahve Kiremit Mal grubu çanak, çömlek, tepsi ve dipler.



Şekil 8: Kiremit Astarlı Mal grubu çanak ve çömlekler.



Şekil 9: 1 Siyah Mal, 2, Krem Astarlı Mal ve Krem Mal grubu çanak çömlek ve dip.



## Sühreverdî'nin Hadisçiliğine Dair Bir Değerlendirme -Avârifü'l-Meârif Adlı Eseri Bağlamında- *An Evaluation of Suhrawardî's Hadithism in the Context of His Work Awarifu'l-Maarif*

### Hacı YILDIZ\*

\* Doktora Öğrencisi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri, Erzincan /Türkiye.

Phd Student, Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences, Basic Islamic Sciences, Erzincan/Türkiye.

haci.yildiz@hotmail.se  
ORCID: 0000-0002-2276-009X

### Abstract

Shahab al-Din Suhrawardi (d. 632/1234) was a versatile scholar who was born in Suhraward, a province of Zanjan in Iran, during the period close to the collapse of the Abbasid state. He had his first education there and continued his education in Baghdad for eighty years as a scholar. He was one of the most prominent scholars of his time and demonstrated this with more than thirty books and treatises that he wrote in almost all areas of Islamic science. Although Suhrawardi was known as a tariqat sheikh, he was also a good muhaddith, mufassir and faqih. During this period when the tariqats were just beginning to form, Suhrawardi wanted to present the truths of Sunni Sufism in his Awarif work and it was effective. It is like a summary of Ghazali's (d. 505/1111) İhya. We have identified 586 marfu narratives in Awarif. Both the richness of the hadiths and the manner in which the subjects were dealt with hadith almost gave this work the identity of a hadith book. In this study, his life and his hadithism will be discussed and evaluated in the context of his work Awarif.

**Keywords:** Suhrawardi, hadith, tasawwuf, sufi, awarif.

### Öz

Şihâbuddin Sühreverdî (ö. 632/1234) Abbasi devletinin yıkılışına yakın bir dönemde İran'nın Zencan eyaletine bağlı Sühreverd'de doğmuş, orada ilk ilim tahsilini yapmış ve Bağdat'ta seksen küsur yılını ilim ve irfan ehli olarak devam ettirmiş çok yönlü bir âlimdir. Döneminin en önde gelen âlimlerinden olup bunu İslâmî ilimlerin hemen her alanında yazdığı otuz aşkın kitap ve risalelerle ortaya koymuştur. Sühreverdî her ne kadar bir tarikat şeyhi olarak ün salmış olsa da aynı zamanda iyi bir muhaddis, müfessir ve fakihtir. Tarikatlar henüz teşekkül etmeye başladığı bu dönemde Sühreverdî, Avârif eserinde Sünni tasavvufun hakikatlerini ortaya koymak istemiş ve etkili de olmuştur. Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) İhya'sının bir muhtasarı gibidir. Avârif'te 586 merfû rivayet tespit ettik. Gerek hadislerin zenginliği gerekse konuların hadislerle ele alınma biçimi adeta bu esere hadis kitabı hüviyeti kazandırmıştır. Bu çalışmada onun hayatı ile birlikte Avârif eseri bağlamında hadisçiliği ele alınıp değerlendirilmeye çalışılacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Sühreverdî, hadis, tasavvuf, sûfi, avârif.



### Makale Bilgisi | Article Information

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi / Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 31/08/2022

**Kabul Tarihi / Date Accepted:**

21/09/2022

**Yayın Tarihi / Date Published:**

30/09/2022

**Atf:** Yıldız, H. (2022). Sühreverdî'nin hadisçiliğine dair bir değerlendirme - avârifü'l-meârif adlı eseri bağlamında-. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 173 - 181

**Citation:** Yıldız, H. (2022). An evaluation of Suhrawardî's hadithism in the context of his work awarifu'l-maarif, *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 57, 173-181

## Introduction

Suhrawardi (d. 632/1234) was born in Suhraward and grew up in Baghdad. Thus he grew up in two prominent scientific cities. In a difficult period when the Abbasid state was destroyed and the Seljuk state was established, Suhrawardi began to devote himself to science at a young age and memorized and wrote many works. He studied science in almost all fields of Islamic sciences as his contemporaries did. He took lessons from the leading scholars of the time, both in the cities where he lived and by doing rihle, and educated students. In the books you see that the author, Abu Hafs Shahab al-Din al-Suhrawardi, is often confused with Suhrawardi al-Maktul. The reason for this is that their names and nisba are the same.

He belongs to a well-known family of scientists. Abu Najib (d. 563/1168), a sufi, faqih and muhaddith, who was well known to the scholars, is Suhrawardi's uncle. He is the most important person who guides Suhrawardi in terms of knowledge and wisdom. He attributes most of the hadith documents in Awarifu'l-Maarif to this uncle.

Today's studies in Türkiye, where Suhrawardi is the subject, his aspect of Sufism is generally discussed (Düzenli, 1994; Çatak, 2007; Yıldırım, 2012; Özden, 2018; Yıldız, 2019; Can, 2020). Undoubtedly, the fact that Suhrawardi, who formed his identity and was known by the nicknames "Sheikh al-shuyukh, Sheikhu'l-Arifin", was effective in appealing to his sufi side. One of the reasons why the author's work is accepted as a masterpiece in Tasawwuf and which is accepted by ahli-Sunnah and read with great admiration till today, is that he is a competent person in the fields of basic Islamic sciences such as hadith, tafsir and fiqh, he utilizes these accumulations to the maximum. Moreover, he has won the favor of the readers with his unique style and his constructive and scientific approach which is far from destructive and destructive language. For this reason, Suhrawardi is best known as a tariqa founder and sufi, but his identity as a muhaddith unfortunately remained in the background. In this study, we will first of all try to give brief information about the author's life. Then, to draw attention to Suhrawardi's hadithism we will try to present the factors that make it up, based on the 586 original narratives we have identified in the Awarif.

### 1. Suhrawardi's Name, Tag, Nickname and Origin

The full name of the sufi, mufassir, faqih and muhaddith Shahab al-din Suhrawardi, who was one of the most important scholars of his time and was mentioned with praise is as follows; Abu Hafs Shahab al-Din Umar b. Muhammad b. Abdullah b. Ammuye al-Qurashi al-Bakri al-Shafii al-Sufi al-Suhrawardi. Is known by the tags Abu Hafs and Abu Abdullah. His famous nicknames are "sheikh al-Shuyukh", "sheikh al-Islam" and "sheikh al-Arifin". He is known with the nisba "al-Bakri", "at-Taymi" and al-Qurashi because he is a descendant of Abu Bakr (r.a) (Ibn Khallikan, 1994, III/p. 446; Hocazade, 1901, p. 25).

#### 1.1. Birth and Family

According to the reports of Suhrawardi's birth from his students are as follows; 539/1145 the end of Rajab or the first days of Shaban. It is stated that his hometown was Suhraward, then Baghdad (Dhahabi, 1985, XXII/p. 374). Hence he was attributed to Suhraward and then to Baghdad.

His uncle, Abu Najib (d. 563/1168), sufi, muhaddith and faqih, is a well-known scholar. We can say that his uncle is the most influential teacher in the writer's life.

His father, Abu Ja'far, studied at the Nizamiah madrasah and received fiqh license from Asad al-Miheni. His great grandfather is Sa'd b Ammuye. Suhrawardi states that his father died when he was only six months old. According to what Dhahabi (d. 748/1348) reported, his father, Abu Ja'far Muhammad, took lessons in the Nizamiah madrasah in Baghdad. After working as a professor there for a while and serving as a preacher in the Kasr Mosque, he was appointed a judge in Suhraward. His father, Abu Ja'far Muhammad, was executed for slander when he was a judge in Suhraward (Dhahabi, 1985, XXII/p. 376; 2003, XIV/p. 78).

### 1.2. Education

From whom Suhrawardi was educated in his hometown, Suhraward, where he lived from his birth to the age of sixteen, is not precisely recorded. What is certain is that Suhrawardi was only six months old when his father was executed. Therefore, it was not considered appropriate for him to be educated by his father. For this reason, it is highly probable that he received his first religious education from his father's friends.

When Suhrawardi stepped into his second hometown, his first teacher there was Hibetullah al-Shibli (d. 563/1167). After receiving scientific educating such as hadith, fiqh and usul from him, he immersed himself in Islamic sciences from his uncle and various scholars under his uncle's patronage. Suhrawardi is known to have attended the talks of the saints during the Basra days. These people were called "Abdal". He is also rumored to have met Khidr (Jami, 2003, II/p. 534). After his education, Suhrawardi retired into seclusion and began preaching in his uncle's madrasah and lodge after being busy with deeds and dhikr for a long time. Owing to his effective oratory, he won in a short time the favor of a large audience.

It is known that Suhrawardi made many diplomatic journeys, frequently went on pilgrimages until he was ninety years old (Dhahabi, 1985, XXII/p. 373-378), and passed away as a scholar of knowledge and wisdom in Baghdad, where he spent eighty years (Dhahabi, 1985, XXII/p. 375).

### 1.3. Teachers

The following are Suhrawardi's teachers mentioned in the sources who shaped his life:

- a. Abu Najib (d. 563/1167) (Ibn Khallikan, 1994, III/p. 204-205; Ibn al-Mulaqqin, 1997, p. 134; Dhahabi, 2003, XII/p. 300)
- b. Shibli (d. 557/1161) (Ibn Khallikan, 1994, III/p. 446; Khatib al-Baghdadi, 2001, XV/p. 363)
- c. Muhammad b. Abd al-Baqi b. Ahmad (d. 564/1168) (Dhahabi, 1985, XV/p. 204)
- d. Tahir b. Muhammad b. Tahir b. Ali (d. 566/1170) (Dhahabi, 1985, XX/p. 503)
- e. Yahya b. Vasiq b. Ali b. Fadl b. Hibatullah (d. 595/1199) (Dhahabi, 1985, XXI/p. 257)
- f. Ma'mar b. Abdullah b. Raca b. Abd al-Wahhab b. Muhammad (d. 564/1169) (Dhahabi, 1985, XXI/p. 428-429)
- g. Muhammad b. Abu Ja'far Muhammad b. Ali b. Muhammad (d. 555/1160) (Dhahabi, 1985, XX/p. 360-362)
- h. Abdul Qadir b. Abu Salih Abdullah b. Jengi Dost (Abdul Qadir Gilani) (d. 561/1165) (Dhahabi, 1985, XX/p. 439-451)
- i. Abdullah b. Sa'd b. Husain b. al-Hatr (d. 560/1164) (Dhahabi, 1985, XX/p. 438-439)
- j. Yahya b. Sabit b. Bundar b. Ibrahim (d. 566/1170) (Dhahabi, 1985, XX/p. 505-506)
- k. Ahmad b. Mukarrab b. Husain b. Hasan (d. 563/1167) (Dhahabi, 1985, XX/p. 473)
- l. Abu Muhammad b. Abdullah al-Basri (d. 572/1176) (Dhahabi, 1985, XXII/p. 374)

### 1.4. Students

His prominent students mentioned in our sources are as follows:

- a. Muhammad b. Mahmud b. Hasan b. Hibetullah (d. 643/1245) (Dhahabi, 1985, XXIII/p. 131-134)
- b. Abu Bakr Muhammad b. Abd al-Ghani (d. 629/1231) (Dhahabi, 1985, XXII/p. 347-349)
- c. Muhammad b. Abu al-Maali (d. 637/1239) (Dhahabi, 1985, XXII/p. 68)
- d. Muhammad b. Abd al-Wahid (d. 643/1245) (Dhahabi, 1985, XXIII/p. 126-130)
- e. Ismail b. Hamid b. Abd al-Rahman (d. 653/1255) (Dhahabi, 1985, XXIII/p. 288-289)
- f. Ahmad b. Muhammad b. Nablusi (d. 694/1295) (Subqi, 1993, VIII/p. 15)
- g. Mahmud b. Abdullah b. Ahmad al-Zanjani (d. 674/1275) (Dhahabi, 1985, XXIII/p. 345-346)
- h. Asad b. Musallam b. Mekki b. Allan (d. 636/1238) (Dhahabi, 1985, XXIII/p. 61-62; 2003, XIV/p. 206)



- i. Muhammad b. Yusuf b. Muhammad (d. 636/1238) (Dhahabi, 1985, XXIII/p. 55-57)
- j. Muhammad b. Ali b. Husain b. Hamza (d. 675/1276) (Dhahabi, 2003, XV/p. 15)
- k. Ahmad b. Ishak b. Muhammad (d. 701/1301) (Dhahabi, 1985, XXII/p. 374)

In addition to these individuals, his students who transmitted hadiths from Suhrawardi are as follows:

- Muhammad b. Abd al-Mu'min b. Abu al-Fath (d. 690/1291)
- Muhammad b. Ibrahim b. Abd al-Wahid b. Ali (d. 676/1277)
- Muhammad b. Sivar b. Ismail (d. 677/1278)
- Abd al-Rahman b. Umar b. Ahmad (d. 677/1278)
- Fahr b. Asakir (d. 620/1223)
- Shams b. al-Shiradhi (d. 635/1237)
- Qadi al-Hanbali (d. 624/1227)
- Abu al-Faraj ibn al-Zain
- Abu Ishaq b. Vasiti, Rashid b. Abu al-Qasim
- Dhahir ar-Rayhani, Hasan b. Jalal
- Ahmad b. Attar
- Dheki ad-Din Abdullah el-Mundhiri... (Dhahabi, 1985, XXII/p. 374-375)

### ***1.5. Notable Persons During the Period***

The following names can be mentioned among some of the scholars who influenced society during Suhrawardi's lifetime:

- Abdul Qadir Gilani (d. 561/1235)
- Ahmad al-Rifa'i (d. 578/1182)
- Madyan al-Maghribi (d. 590/) 1193)
- Fakhruddin Razi (d. 606/1209)
- Abu Naem al-Din Kubra (d. 618/1221)
- Baha ad-Din Walad (d. 628/1231)
- Fariduddin Attar (d. 632/1235)
- Muhyiddin ibn al-Arabi (d. 638/1240)
- Sa'di Shirazi (d. 691/1292)...

## **2. The Purpose of Writing Awarifu'l-Maarif**

Suhrawardi includes the following statements in the introduction of the book when he explains the reason for writing Awarifu'l-Maarif. "With this, I wanted to write a work that shows that the path of the saints and sufis is the Qur'an and the Sunnah, that they rely on evidence in all their acts, and that they keep the religion of Allah alive day and night." From this it is understood that Suhrawardi did not write a hadith book, but tried to prove the way of sufis with hadiths. For this reason, the existence of hadiths is sufficient for him rather than being authentic. It may be seen as more explanatory to evaluate this in the context of the narration of hadiths with meaning. Because in his work he emphasizes his sufi identity, not his muhaddith identity.

### ***2.1. Importance of Isnad***

It is seen that the author included isnad in the narratives he transmitted in Awarif. This shows that he is dominant in isnad and gives importance to the science of hadith. To be a sufi work, it should

be considered important that the narrative is given with isnad. You can see, however, that the narrative is sometimes given without isnad and that in order to preserve the flow of the book.

In sufi works, the chain of transmission is usually erased. However, the most important characteristic that distinguishes Suhrawardi from other sufis is that he has his own chain of transmission. Therefore, Suhrawardi differs sharply from sufis who do not respect isnad.

He often uses narrative with isnad at the beginning of the topic in Awarif. In the isnad, he provides information about his sheikhs or narrators, as well as when and how he transmitted it. In isnad, narrator with books is specifically indicated. We see that he often gives such (favaid) information.

## 2.2. Sources Used

Suhrawardi chose most of the sources he used from reliable hadith books. It is seen that he used some tafsir and tasawwuf sources due to the fact that he was mufassir and sufi. In the transmission of hadith, the general impression is that he gives the original source of the hadiths, and if he cannot find it in the hadith books, he cites sources from tafsir and tasawwuf respectively.

## 2.3. Sufi or Muhhadith?

When Suhrawardi wrote his work, he tried to prove the principles of Sunni Sufism. For this reason, he tried to prove the problems with the Qur'an and hadiths. With the examples we will give which we have summarized from Awarif it will be seen that sometimes his sufi identity and sometimes his muhaddith identity comes to the fore.

The examples that put the author's muhaddith characteristics first in Awarif are as follows:

- The fact that he used 586 hadiths as evidence in a tasawwuf book gave his work the identity of a hadith book.
- It is seen that he criticizes the authenticity of some of the narratives he uses. For example: "We were with the Messenger of Allah (pbuh). At that moment Gabriel came and: O Messenger of Allah! (pbuh) The poor of your ummah will enter the Paradise a half a day before the rich. "This half day is 500 years," he said. When he heard this the Messenger of Allah was very happy, is there no one among you who can recite a poem for us? he asked. A Bedouin from the congregation said: Yes, O Messenger of Allah, I can read a poem. The Messenger of Allah (pbuh) commanded, so come and read! A'rabi recited the following poem:

The serpent of lust bit my liver,  
It has neither doctors nor who understands it.  
But that Habib whose love I plunged into,  
He is the doctor, the owner of all medicines.

When the Messenger of Allah (pbuh) heard this, he went into wajd. Even the companions who were there came to wajd. So much that the Messenger of Allah's (pbuh) mantle fell off his shoulders. When he came out of his wajd they each returned to their places. Muawiya b. Abu Sufyan (r.a) said, what a fine move, O Messenger of Allah! Allah's Messenger (pbuh) said, do not say that, O Muawiya! "A person who does not tremble when he hears the dhikr of his beloved is not a holy man." Then he distributed the mantle that fell from his shoulder to the 400 people who were there." (Suhrawardi, 2016, p. 122-123).

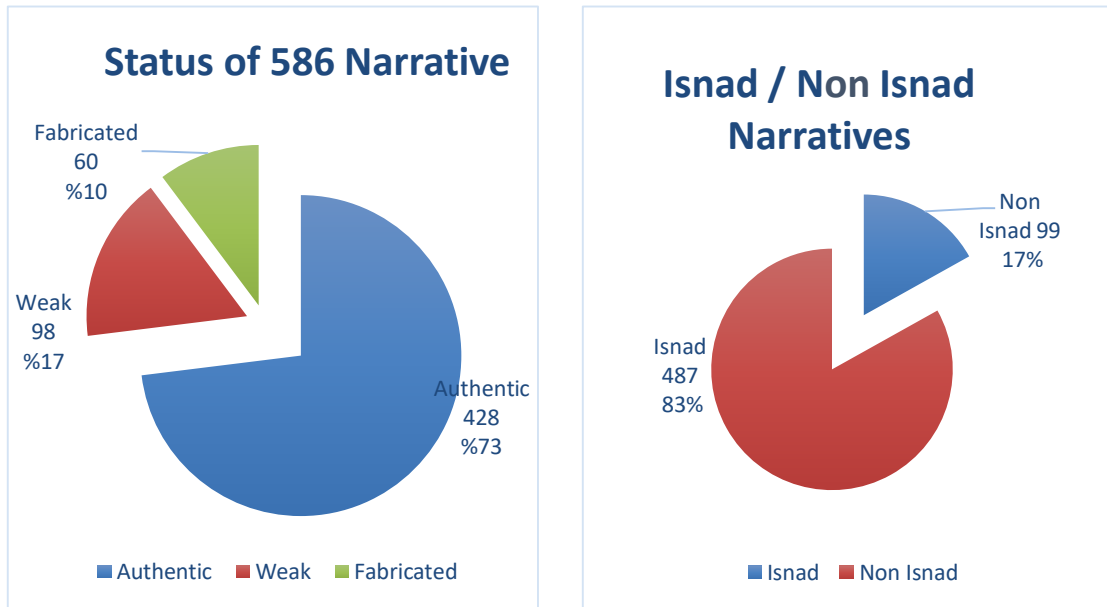
After mentioning this narration, Suhrawardi said: "We have transmitted the above hadith as musnad with the attribution we heard. Scholars of hadith debated the authenticity of this hadith and said that it was not authentic. I could not find any other hadith transmitted from Allah's Messenger (pbuh) which suits the gatherings of people in wajd and sama of our time. If this hadith was authentic, it would be a good proof for sufis and people of our time to divide the sama and rida. Allah knows best (Suhrawardi, 2016, p. 122-123). It seems to me that this hadith is not authentic in this way. I do not find in this narration the mood and flavor befitting his personal life, which I find in other narrations of his being with the companions of the Messenger of Allah (saw). Moreover, the companions did not act according to that situation which reached us in the hadith. That is why my heart refuses to accept it without hesitation. Allah knows best.

- The fact that he has his own unique isnad shows that he followed in the footsteps of the muhaddithin. This attitude is the most fundamental point that distinguishes him from other sufis. His teachers in isnad are: Abu Najib, Abu Zur'a, Abu'l-Fath and Diauddin. But in two narratives we came to know that by saying "Sheikhuna" he hid his teacher's name and made taddis.
- Giving place to a hadith containing narrative with different words can be evaluated as a desire to point out the importance of the subject or to show a weak narrative as a witness.
- In order to know which sources he often refers to and which works he trusts, Suhrawardi indicates which author's isnad he uses in the narratives and that is important.
- Interpretation of the Qur'an with hadiths. When appropriate, the author gives the reason for the revelation of the surah and interprets them with hadiths. Along with the hadiths, he also includes comments from companions and tabiin. He made tafsir by considering the characteristics of "tradition tafsir".
- Uses fiqh hadiths. From time to time he gave rulings on matters of law in accordance with the views of the Shafi'i madhhab, but the general impression is that he included the views accepted by the ahli-Sunnah ulama.
- The style the author uses against his opponents. When he addressed them, he avoided baseless, hurtful and harsh language and endeavored to persuade by presenting the evidence he defended in with hadiths with a constructive and an intelligible language.
- Prioritizes authentic narratives. He transmits 428 authentic narrations and it is noteworthy that 187 of them are from Sahihain.

The examples that put the author's sufi characteristics first in Awarif are as follows:

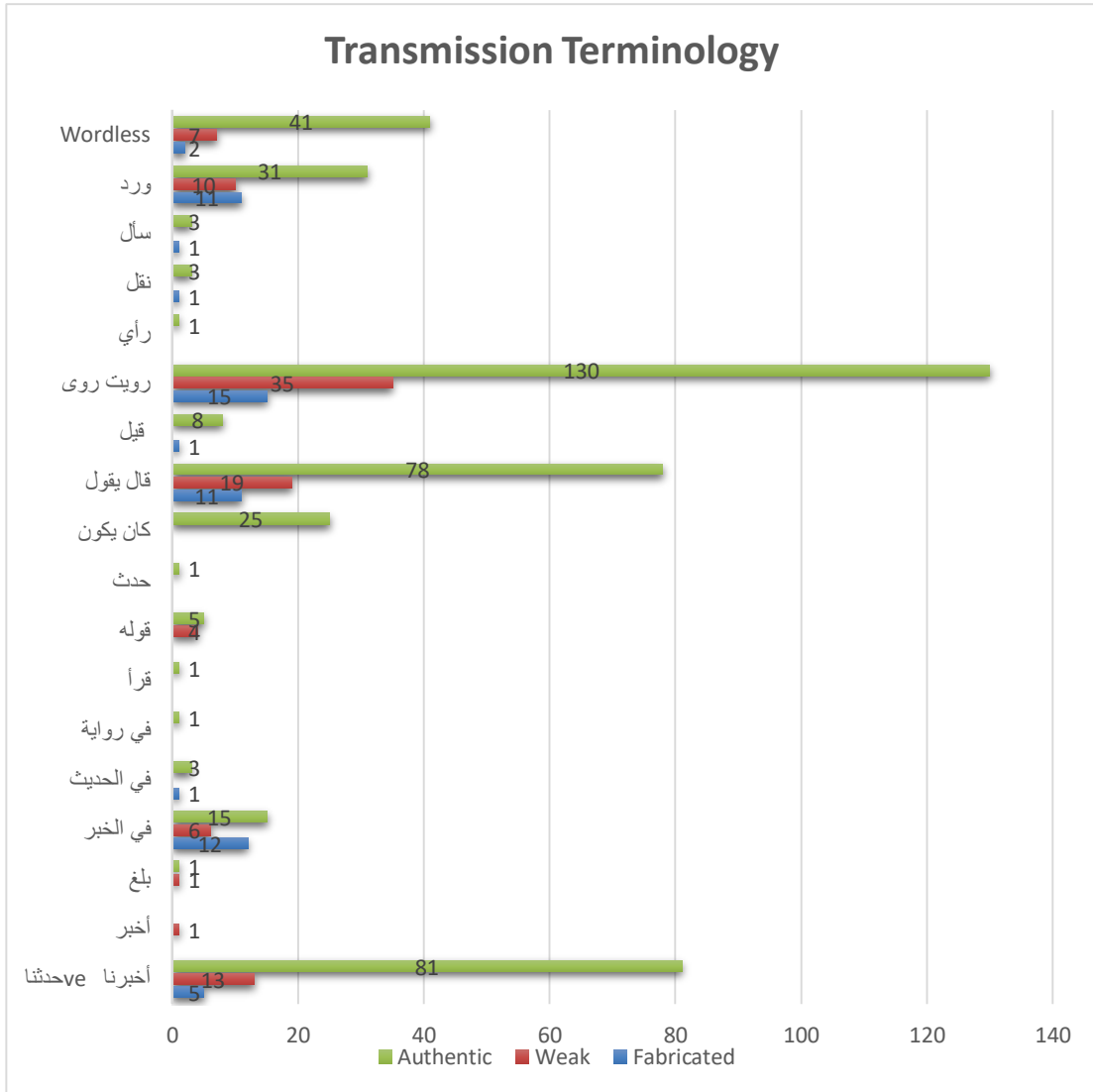
- Not every hadith has an isnad. Generally speaking, he is content to give the name of the first narrator.
- If the meaning of a very weak or fabricated hadith is "correct", he includes it in his book. For example: "He who knows himself knows his Lord" (Suhrawardi, 2016, p. 34).
- Transmits narratives from tafsir and classic tasawwuf books written before him that are not found in hadith books.
- Gives place to phrases that are common among sufis. For example: "A temptation from the temptations of God is called the deeds of men and jinn." (Suhrawardi, 2016, p. 77). He uses this phrase which is common among sufis because he cannot find it in the hadith corpus.
- 158 narratives are not authentic. According to our findings, he transmitted 98 weak and 60 fabricated narratives. This means that about one in four hadiths are not authentic.
- Combines and transmits the narratives. It can be seen that the narratives were combined and transmitted in five places. The combination here is a combination of two independent narratives in the same text. He gives the impression that he is transmitting a hadith of a single source and narrator. For example: "Prayer is the pillar of religion. Whoever abandons prayer becomes a disbeliever." (Suhrawardi, 2016, p. 180). Another example is: "Patience is half of faith, fasting is half of patience." (Suhrawardi, 2016, p. 193). There is no such method among the hadith scholars.
- Makes room for narrative through dreams. It is noteworthy, however, that Suhrawardi only transmits a narrative through dream. Furthermore, the narrative in question is another person's experience and is not something that he has experienced. That Suhrawardi included such a narrative can be interpreted as meaning that he did not completely deny this method. There is only one example related to this in Awarif. If we consider the period in which he lived, it can be concluded that he acted responsively to hadith narratives through dreams and inspirations. The aforementioned narrative is as follows:  
 "One of the righteous men saw the Messenger of Allah (pbuh) in a dream and told him O Messenger of Allah! They quote your statement, "Surah Hud and its similar made me old." When asked if this was true, the Messenger of Allah said, "Yes". "What is in this surah that has made you old?" Is it the stories of the previous prophets or the destruction of the ummahs?" The Prophet (pbuh) said, "No, it was Allah's command, "Be truthful as you have been commanded" (Hud, 11/112) made me old." (Suhrawardi, 2016, p. 25).

- Receives narration from narrators that hadith critics have unanimously criticized. The fact that he takes narrations from narrators like Sayf b. Muhammad and Davud b. Muhibir, who were criticized, shows that he did not act sensitively in this matter. Especially when we look at the narratives about "the superiority of the mind", Davud b. Muhibir is a lying narrator. Suhrawardi takes three narrations from this narrator's book Kitab al-akl. All three of these are fabricated. However, it was expected from Suhrawardi, as a muhaddith, that he would not take the hadiths from a narrator who had been severely criticized. One of Suhrawardi's narrations from the aforementioned narrator is as follows: "O Messenger of Allah (pbuh)! By what do people become superior? he asked. The Prophet (pbuh) said, "They gain superiority in this world and the Hereafter with their minds." (Suhrawardi, 2016, p. 266).
- Failure to comply with the transmission method. In most of the 21 different transmission methods he used in his book, he includes fabricated narratives. He did not systematically use the transmission method.
- Receives narratives from sufis whom he trusted. For example, "Islam; is surrounded by honorable morals and good conduct." (Suhrawardi, 2016, p. 141). Suhrawardi took the narrative from Ghazali's Ihya. There is no hadith with these words in the hadith books. We found that eight similar narratives were received in the same way. The author says: "A temptation from the temptations of God is called the deeds of men and jinn." (Suhrawardi, 2016, p. 77) he refers to a common phrase among sufis. This narration has no isnad. Some hadith scholars declared that this narration was fabricated. Undoubtedly, this approach is unacceptable in the science of hadith. In this regard, Suhrawardi does not use narration, considering the isnad as a priority. It is not a muhaddith approach to rely on the narratives by looking at the identity of the individuals.



#### 2.4. Template

The analysis shows that only 158 out of 586 narratives, that is 27%, are not authentic. 73% of the narratives in the book are authentic, but it is best to research and read the narratives you come across while reading. Again, as can be seen, 487 narratives, i.e., 83%, are without isnad. There are only 99 narrations with isnad. This corresponds to 17% of the total. Undoubtedly, the author did not intend to write a hadith book. He stated this in the introductory part of Awarif. He wants to prove the basic principles of Sufism with Qur'an and hadiths. The fact that he gave some of the narratives with isnad shows that he knew the isnad system. The reason for the low number of isnad in the narratives is the aim of preserving the flow of the work.



### 2.5. The Transmission Terminology He Used

Suhrawardi used a total of 21 different transmission terms when transmitting hadiths in Awarif. He used the terms *أخبرنا* and *حدثنا* in a total of 99 narratives. We understand from these records that Suhrawardi includes fabricated narratives in most of his transmission terms. Therefore, it cannot be said that he uses certain terms to transmit weak or fabricated narratives. He does not abide the hadith scholars who used the transmission terminology carefully, and does not attach importance to the tradition of narrative in science of hadith. For this reason, it is not possible to say that Suhrawardi used the transmission terminology systematically.

### Conclusion

It is not possible to say with certainty whether Suhrawardi was a muhaddith or a sufi based on the results. He usually handles issues sensitively like a muhaddith. But you also see that there are approaches that do not suit a muhaddith. Therefore, he is both a muhaddith and a sufi. The purpose of writing Awarif is to prove that the basis of sufis' actions is the Qur'an and Sunnah. This approach has no doubt led him to resort to unsubstantiated narratives. His knowledge of the hadith culture and the fact that he has an exclusive isnad are among the strong factors that show his muhaddith identity. It is also admirable that he interprets the Qur'an and the hadiths to prove the basis of Sufism. The method followed by Suhrawardi was generally that of his predecessors, namely the sunni-sufi-muhaddith method. Transmitting narrations from sufis only because he trusted them and giving way to unsubstantiated narrations common among sufis, as well as transmitting a story through a dream even



though there is only one example of this, shows that Suhrawardi approached the hadiths with his sufi identity. Again, the fact that he does not follow the transmission terminology and that there are fabricated narratives in every transmission terminology shows that he is not careful about this subject. Suhrawardi did not compile a hadith book. He has written a basic tasawwuf book with evidence from Qur'an and Sunnah and in our opinion, he has been successful by doing so. The greatest proof of this is undoubtedly that his work, which he wrote some 750 years ago, is still recognized as a masterpiece work in tasawwuf. Awarif, which is read with great admiration, continues to enlighten readers even today.

### References

- Çatak, A. (2007). *Şihabeddin Sühreverdi hayatı eserleri ve tasavvuf anlayışı* (Tez No. 208299). [Doktora tezi/Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Dhahabi, S. (1985). *Siyar a`lam al-nubala* (I-XXV). Muessese al-Risale.
- Dhahabi, S. (2003). *Tarikh al-Islam wa wafayat al-mashahir wa al-a`lam* (I-XV). Dar al-Gharb al-Islami.
- Düzenli, Y. (1994). *Şihabuddin Sühreverdi ve nuğbetü'l-beyan tefsirinin tevbe süresine kadar tahkiki* (Tez No. 36437). [Doktora tezi/Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Hocazade Ahmed Hilmi (1901). *Hadika al-evliya silsile-i mashayih-i Suhrawardi*. Şirket-i Murettibiye.
- Ibn al-Mulaqqin (1997). *el-akd al-madh'hab fi tabaqat al-hamleti al-madh'hab*. (E. N. al-Azhari and S. Muhni). Dar al-Kutub al-Ilmiyah.
- Ibn Khallikan (1994). *Wafayat al-a`yan wa anba abna al-zaman* (I-VII). (I. Abbas, Tahqiq). Daru Sadr.
- Jami, A. (2003). *Nafahat al-uns* (I-II). (M. E. al-Cadir, Tahqiq).
- Khatib al-Baghdadi (2001). *Tarikh Baghdad* (I-XVI). (B. Awad, Tahqiq). Dar al-Gharb al-Islami.
- Özden, M. M. (2018). *Şihabuddin Sühreverdi'nin nuğbetü'l-beyân fi tefsiri'l-ku'rân adlı eserinin yunus suresinden isra suresine kadar tahkiki* (Tez No. 533662). [Yüksek Lisans tezi/İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Subqi, T. (1993). *Tabaqat al-shafi'iyah al-kubra* (I-X). (M. M. al-Tunahi and A. al-Fattah, Tahqiq). Hicr.
- Suhrawardi, S. (2016). *Awarif al-maarif*. (M. A. al-Halidi, Tahqiq). Dar al-Kutub al-Ilmiyah.
- Yıldırım, İ. (2018). *Sühreverdi'de sembolizm ve avârifü'l-ma'arif adlı eseri* (Tez No. 320482). [Yüksek Lisans tezi/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yıldız, H. (2019). *Sühreverdi'nin hadisçiliği ve avârifü'l-meârif adlı eserindeki hadislerin tahrir, tenkid ve değerlendirmesi* (Tez No. 565376). [Yüksek Lisans tezi/Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

### Publication Ethics

The author declares that all ethical principles and rules were followed in data collection, analysis and reporting processes.

### Additional Statement/Contributing Authors

This article was written by one author.

### Conflict of Interest

The author declares no conflict of interest.

## 17169 Numaralı Evkaf Defterine Göre Siirt Vakıfları (1860-1861)

### *Siirt Waqfs According to Waqf Register Numbered 17169 (1860-1861)*

Recep AYHAN\*

\* Dr. Bağımsız Araştırmacı,  
Batman, Türkiye

Independent Researcher  
Batman, Türkiye

rcpyhn3@gmail.com  
ORCID: 0000-0003-1561-9896

#### Öz

Yardımlaşma, dayanışma ve iyilik gibi değerlerin ön planda olduğu vakıflar İslâm devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de toplumsal, kültürel ve ekonomik hayatın en önemli unsurlarından birini teşkil etmiştir. Osmanlı Devleti'nde cami, mescit, medrese, han, hamam, tekke ve hastane gibi pek çok yapının ihtiyacı vakıflar aracılığıyla karşılanmıştır. Vakıflardan elde edilen gelirler bu yapıların uzun bir süre varlığını devam etmesini sağlamıştır. Siirt sancağı da vakıflar açısından zengin bir yer olmuştur. Şehirde özellikle cami ve mescit gibi ibadethanelere ait vakıflar mevcuttu. Siirt sancağındaki vakıflarla ilgili bilgi veren kaynakların başında Osmanlı arşivinde yer alan evkaf defterleri gelmektedir. Bu defterler, vakıfların gelir ve giderleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Ayrıca defterlerde vakıfların bünyesinde çalışan görevliler ve bunların aldığı ücretler de kaydedilmiştir. Çalışmanın kaynağı 17169 numaralı evkaf defteridir. Defterde, Siirt merkez kazadaki 31 vakfın yanı sıra Van sancağı vakıflarından olan Hüseyin Paşa Vakfı da yer almıştır. Defterdeki veriler ışığında hazırlanan bu çalışmada Siirt merkez kaza vakıflarının 1860-1861 yılındaki gelirleri, giderleri, mülkleri ve görevlileri ile ilgili bilgiler ortaya konulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Vakıf, Siirt, cami, mescit, evkaf defteri.



#### Abstract

Waqfs, with values of contribution, solidarity and benevolence are of primary importance, constituted the most important social, cultural and economic issues life in Ottoman State like in Islamic States. In Ottoman State, the need for many institutions such as mosque, masjid, madrasah, caravanserai, bath, dervish lodge and hospital was met by waqfs. The incomes obtained from the waqfs led these institutions to maintain their presence for a long time. Siirt sanjak was rich in waqfs. There were waqfs of sanctuaries particularly like mosque and masjid in Siirt sanjak. Of all sources providing information about waqfs in Siirt sanjak, the waqf registers available in Ottoman archives, are primary sources. These registers give detailed information about incomes and expenditures of waqfs. The waqfs' staff and their salaries were recorded in the registers. The resource of this study is 17169 numbered waqf register. In the register, Hüseyin Pasha Waqf of Van sanjak is also given place apart from 31 waqfs in Siirt central district. In this study, prepared in the light of data in the waqf register, information about incomes, expenditures, properties and staff of Siirt central district waqfs between 1860-1861 is presented.

**Keywords:** Waqf, Siirt, mosque, masjid, waqf register.

#### Makale Bilgisi | Article Information

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi/ Research Article

**Geliş Tarihi / Date Received:** 06/04/2022

**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 14/09/2022

**Yayın Tarihi / Date Published:** 30/09/2022

**Atf:** Ayhan, R. (2022). 17169 numaralı evkaf defterine göre Siirt vakıfları (1860-1861). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 182 - 200

**Citation:** Ayhan, R. (2022). Siirt waqfs according to waqf register numbered 17169 (1860-1861). *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 57, 182 - 200

## Giriş

Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının kesiştiği bir yerde kurulan (Özgen ve Karadoğan, 2009, s. 63) Siirt, tarih boyunca birçok devletin egemenliğine girmiştir. Şehir, Hz. Ömer döneminde (639) İslâm orduları tarafından fethedilmiştir (Tuncel, 2009, s. 173). Siirt, Müslümanların hakimiyetinde bulunduğu süreçte Diyarbekir ve Hasankeyf'e bağlı olarak yönetilmiştir. Emeviler döneminde Cezire eyaletine bağlı olarak yönetilen Siirt, Emevilerin ardından Abbasiler ve Hamdaniler tarafından idare edilmiştir (Azimli, 2007, s. 128). XI. yüzyılın başlarında Mervanilerin eline geçen şehir, XI. yüzyılın ortalarından sonra önemli bir yerleşim yeri olmaya başlamıştır. Siirt, 1085 yılında Selçukluların eline geçmiştir. Selçukluların hakimiyetinin ardından şehir, sırasıyla Artuklular, Eyyubiler, İlhanlılar (Paydaş, 2007, s. 134-138), Celayirliler, Timur Devleti, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safevilerin kontrolüne girmiştir (Siirt İl Yıllığı, 1973, s. 3). Osmanlı Devleti, 1514 yılında Çaldıran Savaşı'nda Safeviler'i yenilgiye uğrattıncaya bölgenin kontrolünü ele geçirmiştir (Göyünç, 1969, s. 23-26). Osmanlı hakimiyetine giren Siirt, 1526 yılından itibaren Diyarbekir eyaletine bağlı bir kaza olarak kayıtlarda yer almıştır (Göyünç, 1991, s. 35-36). Siirt, sancak olarak 1568-1574 yılları arasında Diyarbekir eyaletine bağlı iken (Yılmazçelik, 2014, s. 186) 1575-1585 tarihleri arasında ise Van eyaletine bağlı kalmıştır (Kılıç, 1997, s. 121-122; 2001, s. 192-193). 17. yüzyılın başlarında (1609) Diyarbekir eyaletine bağlı olduğu anlaşılan (Baykara, 1988, s. 102) Siirt'in 1637 yılında yeniden Van eyaletine bağlandığı kayıtlara yansımıştır (Kılıç, 1997, s. 127; 2001, s. 192-193). Kısa bir süre Van eyaletine bağlı kalan Siirt, 1653 yılından sonra Diyarbekir eyaletine bağlı bir sancak olarak kayıtlardaki yerini almıştır (Baykara, 1988, s. 102). 17. ve 18. yüzyıllarda da Diyarbekir eyaletine bağlı bir sancak olarak idare edilen (Yılmazçelik, 1996, s. 222-223; 2014, s. 191-193) Siirt, bu durumunu 19. yüzyılda da sürdürmüştür (Baykara, 1998, s. 117; Yılmazçelik, 2014, s. 199).

Tanzimat ilkelerinin 1845 yılından itibaren Diyarbekir'de uygulanmaya başlaması (Doğan, 2010, s. 21) ve bu yeniliklere karşı isyanların çıkması üzerine Osmanlı Devleti merkezi hakimiyeti sağlamlaştırmak için bölgenin idari yapısında değişiklik yapmıştır (Çadırcı, 2013, s. 193-195). 1847 yılında yapılan değişiklik neticesinde Diyarbekir eyaleti, Hakkâri, Muş ve Van sancakları ile Cizre, Bohtan ve Mardin kazalarından oluşan Kürdistan eyaleti kurulmuştur (Başkanlık Osmanlı Arşivi [BOA], Sadâret Mektubî Kalemi Evrakı [A.MKT], 103/64, 1847). Yeni idari sistemde Siirt, bu eyaletin Diyarbekir livasına bağlı bir kaza olarak yer almıştır (1266/1850 Devlet Salnâmesi, s. 83). 1853 yılından itibaren ise Siirt, kayıtlarda sancak olarak yer almaya başlamıştır (1269/1853 Devlet Salnâmesi, s. 74). 1861 yılında Siirt sancağı Siirt, Rıdvan, Garzan maa Hısn-ı Keyf, Şirvan, Gurdilan, Dirgöl, Eruh, Sason, Hizan, Zilan, Pervari, İspayirt ve Karakeçi kazaları ile Akkisi ve Reşnegan nahiyelerinden oluşmaktaydı (1278/1861 Devlet Salnâmesi, s. 149). 1867 yılında Kürdistan eyaletinin lağvedilip yerine Diyarbekir vilayetinin kurulmasının ardından Siirt, bu vilayete bağlı bir sancak olmuştur (1285/1868 Devlet Salnâmesi, s. 186-187). 1879 yılında idari yapıda meydana gelen değişiklik neticesinde Bitlis vilayeti kurulmuş (Tuncel, 1992, s. 227) ve Siirt, 1880 yılında sancak olarak bu vilayete bağlanmıştır (Ayhan, 2022, s. 104).

## 1. Vakfın Tanımı ve Osmanlı Devleti'nde Vakıf Müessesesi

Sözlükte, “durdurma, alıkoyma; duruş, durma...” gibi anlamlara gelen (Devellioğlu, 2015, s. 1321) vakıf kelimesi fıkıhta, bir mülkü kamu yararına ebedi olarak tahsis etmek manasında kullanılmıştır (Pakalın, 1993, s. 577). Vakıf kelimesi terim olarak ise bir malın, sahibi tarafından dini, sosyal veya hayri bir amaca ebediyen tahsis edilmesi anlamına gelmektedir. Bir hayır müessesesi olarak İslâm medeniyetinin en önemli unsurlarından birini oluşturan vakıfların (Günay, 2012, s. 475) temelinde yardımlaşma, dayanışma ve iyilik gibi değerler bulunmaktadır (Yediyıldız, 2012, s. 479). İslâm memleketlerinde uzun asırlardan beri büyük bir önem kazanmış olan vakıflar (Köprülü, 1942, s. 1) VIII. yüzyıldan XIX. yüzyılın sonlarına kadar İslâm devletlerinde sosyal, kültürel ve ekonomik gibi pek çok alanda etkili olmuşlardır (Yediyıldız, 2012, s. 479).

Osmanlı Devleti, İslâm devletlerinin kurmuş olduğu vakıfları başlangıçtan itibaren benimseyerek onları korumuş, sosyal ve ekonomik hayatın hemen her alanında yaygınlaştırmış ve onlara yeni boyutlar kazandırmıştır (Genç, 2014, s. 10). Osmanlı Devleti'nde başta padişahlar olmak üzere yöneticiler ve zengin halk tarafından birçok vakıf vücuda getirilmiştir. Yöneticiler kimi zaman

başkaları tarafından yapılan ve geliri az olan vakıflara maddi olarak da yardım etmişlerdir. Bu vakıf geleneği sayesinde devletin hemen her yerinde cami, mescit, medrese, tekke, türbe, hamam, kervansaray, hastane, köprü gibi birçok dini ve hayri yapı inşa edilmiştir (Kazıcı, 2014, s. 74-82). Osmanlı Devleti'ndeki vakıflar, bünyesinde birçok görevliyi barındırarak istihdam imkânı sağlamıştır (Özcan, 2017, s. 207). Bu görevlilerden birisi müteveli idi. Müteveli, vakıf işlerini vakfiyedeki şartlara ve şer'i hükümlere göre idare etmek amacıyla atanan görevliydi (Cin ve Akgündüz, 2017, s. 473). Mütevellinin dışında vakıfların bünyesinde aşağıda da görüleceği üzere imam,<sup>1</sup> müezzin,<sup>2</sup> hatip,<sup>3</sup> müderris,<sup>4</sup> câbi,<sup>5</sup> ferrâş,<sup>6</sup> vaiz<sup>7</sup> ve loğkeşan<sup>8</sup> gibi kimseler de görev yapmıştır.

Günümüzde devletin ve kamu kuruluşlarının üstlendiği birçok kamu hizmeti Osmanlı Devleti'nde vakıflar aracılığıyla yerine getirilmekteydi (Öztürk, 1983, s. 2; Kazıcı, 2014, s. 26). Eğitim ve öğretimin yanı sıra beledi, sağlık ve sosyal gibi birçok alandaki hizmetler vakıflar tarafından yapılmaktaydı (Kazıcı, 2014, s. 26-27). Vakıflar 19. yüzyıla kadar kadıların kontrolünde mütevelliler tarafından idare edilmiştir. Ancak 19. yüzyılın başlarında şehirlerdeki mülk ve arazilerin büyük bir kısmının vakıf malına dönüşmesi neticesinde bu emlakların alım-satımı ile gelir ve giderlerinin paylaşım ve hesaplanmasında ciddi sorunlar baş göstermiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti suistimallerin önüne geçmek, vakıfları tek bir merkezden idare etmek ve denetlemek üzere (Akman, 2020, s. 135) 1826 yılında Evkâf-ı Hümayun Nezâretini kurmuştur. Ancak bu nezaret kendisinden beklenen faydayı sağlayamayınca sorunlar devam etmiştir. Nitekim vakıfların merkezleştirilmesi ve gelirlerinin devletin diğer sektörlerine aktarılması vakıfların borçlu, mütevellilerin ise yoksul bir hale gelmesine yol açmıştır. Ayrıca vakıf gelirlerinin Maliye Hazinesi bünyesinde tutulması birçok vakıf eserinin bakımsız ve harap hale gelmesine neden olmuştur. Ayakta kalan vakıf eserleri ise hayırsever vatandaşların yardımları sayesinde varlıklarını sürdürmüştür (Öztürk, 1995, s. 521-524).

## 2. 17169 Numaralı Evkaf Defteri

Evkaf defterleri, vakıflarla ilgili bilgi veren en önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu kayıtlar, kayda alındıkları dönemde vakıfların gelir ve gider kalemlerinin yanı sıra vakıf görevlileri ve vakıflara ait menkul ve gayrimenkul mallar hakkında da önemli bilgiler içermektedir (Çelik, 2013, s. 144). Çalışmanın temel kaynağını teşkil eden defter, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde (BOA) EV.d. (Evkaf Defterleri) kodu ve 17169 numarası ile kaydedilmiştir. Arşivde defterin tarihi 1 Şevval 1278 (1 Nisan 1862) olarak kayıtlıdır. Ayrıca arşivdeki bilgi sayfasında defterin başlangıç tarihi 1 Muharrem 1277 (20 Temmuz 1860), bitiş tarihi ise 1 Şevval 1278 (1 Nisan 1862) olarak kayda geçirilmiştir. Defterin içeriğine bakıldığında vakıfların H. 1277/M. 1860-1861 yılına ait kayıtlarının tutulduğu tespit edilmiştir. Defter 11 varaktan oluşmaktadır. Numaralandırılan varak sayısı ise 9'dur. Çalışmada bu numaralandırmaya göre sayfa numarası verilmiştir. Defterde Siirt sancak merkezindeki her vakfın mütevellisinin kim olduğu belirtilerek öncelikle vakıfların gelirlerinin neler olduğu açıklanmıştır. Ardından vakıfların giderlerine ilişkin bilgi verilerek toplam gelir ve gider miktarı yazılmıştır.

## 3. Cami ve Mescit Vakıfları

Çalışmaya konu olan 17169 numaralı defterde Siirt sancak merkezindeki 29 cami ve mescit vakfının 1860-1861 yılına ait gelir ve giderlerine ilişkin kayıtlar yer almıştır. Aşağıda bu vakıfların gelir ve giderlerine dair bilgiler verilmiştir.

<sup>1</sup> Cemaate namaz kıldıran görevlidir (Küçükbaşçı, 2000, s. 178).

<sup>2</sup> Namaz saatinin girdiğini minare şerefesinden veya yüksekçe bir yerden duyuran, ezan okuyan ve namaz aralarında da dua okuyan görevlidir (Parlatır, 2011, s. 1164).

<sup>3</sup> Camilerde cuma günü hutbe okumakla görevli olan kişidir (Yediyıldız, 1983, s. 57).

<sup>4</sup> Medresenin en yetkili öğretim elemanıdır (Yediyıldız, 1983, s. 58).

<sup>5</sup> Vakıf gelirlerini toplamakla görevli olan tahsildardır (Yediyıldız, 1983, s. 56).

<sup>6</sup> Osmanlı Devleti'nde cami, medrese ve mektep gibi vakıf eserlerinin temizlik işleriyle uğraşan görevliye verilen isimdir (Yazıcı ve İpşirli, 1995, s. 408-409).

<sup>7</sup> Çeşitli vakıf kuruluşlarında dinleyicilere İslâm prensiplerini açıklayan kişidir (Yediyıldız, 1983, s. 60).

<sup>8</sup> Loğ kelimesi sözlükte "çamur sıvalı damlara sürttükleri taş silindiri" şeklinde yer almıştır (Parlatır, 2011, s. 976). Keşân kelimesi ise eklendiği söze "çeken, taşıyan" anlamlarını vermektedir (Parlatır, 2011, s. 888). Loğkeşan adlı görevli muhtemelen taş silindiri damda çeken kişi anlamına gelmektedir.

### 3.1. Ulu Camii (Câmi-i Kebîr) Vakfı

İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen (Uluçam, 2012, s. 113) Siirt Ulu Camii, Anadolu'nun en eski yapıları arasında yer almaktadır (Seçkin, 2006, s. 300). Ulu Camii, 1129 yılında Selçuklu sultanlarından Mugizüddin Mahmut tarafından onartılmıştır. Cizre hâkimi Selçuk atabeylerinden El-Mücahid İshak ise 1260 yılında camiye bazı ilaveler yaptırmış ve hamam, dükkân, tarla gibi bazı mülkler vakfetmiştir (Siirt İl Yıllığı, 1967, s. 10). Aşağıda Siirt Ulu Camii'ne ait vakfın 1860-1861 yılındaki gelir ve giderleri verilmiştir.

**Tablo 1.**

Siirt Ulu Camii Vakfı'nın Gelir ve Giderleri (1860-1861)

Vakfın Gelir Çeşitleri	Vakfın Gelir Miktarı	Vakfın Gider Çeşitleri	Vakfın Gider Miktarı
Tarla hasılatından	1.040 kuruş 20 para	İmam	500 kuruş
Bahçe hasılatından	207 kuruş	Hatip	200 kuruş
33 dükkândan	3.410 kuruş	Mütevelli	750 kuruş
Cami hamamının kirasından	2.111 kuruş	Câbî	30 kuruş
Bağların zemin kirasından	140 kuruş	Revgan-ı zeyt <sup>9</sup>	350 kuruş
Hane zemini kirasından	40 kuruş	Caminin kandil ihtiyacı	40 kuruş
		Müteferrika masrafı	100 kuruş
		Caminin tüm masrafları	4.100 kuruş
		Muharrir maaşı ve muhasebe harcı	602 kuruş 20 para
Toplam Gelir	6.948 kuruş 20 para	Toplam Gider	6.672 kuruş 20 para

Kaynak: (Başkanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Evkaf Defterleri [EV.d], 17169, s. 4)

Defterdeki bilgilere göre Ulu Camii, Siirt'te en fazla gelire sahip ikinci vakıftır. Bu vakfın 1860-1861 yılındaki geliri 6.948 kuruş 20 paradır. Gelirinin büyük bir kısmı 33 dükkândan ve cami hamamının kira bedelinden elde edilmiştir. Bunların dışında vakfın gelirleri arasında tarla ve bahçe hasılatı ile bağ ve hane zemininden elde edilen kira bedeli bulunmaktaydı. Vakfın gideri ise defterde 6.872 kuruş 20 para olarak kaydedilmiştir. Ancak tüm masraflar toplandığında 6.672 kuruş 20 paralık bir giderin olduğu belirlenmiştir. Tablo 1'de de görüldüğü üzere elde edilen gelirin büyük bir kısmı caminin masrafları için harcanmıştır. Vakfın bünyesinde mütevelli, imam, hatip ve câbî gibi kimseler görev yapmıştır. En yüksek ücret alan görevli 750 kuruş ile mütevelli idi. Caminin imamı 500 kuruş, hatip ise 200 kuruş ücret almıştır. En düşük ücret 30 kuruş ile câbî adlı görevliye ödenmiştir. Vakfın gelir ve giderlerine bakıldığında 276 kuruşluk bir fazlanın olduğu anlaşılmaktadır.

### 3.2. Sûk Camii Vakfı

Çarşı ve Asker Camii olarak da anılan bu cami, 1265 yılında Silvan Artukoğullarından Meliküs-Salih Nâsirüddin tarafından yaptırılmıştır. Caminin yapım tarihi ve kurucusu hakkında bilgi veren bir kitabesi vardı. Bu kitabe, 1939 yılında Cumhuriyet Caddesi'nin yapımı esnasında kaybolmuştur. Cami, Asker adını caminin içerisindeki türbede medfun olan Eş-Şeyh Hasan Askeri adındaki zattan almıştır (Siirt İl Yıllığı, 1967, s. 14-15). 2003 yılında yeniden inşa edilen camiye Hacı Abdülhakim Sancak Çarşı Camii adı verilmiştir. Sûk Camii Vakfı'nın 1860-1861 yılındaki gelir ve giderlerine ilişkin veriler aşağıdaki Tablo 2'de gösterilmiştir.

<sup>9</sup> Kelime, zeytin yağı anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2015, s. 1040).



**Tablo 2.**

Sûk Camii Vakfı'nın Gelir ve Giderleri (1860-1861)

Vakfın Gelir Çeşitleri	Vakfın Gelir Miktarı	Vakfın Gider Çeşitleri	Vakfın Gider Miktarı
Tarla hasılatından	260 kuruş	İmam-ı evvel	400 kuruş
67 dükkândan	5.395 kuruş 20 para	İmam-ı sani	150 kuruş
		Müezzin	150 kuruş
		Ferrâş	300 kuruş
		Mütevelli	300 kuruş
		Vaiz	100 kuruş
		Caminin kömür ihtiyacı	122 kuruş
		Revgan-ı zeyt	140 kuruş
		Caminin ibrik ihtiyacı	115 kuruş
		Caminin tamir masrafları	1.456 kuruş 10 para
		Evkaf Müdürü Haki Efendi'ye	1.990 kuruş
		Caminin hasır ihtiyacı	70 kuruş
		Caminin kilim ihtiyacı	150 kuruş
		Muharrir maaşı ve muhasebe harcı	384 kuruş 20 para
Toplam Gelir	5.655 kuruş 20 para	Toplam Gider	5.827 kuruş 30 para

*Kaynak: (BOA, EV.d, 17169, s. 2)*

Sûk Camii, defterdeki verilere göre Siirt'te en fazla gelire sahip üçüncü vakıftı. Vakfın, 260 kuruşu tarladan geri kalanı ise 67 dükkândan olmak üzere toplamda 5.655 kuruş 20 para geliri bulunmaktaydı. Vakfın toplam gideri ise 5.827 kuruş 30 para tutmasına rağmen defterde 5.692 kuruş 10 para olarak yazılmıştır. Sûk Camii Vakfı'nda birçok görevli çalışmaktaydı. Vakfın mütevelli, imam-ı evvel, imam-ı sani, müezzin, vaiz ve ferrâş olmak üzere 6 görevlisi mevcuttu. Bunların ücretleri vakfın gelirlerinden karşılanmıştır. Görevliler içerisinde en yüksek ücret 400 kuruş ile imam-ı evvele aitti. En düşük ücretle çalışan görevli ise 100 kuruş alan vaiz idi. Görevlilere verilen ücretin yanı sıra vakfın giderleri arasında caminin hasır, ibrik, kilim, kömür ve revgan-ı zeyt gibi ihtiyaçları ile tamir masrafları yer almaktaydı. Vakfın gelir ve giderlerine bakıldığında 171 kuruş 30 para zararının olduğu anlaşılmaktadır.

### 3.3. Şeyh Halef Mescidi Vakfı

Kayıtlarda genellikle cami olarak geçen bu ibadethane defterde mescit olarak kaydedilmiştir. Mescit, adını Şeyh Halef adlı zattan almıştır. Siirt'in yetiştirdiği büyük evliyalardan biri olan Şeyh Halef'in doğumu ve ölümü ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. Şeyh Halef, Bağdat'tan Siirt'e gelerek Allah yolunda hizmetlerde bulunmuş ve burada vefat etmiştir. Şeyh Halef'in medfun olduğu türbe 1532 yılında caminin inşası ile beraber yapılmıştır. Cami ve türbe 1896 yılında yıktırılınca her iki yapı yeniden inşa edilmiştir (Durma, 2014, s. 52; Çelik, 2012, s. 18). Şeyh Halef Mescidi'ne ait vakfın 1860-1861 yılındaki gelir ve giderlerine ilişkin bilgiler aşağıda yer almıştır.

**Tablo 3.**

Şeyh Halef Mescidi Vakfı'nın Gelir ve Giderleri (1860-1861)

Vakfın Gelir Çeşitleri	Vakfın Gelir Miktarı	Vakfın Gider Çeşitleri	Vakfın Gider Miktarı
Tarla hasılatından	772 kuruş	İmam-ı evvel	500 kuruş
Bağların kirasından	40 kuruş	Ferrâş ve müezzin	250 kuruş
26 dükkândan	2.862 kuruş	Mütevelli	300 kuruş
Hane kirasından	28 kuruş	Câbî	100 kuruş
		Mescidin masrafları	2.148 kuruş
		Muharrir maaşı ve muhasebe harcı	404 kuruş
Toplam Gelir	3.702 kuruş	Toplam Gider	3.702 kuruş

Kaynak: (BOA, EV.d, 17169, s. 4)

Tablo 3'e göre 1860-1861 yılında vakfın 3.702 kuruş geliri vardı. Vakıf gelirinin büyük bir kısmı 26 dükkândan elde edilmiştir. Dükkânlardan elde edilen gelir 2.862 kuruştur. Dükkânların dışında vakfın gelirleri; tarla hasılatı, bağ ve hane kira bedelinden oluşmaktaydı. Şeyh Halef Mescidi Vakfı'nın 3.702 kuruşluk bir gideri bulunmaktaydı. Vakıf giderlerinin önemli bir kısmı mescidin masraflarına gitmiştir. Mescidin masrafları için harcanan tutar 2.148 kuruş idi. Vakıf bünyesinde imam-ı evvel, mütevelli, câbî, ferrâş ve müezzin gibi görevliler çalışmaktaydı. En fazla ücret alan görevli 500 kuruş alan imam-ı evveldi. En az ücret ise 100 kuruş ile câbî adlı görevliye ödenmiştir. Ferrâş ve müezzinlik vazifelerini aynı kişi üstlenmiştir. Vakfın gelir ve giderlerinin birbirine eşit olduğu anlaşılmaktadır.

### 3.4. Hıdırü'l-Ahdar Camii Vakfı

Hıdırü'l-Ahdar Camii'nin yapım tarihi ve kurucusu bilinmemektedir. Cami içerisindeki hücrede Hz. İsa'nın havarilerinden Yahova'nın yattığı ve buranın eskiden beri ziyaretgah olduğu rivayet edilmiştir. 1929 yılında cami onarılmış ve bu onarım esnasında Hıdırü'l-Ahdar adı Cumhuriyet olarak değiştirilmiştir (Siirt'te Tespiti ve Tescili Yapılmayan Kültür Varlıkları, 2013, s. 7; Siirt İl Yıllığı, 1967, s. 15). Hıdırü'l-Ahdar Camii'ne ait vakfın 1860-1861 yılındaki gelir ve giderlerine dair veriler aşağıda verilmiştir.

**Tablo 4.**

Hıdırü'l-Ahdar Camii Vakfı'nın Gelir ve Giderleri (1860-1861)

Vakfın Gelir Çeşitleri	Vakfın Gelir Miktarı	Vakfın Gider Çeşitleri	Vakfın Gider Miktarı
2 bahçenin yarısının hasılatından	375 kuruş	İmam	150 kuruş
Bağların kirasından	120 kuruş	Müezzin	150 kuruş
2 dükkândan	76 kuruş 20 para	Ferrâş	50 kuruş
Cami hamamından	833 kuruş 10 para	Mütevelli	80 kuruş
1 menzilden	10 kuruş	Cami masrafları	847 kuruş 30 para
Hane zemini kirasından	23 kuruş	Muharrir maaşı ve muhasebe harcı	160 kuruş
Toplam Gelir	1.437 kuruş 30 para	Toplam Gider	1.437 kuruş 30 para

Kaynak: (BOA, EV.d, 17169, s. 3)

Tablo 4'teki verilere göre 1860-1861 yılında Hıdırü'l-Ahdar Camii Vakfı'nın 1.437 kuruş 30 para geliri bulunmaktaydı. Vakfın en önemli geliri cami hamamından elde edilen 833 kuruş 10 para idi. Bunun dışında vakfın gelirleri; dükkân, menzil, hane zemini kirası, bağ ve bahçelerden

oluşmaktaydı. Vakfın gideri de 1.437 kuruş 30 para tutmuştu. Cami masrafları vakıf giderlerinin büyük bir kısmını oluşturmaktaydı. Nitekim cami masrafları için 847 kuruş 30 para harcanmıştır. Vakıf bünyesinde müteveli, imam, müezzin ve ferrâş gibi görevliler çalışmıştır. Bunlara ödenen toplam ücret 430 kuruştur. İmam ve müezzine yüz ellışer kuruş, müteveliye 80 kuruş, ferrâşa ise 50 kuruş ödenmiştir. Vakfın gelir ve giderleri birbirine eşit olmuştur.

### 3.5. Ayn Salib Camii Vakfı

Caminin tarihçesi ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ayn Salib Camii'ne ait vakfın 1860-1861 yılında tarla hasılatından 18 kuruş 30 para, bağların kirasından 20 kuruş, 12 dükkândan 1.086 kuruş 10 para ve harmanların kirasından 27 kuruş 20 para olmak üzere toplamda 1.152 kuruş 20 para geliri vardı. Ancak defterde sadece dükkânların ve harman kirasının bedeli hesaplanmış ve toplam gelir 1.113 kuruş 20 para olarak kaydedilmiştir. Vakfın giderleri ise 80 kuruş müteveliye, 1.000 kuruş cami masraflarına, 6 kuruş hatibe, 75 kuruş 20 para da muharrir maaşı ve muhasebe harcına olmak üzere toplamda 1.161 kuruş 20 para idi. Görüldüğü üzere vakıf giderinin büyük bir kısmını caminin masrafları oluşturmaktaydı. Vakfın 1860-1861 yılındaki toplam geliri 1.152 kuruş 20 para, gideri ise 1.161 kuruş 20 para tutmuştu. Vakıf, 9 kuruş zarar etmiştir (BOA, EV.d, 17169, s. 3).

### 3.6. Süveyka Camii Vakfı

Caminin kim tarafından ve hangi tarihte yapıldığına dair bir bilgiye rastlanmamıştır. 1860-1861 yılında Süveyka Camii'ne ait vakfın 1.089 kuruş geliri bulunmaktaydı. Bunun 44 kuruş tarla hasılatından, 136 kuruş 20 para bağların kira bedelinden, 887 kuruş 20 para 10 dükkândan, 21 kuruş da hane zemini kirasından elde edilmiştir. Vakıf gelirinin önemli bir kısmı 10 dükkândan gelmiştir. Süveyka Camii Vakfı'nın toplam giderleri ise 1.195 kuruştur. Camide imam, ferrâş ve müezzin gibi görevliler çalışmaktaydı. İmam 150 kuruş, müezzin 149 kuruş, ferrâş ise 50 kuruş ücret almıştır. Vakıf giderlerinin önemli bir kısmını caminin tamir masrafları ve ihtiyaçları oluşturmaktaydı. Nitekim caminin bir yıllık tamir masrafı 600 kuruş, caminin hasırları ise 150 kuruş tutmuştur. Geriye kalan 94 kuruş da muharrir maaşı ve muhasebe harcına verilmiştir. Vakfın 1860-1861 yılında toplamda 1.089 kuruş geliri ve 1.195 kuruş gideri mevcuttu. Vakıf gelirlerinin giderlerinin gerisinde kaldığı ve vakfın 106 kuruşluk bir zararının olduğu anlaşılmaktadır (BOA, EV.d, 17169, s. 5).

### 3.7. Sımmaka Mescidi Vakfı

Mescit, Ebu İshak Sımmaka (1141-1216) tarafından yaptırıldığı için Sımmaka olarak adlandırılmıştır (Demlikoğlu, 2018, s. 96). Sımmaka Mescidi'ne ait vakfın 1860-1861 yılındaki gelir ve giderleri aşağıdaki Tablo 5'te gösterilmiştir.

**Tablo 5.**

Sımmaka Mescidi Vakfı'nın Gelir ve Giderleri (1860-1861)

Vakfın Gelir Çeşitleri	Vakfın Gelir Miktarı	Vakfın Gider Çeşitleri	Vakfın Gider Miktarı
8 dükkândan	748 kuruş 10 para	İmam	50 kuruş
Hane zemini kirasından	2 kuruş	Müezzin	30 kuruş
Bahçe kirasından	15 kuruş	Câbî	20 kuruş
		Mescidin masrafları	520 kuruş
		Muharrir maaşı ve muhasebe harcı	40 kuruş
Toplam Gelir	765 kuruş 10 para	Toplam Gider	660 kuruş

Kaynak: (BOA, EV.d, 17169, s. 5)

Defterde Sımmaka Mescidi Vakfı'nın toplam geliri 665 kuruş olarak yazılmıştır. Ancak Tablo 5'te verilen bilgilere bakıldığında toplam gelirin 765 kuruş 10 para olduğu belirlenmiştir. Nitekim vakfın 8 dükkândan 748 kuruş 10 para, hane zemini kira bedelinden 2 kuruş ve bahçe kira bedelinde de 15 kuruş olmak üzere toplamda 765 kuruş 10 para geliri mevcuttu. Vakfın giderleri ise 660 kuruş

tutmuştur. Giderin büyük bir kısmını mescidin masrafları oluşturmaktaydı. Mescidin masrafları için 520 kuruş harcanmıştır. Bunun dışında mescit bünyesinde görev yapan imam, müezzin ve câbî gibi görevlilere toplam 100 kuruşluk bir ödeme yapılmıştır. Bu görevliler içerisinde en yüksek ücreti 50 kuruş ile imam almıştır. En düşük ücret 20 kuruş ile câbîye ödenirken müezzine 30 kuruş verilmiştir. Geriye kalan 40 kuruş ise muharrir maaşı ve muhasebe harcına ödenmiştir. Defterde vakfın 5 kuruş fazlasının olduğu kaydedilmesine rağmen verilen bilgilere bakıldığında 105 kuruş 10 para zararının olduğu tespit edilmiştir.

### 3.8. ~~Camii~~ *Camii Vakfı*

Vakfın 1860-1861 yılındaki gelirleri; tarla, bağ, bahçe ve dükkânlardan oluşmaktaydı. Vakfın tarla hasılatından 50 kuruş, bahçe hasılatından 45 kuruş, bağların kira bedelinden 44 kuruş ve 3 dükkândan 258 kuruş 30 para olmak üzere toplamda 397 kuruş 30 para geliri vardı. Vakfın toplam gideri de 397 kuruş 30 para tutmuştur. Bunun 80 kuruşu camide görev yapan imama, 274 kuruş 30 para cami masraflarına, 43 kuruşu da muharrir maaşı ve muhasebe harcına ödenmiştir. Vakfın gelir ve giderlerinin birbirine eşit olduğu görülmektedir (BOA, EV.d, 17169, s. 4).

### 3.9. *Muallak Mescidi Vakfı*

Mescidin tarihçesine ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Muallak Mescidi'ne ait vakfın 1860-1861 yılındaki toplam geliri 397 kuruştur. Bu gelirin 22 kuruşu bağların kira bedelinden, 350 kuruşu Kavvam Hamamı'nın kirasından, 25 kuruşu da 1 dükkândan elde edilmiştir. Vakfın toplam gideri ise 341 kuruş idi. Vakıf giderinin önemli bir kısmını mescidin masrafları oluşturmaktaydı. Mescidin masrafları 320 kuruş tutmuştur. Muharrir maaşı ve muhasebe harcına ise 21 kuruş ödenmiştir. Vakfın 1860-1861 yılında 56 kuruş fazlası bulunmaktaydı (BOA, EV.d, 17169, s. 6).

### 3.10. *Nebi Mescidi Vakfı*

Nebi Mescidi'nin kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. 16. yüzyıla ait kayıtlarda Nebi Mescidi Vakfı'nın adının geçmesi bu vakfın eskiden beri var olduğunu göstermektedir (Bizbirlik, 2002, s. 226-227). Vakfın 1860-1861 yılında bahçe hasılatından 60 kuruş, 2 dükkândan 90 kuruş, hane zemini kira bedelinden 37 kuruş 20 para ve bağların kirasından da 200 kuruş olmak üzere toplamda 387 kuruş 20 para geliri mevcuttu. Nebi Mescidi Vakfı'nın toplam gideri de 387 kuruş 20 para idi. Mescitte görev yapan imama 40 kuruş, mütevelliyeye ise 50 kuruş ödenmiştir. Vakfın en önemli giderini ise 267 kuruş 20 para ile mescidin masrafları oluşturmaktaydı. Muharrir maaşı ve muhasebe harcı da 30 kuruş tutmuştu. Vakfın gelir ve giderleri birbirine eşitti (BOA, EV.d, 17169, s. 6).

### 3.11. *Fahr Mescidi Vakfı*

1860-1861 yılında Fahr Mescidi Vakfı'nın gelirleri; 57 kuruş 20 para tarla hasılatından, 34 kuruş 20 para bağların kira bedelinden, 231 kuruş 10 para 2 dükkândan, 5 kuruş hamam zemini kira bedelinden ve 5 kuruş da medrese zemini kira bedelinden olmak üzere toplamda 333 kuruş 10 para tutmuştur. Vakfın giderleri ise 331 kuruş 10 para idi. Bunun büyük bir kısmını mescidin masrafları oluşturmaktaydı. Mescidin bir yıllık masrafları için 169 kuruş 30 para ödenmiştir. Bunun dışında imama 40 kuruş, müezzin ve ferrâşa 90 kuruş, muharrir maaşı ve muhasebe harcına da 31 kuruş 20 para ödeme yapılmıştır. Vakfın 2 kuruş fazlası bulunmaktaydı (BOA, EV.d, 17169, s. 6).

### 3.12. *Hacı İsmail Mescidi Vakfı*

Mescidin yapım tarihi ve kim tarafından yaptırıldığı ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Hacı İsmail Mescidi Vakfı'nın 1860-1861 yılındaki gelirleri 2 dükkân, bağların kirası, hane zemini kira bedeli, tarla ve bahçe hasılatından oluşmaktaydı. Vakfın toplam geliri 327 kuruştur. Vakıf gelirinin büyük bir kısmı 2 dükkândan elde edilmiştir. Bu dükkânlardan elde edilen gelir 270 kuruş idi. Dükkânların dışında vakfın, bağların kira bedelinden 7 kuruş 20 para, hane zemini kira bedelinden 20 kuruş, tarla ve bahçe hasılatından da 29 kuruş 20 para geliri bulunmaktaydı. Vakfın giderleri de 327 kuruş tutmuştur. En çok gider 224 kuruş ile mescidin masraflarına gitmiştir. Bunun yanı sıra mescitte görevli imama 50 kuruş ödenmiştir. Câbî adlı görevli için ödenen ücret defterde silik çıkmasına rağmen verilen miktarlara bakıldığında kendisine 30 kuruşluk bir ödemenin yapıldığı

anlaşılmaktadır. Muharrir maaşı ve muhasebe harcı için ise 23 kuruşluk bir ödeme yapılmıştır. Vakfin gelir ve giderleri birbirine eşitti (BOA, EV.d, 17169, s. 8).

### 3.13. *Ayn/Uveyn Durra Camii Vakfı*

1860-1861 yılında vakfin tarla hasılatından 75 kuruş, 2 dükkândan 36 kuruş 20 para, 1 haneden 140 kuruş, hamam zemini kirasından 20 kuruş ve bağların kirasından da 25 kuruş olmak üzere toplamda 296 kuruş 20 para geliri bulunmaktaydı. Ancak toplam gelir defterde 322 kuruş 10 para olarak kaydedilmiştir. Vakfin toplamda 322 kuruş 10 para gideri mevcuttu. Vakıf giderlerinin büyük bir kısmını caminin masrafları oluşturmaktaydı. Caminin masraflarına 302 kuruşluk bir ödeme yapılmıştır. Muharrir maaşı ve muhasebe harcına ise 20 kuruş 10 para ödenmiştir. Vakfin gelir ve giderleri defterde eşit olarak verilmiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere toplam gelir 296 kuruş 10 para olarak yazılması gerekirken deftere 322 kuruş 10 para olarak kaydedilmiştir. 1860-1861 yılında vakfin 25 kuruş 10 para zararı vardı (BOA, EV.d, 17169, s. 8).

### 3.14. *Hellava Mescidi Vakfı*

Hellava Mescidi'ne ait vakfin 1860-1861 yılında 235 kuruş 10 para geliri mevcuttu. Vakfin gelirleri 3 dükkândan ve zemin kira bedelinden gelmiştir. Vakıf gelirinin büyük bir kısmını 3 dükkândan elde edilen 233 kuruş 10 para oluşturmaktaydı. Zemin kira bedelinden ise 2 kuruş gelir elde edilmiştir. Vakfin giderleri 234 kuruş tutmuştur. Bu giderin 220 kuruşu mescidin masraflarına, 14 kuruşu da muharrir maaşı ve muhasebe harcına ödenmiştir. Gelirlerinden giderler çıkarıldığında vakfin 1 kuruş 10 para fazlasının bulunduğu belirlenmiştir (BOA, EV.d, 17169, s. 5).

### 3.15. *Şeyh Mahmud Birzukak Camii Vakfı*

1860-1861 yılında vakfin tarla hasılatından 27 kuruş 20 para ve 2 dükkândan 200 kuruş olmak üzere toplamda 227 kuruş 20 para geliri bulunmaktaydı. Vakfin giderleri ise 226 kuruş tutmuştur. Giderin önemli bir kısmını caminin masrafları oluşturmaktaydı. Caminin masrafları için 110 kuruş harcanmıştır. Vakfin bünyesinde görev yapan imam, müezzin ve ferrâşa ödenen toplam tutar 100 kuruş idi. İmama 20 kuruş, müezzine 40 kuruş, ferrâşa da 40 kuruş ödeme yapılmıştır. Muharrir maaşı ve muhasebe harcına ise 16 kuruş ödenmiştir. Vakfin gelir ve giderlerine bakıldığında 1 kuruş 20 paralık bir fazlanın olduğu görülmektedir (BOA, EV.d, 17169, s. 7).

### 3.16. *Şeyh Muhammed Mescidi Vakfı*

Şeyh Muhammed Mescidi Vakfı'nın 1860-1861 yılındaki gelirleri; tarla hasılatından 30 kuruş, bağların kira bedelinden 115 kuruş 10 para ve 1 dükkândan 75 kuruş olmak üzere toplamda 220 kuruş 10 para idi. Vakfin giderleri ise 180 kuruşu mescidin masraflarına, 45 kuruşu da muharrir maaşı ve muhasebe harcına olmak üzere toplamda 225 kuruş tutmaktaydı. Vakfin 4 kuruş 30 para zararı bulunmaktaydı (BOA, EV.d, 17169, s. 4).

### 3.17. *Baa Mescidi Vakfı*

Baa Mescidi Vakfı'nın 1860-1861 yılındaki gelirleri 4 dükkândan ve tarla hasılatından oluşmaktaydı. Vakfin 4 dükkândan 170 kuruş, tarla hasılatından da 15 kuruş olmak üzere toplamda 185 kuruş geliri vardı. Vakfin giderleri ise mescidin masraflarına 173 kuruş 20 para, muharrir maaşı ve muhasebe harcına da 11 kuruş 20 para olmak üzere toplamda 185 kuruş tutmaktaydı. Vakfin gelir ve giderleri birbirine eşitti (BOA, EV.d, 17169, s. 8).

### 3.18. *Şeyh Halil Mescidi Vakfı*

1860-1861 yılında vakfin 161 kuruş geliri bulunmaktaydı. Bu gelirin büyük bir kısmı 3 dükkândan elde edilmiştir. Bu dükkânlardan elde edilen gelir 131 kuruş idi. Dükkânların dışında vakfin tarla hasılatından elde edilen 30 kuruşluk bir geliri mevcuttu. Vakfin giderleri ise 142 kuruş 30 para tutmuştur. Bunun 40 kuruşu imama, 70 kuruşu mescidin masraflarına, 20 kuruşu mescit için gerekli olan hasıra, 12 kuruş 10 para da muharrir maaşı ve muhasebe harcına ödenmiştir. Vakfin gelir



ve giderlerine bakıldığında 18 kuruş 10 para fazlasının olduğu anlaşılmaktadır (BOA, EV.d, 17169, s. 6).

### **3.19. Dinari Mescidi Vakfı**

Dinari Mescidi Vakfı'nın 1860-1861 yılındaki gelirleri defterde 109 kuruş olarak kaydedilmiştir. Ancak verilen bilgilere bakıldığında vakfın toplam gelirinin 159 kuruş olduğu belirlenmiştir. Bu gelirin 20 kuruşu ahır kirasından, 19 kuruşu hane vesaire zemin kirasından, 120 kuruşu da 2 dükkândan elde edilmiştir. Vakıf giderinin ise defterde 109 kuruş olarak yazılmasına rağmen 108 kuruş 20 para olduğu tespit edilmiştir. Nitekim 30 kuruş imama, 30 kuruş müezzine, 10 kuruş ferrâşa, 32 kuruş 10 para vakfın masraflarına, 6 kuruş 10 para da muharrir maaşı ve muhasebe harcına ödenmiştir. Defterde vakfın geliri 109 kuruş, gideri de 109 kuruş olarak kaydedilmesine rağmen verilen bilgiler kontrol edildiğinde vakfın toplam gelirinin 159 kuruş, giderinin ise 108 kuruş 20 para tuttuğu görülmektedir. Vakfın 1860-1861 yılında 50 kuruş 20 para fazlası bulunmaktaydı (BOA, EV.d, 17169, s. 8).

### **3.20. Şeyh Nakkaş Camii Vakfı**

1860-1861 yılında Şeyh Nakkaş Camii Vakfı'nın tarlaların hasılatından 16 kuruş, 3 dükkândan 130 kuruş ve 1 hane zemini kira bedelinden 10 kuruş olmak üzere toplamda 156 kuruş geliri bulunmaktaydı. Vakfın giderleri ise 20 kuruş imama, 123 kuruşu caminin masraflarına, 10 kuruşu da muharrir maaşı ve muhasebe harcına olmak üzere toplamda 153 kuruştur. Vakfın gelirlerinden giderler çıkarıldığında 3 kuruş fazla kalmıştır (BOA, EV.d, 17169, s. 7).

### **3.21. Şeyh Neccar Mescidi Vakfı**

Şeyh Neccar Mescidi Vakfı'nın 1860-1861 yılına ait gelirleri; tarla ve bağların hasılatından elde edilen 152 kuruştan oluşmaktaydı. Vakfın giderleri de aynı şekilde 152 kuruştur. Giderlerin büyük bir kısmını mescidin masrafları oluşturmaktaydı. Mescidin masrafları için 122 kuruş ödeme yapılmıştır. Geriye kalan 30 kuruş ise muharrir maaşı ve muhasebe harcına gitmiştir. Vakfın gelir ve giderleri birbirine eşitti (BOA, EV.d, 17169, s. 6).

### **3.22. Ferec Mescidi Vakfı**

1860-1861 yılında Ferec Mescidi'ne ait vakfın 135 kuruş geliri bulunmaktaydı. Bu gelirin 60 kuruşu tarla hasılatından, 75 kuruşu da 1 dükkândan elde edilmiştir. Vakfın giderleri ise 120 kuruşu mescidin masraflarına, 15 kuruşu da muharrir maaşı ve muhasebe harcına olmak üzere toplamda 135 kuruştan oluşmaktaydı. Vakfın gelir ve giderlerinin birbirine eşit olduğu anlaşılmaktadır (BOA, EV.d, 17169, s. 7).

### **3.23. Şeyh Said Mescidi Vakfı**

Mescidin yapım tarihi ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Şeyh Said Mescidi Vakfı ile ilgili bilgilerin 16. yüzyıla ait kayıtlarda yer alması bu vakfın oldukça eski olduğuna işaret etmektedir (Bizbirlik, 2002, s. 228). Vakfın 1860-1861 yılındaki geliri 120 kuruştur. Bunun 35 kuruşu tarla hasılatından, 35 kuruşu bağların kira bedelinden, 50 kuruşu da 1 dükkândan elde edilmiştir. Vakfın giderleri de 120 kuruş tutmuştur. Giderin büyük bir kısmını mescidin masrafları oluşturmaktaydı. Mescidin masraflarına ödenen tutar 106 kuruş idi. Muharrir maaşı ve muhasebe harcına da 14 kuruş ödenmiştir. Vakfın gelir ve giderleri birbirine eşitti (BOA, EV.d, 17169, s. 7).

### **3.24. Sevinci Mescidi Vakfı**

Sevinci Mescidi Vakfı'nın 1860-1861 yılında 1 dükkândan 30 kuruş, 1 haneden 80 kuruş ve zemin kirasından da 1 kuruş olmak üzere toplamda 111 kuruş geliri vardı. Vakfın giderleri ise 103 kuruştur. Bunun 25 kuruşu imama, 15 kuruşu müezzine, 60 kuruşu vakfın masraflarına, 3 kuruşu da muharrir maaşı ve muhasebe harcına ödenmiştir. Vakfın gelir ve giderlerine bakıldığında 8 kuruşluk bir fazlanın olduğu anlaşılmaktadır (BOA, EV.d, 17169, s. 8).

### 3.25. Şeyh Davud Mescidi Vakfı

Mescidin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Şeyh Davud Mescidi Vakfı'na ilişkin bilgilerin 16. yüzyıla ait kayıtlarda yer alması bu vakfın eskiden beri faaliyet gösterdiğini ortaya koymaktadır (Bizirlik, 2002, s. 221-222). 1860-1861 yılında Şeyh Davud Mescidi Vakfı'nın 90 kuruşu tarla hasılatından, 10 kuruşu bahçe kirasından, 3 kuruşu da hane zemini kira bedelinden olmak üzere toplamda 103 kuruş geliri bulunmaktaydı. Vakfın giderleri ise imama 60 kuruş, mescidin masraflarına 30 kuruş, muharrir maaşı ve muhasebe harcına da 10 kuruş olmak üzere toplamda 100 kuruştur. Giderleri gelirlerinden çıkarıldığında vakfın 3 kuruş fazlası kalmıştır. Kalan fazla evlatlar arasında taksim edilmiştir (BOA, EV.d, 17169, s. 8).

### 3.26. Berğus/Berğavs Mescidi Vakfı

Defterde vakfın 1860-1861 yılındaki gelirleri 80 kuruş olarak kaydedilmiştir. Ancak verilen bilgilere bakıldığında vakfın toplam gelirinin 78 kuruş olduğu tespit edilmiştir. Bunun 11 kuruşu tarla hasılatından, 50 kuruşu bağların kira bedelinden, 15 kuruşu 1 dükkânın yarısından, 2 kuruşu da hane zemini kira bedelinden elde edilmiştir. Vakfın giderleri ise mescidin bir yıllık masraflarına 75 kuruş, muharrir maaşı ve muhasebe harcına da 5 kuruş olmak üzere toplamda 80 kuruş tutmaktaydı. Defterde vakfın gelir ve giderlerinin birbirine eşit olduğu belirtilmesine rağmen gelirin giderden 2 kuruş az olduğu belirlenmiştir (BOA, EV.d, 17169, s. 9).

### 3.27. Uryan Mescidi Vakfı

1860-1861 yılında Uryan Mescidi'ne ait vakfın tarla hasılatından 10 kuruş ve 1 dükkân gelirinden de 50 kuruş olmak üzere toplamda 60 kuruşluk bir geliri vardı. Vakfın giderleri de aynı şekilde 60 kuruş tutmuştu. Bunun 55 kuruşu mescidin masrafına, 5 kuruşu da muharrir maaşı ve muhasebe harcına gitmiştir. Vakfın gelir ve giderleri birbirine eşitti (BOA, EV.d, 17169, s. 7).

### 3.28. Seyyad Mescidi Vakfı

Seyyad Mescidi Vakfı'nın 1860-1861 yılındaki gelirleri; 15 kuruşu tarla hasılatından, 30 kuruşu 1 dükkândan, 2 kuruş 20 para da 1 hane zemini kira bedelinden olmak üzere toplamda 47 kuruş 20 paradan oluşmaktaydı. Vakfın giderleri de aynı şekilde 47 kuruş 20 para idi. Bunun 10 kuruşu imama, 33 kuruş 20 para mescidin masraflarına, 4 kuruşu da muharrir maaşı ve muhasebe harcına harcanmıştır. Vakfın gelir ve giderlerinin eşit olduğu görülmektedir (BOA, EV.d, 17169, s. 7).

### 3.29. Pec Mescidi Vakfı

Pec Mescidi, defterdeki vakıflar içerisinde geliri en az olan vakıftı. Vakfın 1860-1861 yılında 36 kuruş 20 paralık bir geliri mevcuttu. Bunun 30 kuruşu tarla hasılatından, 6 kuruş 20 para da 1 hane zemini kira bedelinden elde edilmiştir. Vakfın giderleri ise mescidin masraflarına 29 kuruş, muharrir maaşı ve muhasebe harcına da 7 kuruş 20 para olmak üzere toplamda 36 kuruş 20 para idi. Vakfın gelir ve giderleri birbirine eşitti (BOA, EV.d, 17169, s. 6).

## 4. Diğer Vakıflar

### 4.1. Hacı Hüseyin ve Hacı Receb Ağa Vakfı

Defterdeki vakıflar içerisinde en fazla gelire sahip olan vakıftı. Vakfın 1860-1861 yılındaki gelir ve giderlerine ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

**Tablo 6.**

Hacı Hüseyin ve Hacı Receb Ağa Vakfı'nın Gelir ve Giderleri (1860-1861)

Vakfın Gelir Çeşitleri	Vakfın Gelir Miktarı	Vakfın Gider Çeşitleri	Vakfın Gider Miktarı
119 dükkândan	16.412 kuruş	Müderriş Mustafa Efendi'ye	740 kuruş
Han kirasından	4.000 kuruş	Medrese müezzinine	200 kuruş

Kavvam Hamamı kirasından	2.300 kuruş	ﻣﻌﻴﻴﻨﻰ Camii müezzine	200 kuruş
Cami Hamamı kirasından	1.663 kuruş	ﻣﻌﻴﻴﻨﻰ Camii müezzine	150 kuruş
Hacı Receb Hamamı kirasından	937 kuruş 20 para	Cabi ücreti	300 kuruş
Tarla hasılatından	1.100 kuruş	Mütevelli ücreti	3.000 kuruş
Tuzla hasılatından	1.500 kuruş	Evlad-ı vakfa verilen	3.000 kuruş
Bağların vesaire kirasından	150 kuruş	Medresedeki talebelere (...)	8.094 kuruş
Bahçe hasılatından	225 kuruş	Mübarek geceler ve (...) ekmeğe	500 kuruş
		Han masrafları	340 kuruş
		Hamam masrafları	1.123 kuruş
		ﻣﻌﻴﻴﻨﻰ Camii masrafı	800 kuruş
		Talebeler için satın alınan revgan-ı zeyt	170 kuruş
		Hücreler için satın alınan hasır	150 kuruş
		Caminin mefruşat ve (...) masrafları	7.200 kuruş
		Muharrir maaşı ve muhasebe harcı	1.575 kuruş
Toplam Gelir	28.287 kuruş 20 para	Toplam Gider	27.542 kuruş

Kaynak: (BOA, EV.d, 17169, s. 2-3)

Tablo 6'da da görüldüğü üzere vakfın çok sayıda gelir getiren taşınmaz mülkü bulunmaktaydı. Bunlar arasında dükkân, han, hamam, tarla, tuzla, bağ ve bahçe gibi mülkler vardı. Vakfın 1860-1861 yılındaki toplam geliri 28.287 kuruş 20 para idi. Bu gelirin büyük bir kısmı 119 dükkândan elde edilmiştir. Dükkânlardan elde edilen gelir 16.412 kuruştur. Deftere bakıldığında vakfa ait başka dükkânların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bunlar boş olduğu için vakıf için herhangi bir gelir getirmemiştir. Vakfın dükkânlardan sonra en önemli gelir kaynakları han ve hamamlardır. Han kirasından 4.000 kuruş elde edilirken Kavvam, Cami ve Hacı Receb Hamamlarının kirasından toplamda 4.900 kuruş 20 para gelir gelmiştir. Tuzla ve tarla hasılatı da vakfın önemli gelirleri arasında yer almıştır. Tuzla hasılatı 1.500 kuruş iken tarla hasılatı 1.100 kuruş tutmuştur. Vakfın en az gelir getiren taşınmaz mülkleri bağ ve bahçelerdir. Bahçe hasılatı 225 kuruş, bağların kirası da 150 kuruş gelir getirmiştir. Vakfın toplam giderleri ise 27.542 kuruş idi. Vakıf giderlerinin bir kısmını görevlilere ödenen ücretler oluşturmaktaydı. Vakıf bünyesinde mütevelli, müderris, müezzin ve câbî gibi görevliler çalışmaktaydı. Bunlar içerisinde en yüksek ücret 3.000 kuruş ile mütevelliye ödenmiştir. Müezzin ve câbînin aldığı ücret diğerlerine göre biraz daha düşük olmuştur. Vakfın giderleri arasında cami, han ve hamam gibi yapıların masrafları, medresedeki talebelerin ihtiyaçları, evlad-ı vakfa verilen ücret ile muharrir maaşı ve muhasebe harcı yer almaktaydı. Giderler gelirlerden çıkarıldığında vakfın 745 kuruş 20 para fazlasının olduğu anlaşılmaktadır. Fazla kalan miktar evlatlar arasında taksim edilmiştir.

#### 4.2. Hanu's-Sebil Vakfı

Hanu's-Sebil Vakfı'nın 1860-1861 yılında tarla hasılatından 91 kuruş, bağların kirasından 5 kuruş ve 15 dükkândan da 2.640 kuruş olmak üzere toplamda 2.736 kuruş geliri vardı. Ancak defterdeki bilgilere bakıldığında tarla ve bağlardan elde edilen gelirin hesaba dahil edilmediği ve

sadece dükkânların gelirinin hesaplandığı tespit edilmiştir. Bundan dolayı defterde vakfın toplam geliri 2.736 kuruş yerine 2.640 kuruş olarak kaydedilmiştir. Vakfın giderleri ise 100 kuruşu mütevelliyeye, 50 kuruşu câbiye, 100 kuruşu loğkeşana, 2.300 kuruşu vakfın masraflarına, 182 kuruş 20 para da muharrir maaşı ve muhasebe harcına olmak üzere toplamda 2.732 kuruş 20 para tutmaktaydı. Görüldüğü üzere vakıf giderlerinin büyük bir kısmını vakfın masrafları oluşturmaktaydı. Defterde vakfın 92 kuruş 20 paralık bir borcunun olduğu kaydedilmesine rağmen gelir ve giderlerine bakıldığında 3 kuruş 20 paralık bir fazlasının olduğu anlaşılmaktadır (BOA, EV.d, 17169, s. 5).

#### 4.3. Hüsrev Paşa Vakfı

Hüsrev Paşa Vakfı, Van sancağında bulunmaktaydı. Bu vakıf, adını 1526-1586 yılları arasında altı kez Van Beylerbeyliği görevini yapan Hüsrev Paşa'dan almıştır. Hüsrev Paşa, eğitim, kültürel, sosyal ve ekonomi gibi alanlarda Van'ın gelişmesini sağlayan birçok vakıf eserini bir külliye şeklinde inşa ettirmiştir. Kurduğu vakfın tevliyet ve tasarruf vazifesini hayatta olduğu sürece kendisi üstlenmiştir. Vefat ettikten sonra ise bu vazifeyi evladiyet yani erkek veya kız evlatlarının büyüklerinden en salih olanına verilmesini istemiştir. Şayet çocuklarının nesli kesilirse tevliyetin dindar olan azatlıları ve onların evlatlarına verilmesini, bunlardan da kimse hayatta kalmaz ise Van valisinin kararı doğrultusunda hareket edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Ağaoğlu, 2021, s. 49-50). Bu vakfın adının defterde yer almasının sebebi muhtemelen Siirt ile ilgili bilgiler içermesinden kaynaklanmaktadır. Defterdeki bilgilere göre Hüsrev Paşa Vakfı'nın 1860-1861 yılındaki geliri Siirt sancağına tabi Şirvan kazası dahilindeki Simhor köyünün bedeli olan 6.375 kuruştan oluşmaktaydı. Vakfın giderleri ise 4.693 kuruş 30 para tutmuştu. Bunun 3.100 kuruşu cami masraflarına, 1.593 kuruş 30 para da muharrir maaşı ve muhasebe harcına ödenmiştir. Vakfın 1.681 kuruş 10 para fazlası vardı (BOA, EV.d, 17169, s. 3).

#### Sonuç

1860-1861 yılına ait kayıtları ihtiva eden 17169 numaralı evkaf defterinde 32 vakfın bulunduğu belirlenmiştir. Bunlardan 31'i Siirt merkez kazada yer alan vakıflardı. Defterdeki bir diğer vakıf ise Van sancağı vakıflarından olan Hüsrev Paşa Vakfı'ydı. Bu vakfın defterde yer almasının sebebi kuvvetle muhtemel gelirinin Siirt'in Şirvan kazasına bağlı Simhor köyü bedelinden oluşmasıydı. Siirt merkez kazadaki 31 vakıftan 29'u cami ve mescit vakfı idi. Geriye kalan iki vakıftan biri Hacı Hüseyin ve Hacı Receb Ağa Vakfı iken diğeri ise Hanu's-Sebil Vakfı'ydı. Bu 31 vakıf içerisinde en yüksek gelir 28.287 kuruş 20 para ile Hacı Hüseyin ve Hacı Receb Ağa Vakfı'na aitti. En düşük gelire sahip vakıf ise 36 kuruş 20 para ile Pec Mescidi Vakfı idi. Siirt merkez kazadaki vakıfların gelirlerinin büyük bir kısmı taşınmaz mülklerden elde edilmiştir. Vakıfların gelirlerini oluşturan taşınmazlar arasında tarla, bağ, bahçe, dükkân, ahır, harman, han, hamam, hane ve tuzla gibi çeşitli mülkler bulunmaktaydı.

Vakıf giderlerinin bir kısmını vakfın bünyesinde çalışan görevlilere ödenen ücretler oluşturmaktaydı. Siirt'teki vakıflarda mütevellî, imam-ı evvel, imam-ı sani, hatip, câbî, ferrâş, müezzin, vaiz ve loğkeşan gibi kimseler görev yapmıştır. Bazı vakıflarda bir çalışanın iki vazifeyi birden üstlendiği tespit edilmiştir. Nitekim Şeyh Halef Mescidi ve Fahr Mescidi Vakıflarında ferrâş ve müezzinlik vazifelerini bir kişi üstlenmiştir. Görevlilerin almış oldukları ücretler vakıftan vakıfa değişmekteydi. Bu durum muhtemelen vakfın gelirinin çokluğu veya azlığı ile ilgili bir durumdu. Mesela 1860-1861 yılında Hacı Hüseyin ve Hacı Receb Ağa Vakfı'nda görev yapan mütevellinin ücreti 3.000 kuruş iken aynı yıl Nebi Mescidi Vakfı'ndaki mütevellî 50 kuruş ücret almaktaydı. Benzer bir şekilde 1860-1861'de Ulu Camii Vakfı'nda imam 500 kuruş alırken aynı yıl Seyyad Mescidi Vakfı'nda imamın aldığı ücret 10 kuruştur. Görevlilere verilen ücretin yanı sıra cami masrafları da vakıf giderleri arasında önemli bir yer tutmaktaydı. Cami ve mescit vakıflarının giderleri arasında kandil, kömür, ibrik, hasır, kilim ve revgan-ı zeyt gibi ihtiyaçlar da yer almaktaydı.

Siirt merkez kazadaki 31 vakfın gelir ve giderlerine bakıldığında bunlardan 13'ünün kar ettiği, 6'sının zarar ettiği tespit edilmiştir. 12 vakfın ise gelir ve giderleri birbirine eşit olmuştur. Bazı vakıfların gelir veya giderlerinde hesap hatalarının olduğu belirlenmiştir. Bu durum muhtemelen kaydı tutan görevlinin hesapları yanlış tutmasından kaynaklanmıştır.

**Kaynakça****Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)**

BOA, EV.d. (Evkaf Defterleri). Defter No: 17169. 1 Şevval 1278 (1 Nisan 1862).

BOA, A.MKT. (Sadâret Mektubî Kalemi Evrakı). Dosya No: 103, Gömlek No: 64. 29 Zilhicce 1263 (8 Aralık 1847).

**Salnâmeler**

1266/1850 Tarihli Devlet Salnâmesi.

1269/1853 Tarihli Devlet Salnâmesi.

1278/1861 Tarihli Devlet Salnâmesi.

1285/1868 Tarihli Devlet Salnâmesi.

**Araştırma Eserler**

Ağaoğlu, S. (2021). Van'da bulunan Osmanlı vakıfları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, 43-68.

Akman, E. (2020). Tanzimat sonrasında Siverek'teki vakıflar ve mahkemelere yansıyan problemleri. *Vakıflar Dergisi*, 53, 133-145. <https://doi.org/10.16971/vakiflar.621970>

Ayhan, R. (2022). *19. yüzyılın ikinci yarısında Siirt (1847-1900)* (1. baskı). Gece Kitaplığı Yayınları.

Azimli, M. (2007, Eylül 19-20-21). *İlk fethinden Osmanlı'ya Siirt'in siyasi tarihi*. Uluslararası Siirt Sempozyumu Bildirileri, Siirt, Türkiye.

Baykara, T. (1988). *Anadolu'nun tarihi coğrafyasına giriş I: Anadolu'nun idari taksimatı* (1. baskı). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Bizbirlik, A. (2002). *16. yüzyıl ortalarında Diyarbakır beylerbeyliği'nde vakıflar (972 Tahriri Işığında)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Cin, H. ve Akgündüz, A. (2017). *Türk hukuk tarihi*. Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Çadırcı, M. (2013). *Tanzimat döneminde Anadolu kentlerinin sosyal ve ekonomik yapısı* (3. baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çelik, A. (2012). *Siirt ve çevresindeki ziyaret yerleri* (Tez No. 327959) [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Çelik, K. (2013). R.1284/M. 1868-1869 tarihli muhasebe-i evkâf-ı hümayun defteri'ne göre Mamuratülaziz vakıfları. *Vakıflar Dergisi*, 40, 143-162.

Demlikoğlu, U. (2018). 1526 tarihli tahrir defterine göre Siirt vakıfları. *Asia Minor Studies*, 6 (12), 91-105. <https://doi.org/10.17067/asm.412663>

Devellioğlu, F. (2015). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat* (31. Baskı). Aydın Kitabevi Yayınları.

Doğan, C. (2010). Bedirhan Bey isyanı, Tanzimat'ın Diyarbakır çevresinde uygulanmasına karşı bir tepki hareketi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 15-38.

Durma, A. (2014). *Evlialar şehri Siirt*. Erol Ofset Matbaacılık Yayıncılık.

Genç, M. (2014). Klasik Osmanlı sosyal-iktisadi sistemi ve vakıflar. *Vakıflar Dergisi*, 42, 9-18.

Göyünc, N. (1969). Diyarbakır beylerbeyliği'nin ilk idari taksimatı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 23, 23-34.

Göyünc, N. (1991). *XVI. yüzyılda Mardin sancağı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Günay, H. M. (2012). Vakıf. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 42, s. 475-479). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kazıcı, Z. (2014). *Osmanlı'da vakıf medeniyeti*. Kayıhan Yayınları.



- Kılıç, O. (1997). *XVI. ve XVII. yüzyıllarda Van 1548-1648*. Van Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları.
- Kılıç, O. (2001). Van eyaleti'ne bağlı sancaklar ve idari statüleri 1558-1740. *Osmanlı Araştırmaları*, 21 (21), 189-210.
- Köprülü, F. (1942). Vakıf müessesesinin hukuki mahiyeti ve tarihi tekamülü. *Vakıflar Dergisi*, 2, 1-35.
- Küçükaşçı, M. S. (2000). İmam. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 22, s. 178-181). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, G. (2017). *Osmanlı şehirciliği ve vakıflar* (1. baskı). Yeditepe Yayınevi.
- Özgen, N. ve Karadoğan, S. (2009). Siirt şehrinin kuruluşu ve gelişimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 61-81.
- Öztürk, N. (1983). *Menşe'i ve tarihi gelişimi açısından vakıflar* (1. baskı). Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Öztürk, N. (1995). Evkâf-ı hümayun nezâreti. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 11, s. 521-524). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü III*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü* (3. Baskı). Yargı Yayınevi.
- Paydaş, K. (2007, Eylül 19-20-21). *Selçuklular döneminden Safeviler'e ortaçağda Siirt. Uluslararası Siirt Sempozyumu Bildirileri*, Siirt, Türkiye.
- Seçkin, B. S. (2006). *Başlangıçtan günümüze Siirt tarihi* (2. Baskı). İstanbul Siirtliler Derneği Yayıncılık.
- Siirt il yillığı*. (1967). (1. Baskı). Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii.
- Siirt il yillığı*. (1973). (1. Baskı). Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii.
- Siirt'te tespiti ve tescili yapılmayan kültür varlıkları*. (2013). Siirt Valiliği Kültür Yayınları.
- Tuncel, M. (1992). Bitlis. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 6, s. 225-228). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tuncel, M. (2009). Siirt. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 37, s. 173-175). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uluçam, A. (2012). Siirt ulucamii. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 42, s. 113-114). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazıcı, T. ve İpşirli, M. (1995). Ferrâş. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 12, s. 408-409). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yediyıldız, B. (1983). Vakıf ıstılahları lügatçesi. *Vakıflar Dergisi*, 17, 55-60.
- Yediyıldız, B. (2012). Vakıf (tarih). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 42, s. 479-486). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yılmazçelik, İ. (2014). *XIX. yüzyılın ilk yarısında Diyarbakır 1790-1840* (2. baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yılmazçelik, İ. (1996). XVIII. yüzyıl ile XIX. yüzyılın ilk yarısında Diyarbekir eyaleti'nin idari yapısı ve idari teşkilatlanması. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 18 (29), 217-232.

### **Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı**

Araştırmacı, çalışmanın verilerinin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala gerekli dikkat ve özeni göstermiştir.

### **Yazarların Makaleye Katkı Oranları**

Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

### **Çıkar Beyanı**

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

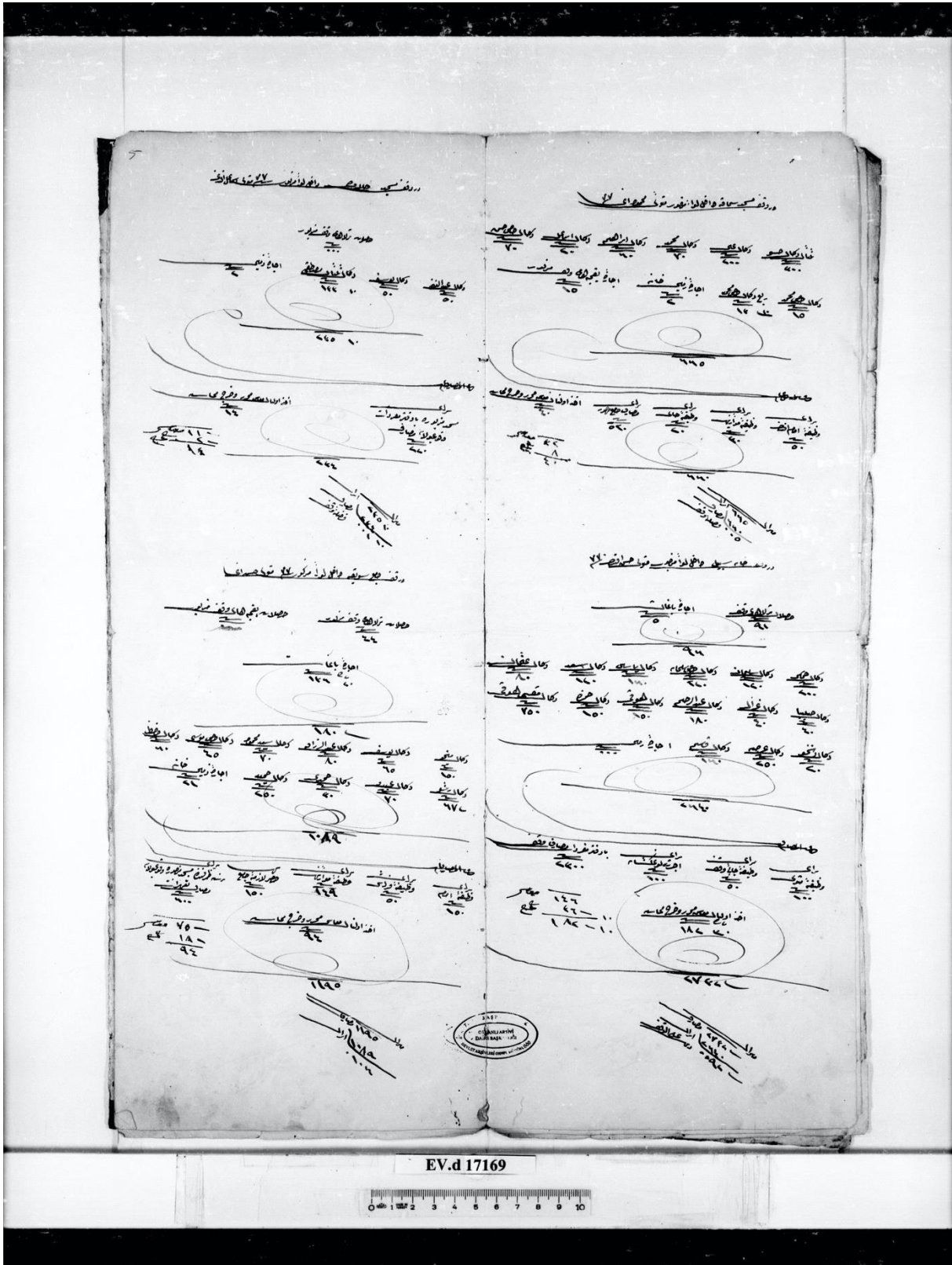
**Ekler****Ek Tablo 1.** Siirt Vakıflarının Toplam Gelir ve Giderleri (1860-1861)

No	Vakfın Adı	Gelir	Gider	Fazla (+)/ Borç (-)
1	Hacı Hüseyin ve Hacı Receb Ağa	28.287 kuruş 20 para	27.542 kuruş	+745 kuruş 20 para
2	Ulu Camii (Câmi-i Kebîr)	6.948 kuruş 20 para	6.672 kuruş	+276 kuruş
3	Sûk Camii	5.655 kuruş 20 para	5.827 kuruş 30 para	-171 kuruş 30 para
4	Şeyh Halef Mescidi	3.702 kuruş	3.702 kuruş	0
5	Hanu's-Sebil Vakfı	2.736 kuruş	2.732 kuruş 20 para	+3 kuruş 20 para
6	Hıdırı'l-Ahdar Camii	1.437 kuruş 30 para	1.437 kuruş 30 para	0
7	Ayn Salib Camii	1.152 kuruş 20 para	1.161 kuruş 20 para	-9 kuruş
8	Süveyka Camii	1.089 kuruş	1.195 kuruş	-106 kuruş
9	Sımmaka Mescidi	765 kuruş 10 para	660 kuruş	+105 kuruş 10 para
10	<del>10</del> Camii	397 kuruş 30 para	397 kuruş 30 para	0
11	Muallak Mescidi	397 kuruş	341 kuruş	+56 kuruş
12	Nebi Mescidi	387 kuruş 20 para	387 kuruş 20 para	0
13	Fahr Mescidi	333 kuruş 10 para	331 kuruş 10 para	+2 kuruş
14	Hacı İsmail Mescidi	327 kuruş	327 kuruş	0
15	Ayn/Uveyn Durra Camii	296 kuruş 20 para	322 kuruş 10 para	-25 kuruş 10 para
16	Hellava Mescidi	235 kuruş 10 para	234 kuruş	+1 kuruş 10 para
17	Şeyh Mahmud Birzükak Camii	227 kuruş 20 para	226 kuruş	+1 kuruş 20 para
18	Şeyh Muhammed Mescidi	220 kuruş 10 para	225 kuruş	-4 kuruş 30 para
19	Baa Mescidi	185 kuruş	185 kuruş	0
20	Şeyh Halil Mescidi	161 kuruş	142 kuruş 30 para	+18 kuruş 10 para
21	Dinari Mescidi	159 kuruş	108 kuruş 20 para	+50 kuruş 20 para
22	Şeyh Nakkaş Camii	156 kuruş	153 kuruş	+3 kuruş
23	Şeyh Neccar Mescidi	152 kuruş	152 kuruş	0
24	Ferec Mescidi	135 kuruş	135 kuruş	0
25	Şeyh Said Mescidi	120 kuruş	120 kuruş	0
26	Sevinci Mescidi	111 kuruş	103 kuruş	+8 kuruş
27	Şeyh Davud Mescidi	103 kuruş	100 kuruş	+3 kuruş
28	Berğus/Berğavs Mescidi	78 kuruş	80 kuruş	-2 kuruş
29	Uryan Mescidi	60 kuruş	60 kuruş	0
30	Seyyad Mescidi	47 kuruş 20 para	47 kuruş 20 para	0
31	Pec Mescidi	36 kuruş 20 para	36 kuruş 20 para	0

**Ek Tablo 2.** Siirt Vakıflarında Görev Yapan Mütevellilerin İsimleri (1860-1861)

No	Vakfın Adı	Mütevellisi	No	Vakfın Adı	Mütevellisi
1	Hacı Hüseyin ve Hacı Receb Ağa	Hamed Ağa	17	Şeyh Mahmud Birzukak Camii	Molla Musa
2	Ulu Camii (Câmi-i Kebîr)	Abdurrezzak	18	Şeyh Muhammed Mescidi	Molla Musa
3	Sûk Camii	Abdulaziz Efendi	19	Baa Mescidi	Mahmud
4	Şeyh Halef Mescidi	Hasan Efendi	20	Şeyh Halil Mescidi	Merhemo
5	Hanu's-Sebil Vakfı	Hasan Efendi	21	Dinari Mescidi	Abdurrezzak
6	Hıdırı'l-Ahdar Camii	Hasan Efendi	22	Şeyh Nakkaş Camii	Ali
7	Ayn Salib Camii	Hasan Efendi	23	Şeyh Neccar Mescidi	Mahmud Ağa
8	Süveyka Camii	Hasan Ağa	24	Ferec Mescidi	Mustafa Efendi
9	Sımmaka Mescidi	Mahmud Ağa	25	Şeyh Said Mescidi	Heşino
10	<del>Şeyh</del> Camii	Ömer Efendi	26	Sevinci Mescidi	Heşino
11	Muallak Mescidi	Hasan	27	Şeyh Davud Mescidi	Şeyh Süleyman
12	Nebi Mescidi	Osman	28	Berğus/Berğavs Mescidi	Ali
13	Fahr Mescidi	Hasan Efendi	29	Uryan Mescidi	Abdullah
14	Hacı İsmail Mescidi	Hasan	30	Seyyad Mescidi	İsmail Ağa
15	Ayn/Uveyn Durra Camii	Yusuf	31	Pec Mescidi	Abdulhamid
16	Hellava Mescidi	İsmail Efendi			

Ek Resim 1. 17169 Numaralı Evkaf Defterinden Bir Belge Örneği





## **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**

### **Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları**

#### **Amaç ve Kapsam**

- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, uluslararası hakemli bir dergidir. Yılda 4 sayı (Mart, Haziran, Eylül, Aralık) yayımlanır.

- Derginin yayın dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce, Arapça, Almanca, Fransızca, Rusça ve Farsça gibi dillerde yazılan makaleler de kabul edilmektedir. Bu dillerin dışında yazılmış makalelerin kabulü Yayın Kurulunun kararına bağlıdır.

- Dergide, sosyal bilimlerin tüm alanlarıyla ilgili özgün bilimsel çalışmalar yayımlanmaktadır. Dergiye gönderilen makalelerin daha önce başka bir yayın organında yayımlanmamış, yayımlanmak üzere kabul edilmemiş veya eş zamanlı olarak başka bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.

- Bilimsel toplantılarda sunulan bildirimler, daha önce bildiri kitapçığında veya başka bir dergide yayımlanmamışsa Yayın Kurulu tarafından değerlendirmeye alınabilir. Her ne sebeple olursa bildiri kitapçığında ya da başka bir yayın organında yayımlanan yazılar yayımlanmaz. Yayın Kurulu üyeleri ve editöryal ekip, gönderilen yazıların daha önce başka bir yayın organında yayımlanıp yayımlanmadığını araştırmak mecburiyetinde değildir. Söz konusu durumun etik sorumluluğu makale yazar veya yazarlarına aittir.

#### **Araştırma Bütünlüğü ve Yazar Sorumlulukları**

-Farklı disiplinlerin ve yayın biçimlerinin farklı normlara sahip olduğunu kabul etmekle birlikte dergimize gönderilen makalelerde bir takım şartlar aramaktayız. Bunlar:

- \* Araştırma uygulamasında titizlik, dürüstlük ve mükemmellik,
- \* Araştırmadaki tüm katılımcılara ve konulara özen ve saygı,
- \* Şeffaflık ve açık iletişim,
- \* Araştırma yöntemi,
- \* Konu bütünlüğü,
- \* Bilimsel özgünlük,
- \* Bilim alanı ile ilgili terim bilgisi kullanımındaki hakimiyet,
- \* Konuyla ilgili eski ve yeni çalışmaları görebilmek,
- \* Yararlanılan kaynaklarda uygunluk ve yeterlilik,
- \* Değerlendirme yapabilme ve sonuca ulaşabilme,
- \* Alanına katkı sağlama,
- \* Dil hâkimiyeti/anlaşılabilirlik ve akıcılık,

-Ayrıca yazarlar aşağıda yer alan hususları kabul etmiş olurlar:

\* Yazarlar derginin yayın politikasına, etik ve yazım kurallarına uymakla yükümlüdürler.

\* Yazarlar yayın sürecinde editör ve hakemlerin önerileri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapmayı kabul etmelidirler. Bu bağlamda yazar veya yazarlar, kendisine yapılan önerileri kabul etmezse söz konusu makale reddedilecektir.

\* Ortak yazarlı makalelerde, diğer yazarlara ulaşılamaması durumunda sorumlu yazar bütün sorumluluğu kabul etmiş sayılır.

\* Dergimizde yayımlanmış makalelerin diğer çalışmalarda kullanılması, sadece atıf verilmesi halinde mümkündür.

\* Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, gönderilen yazılarda düzeltme yapmak, yazıları yayımlamak ya da yayımlanmamak hakkına sahiptir.

\* Yayımlanması için Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'ne gönderilen yazıların telif hakları dergiye devredilmiş olur. Dergi yönetiminden izin alınmaksızın başka bir yayın organında bu yazılar yayımlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

\* Yayımlanan makaleler için yazara/yazarlara telif ücreti ödenmez. Ayrıca yazardan/yazarlardan makale başvuru ücreti ve yayın ücreti alınmaz.

\* Dergide yayımlanan yazıların hukuksal, bilimsel ve etik sorumluluğu yazara/yazarlara aittir. Yayın Kurulu ve editöryal ekip doğabilecek herhangi bir yasal yükümlülük kabul etmez.

\* ULAKBİM TR Dizin kuralları gereği makalelerde yer alan tüm yazarların ORCID numaralarının makalenin son şekline eklenerek gönderilmesi gerekmektedir.

### **Makale Gönderme**

- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'ne makale göndermek isteyen yazarların <http://dergipark.gov.tr/yyusbed> veya <http://www.yyusbedergisi.com/> adresine üye olarak makalelerini sisteme yüklemeleri gerekmektedir. Sistemde yazara/yazarlara ve makaleye ait bilgilere eksiksiz yer verilmelidir. Ancak makale sistem üzerinden hakemlere gönderildiği için sisteme yüklenen makale dosyasında yazarın/yazarların kimliğini belli eden bilgiler bulunmamalıdır. Makalenin hakem süreci tamamlandıktan sonra yazarla/yazarlarla ilgili bilgiler sistemden alınarak makaleye eklenecektir.

- Makalenin, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin web sitesine gönderilmesi, yayımı için başvuru olarak kabul edilir ve yazının değerlendirme süreci başlatılır. Birden fazla yazarlı makalelerde, yazarların telif haklarını makaleyi sisteme yükleyen yazara devrettikleri kabul edildiğinden, Yayın Kurulu yazarların her birinden telif hakkı talebinde bulunmaz. Bu konuda sorumluluk, makaleyi sisteme yükleyen yazara aittir.

- Dergiye gönderilen makale, daha önce sempozyum/kongrede sunulan bir bildiri ise veya tezden üretilmişse bu durum çalışmada mutlaka belirtilmelidir.

### **Editöryal Süreç**

- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi olarak objektif, bağımsız yayın politikasına önem vermekteyiz. Dergiye gönderilen makaleler ilk olarak dergi editörleri tarafından ön incelemeden geçirilir. Bu aşamadan sonra editörler ve Yayın Kurulu tarafından makalenin, derginin yayın ilkelerine uygunluğu incelenir ve uygun görülenler alan editörlerine atanır. Bunun yanında dergi yayın ilkelerine uymayan makaleler kesinlikle reddedilir. Alan editörleri makaleleri alana katkısı yönünden inceler ve makalenin değerlendirmeye alınıp alınmaması konusunda görüş bildirirler.

- Editör(ler) makalelerin uygunluğuna ve yayımına karar verirken yazarın/yazarların ırkı, cinsiyeti, inancı, uyruğu gibi etkenleri değil, derginin yayın politikasını ve bilimsel hassasiyeti göz önünde bulundurur. Ayrıca editör(ler) aşağıdaki hususlardan sorumludur:

- \* Okuyucu ve yazarların ihtiyaçlarını karşılamaya gayret edilmelidir.
- \* Dergiyi sürekli geliştirmeye çalışılmalıdır.
- \* Akademik ilkelerin bütünlüğünü korumaya özen gösterilmelidir.
- \* Gerekteğinde düzeltmeler, açıklamalar, geri çekme konularında inisiyatif alınmalıdır.
- \* Yazarlara her konuda rehberlik edilmelidir.
- \* Dergideki hakem değerlendirmelerinin adil, tarafsız ve zamanında yapılması sağlanmaya çalışılmalıdır.

### **Hakem Süreci**

- Hakem süreci, yayınlarmızın standartlarını korumak için kritik öneme sahiptir. Dergi olarak çift taraflı kör hakemlik prensibine bağlı olmakla beraber;

\* Tüm yayınlarmıza titiz, adil ve etkili hakem değerlendirmesini kolaylaştırmak için destek sağlamayı hedefliyoruz,

\* Editörlerimizi ve hakemlerimizi hakemlik ile ilgili en iyi uygulama yönergelerine aşina olmaları ve bunlara uygun davranmaları için teşvik etmeyi amaçlıyoruz.

- Gizliliğin değerlendirme sürecinin bir parçası olması ilkesi ile hakem değerlendirme sürecinde yazarların ve hakemlerin gizliliğini korumak için tavizsiz bir ilke ile hareket ediyoruz. Bu bağlamda, hakemler ve yazar(lar) birbirlerini asla tanımazlar.

- Ayrıca hakem sürecinde aşağıdaki hususlara dikkat edilmektedir:

\* Hakemler gizlilik politikasına göre çalışırlar. Ulaştıkları bilgi ve değerlendirme sonuçlarını yazar dâhil üçüncü kişilerle paylaşamazlar.

\* Hakemler dergi yayın politikası ve yazım kurallarına göre tarafsız, adil ve yapıcı olmak üzere çalışırlar.

\* Hakemler, yazarlara önerilerde bulunarak hataların giderilmesine yardımcı olurlar.

\* Hakemlerin kendilerine gönderilen makaleleri belirtilen sürede değerlendirememeleri durumu varsa veya kendilerine iletilen yazılarda kendilerini yetersiz hissetmelerini gerektiren bir durum söz konusu ise bu hususta editörleri bilgilendirmelidirler.

- Hakem değerlendirmesi sonucu iki olumlu rapor alan makaleler yayımlanmaya hak kazanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde makalenin üçüncü bir hakeme gönderilmesi dergi editörlüğünün tasarrufundadır.

- Makaleyi değerlendirmeleri için hakemlere verilen süre 20 gündür. Ancak bu süre zarfında değerlendirmeyi tamamlamayan hakemlere 10 gün ek süre verilir. Ön incelemesi yapılıp editör, yayın kurulu, alan editörü ve hakem süreci aşamalarından geçen bir makalenin değerlendirme süreci yaklaşık 6-8 hafta sürebilir.

- Hakemlerden olumsuz rapor alan makaleler yayımlanmaz ve yazarına/yazarlarına iade edilmez.

- Yazarlar, hakemlerin ve Yayın Kurulunun eleştiri, öneri ve düzeltme taleplerini dikkate almak zorundadır. Kabul etmedikleri herhangi bir sorun varsa, gerekçelerine itiraz etme hakları vardır.

### **İntihal Politikası**

İntihal, yazarların çalışmalarında birisinin ifadelerini, keşiflerini veya düşüncelerini izinsiz veya referans vermeden, etik ve akademik bütünlüğü ihlal ederek kullanma şeklidir.

- Dergimiz, intihal olduğunu kabul etme konusunda aşağıda sıralanan temel ilkelere uyar:

\* Başka bir kişinin çalışmasını kaynak gösterilmeksizin kelimesi kelimesine alıntılama,

\* Kelimelerin bazılarını veya sırasını değiştirerek başka bir kişinin çalışmasını yeniden yorumlamak,

\* Birinin fikirlerini referans vermeden kullanma (Referanssız yeniden yazma),

\* Çevrimiçi kaynaklardan kaynak gösterilmeksizin kesme ve yapıştırma,

\* Birisinin yazılarını kendi çalışmalarının bir parçası olarak kullanmak.

- Yayınlarımızın hiçbirinde intihallere müsamaha gösterilmez ve kontrol etme hakkımızı da saklı tutarız. Bu bağlamda dergimize gönderilen makaleler intihal tespit programı olan *iThenticate* ile taranmaktadır. Benzerlik oranının yüksek çıkması durumunda makale reddedilir. Kabul edilen makaleler raporuyla birlikte hakemlere sunulmaktadır. Makaleler için %20 ve üzeri benzerlik oranları kabul edilmemektedir.

- Okuyucularımızdan, hakemlerden ve editörlerden, ilgili editöre başvurarak veya sbdergisi@yyu.edu.tr / yyu.sbe@yyu.edu.tr adreslerine e-posta göndererek intihal şüphelerini dile getirmelerini bekliyoruz.

### **Mükerrer Yayın**

- Bir eser veya bir eserin önemli bölümleri, eserin yazar veya yazarları tarafından birden çok kez yayımlandığında gereksiz yayın veya "kendiliğinden intihal" meydana gelir. Bu durum aynı veya farklı bir dilde olabilir. Tekrar Yayın / Duplication / Çoklu Yayın / Bilimsel Yanıltma, suçtur. TÜBİTAK Yayın Etik Kuruluna göre duplikasyon, aynı araştırma sonuçlarını birden fazla dergiye yayım için göndermek veya yayınlamaktır. Bir makale önceden değerlendirilmiş ve yayımlanmışsa bunun dışındaki yayınlar duplikasyon sayılır. Bu bağlamda editöryal ekip ve yayın kurulu olarak duplikasyona karşı olduğumuzu açıkça belirtiriz.

- Okuyucularımızdan, hakemlerden ve editörlerden, ilgili editörle iletişime geçerek veya sbdergisi@yyu.edu.tr / yyu.sbe@yyu.edu.tr adreslerine e-posta göndererek yinelenen veya gereksiz yayın şüphelerini dile getirmelerini bekliyoruz.

### **İnsan veya Hayvanlar Üzerinde Araştırma**

İnsanları veya hayvanları kapsayan araştırmalar, ilgili etik kurul(lar) tarafından onaylanmalıdır. Makaleler uluslararası etik ve yasal standartlara uygun olmalıdır. Ayrıca yazarların, insan katılımcılarının gizlilik haklarına saygı duymasını ve dergimize makale göndermeden önce yayınlamak için gerekli her türlü izni almaları gerekmektedir.

### **Açık Erişim Politikası**

- Dergimiz açık erişimi desteklemektedir. Açık erişim politikası gereğince, dergi sayıları ve makaleler derginin web sayfasında yer alır ve makalelerin tam metinlerine pdf dosyası olarak erişilebilir. Yayımlanmış makalelerin kişisel web sayfası ya da kurumsal arşivlerde saklanmalarına engel herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır.

### **Çeşitli Hususlar**

- Derginin her sayısı için yayımlanacak makale sayısı en fazla 15'tir (özel sayılarda bu rakam farklılık gösterebilir). Genel prensip olarak, yayınlanmasına karar verilen makaleler geliş tarihine göre derginin ilgili sayısına kabul edilir. Söz konusu sayı için makale sayısının 15'i aşması durumunda, sayıyı aşan makaleler bir sonraki sayıya devredilir. Ancak yayına kabul edilen tüm makaleler içinden, konusu itibariyle özgün olması dikkate alınarak ilgili sayıya dâhil edilecek makaleleri seçme hakkı editörlere aittir. Ayrıca makalelerin dergideki sıralaması da editörlerin tasarrufundadır.

- Bir takvim yılı içerisinde, aynı yazara ait en fazla bir tane makale (ortak yazarlı makaleler dâhil) yayımlanabilir.

- Burada belirtilmeyen hususlar için karar yetkisi, dergi Yayın Kuruluna aittir.

### **Yazım Kuralları**

-Yayımlanmak üzere Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'ne gönderilen makalelerin başında Türkçe "Öz" ve İngilizce "Abstract" mutlaka bulunmalıdır. Türkçe Öz, en az 150, en fazla 200 kelime ve tek paragraf olmalıdır. Öz içinde kaynak, şekil, çizelge vb. unsurlara yer verilmemelidir. Özetin altında en az 3, en çok 6 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir.

-Dergiye gönderilen makale öz, abstract, atıflar, kaynaklar ve ekler dâhil en az 4 bin, en fazla 10 bin kelime olmalıdır.

-Makalede atıf sistemi olarak APA 7 kullanılmalıdır. Kaynak gösteriminde dipnot kesinlikle kullanılmamalıdır. Sadece gerekli durumlarda açıklamalar için dipnota başvurulmalı ve dipnotlar numaralandırılmalıdır.

-İmla ve noktalama açısından, metnin gerektirdiği zorunlu haller dışında, Türk Dil Kurumunun güncel İmla Kılavuzu esas alınmalıdır.

-Dergi sistemine yüklenen makaleler Microsoft Word programında hazırlanmalı, aşağıdaki değerlere uygun bir biçimde düzenlenmelidir:

Kağıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Boşluk	2,5 cm
Alt Boşluk	2,5 cm
Sol Boşluk	2,5 cm
Sağ Boşluk	2,5 cm
Yazı Tipi	Times New Roman
Yazı Tipi Stili	Normal
Yazı Boyutu (Başlık ve Metin)	11
Yazı Boyutu (Özetler)	10
Yazı Boyutu (Dipnot)	9
Tablo-Grafik	10
Paragraf Aralığı	Önce 6 nk, sonra 0 nk
Satır Aralığı	Tek (1)

- Microsoft Word programında bulunmayan bir yazı tipinin (font) kullanıldığı çalışmalarda, makale ile birlikte font dosyası da sisteme yüklenmelidir.

- Makalelerde sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.

- Makale başlığı dâhil olmak üzere tüm alt başlıklar koyu ve başlıklardaki her bir kelimenin sadece ilk harfi büyük olmalıdır.

- Makalenin sonunda kaynakça bulunmak zorundadır. Yararlanılan kaynaklar, yazar soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmalıdır.

- Arapça, Farsça veya Rusça dillerinde yazılan makaleler için Latince kaynakça verilmesi zorunludur.

## Makale Şablonu

### Türkçe Başlık

Times New Roman, 11 punto, düz, kalın (bold), ortalı, her kelimenin ilk harfi büyük ve tek (1) satır aralığı olmalıdır.

### İngilizce Başlık

*Times New Roman, 11 punto, italik, kalın (bold), ortalı, her kelimenin ilk harfi büyük ve tek (1) satır aralığı olmalıdır.*

### Öz

Öz, makalenin ana kısımlarının (amaç, önem, yöntem, bulgular, tartışma, sonuç ve öneriler) kısa bir özetini içermelidir. Öz, en az 150, en fazla 200 kelimedenden oluşmalı ve tek paragraf olmalıdır. Times New Roman yazı karakteriyle 10 punto, düz, iki yana yaslı ve tek (1) satır aralığı olmalıdır.

**Anahtar Kelimeler:** En az 3, en fazla 6 olmalıdır. Özel isimlerden oluşan anahtar kelimelerin ilk harfleri büyük olmalı, diğer anahtar kelimeler ise küçük harfle başlatılmalı ve aralarına virgül konulmalıdır.

### Abstract

Abstract, Öz ile tutarlı olmalıdır. Öz için yukarıda belirtilen kurallar Abstract için de geçerlidir. Times New Roman yazı karakteriyle 10 punto, düz, iki yana yaslı ve tek (1) satır aralığı olmalıdır. Öz için aranan kelime sınırı Abstract için geçerli değil. Abstract da Öz gibi tek paragraftan oluşmalıdır.

**Keywords:** Keywords, Türkçe anahtar kelimeler ile uyumlu olmalıdır. Anahtar kelimeler için yukarıda verilen kurallar keywords için de geçerlidir.

### Giriş

Makalede Giriş başlığı numaralandırılmamalıdır. Giriş başlığından sonraki başlıklar ve alt başlıklar hiyerarşik olarak numaralandırılmalıdır. Başlıklarda ve alt başlıklarda her kelimenin ilk harfi büyük yazılmalıdır. Başlıklar ve bütün metin Times New Roman yazı karakteriyle olmalıdır. Ancak bazı çalışmalarda özel font kullanılmışsa bu fontlar da makale ile birlikte sisteme yüklenmelidir.

Giriş başlığı 11 punto, kalın (bold), düz, soldan 1,25 cm (bir TAB tuşu kadar) içeriden yazılmalıdır. Giriş başlığı öncesi 12 nk, sonrası 6 nk boşluk bırakılmalıdır.

Paragraflar öncesinde boşluk olmamalı, sonrasında 6 nk boşluk bırakılmalıdır. Paragraf başları soldan 1,25 cm (bir TAB tuşu kadar) içeriden ve iki yana yaslı olmalıdır. Tüm metinde satır aralığı "tek" olmalıdır. Sayfa kenar boşlukları "Normal" (alt, üst, sağ, sol 2,5 cm) olmalıdır.

### 1. Birinci Düzey Başlık

Birinci düzey başlıklar; 11 punto, düz, kalın ve soldan 1,25 cm (bir TAB tuşu kadar) içeriden yazılmalıdır. Her kelimenin ilk harfi büyük olmalıdır. Birinci düzey başlık öncesi 12 nk, başlık sonrası 6 nk boşluk bırakılmalıdır. Gerekliği kadar birinci düzey başlık kullanılabilir.

Paragraflar öncesi boşluk olmamalı, paragraflar sonrası 6 nk boşluk bırakılmalıdır. Metin, Times New Roman yazı karakteri, 11 punto, düz ve iki yana yaslı olarak yazılmalıdır.

### 1.2. İkinci Düzey Başlık

İkinci düzey başlıklar; 11 punto, italik, kalın ve soldan 1,25 cm (bir TAB tuşu kadar) içeriden olmalıdır. Her kelimenin ilk harfi büyük yazılmalıdır. İkinci düzey başlık öncesi 12 nk, başlık sonrası 6 nk boşluk bırakılmalıdır. Gerekliği kadar ikinci düzey başlık kullanılabilir.

Paragraflar öncesi boşluk olmamalı, paragraflar sonrası 6 nk boşluk bırakılmalıdır. Metin, Times New Roman yazı karakteri, 11 punto, düz ve iki yana yaslı olarak yazılmalıdır.

### 1.2.1. Üçüncü Düzey Başlık

Üçüncü düzey başlıklar; 11 punto, italik ve soldan 1,25 cm (bir TAB tuşu kadar) içeriden olmalıdır. Her kelimenin ilk harfi büyük yazılmalıdır. Üçüncü düzey başlık öncesi 12 nk, başlık sonrası 6 nk boşluk bırakılmalıdır. Gerekliği kadar üçüncü düzey başlık kullanılabilir.

Paragraflar öncesi boşluk olmamalı, paragraflar sonrası 6 nk boşluk bırakılmalıdır. Metin, Times New Roman yazı karakteri, 11 punto, düz ve iki yana yaslı olarak yazılmalıdır.



## **Alıntılar**

Doğrudan aktarmalarda alıntı, ana düşünce, biçim ve içerik yönünden değiştirilmeden çalışmada yer alır. 40 kelimedenden daha kısa olan alıntılar tırnak işareti (“”) içinde ve normal satır aralıklarıyla yazılır. Orijinal kaynak üç nokta içermedikçe, alıntının başına ve/veya sonuna üç nokta eklenmemelidir.

Metin içinde verilecek olan alıntılar çift tırnak içinde verilmelidir (Bkz. Alıntı 1.) ve (Bkz. Alıntı 2). Ancak alıntı yapılan metnin orijinalinde çift tırnak içinde verilmiş ifadeler var ise bu aktarmalar tek tırnak işaretleri içinde gösterilmelidir. (Bkz. Alıntı 1. , Alıntı 2. ve Alıntı 3.) Tırnak işaretleri kapatılırken alıntı içinde orijinal metnin parçaları olan noktalama işaretleri kullanılmalıdır; orijinal metnin parçaları olmadığı durumlarda sadece nokta ve/veya virgül kullanılmalıdır.

### **Alıntı 1:**

Yazar bu konuyla ilgili olarak kitabında, “Kendi yaratıcılığını değerlendirirken daima alçakgönüllü davranan Çehov, kendisini yenilik yapan bir kişi olarak tanımlamıştır: ‘...Benim tarafımdan yazılmış her şey beş - on yıl sonra unutulacak, ama benim tarafımdan açılan yol sapasağlam kalacaktır - benim hizmetim bundadır...’” (Özkaya, 1977, s. 164) ifadelerine yer vermektedir.

### **Alıntı 2:**

Asma (2004) şu açıklamada bulunmuştur: “Bir yazar olarak hikayeci kimliğinin altında ‘az sözde çok anlam’ yatar ....” (s. 13).

### **Alıntı 3:**

Miele (1993) şunu bulmuştur: Daha önceki çalışmalarda doğrulanmış olan ‘plasebo etkisi’, davranışlar bu şekilde incelendiğinde ortadan kaybolmuştur. Dahası, bu davranışlar asla tekrar sergilenmemiştir, hatta reel ilaçlar verildiğinde bile. Daha önceki araştırmalarda sonuçların plasebo etkisine atfedilmesinde gereğinden erken davranıldığı çok açıktır (s. 112).

40 kelime ve daha uzun alıntılar, sıkıştırılmış paragraf şeklinde blok alıntı olarak biçimlendirilir. Bu amaçla, blok biçimindeki alıntı yeni satırdan başlamalı ve her iki taraftan, soldan ve sağdan, girinti oluşturulacak şekilde 1.25 cm içeriden yazılır. Alıntının tamamı tek satır aralığı ile yazılmalıdır. Blok alıntılar için tırnak işaretleri kullanılmaz. Blok alıntı içindeki her türlü alıntılama çift tırnak işaretleri ile belirtilmelidir.

### **Blok Alıntı:**

Eski şiirin, Tanzimat’tan sonra üzerinde en fazla durulan ve tenkit edilen tarafı, şüphesiz ki, hayal dünyasıdır. Şiirimizde birdenbire bir bütün halinde görülen ve o kadar zevk değişikliğine rağmen asırlarca devam eden bu hazır hayallerin, değişmez sembolü ve çok renkli hususi bir dil yarattığı muhakkaktır. Fakat daha dikkate değer tarafı mücerret dille muayyen bir güzelliğin muayyen bir şekilde övülmesi, hattâ muayyen bir aşk tarzını bize vermesidir (Tanpınar, 1988, s. 5-6).

## **Tablo, Şekil ve Görseller**

Tablolar ve şekiller ilgili metnin içinde yer almalıdır. Bütün tablo ve şekiller ayrı ayrı ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Bunlara metin içinde (Tablo 1), (Şekil 1) şeklinde atıfta bulunulmalıdır. Her bir tablo ve şekil için uygun bir kısa tanım kullanılmalı ve tanım Tablo/Şekil başlığının altında, tablonun/şeklin üstünde olmalıdır. Ayrıca tablo veya şekil bir başka kaynaktan alındıysa kaynak bilgisine de yer verilmelidir.

Tablo ve şekiller, soldan paragraf hizasından başlatılmalıdır. Tablo/Şekil başlıkları 10 punto ve koyu olmalıdır. Tablonun/Şeklin açıklamasını içeren tanım, 10 punto ve normal olmalıdır. Tablolar ve şekiller, Dergi için belirlenen kenar boşluklarına sığmıyorsa bu durumda tablo ve şekiller metin içerisine resim (.jpeg, .png) olarak yerleştirilmelidir.

Resim, fotoğraf, grafik, afiş vb. gibi her türlü görsel, tablo ve şekiller için belirlenen kriterlere göre düzenlenmelidir.

**Tablo 1.**

Tablo Başlığı (Tablo başlıkları ve metin 10 punto, tablo ve numarası koyu, açıklama normal)



*Kaynak (10 punto ve italik)*

### **Sonuç**

Sonuç başlığı da Giriş başlığı gibi numarasız olmalıdır. Sonuç başlığı 11 punto, kalın, düz, soldan 1,25 cm (bir TAB tuşu kadar) içeriden yazılmalıdır. Sonuç başlığı öncesi 12 nk, sonrası 6 nk boşluk bırakılmalıdır.

Paragraflar öncesinde boşluk olmamalı, sonrasında 6 nk boşluk bırakılmalıdır. Paragraf başları soldan 1,25 cm (bir TAB tuşu kadar) içeriden ve iki yana yaslı olmalıdır.

### **Kaynakça**

Kaynakça, Dergi Yazım Kurallarına göre oluşturulmalıdır.

#### **Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı (Zorunlu Beyan)**

Bu kısımda araştırma ve yayın etiğine ilişkin yazar(lar)ın beyanına yer verilecektir. Tüm makaleler için mutlaka bu başlığa yer verilmelidir. Örneğin;

Araştırmacılar verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiklerini beyan ederler.

#### **Yazarların Makaleye Katkı Oranları (Zorunlu Beyan)**

Bu kısımda, tek yazarlı makaleler için yazarın makaleyi tek başına hazırladığına ilişkin beyanına, çok yazarlı makalelerde ise tüm yazarların ayrı ayrı katkı oranlarına ilişkin bilgilerine yer verilecektir. Tüm makaleler için mutlaka bu başlığa yer verilmelidir. Örneğin;

\* Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

\* Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır"

\* 1. yazar %60 oranında, 2. yazar %40 oranında katkı sağlamıştır.

#### **Çıkar Beyanı (Zorunlu Beyan)**

Bu kısımda yazarların çıkar çatışması durumuna ilişkin beyanlarına yer verilecektir. Tüm makaleler için mutlaka bu başlığa yer verilmelidir. Örneğin;

\* Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

#### **Destek ve Teşekkür (Varsa, zorun değil)**

Herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından destek alındıysa, alınan desteğe yönelik bilgilendirme (kurum adı, proje numarası vb.) yapılmalıdır. (Zorunlu olmayan beyan)

Yazarların teşekkür etmek istedikleri kişi veya kurumlara ilişkin bilgilendirme yapılmalıdır. (Zorunlu olmayan beyan)

#### **Etik Kurul İzni**

Etik Kurul İzni Belgesi gerektiren makalelerde bu husus hem başlığa dipnot verilerek hem de yöntem kısmında metin içerisinde belirtilmelidir. Çalışma için hangi kurumdan, hangi tarihte Etik Kurul Raporu alındığı bir cümle ile kısaca belirtilmelidir.

#### **Ekler**

Çalışmada ekler varsa bu başlık altında verilebilir.

## Kaynakça Oluşturma

### Sürelili Yayınlar

#### Dergi Makale Referansları

#### Bilimsel/Akademik Dergi Makalesi

#### Sürelili Yayınlarda Tek Yazarlı Makale

**Kalıp:** Yazarın soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl). Makalenin başlığı. *Sürelili Yayının Adı, Cilt*(Sürelili yayının sayısı), Sayfa aralığı. <http://doi.org/xx.xxxxxxxxxx>

**TR:** Küçük, M. N. (2021). Göç-güvenlik bağlantısını yeniden düşünmek: Eleştirel güvenlik yaklaşımları, özgürleşme ve Türkiye'deki Suriyeli mülteciler. *Uluslararası İlişkiler*, 18(69), 3-28. <https://dx.doi.org/10.33458/uidergisi.777329>

Yakut, K. (2020). İttihad-ı anasırdan husumete: 1914 Rum göçü. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 50, 13-46.

**ING:** Sharma, N. (2022). An examination of viewers' mental model drawings after they watched a transgender-themed TV narrative. *Psychology of Popular Media*, 11(1), 68-79. <https://doi.org/10.1037/ppm0000314>

**Not:** Makalenin DOI'si varsa, DOI'yi kaynağa ekleyin. Makalenin DOI'si yoksa kaynağı sayfa aralığından sonra sonlandırın. Bu durumda kaynak, basılı bir dergi makalesi ile aynıdır.

#### Sürelili Yayınlarda İki Yazarlı Makale

**Kalıp:** Birinci yazarın soyadı, Adının baş harfi. ve İkinci yazarın soyadı, Adının baş harfi. (Yıl). Makalenin başlığı. *Sürelili Yayının Adı, Cilt*(Sürelili yayının sayısı), Sayfa aralığı. <http://doi.org/xx.xxxxxxxxxx>

**TR:** Güllüoınar, F. ve Özkan, Ö. (2021). Etnografik mülakatın imkân ve sınırlılıkları üzerine: Konumsallık, etik ve inşa sorunları. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 54, 11-40. <https://doi.org/10.53568/yyusbed.1052223>

**ING:** Ashiofu, E. & Thomas, L. (2021). The role of social media in psychiatry recruitment: A survey of program directors. *Acad Psychiatry*, 45, 742-745. <https://doi.org/10.1007/s40596-021-01500-4>

#### Sürelili Yayınlarda Üç ve Daha Fazla Yazarlı Makale

**Kalıp:** Birinci yazarın soyadı, Adının baş harfi., İkinci yazarın soyadı, Adının baş harfi. ve Üçüncü yazarın soyadı, Adının baş harfi. (Yıl). Makalenin başlığı. *Sürelili Yayının Adı, Cilt*(Sürelili yayının sayısı), Sayfa aralığı. <http://doi.org/xx.xxxxxxxxxx>

**TR:** Koçak, Ö., Baytak, İ. ve Esen, Ö. (2021). Büyük Menderes nehri havzasının doğusunda MÖ II. bin yıla ait hilal biçimli tezgah ağırlıkları (Bir grup piramidal ağırlıkla beraber). *BELLETEN*,

85(304), 713-780. <https://doi.org/10.37879/belleten.2021.713>

**ING:** Grady, J.S., Her, M., Moreno, G., Perez, C., & Yelinek, J. (2019). Emotions in storybooks: A comparison of storybooks that represent ethnic and racial groups in the United States. *Psychology of Popular Media Culture*, 8(3), 207–217. <https://doi.org/10.1037/ppm0000185>

### **Sürelî Yayınlarında 21 ve Daha Fazla Yazarlı Makale**

**Kalıp:** Sırasıyla ilk 19 Yazarın Soyadı, Adının baş harfi., . . . Son yazarın soyadı, Adının baş harfi.(Yıl). Makalenin başlığı. *Sürelî Yayının Adı,Cilt*(Sürelî yayının sayısı), Sayfa aralığı. <http://doi.org/xx.xxxxxxxxxx>

**Örn:** Kalnay, E., Kanamitsu, M., Kistler, R., Collins, W., Deaven, D., Gandin, L., Iredell, M., Saha, S., White, G., Woollen, J., Zhu, Y., Chelliah, M., Ebisuzaki, W., Higgins, W., Janowiak, J., Mo, K. C., Ropelewski, C., Wang, J., Leetmaa, A., . . . Joseph, D. (1996). The NCEP/NCAR 40-year reanalysis project. *Bulletin of the American Meteorological Society*, 77(3), 437–471. <http://doi.org/fg6rf9>

**Not:** 21 yazardan fazla ise ilk 19 yazarın adı listelendikten sonra boşluklu üç nokta koyup son yazarın adı eklenir. 20 isimden fazlası yer almamalıdır.

### **Cilt Numarası Olup Sayı Numarası Olmayan Makale**

**Örn:** Sanchiz, M., Chevalier, A., & Amadiou, F. (2017). How do older and young adults start searching for information? Impact of age, domain knowledge and problem complexity on the different steps of information searching. *Computers in Human Behavior*, 72, 67–78. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.02.038>

### **Cilt Numarası Olmayıp Sayı Numarası Olan Makale**

**Örn:** Öztürk, V. (2021). Method in XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi: Albert Thibaudet’s Influence on Ahmet Hamdi Tanpınar. *bilig*, 99, 163-180. <https://doi.org/10.12995/bilig.9907>

### **Çift Soyadlı Yazar**

**Örn:** Biber-Vangölü, Y. (2021). Locating the European carnival in the cultural history of Britain . *Millî Folklor*, 17(131), 131-140. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/millifolklor/issue/66180/716895>

### **Popüler Dergi Makalesi**

**Kalıp:** Yazarın soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl, Ay Gün). Makalenin başlığı. *Derginin adı, Cilt*(Derginin sayısı), Sayfa aralığı. <http://doi.org/xx.xxxxxxxxxx>

**TR:** Ocak, M. E. (2022, Şubat). Parker güneş sondası Güneş’e “dokundu!”. *Bilim ve Teknik*, 651, 11-12. <https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/makale/parker-gunes-sondasi-gunese-dokundu>

**ING:** Lyons, D. (2009, June 15). Don't 'iTune' us: It's geeks versus writers. Guess who's winning. *Newsweek*, 153(24), 27.

Schaefer, N. K., & Shapiro, B. (2019, September 6). New middle chapter in the story of human evolution. *Science*, 365(6457), 981–982. <https://doi.org/10.1126/science.aay3550>

## **Gazete Makalesi**

### **Basılı Gazete Makalesi**

**Kalıp:** Yazarın soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl, Ay Gün). Makalenin başlığı. *Gazetenin adı*, Sayfa aralığı.

**TR:** Çetin, E. (1988, Şubat 18). Kadının adı yok. *Milliyet*, 10.

**ING:** Harlan, C. (2013, April 2). North Korea vows to restart shuttered nuclear reactor that can make bomb-grade plutonium. *The Washington Post*, A1, A4.

### **Çevrimiçi Gazete Makalesi**

**Kalıp:** Yazarın soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl, Ay Gün). Makalenin başlığı. *Gazetenin adı*. URL adresi

**TR:** Kırıkkanat, M. G. (2022, Ocak 2). Yeşilçam iktidarı istiyoruz!. *Cumhuriyet*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/mine-g-kirikkanat/yesilcam-iktidari-istiyoruz-1897052>

**ING:** Carey, B. (2019, March 22). Can we get better at forgetting? *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2019/03/22/health/memory-forgetting-psychology.html>

### **Blog Yazısı**

**Kalıp:** Yazarın soyadı, Yazarın Adının Baş Harfi. (Yıl, Ay Gün). Blog başlığı. *Blog sayfası*. URL adresi

**TR:** Aktan, D. (2022, Şubat 4). Nefret ettiğimiz markalara neden aşık oluruz?. *Harvard Business Review Türkiye*. <https://hbrturkiye.com/blog/nefret-ettigimiz-markalara-neden-asik-oluruz>

**ING:** Ouellette, J. (2019, November 15). Physicists capture first footage of quantum knots unraveling in superfluid. *Ars Technica*. <https://arstechnica.com/science/2019/11/study-you-can-tie-a-quantum-knot-in-a-superfluid-but-it-will-soon-untie-itself/>

**Not:** Blog gönderileri, dergi makaleleriyle aynı formatı takip eder. Blog adı, tıpkı bir dergi başlığı gibi italik yazılır.



## Kitap/E-Kitap Referansları

### Tek Yazarlı Kitap

**Kalıp:** Yazarın soyadı, Yazarın adının baş harfi. (Yıl). *Kitabın adı* (Baskı sayısı). Yayınevi.

**TR:** Obuz, Ö. (2021). *Ölüme tutulmak (İstanbul'un eski bağımlıları)*. Kabalcı Yayınları.

Çotuksöken, B. (2019). *Antropontoloji ya da insan-varlıkbilgisi*. (1. baskı). Notos Kitap. <https://www.kobo.com/tr/tr/ebook/antropontoloji-ya-da-nsan-varlkbilgisi>

**ING:** Sapolsky, R. M. (2017). *Behave: The biology of humans at our best and worst*. Penguin Books.

Jackson, L. M. (2019). *The psychology of prejudice: From attitudes to social action* (2nd ed.). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0000168-000>

### Çok Yazarlı Kitap

**Kalıp:** Yazarın soyadı, Yazarın adının baş harfi. ve Yazarın soyadı, Yazarın adının baş harfi. (Yıl). *Kitabın adı* (Baskı Sayısı). Yayınevi.

**TR:** Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2012). *Ekonomi politikası*. Remzi Kitabevi.

Büyüköztürk, Ş. Çokluk, Ö. ve Köklü, (2020). *Sosyal bilimler için istatistik* (24. baskı). Pegem Akademi.

Çetişli İ., Çetin, N., Doğan, A., Gür, A., Karataş, C. ve Demir, Ş. (2007). *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Akçağ.

**ING:** Svendsen, S., & Løber, L. (2020). *The big picture/Academic writing: The one-hour guide* (3rd digital ed.). Hans Reitzel Forlag. <https://thebigpicture-academicwriting.digi.hansreitzel.dk/>

**Not:** Hem basılı kitaplar hem de e-kitaplar için aynı biçimler kullanılmalıdır. E-kitaplar için format, platform veya cihaz (örn. Kindle) referansta yer almaz.

### Editörlü Kitap

**Kalıp:** Editörün soyadı, editörün adının baş harfi. (Ed.). (Yıl). *Kitabın adı* (Baskı sayısı). Yayınevi.

**TR:** Özbek, M. (Ed.). (2015). *Kamusal alan*. Hil Yayınları.

Savaşır, I. ve Şahin, N. H. (Ed.). (1997). *Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

**ING:** Kesharwani, P. (Ed.). (2020). *Nanotechnology based approaches for tuberculosis treatment*. Academic Press.

Hygum, E., & Pedersen, P. M. (Eds.). (2010). *Early childhood education: Values and practices in*

Denmark. Hans Reitzels Forlag. <https://earlychildhoodeducation.digi.hansreitzel.dk/>

Torino, G. C., Rivera, D. P., Capodilupo, C. M., Nadal, K. L., & Sue, D. W. (Eds.). (2019). *Microaggression theory: Influence and implications*. John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781119466642>

**Not:** İngilizce kaynaklarda bir editör için “(Ed.)” kısaltmasını ve birden fazla editör için “(Eds.)” kısaltmasını editör adlarından sonra bir nokta ile birlikte kullanın.

### **Yeniden Basılan Editörlü Kitap**

**Örn:** Watson, J. B., & Rayner, R. (2013). *Conditioned emotional reactions: The case of Little Albert* (D. Webb, Ed.). CreateSpace Independent Publishing Platform. <http://a.co/06Se6Na> (Original work published 1920)

### **Kitap Bölümü**

**Kalp:** Yazarın soyadı, Yazarın adının baş harfi. ve Yazarın soyadı, Yazarın adının baş harfi. (Yıl). Kitap bölümünün adı. *Kitabın adı* (Baskı sayısı, Sayfa aralığı) içinde. Yayınevi.

**TR:** Hovardaoğlu, S. (2007). Psikolojik ölçmenin temelleri. *Davranış bilimleri için araştırma teknikleri* (2. baskı, s. 87-125) içinde. Hatipoğlu Yayınevi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). Nitel araştırmanın planlanması. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (2. baskı, s. 49-91) içinde. Seçkin Yayınları.

**ING:** Luck, S. J. (2014). A Broad overview of the event-related potential technique. In *An introduction to event related potential technique* (2nd ed., pp.1-34). The MIT Press.

Kuhn, T. S. (1971). The priority of paradigms. In *The structure of scientific revolutions* (3rd ed., pp. 43-52). The University of Chicago Press.

### **Editörlü Kitapta Bölüm**

**Kalp:** Yazarın soyadı, Yazarın adının baş harfi. (Yıl). Kitap bölümünün adı. Editörün adının baş harfi. Editörün soyadı (Ed.), *Kitabın adı* (Baskı sayısı, Sayfa aralığı) içinde. Yayınevi.

**TR:** Türer, O. (2005). Osmanlı toplumunda tasavvuf ve sufiler. A. Y. Ocak (Ed.), *Osmanlı Anadolu'sunda tarikatların genel dağılımı* (s. 207-246) içinde. T.T.K. Yayınları.

Yolaç, P. (2003). Sosyal fobi ve bilişsel-davranışçı tedavi yaklaşımı. I. Savaşır, G. Soygüt ve E. Kabakçı (Ed.), *Bilişsel davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler* (3. baskı, s. 47-69) içinde. Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Özkan-Ceylan, A. ve Bekçi, B. (2012). Algı. N. Güngör Ergan, B.Şahin-Kütük ve R.Coştur (Ed), *Davranış bilimleri* (s. 33-53) içinde. Siyasal Kitabevi.

**ING:** Dillard, J. P. (2020). Currents in the study of persuasion. In M. B. Oliver, A. A. Raney, & J.

Bryant (Eds.), *Media effects: Advances in theory and research* (4th ed., pp. 115–129). Routledge.

Thestrup, K. (2010). To transform, to communicate, to play—The experimenting community in action. In E. Hygum & P. M. Pedersen (Eds.), *Early childhood education: Values and practices in Denmark*. Hans Reitzels Forlag. <https://earlychildhoodeducation.digi.hansreitzel.dk/?id=192>

Aron, L., Botella, M., & Lubart, T. (2019). Culinary arts: Talent and their development. In R. F. Subotnik, P. Olszewski-Kubilius, & F. C. Worrell (Eds.), *The psychology of high performance: Developing human potential into domain-specific talent* (pp. 345–359). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0000120-016>

### **Çok Ciltli Bir Çalışmanın Birkaç Cildi**

**Kalp:** Yazarın/Editörün soyadı, Yazarın/Editörün adının baş harfi. ve Yazarın/Editörün soyadı, Yazarın/Editörün adının baş harfi. (Ed.). (Yıl). *Kitap adı*. (Baskı sayısı) (Cilt sayısı). Yayınevi.

**TR:** Halman, T. S., İsen, M., Horata, O., Çelik, Y., Demir, N., Kalpaklı, M., Korkmaz, R. ve Oğuz, M.Ö. (Ed.). (2019). *Türk edebiyatı tarihi* (3. baskı) (Cilt 1-4). Kültür ve Turizm Bakanlığı.

**ING:** Harris, K. R., Graham, S., & Urdan T. (Eds.). (2012). *APA educational psychology handbook* (Vols. 1–3). American Psychological Association.

### **Çeviri Kitap**

**Kalp:** Orijinal kitabın yazarının soyadı, Adının baş harfi. (Yıl). *Kitabın adı* (Baskı sayısı). (Çevirmenin adının baş harfi. Çevirmenin soyadı, Çev.). Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi).

**TR:** Yalom, I. D. (1998). *Kısa süreli grup terapileri: İlkeler ve teknikler*. (N. H. Şahin, Çev.). Türk Psikologlar Derneği Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1983).

Solso, R. L., Maclin, M. K. ve Maclin, O. H. (2009). *Bilişsel psikoloji* (2. Baskı). (A. Ayçiçeği-Dinn, Çev.). Kitabevi (Orijinal eserin basım tarihi 2004, 7. Baskı).

**ING:** Demidov, V. (1986). *How we see what we see* (A. Repeyev, Trans.). Mir Publishers. (Original work published 1986).

Freud, S. (1961). *The interpretation of dreams: The complete and definitive text* (J. Strachey, Trans.). Science Editions (Original work published 1900).

### **Çeviri Kitapta Bölüm Örneği (Editörlü)**

**Kalp:** Orijinal kitabın bölüm yazarının soyadı, Adının baş harfi. (Yıl). Kitap bölümünün adı. Editörün adının baş harfi. Soyadı (Ed.). ve Çevirenin adının ilk harfi. Soyadı (Çev.). *Kitabın adı* (Baskı sayısı, Sayfa aralığı) içinde. Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi).

**Örn:** Ciccarelli, S.K. & White, J. N. (2016). Duyum ve algı. D. N. Şahin (Çev. Ed.) ve A. Kapucu (Çev.). *Psikoloji: Bir keşif gezintisi*. (2. baskı, s. 88-129) içinde. Nobel Tıp Kitabevi.(Orijinal eserin yayın tarihi 2015, 3. baskı).

## Kurum Kılavuzları

**Kalıp:** Kurum adı. (Yıl). *Eser adı* (Baskı sayısı). URL adresi

**Örn:** Dünya Sağlık Örgütü. (2016). *Hastalıkların ve ilgili sağlık sorunlarının uluslararası istatistiksel sınıflandırması* (10. baskı). <https://icd.who.int/browse10/2016/en>

World Health Organization. (2019). *International statistical classification of diseases and related health problems* (11th ed.). <https://icd.who.int/>

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>

World Health Organization. (2019). 2A85.5 Mantle cell lymphoma. *In International statistical classification of diseases and related health problems* (11th ed.). <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/1804127841>

American Psychiatric Association. (2013). Anxiety disorders. *In Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596.dsm05>

## Çocuk Kitapları veya Resimli Kitaplar

**Kalıp:** Yazarın soyadı, yazarın adının baş harfi. (Yıl). *Kitabın adı* (İllüstratörün/çizerin adının baş harfi. İllüstratörün/çizerin soyadı, illus./çiz.). Yayınevi.

### Yazardan Farklı İllüstratörlü Çocuk Kitabı

**Örn:** Crimi, C. (2019). *Weird little robots* (C. Luyken, Illus.). Candlewick Press.

### Yazarla Aynı İllüstratörlü Çocuk Kitabı

**Örn:** Beaton, K. (2016). *King baby* (K. Beaton, Illus.). Arthur A. Levine Books.

**Not:** Çocuk kitapları referansları kitap formatını takip eder, ancak yazarın adının yanı sıra illüstratörün adını da içerir. Bir çocuk kitabının yazarı ve çizeri, hikayeyi anlatmak için yaratıcı bir şekilde birlikte çalıştığı için her iki isim de dahil edilmiştir. Bir çocuk kitabı illüstratörü, tüm çalışmanın oluşturulmasına yardımcı olur.

## Dini Eser

**Kalıp:** *Eser adı*. (Yıl). (Çevirmenin adının baş harfi. Çevirmenin soyadı, Çev.). Yayınevi.

**TR:** *Kur'ân-ı Kerîm*. (2019). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

*Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. (2009). (3. baskı). (H. Altuntaş, M. Şahin, Çev.). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

*Kur'ân-ı Kerîm*. <https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/kuran-2/fatiha-suresi-1/ayet-1/diyamet-vakfi-meali-4>

*Kitabı Mukaddes.* (2003). Kitabı Mukaddes Şirketi.

*Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil.* (2009). Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları.

**ING:** *King James Bible.* (2017). King James Bible Online. <https://www.kingjamesbibleonline.org/> (Original work published 1769)

### **Açıklamalı Dini Eser**

**Kalıp:** Orijinal kitabın yazarının soyadı, Adının baş harfi. (Yıl). *Kitabın adı* (Baskı sayısı). (Çevirmenin adının baş harfi. Çevirmenin soyadı, Çev.). Yayınevi.

**TR:** Esed, M. (2002). *Kur'an mesajı: Meal-tefsir.* (C. Koytak ve Ah. Ertürk, Çev.). İşaret Yayınları.

Öztürk, M. (2011). *Kur'an-ı Kerim meâli* (anlam ve yorum merkezli çeviri). (3. baskı). Düşün Yayınları.

**ING:** Kaiser, W. C., Jr., & Garrett, D. (Eds.). (2006). *NIV archeological study bible: An illustrated walk through biblical history and culture.* Zondervan.

### **Sözlük**

#### **Basılı Sözlük**

**Kalıp:** Yazarın soyadı, Adının baş harfi. (Yıl). *Kitabın adı* (Baskı sayısı). Yayınevi.

**TR:** Karataş, T. (2019). *Ansiklopedik edebiyat terimleri sözlüğü* (4. baskı). İz Yayıncılık.

**ING:** VandenBos, G.R. (Ed.). (2013). *APA dictionary of clinical psychology.* American Psychological Association.

American Psychological Association. (2015). Mood induction. In *APA dictionary of psychology* (2nd ed., p. 667).

Merriam-Webster. (2003). Litmus test. In *Merriam-Webster's collegiate dictionary* (11th ed., p. 727).

#### **Çevrimiçi Sözlük**

**TR:** *Güncel Türkçe Sözlük.* (t.y.) Türk Dil Kurumu. [https://sozluk.gov.tr/transfer?option=com\\_gts&view=gts](https://sozluk.gov.tr/transfer?option=com_gts&view=gts)

*Kubbealtı Lugati.* (t.y.). Kubbealtı Akademisi. <http://lugatim.com>

**ING:** American Psychological Association. (n.d.). Just-world hypothesis. In *APA dictionary of psychology.* Retrieved January 18, 2020, from <https://dictionary.apa.org/just-world-hypothesis>

Merriam-Webster. (n.d.). Semantics. In *Merriam-Webster.com dictionary*. Retrieved January 4, 2020, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/semantics>

## Wikipedia

**Kalıp:** Madde adı (maddenin arşivlendiği tarih). *Wikipedia* içinde. URL adresi

**TR:** Yağlıboya resim (2021, Şubat 15). *Wikipedia* içinde. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Ya%C4%9Fl%C4%B1boya\\_resim](https://tr.wikipedia.org/wiki/Ya%C4%9Fl%C4%B1boya_resim)

**ING:** Oil painting. (2019, December 8). In *Wikipedia*. [https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Oil\\_painting&oldid=929802398](https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Oil_painting&oldid=929802398)

**Not:** Wikipedia'dan alıntı yaparken, okuyucuların kullandığımız sürümü alabilmesi için bir Wikipedia sayfasının arşivlenmiş bir sürümünü alıntılalım . "Geçmiş görüntü"yi ve ardından kullandığımız sürümün saatini ve tarihini seçerek Wikipedia'daki arşivlenmiş sürüme erişin . Bir wiki, sayfanın arşivlenmiş sürümlerine kalıcı bağlantılar sağlamıyorsa, girişin URL'sini ve bir alma tarihini ekleyin.

## Söyleşi/Röportaj

**Kalıp:** Görüşmeyi yapanın soyadı, Adının baş harfi. ve Görüşmeyi yapanın soyadı, Adının baş harfi. (Tarih). Röportaj başlığı. Görüşme yapılan kişi ile söyleşi. *Eser adı*, cilt/sayı, sayfa aralığı.

**Örn:** Aytaç, S. ve Göl, B. (2010, Ocak). Hamburg benim evim. Fatih Akın'la söyleşi. *Altyazı*, 91, 22-24.

Öztürk, S. R. (2006). Beni korkutan, bana acı veren belirsizliktir. Zeki Demirkubuz'la söyleşi. S. R. Öztürk (Ed.), *Kader: Zeki Demirkubuz* (s. 79-121). Dost.

## Raporlar

### Bir Devlet Kurumunun Raporu

**Kalıp:** Resmi Yayını Basan Kurumun Adı. (Yıl). *Raporun adı* (Yayın No.). Yayınevi./Erişim adresi

**TR:** Türkiye İstatistik Kurumu. (2021, Haziran 22). *Kütüphane istatistikleri, 2020* (Yayın No. 37201). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kutuphane-Istatistikleri-2020-37201>

**ING:** National Cancer Institute. (2019). *Taking time: Support for people with cancer* (NIH Publication No. 18-2059). U.S. Department of Health and Human Services, National Institutes of Health. <https://www.cancer.gov/publications/patient-education/takingtime.pdf>

**Not:** Rapordan sorumlu belirli kurum yazar olarak görünür. Grup yazar adında bulunmayan kurumların adları, kaynak öğede yayıncı olarak görünür.



## Yazarı Belli Olan Rapor

**Kalıp:** Yazarın soyadı, Adının baş harfi. ve Yazarın soyadı, Adının baş harfi. (Yıl). *Raporun adı* (Yayın No.). Raporu yayınlayan kurum. Yayınevi./Erişim adresi

**TR:** Aydintepe, M. ve Artokça, İ. (2018). *Yemen Raporu*. TASAM. [http://www.tasam.org/Files/PDF/Raporlar/yemen\\_raporu.pdf\\_b7e9f548-3946-4f3d-ac14-b8448ef6b8eb.pdf](http://www.tasam.org/Files/PDF/Raporlar/yemen_raporu.pdf_b7e9f548-3946-4f3d-ac14-b8448ef6b8eb.pdf)

**ING:** Baral, P., Larsen, M., & Archer, M. (2019). *Does money grow on trees? Restoration financing in Southeast Asia*. Atlantic Council. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/does-money-grow-on-trees-restoring-financing-in-southeast-asia/>

Stuster, J., Adolf, J., Byrne, V., & Greene, M. (2018). *Human exploration of Mars: Preliminary lists of crew tasks* (Report No. NASA/CR-2018-220043). National Aeronautics and Space Administration. <https://ntrs.nasa.gov/archive/nasa/casi.ntrs.nasa.gov/20190001401.pdf>

**Not:** Raporun bir rapor numarası varsa, raporun başlığından sonra italik olmadan parantez içine alın. Referansın kaynak ögesinde raporun yayıncısını ve URL'sini sağlayın.

## Broşür

**Örn:** Cedars-Sinai. (2015). *Human papillomavirus (HPV) and oropharyngeal cancer* [Brochure]. <https://www.cedars-sinai.org/content/dam/cedars-sinai/cancer/sub-clinical-areas/head-neck/documents/hpv-throat-cancer-brochure.pdf>

**Not:** Broşürler veya el ilanları, rapor referanslarıyla aynı formatı takip eder. Bu broşürde bireysel yazarlar yerine kurumsal bir yazar vardır. Broşürün başlığından sonra köşeli parantez içinde “[Broşür]” ibaresini ekleyin.

## Sempozyum/Konferans Bildirileri

**Kalıp:** Yazarın soyadı, Yazarın adının baş harfi. (Yıl, Ay Gün). *Bildiri başlığı* [Sözlü sunum]. Bilimsel toplantının adı, Toplantının gerçekleştiği şehir, Ülke.

**TR:** Boz, E. ve Yıkımış, S. (2021, Temmuz 12-14). *Yunus Emre’de empati dili* [Sözlü sunum]. Yunus Emre’nin Vefatının 700. Yıl Dönümü Anısına Uluslararası Türkçenin Anadolu’da Yazı Dili Oluşu Sempozyumu, Ankara, Türkiye.

**ING:** Evans, A. C., Jr., Garbarino, J., Bocanegra, E., Kinscherff, R. T., & Márquez-Greene, N. (2019, August 8–11). *Gun violence: An event on the power of community* [Conference presentation]. APA 2019 Convention, Chicago, IL, United States. <https://convention.apa.org/2019-video>

**Not:** Sunumu başlıktan sonra köşeli parantez içinde açıklayın. Açıklama esnektir (örneğin, “[Konferans oturumu]”, “[Bildiri sunumu]”, “[Poster sunumu]”, “[Açılış konuşması]”). Konferans sunumunun videosu mevcutsa, referansın sonuna bir bağlantı ekleyin.

**Not:** Bir dergide yayınlanan konferans bildirileri, dergi makaleleriyle aynı formatı takip eder. Kitap olarak yayınlanan bildiriler, düzenlenmiş kitaplarla aynı referans formatını takip eder .

## Tezler

### Yayımlanmış Tezler

**Kalıp:** Yazarın soyadı, Yazarın adının baş harfi. (Yıl). *Tezin başlığı* (Tez No.) [Yüksek lisans tezi / Doktora tezi, Üniversitenin adı]. Yayımlanan veritabanı/İnternet adresi.

**TR:** Gönül, F. (2021). *Duygusal zekâ, iş doyumunu ve tükenmişlik ilişkisi: Hastane çalışanları üzerinde bir araştırma* (Tez No. 702862) [Doktora tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Ocak, B. (2020). *Obsesif kompulsif belirtisi gösteren grup ve kontrol grubunda duygu ve zaman aralığı değişimlerinin dikkat yanıp sönmesi üzerindeki etkisi* (Tez No. 628535) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

**ING:** Kabir, J. M. (2016). *Factors influencing customer satisfaction at a fast food hamburger chain: The relationship between customer satisfaction and customer loyalty* (Publication No. 10169573) [Doctoral dissertation, Wilmington University]. ProQuest Dissertations & Theses Global.

Miranda, C. (2019). *Exploring the lived experiences of foster youth who obtained graduate level degrees: Self-efficacy, resilience, and the impact on identity development* (Publication No. 27542827) [Doctoral dissertation, Pepperdine University]. PQDT Open. <https://pqdtopen.proquest.com/doc/2309521814.html?FMT=AI>

**Not:** Bir tez, ProQuest Dissertations and Theses Global veya PDQT Open gibi bir veri tabanından, kurumsal bir havuzdan veya bir arşivden erişilebilir olduğunda yayımlanmış olarak kabul edilir. Veri tabanı tez ve tezlere yayın numarası veriyorsa, yayın numarasını tez veya tez başlığından sonra parantez içinde italik olmadan yazınız.

### Yayımlanmamış Tez

**Kalıp:** Yazarın soyadı, Yazarın adının baş harfi. (Yıl). *Tezin başlığı* [Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi / Yayımlanmamış Doktora tezi]. Üniversitenin adı.

**TR:** Aşkar (Perçin), P. (1985). *Yükseköğretime öğrenci seçme ve yerleştirme sisteminin geçerliği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

**ING:** Harris, L. (2014). *Instructional leadership perceptions and practices of elementary school leaders* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Virginia.

## Görsel-işitsel Medya

### Film ve Televizyon Referansları

#### Film

**Kalıp:** Yönetmenin soyadı, Yönetmenin adının baş harfi (Yönetmen). (Yıl). *Filmin adı* [Film]. Yapımcı Firma; Yapımcı Firma.

**TR:** Erdoğan, Y. (Yönetmen). (2004). *Vizontele Tuba* [Film]. BKM Film.

**ING:** Fleming, V. (Director). (1939). *Gone with the wind* [Film]. Selznick International Pictures; Metro-Goldwyn-Mayer.

Doctor, P., & Del Carmen, R. (Directors). (2015). *Inside out* [Film]. Walt Disney Pictures; Pixar Animation Studios.

**Not:** Referansın kaynak ögesinde birden çok yapımcı şirket varsa bunları noktalı virgülle ayırın.

### TV Dizisi

**Kalıp:** Yapımcının soyadı, Yapımcının adının baş harfi. (Yapımcı) (Dizinin yayınlandığı yıl(lar)). *Dizinin Adı* [TV dizisi]. Yapımcı Firma.

**TR:** Türkoğlu, A. (Yapımcı). (2006-2007). *Hayat türküsü* [TV dizisi]. Koliba Film.

**ING:** Serling, R. (Executive Producer). (1959–1964). *The twilight zone* [TV series]. Cayuga Productions; CBS Productions.

**Not:** Dizi hala yayınlanıyorsa ikinci yılı “günümüz” ile değiştirin: (2017-günümüz). Referansın kaynak ögesinde birden çok yapımcı şirket varsa bunları noktalı virgülle ayırın.

### Video Kaydı

**Kalıp:** Yazar/Yapımcı/Sanatçı Soyadı, Adının baş harfi. (Yıl). *Konuşma/şarkı/bölüm adı* [Sesli veya Video]. İnternet adresi.

**TR:** Anadol, R. (2020, Temmuz). *Makine zekası çağında sanat* [Video]. TED Konferansları. [https://www.ted.com/talks/refik\\_anadol\\_art\\_in\\_the\\_age\\_of\\_machine\\_intelligence?language=tr#t931](https://www.ted.com/talks/refik_anadol_art_in_the_age_of_machine_intelligence?language=tr#t931)

**ING:** Simons, D. (2010, Mach 14). *The “door” study* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=FWSxSQsspiQ>

### Müzik Kaydı

**Kalıp:** Bestecinin soyadı, Bestecinin adının baş harfi. (Telif hakkı tarihi). Eserin adı [seslendirenin adı “tarafından kaydedildi” - Besteci ile eseri seslendiren farklıysa]. *Albümün adı*. [kayıt türü CD, kayıt, kaset vb.]. Firma. (Kayıt tarihi telif hakkı tarihinden farklıysa kayıt tarihi)

**TR:** Selçuk, M. N. (1999). Aziz İstanbul. *Üstad* [CD]. YKY Müzik.

**ING:** Picker, T., & McClatchy, J. D. (1995). *Emmeline: An opera in two acts* [Study score]. Schott Music.

## Sanat Eserleri Referansları

### Bir Müzede veya Müze Web Sitesinde Sanat Eseri

**Örn:** van Gogh, V. (1889). *The starry night* [Painting]. The Museum of Modern Art, New York, NY, United States. [https://www.moma.org/learn/moma\\_learning/vincent-van-gogh-the-starry-night-1889/](https://www.moma.org/learn/moma_learning/vincent-van-gogh-the-starry-night-1889/)

**Not:** Her zaman başlıktan sonra köşeli parantez içinde ortamın veya biçimin bir açıklamasını ekleyin. Açıklama esnektir (örneğin, "[Resim]" gibi genel bir açıklama veya "[Yağlı boya]" veya "[Tuval üzerine yağlıboya]" gibi daha özel bir açıklama). Başlıksız sanat eserleri için, başlık yerine köşeli parantez içinde bir açıklama ekleyin.

### Sanat Sergisi

**Örn:** *Design for eternity: Architectural models from the ancient Americas* [Exhibition]. (2015–2016). The Met Fifth Avenue, New York, NY, United States. <https://www.metmuseum.org/exhibitions/listings/2015/design-for-eternity>

Martinez, J.-L., & Douar, F. (2018–2019). *Archaeology goes graphic* [Exhibition]. The Louvre, Paris, France. <https://www.louvre.fr/en/expositions/archaeology-goes-graphic>

**Not:** Referansın yazar ögesinde serginin küratörünü/küratörlerini belirtin. Küratör bilinmiyorsa, serginin başlığını referansın yazar konumuna taşıyın. Serginin yılı veya yıl aralığı, referansın tarih ögesinde görünür.

### Web Sayfaları ve Web Siteleri

**Kalıp:** Yazar Soyadı, Adının baş harfi veya Grup adı. (Yıl). Çalışmanın başlığı. İnternet sitesinin adı. URL adresi

**TR:** Türk Psikologlar Derneği (2019, 26 Kasım). Mesleki mevzuat. <https://www.psikolog.org.tr/tr/kurumsal/meslekimevzuat-x654/>

**ING:** World Health Organization. (2020). Coronavirus. [https://www.who.int/healthtopics/coronavirus#tab=tab\\_1](https://www.who.int/healthtopics/coronavirus#tab=tab_1)

### Sosyal Medya

**Kalıp:** Yazar Soyadı, Adının baş harfi [kullanıcı adı]. (Yıl, gün, ay). *Postun ilk 20 kelimesi* [Tanımlama]. Site adı. İnternet adresi

**Örn:** News From Science. (2019, June 21). *Are you a fan of astronomy? Enjoy reading about what scientists have discovered in our solar system—and beyond? This [Image attached] [Status update]*. Facebook. <https://www.facebook.com/ScienceNOW/photos/a.117532185107/10156268057260108/?type=3&theater>

Alper, S. [@SinanAlper\_]. (2020, 2 Eylül). *Gerçekten de, istatistiğin ve onu kullanan bilim alanlarının temelinde amacı aynıdır: Henüz yaşanmamış şeyleri tahmin edebilmek* [Tweet]. Twitter.

<https://twitter.com/SinanAlper/status/1301210933335916547>

Gates, B. [@BillGates]. (2019, September 7). Today, it's difficult for researchers to diagnose #Alzheimers patients early enough to intervene. A reliable, easy and accurate diagnostic would [Thumbnail with link attached] [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/BillGates/status/1170305718425137152>

National Geographic [@natgeo]. (n.d.). *IGTV* [Instagram profile]. Instagram. Retrieved December 8, 2019, from <https://www.instagram.com/natgeo/channel/>